

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI ȘTIINȚE POLITICE**

**REVISTA
DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE
ȘI ȘTIINȚE POLITICE**

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

**3 (154)
2010**

Chișinău, 2010

COLEGIUL DE REDACȚIE

ISSN 1857–2294

REDACTOR-ȘEF

Victor Moraru, doctor habilitat în științe politice

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Alexandru Roșca, academician al AȘM

Arcadie Ursul, academician al AȘM

Andrei Timuș, membru corespondent al AȘM

Teodor Dima, membru corespondent al Academiei Române

Serghei Sprincean, doctor în științe politice

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie

Victor Juc, doctor în filosofie

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Tipul de revistă: categoria C

© Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2010

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare computerizată: **Ludmila Iișin**

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

CUPRINS

	Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european	9
Victor Juc	Oportunități și alternative de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova	11
Constantin Moștoflei	Securitatea statelor mici din Sud-Estul Europei	20
Florin Iftode	Amenințări și vulnerabilități la adresa securității în zona extinsă a Mării Negre	28
Victor Saca	Interesul național al Republicii Moldova în contextul extinderii Uniunii Europene	37
Yuri Josanu	Riscuri și amenințări în adresa securității naționale a Republicii Moldova	43
Veaceslav Ungureanu	Reflecții asupra asigurării securității naționale a Republicii Moldova	49
Vitalie Varzari	Reformarea sectorului de securitate națională a Republicii Moldova din perspectiva amenințărilor și vulnerabilităților	58
Dorian Bodiu	Securitatea națională în viziunea partidelor politice din Republica Moldova	65
Veaceslav Berbeca	Securitatea națională <i>versus</i> securitatea intereselor de grup	71
Rodica Nichifor	Unele aspecte asupra noțiunii de securitate	76
Sergiu Moraru	Riscuri și provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova în „era” globalizării	82
Ludmila Barba	Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului	86
Eduard Țugui	Dilema securității în era nucleară: scutul antirachetă și neutralitatea Republicii Moldova	91
Vitalie Grosu	Promovarea reformelor democratice în contextul cooperării Republica Moldova–NATO	98
Silvia Mîtcu	Activitatea nemilitară NATO: preliminarii conceptuale	104
Vlad Galin-Corini	Securitatea ecologică a statelor în condițiile globalizării	108
Serghei Sprincean	Aspecte politice și bioetice ale problematicei biosecurității	112
Olga Poalelungi	Aspecte ale securității sociale a lucrătorilor migranți din Republica Moldova: între prezent și viitor	122

Pantelimon Varzari	Elita politică din Republica Moldova: tendințe spre realizare și modernizare	129
Ala Șveț	Cooperarea transfrontalieră a Republicii Moldova în cadrul euroregiunilor: realizări și perspective	136
Gabriela Marchis	Rezultatele României în utilizarea fondurilor <i>Phare</i> : lecții pentru Republica Moldova privind absorbția fondurilor comunitare	143
Elena Balan	Asigurarea drepturilor minorităților etnice – condiție indispensabilă în consolidarea democrației	152
Ion Tăbârță	Rolul societății civile în democratizarea instituțională în contextul politicii europene de vecinătate	156
Olga Gagauz, Mariana Buciuceanu-Vrabie	Dezvoltarea serviciilor de educație extrafamilială și activitatea economică a femeii în contextul natalității scăzute	163
Oxana Soimu	Securitynexus in the light of foreign economic policy	170
Иван Варзарь	Как принарастить этносоциополитическую безопасность жизни в многонародной стране?	177
Владимир Аникин	Взаимодействие государства и гражданского общества как фактор укрепления безопасности Молдовы	186
Татьяна Земба	Англоязычные эксперты о внутренних вызовах и угрозах безопасности Республики Молдова	193
Лилия Брага	Европейские ценности как основа устойчивого развития в Республике Молдова	199
Галина Роговая	Моральная консолидация как средство обеспечения национальной и международной безопасности	205
Евгения Юрийчук	Внешне политическая электоральная легитимация власти в Республике Молдова в контексте национальной и общеевропейской безопасности	212
Вера Бурдяк	Республика Молдова и Украина в региональном сотрудничестве Черноморского бассейна	218
Игорь Черинько	Расширение европейского союза во внешней политике лейбористского правительства Великобритании (например расширения ЕС 2004 г.)	223
Татьяна Миронова	Влияние интеграционных процессов на развитие социальной сферы Республики Беларусь	229
	Rezoluția conferinței științifice internaționale „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european”, Chișinău, 8 octombrie 2010	235

CONTENTS

	The national security of the Republic of Moldova in the Europeangeopolitical context	9
Victor Juc	Opportunities and alternatives of consolidation of national security of Republic of Moldova	11
Constantin Mostoflei	The security of small countries in the South-East of Europe	20
Florin Iftode	Threatening and vulnerabilities to the security in extended zone of Black See	28
Victor Saca	National interest of Republic of Moldova in the context of extension of European Union	37
Yuri Josanu	Risks and menaces for national security of Republic of Moldova	43
Veaceslav Ungureanu	Reflections on assuring of national security of Republic of Moldova	49
Vitalie Varzari	Reforming Republic of Moldova's national security sector	58
Dorian Bodiu	National security in the approach of political parties from Republic of Moldova	65
Veaceslav Berbeca	National security <i>versus</i> security of group interests	71
Rodica Nichifor	Several aspects of the notion of security	76
Sergiu Moraru	Risks and challenges for national security of Republic of Moldova in the "age" of globalization	82
Ludmila Barba	Security of informational space – component of security of the state	86
Eduard Tugui	Dilemma of security in the nuclear epoch: antimissile shield and the neutrality of Republic of Moldova	91
Vitalie Grosu	Promotion of democratic reforms in the context of cooperation Republic of Moldova – NATO	98
Silvia Mitcu	Nonmilitary activity of NATO: conceptual beginnings	104
Vlad Galin-Corini	Environmental security of states in the condition of globalization	108
Serghei Sprincean	Political and bioethical aspects of the problematic of biosecurity	112
Olga Poalelungi	Aspects of social security of migrant workers from Republic of Moldova: between present and future	122

Pantelimon Varzari	Political elite of Republic of Moldova: tendencies for achievements and modernization	129
Ala Svet	Trans border cooperation of Republic of Moldova in the frame of euro regions: achievements and perspectives	136
Gabriela Marchis	Result of Romania in utilizing of <i>Phare</i> funds: lessons for Republic of Moldova about capacity of using of communitarian funds	143
Elena Balan	Assuring of ethnic minorities rights – important condition in consolidation of democracy	152
Ion Tabarta	The role of civil society in institutional democratization in the context of European policy of neighborhood	156
Olga Gagauz, Mariana Buciuceanu-Vrabie	Development of services of extra family education and economic activity of woman in the context of low nativity	163
Oxana Soimu	Security nexus in the light of foreign economic policy	170
Ivan Varzar	How to increase ethno-social-political security of life in the multinational country?	177
Vladimir Anikin	Cooperation of the state with civil society as factor of increasing of security of Moldova	186
Tatyana Zemba	English-speaking experts on inside challenges an menaces for the security of Republic of Moldova	193
Liliana Braga	European values as a base of sustainable development in Republic of Moldova	199
Galina Rogovaia	Moral consolidation as a possibility of assuring national and international security	205
Evgenya Yurchuk	Foreign policy electoral legitimization of power in the Republic of Moldova in the context of national and general European security	212
Vera Burdiak	Republic of Moldova and Ukraine in the context of Black See regional cooperation	218
Igor Cherinko	Extension of EU in the foreign policy of Laburist Government of Great Britain (based on example of EU extension of 2004)	223
Tatyana Myronova	Influence of integration processes on development of social sphere in Republic of Belarus	229
	Resolution of the International Scientific Conference “National Security of the Republic of Moldova in the European geopolitical context “, Chisinau, October 8, 2010	235

СОДЕРЖАНИЕ

	Национальная безопасность Республики Молдова в европейском геополитическом контексте	9
Виктор Жук	Возможности и альтернативы консолидации национальной безопасности Республики Молдова	11
Константин Моштофлей	Безопасность малых государств Юго-Восточной Европы	20
Флорин Ифтоде	Угрозы и уязвимости в адрес безопасности в расширенной зоне Черного моря	28
Виктор Сака	Национальный интерес Республики Молдова в контексте расширения Европейского Союза	37
Юрий Жосану	Риски и угрозы национальной безопасности Республики Молдова	43
Вячеслав Унгуриану	Размышления над проблемой обеспечения национальной безопасности Республики Молдова	49
Виталие Варзарь	Реформирование сектора безопасности Республики Молдова с точки зрения угроз и уязвимостей	58
Дориан Бодю	Национальная безопасность в понимании политических партий Республики Молдова	65
Вячеслав Бербека	Национальная безопасность <i>versus</i> безопасность интересов групп	71
Родика Никифор	Некоторые аспекты понятия «безопасность»	76
Серджиу Морару	Риски и вызовы национальной безопасности Республики Молдова в эпоху глобализации	82
Людмила Барба	Безопасность информационного пространства – составляющая государственной безопасности	86
Эдуард Цугуй	Дилемма безопасности в ядерную эпоху: ПРО и нейтралитет Республики Молдова	91
Виталие Гросу	Проведение демократических реформ в контексте сотрудничества Республика Молдова – НАТО	98
Сильвия Мытку	Невоенная деятельность НАТО: концептуальные аспекты	104
Влад Галин-Корини	Экологическая безопасность государств в условиях глобализации	108
Сергей Спринчан	Политические и биоэтические аспекты проблематики биобезопасности	112

Ольга Поалелунджь	Аспекты социальной безопасности трудящихся-мигрантов из Республики Молдова: между настоящим и будущим	122
Пантелимон Варзарь	Политическая элита Республики Молдова: тенденции развития и модернизации	129
Алла Швец	Пограничное сотрудничество Республики Молдова в рамках еврорегионов: достижения и перспективы	136
Габриела Маркис	Опыт Румынии в использовании фондов <i>Фаре</i> : уроки для Республики Молдовы в области освоения фондов ЕС	143
Елена Балан	Обеспечение прав национальных меньшинств – необходимое условие укрепления демократии	152
Ион Тэбырцэ	Роль гражданского общества в институциональной демократизации в контексте европейской политики соседства	156
Ольга Гагауз, Мариана Бучучяну-Врабие	Развитие не семейных образовательных служб и экономическая активность женщины в контексте низкой рождаемости	163
Оксана Шойму	Будущее безопасности в свете внешне экономической политики	170
Иван Варзарь	Как принарастить этносоциополитическую безопасность жизни в многонародной стране?	177
Владимир Аникин	Взаимодействие государства и гражданского общества как фактор укрепления безопасности Молдовы	186
Татьяна Земба	Англоязычные эксперты о внутренних вызовах и угрозах безопасности Республики Молдова	193
Лилия Брага	Европейские ценности как основа устойчивого развития в Республике Молдова	199
Галина Роговая	Моральная консолидация как средство обеспечения национальной и международной безопасности	205
Евгения Юрийчук	Внешнеполитическая электоральная легитимация власти в Республике Молдова в контексте национальной и общеевропейской безопасности	212
Вера Бурдяк	Республика Молдова и Украина в региональном сотрудничестве Черноморского бассейна	218
Игорь Черинько	Расширение европейского союза во внешней политике лейбористского правительства Великобритании (например расширения ЕС 2004 г.)	223
Татьяна Миронова	Влияние интеграционных процессов на развитие социальной сферы Республики Беларусь	229
	Резолюция международной научной конференции „Национальная безопасность Республики Молдова в европейском геополитическом контексте”, Кишинэу, 8 октября 2010 г.	235

SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC EUROPEAN

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei a organizat la 8 octombrie 2010 conferința științifică internațională cu genericul „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european”. La această reuniune științifică au participat cercetători din institutele de profil ale AȘM, profesori universitari de la instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova și din străinătate (România, Ucraina și Spania), reprezentanți ai autorităților publice centrale și ai societății civile.

Manifestarea științifică a fost condusă de Directorul Institutului dr. hab. Victor Moraru. „În ultimul timp, institutul nostru încearcă să abordeze aspecte ale problematicii sociopolitice și relațiilor internaționale. Acestea reprezintă puncte de reper în examinarea problemelor de ordin stringent. Problematika securității naționale – tema dezbaterilor de astăzi – necesită o fundamentare de ordin științific”, a menționat domnia sa la deschiderea ședinței.

În mesajul său de salut, acad. Gheorghe Duca, Președintele AȘM, a felicitat participanții prezenți la Academie cu începerea conferinței științifice, pe oaspeții sosiți din România, Ucraina și Spania și le-a urat tuturor succese la realizarea programului de lucru. În particular, vorbitorul a subliniat oportunitatea trecerii de la declarații la recomandări concrete pe domenii, care ar ajuta guvernarea în elaborarea politicilor de stat. Dintre obiectivele recente, realizate de savanți cu privire la securitatea economică, președintele AȘM a menționat Concepția de dezvoltare a antreprenoriatului inovativ și cele 100 de inovații și tehnologii performante ale cercetătorilor autohtoni, în baza cărora ar putea fi organizate noi întreprinderi mici și mijlocii. Această experiență e cunoscută de toată lumea – forța motrice a oricărei economii este antreprenoriatul, a specificat în încheiere acad. Gheorghe Duca.

Viceprim-ministrul Victor Osipov, responsabil pentru reintegrarea țării, a evidențiat eforturile Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM în identificarea unor probleme ce țin de securitatea țării, ceea ce este extrem de important. Guvernarea are nevoie de analize și sondaje politice. Dar, totodată, trebuie să cunoaștem de ce resurse și capacități umane dispunem, care este calea, metodologia, ce instrumente științifice și economice vom aplica în realizarea obiectivelor propuse. Guvernarea are mandatul delegat de societate și ea va ține cont de aceste recomandări.

În continuare, s-a desfășurat sesiunea plenară, în cadrul căreia au prezentat rapoarte științifice dr. Victor Juc, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM; prof. univ. dr. Constantin Moștofleu, București, România; prof. I.M. Varzari, Kiev, Ucraina; prof. univ., dr. hab. Victor Saca, Universitatea de Stat din Moldova. Dr. Victor Juc, în raportul „Oportunități și alternative de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova”, a menționat că securitatea națională a țării noastre este supusă permanent amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților, ele fiind alimentate de mai mulți factori, dintre care: Republica Moldova este tratată de Federația Rusă ca un spațiu al zonei sale de influență și interes geopolitic, ea dispunând de mai multe pârghii de presiune și intimidare; tergiversarea soluționării definitive a conflictului transnistrean constituie un impediment esențial în libertatea de acțiuni și în realizarea

intereselor naționale ale țării; dependența unilaterală de o singură sursă de aprovizionare cu agenți energetici; orientarea aproape unilaterală spre piețele tradiționale de desfacere a mărfurilor și produselor din Republica Moldova etc. În acest context, raportorul a punctat și recomandări, reieșind din studiile efectuate, care ar putea contribui la ameliorarea situației descrise.

În cadrul dezbaterilor științifice au fost abordate și alte probleme din tematica propusă de conferință: instituțiile și procesele de securitate internațională și regională; implicațiile realităților geopolitice europene asupra securității naționale; geopolitica și securitatea în bazinul Mării Negre; strategii de securitate națională ale statelor din sud-estul Europei; sistemul de securitate națională al Republicii Moldova; politici și strategii de securitate națională; oportunități și provocări privind securitatea națională a Republicii Moldova etc.

Rezumatele comunicărilor științifice au fost editate în culegerea „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european”, care au fost distribuite participanților la conferința științifică internațională.

În acest număr al revistei publicăm articolele care sunt bazate pe ideile și concluziile exprimate în rapoartele și comunicările participanților la conferință.

OPORTUNITĂȚI ȘI ALTERNATIVE DE CONSOLIDARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

*Victor JUC, doctor în filosofie, conferențiar universitar
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Summary

In the article are analyzed some threats, risks and vulnerabilities of the Republic of Moldova's national security. Most of the topics are devoted to the research of the region from the left part of the Nistru River. It is proposed to reflect over some solutions as, modify the negotiation format, to review the status of neutrality and to close the Republic of Moldova of NATO, because the conflict settlement from last 20 years is very modest.

Actualitatea subiectelor investigate este determinată de necesitatea de a defini politici și identifica unele mecanisme care se vor dovedi a fi în măsură să contribuie la consolidarea securității naționale a Republicii Moldova, date fiind amenințările, riscurile și vulnerabilitățile care periodic se manifestă cu diferență intensitate. Practic a devenit axiomatică aserțiunea, exprimată de D. Baldwin E. Kolodziej, care atestă că „securitatea este o noțiune complexă și controversată”[1], deficiențele atît de factură teoretico-metodologică, dar și de caracter aplicativ fiind determinate, în opinia noastră, de mai mulți factori, precum:

1. interdependența în creștere dintre politica internă și politica externă în lumea globalizată, în care se diminuează delimitarea strictă dintre național (intern) și internațional;
2. descentralizarea și extinderea numărului actorilor internaționali, transformarea treptată a relațiilor internaționale din strict politice sau, altfel zis, interstatale în transnaționale, incluzînd și alți agenți;
3. stratificarea securității, devenită o categorie complexă, care include diferite niveluri, de la individual pînă la global, fiecare incluzînd valori și interese deosebite. Aceste diferențe provenite și din lipsa unei baze comune n-au favorizat acordul cu privire la definiția securității, care ar cuprinde strategii și mecanisme „nonviolente concepute și utilizate de actori” îndreptate spre minimizarea amenințărilor, contracararea riscurilor și reducerea din intensitate a vulnerabilităților, depășind motivațiile de a provoca și alimenta insecuritatea atît la nivelul agenților, cît și la cel sistemic.

Securitatea națională este o categorie multidimensională, care nu se asociază numai cu aspecte politice sau militare (potrivit lui A. Wolfers, această asociere este justificată numai în condiții de conflicte și războaie), actualmente amplificându-se gradual ponderea componentelor economice și sociale, demografice și alimentare, informaționale și energetice, ecologice și de alt conținut. Prin prisma intereselor naționale, susține I.Sava, securitatea națională reprezintă capacitatea unui stat de a-și menține și promova identitatea națională și integritatea funcțională. În această ordine de idei se cuvine de precizat că deseori securitatea națională este asociată cu securitatea sta-

tului: A.Burian punctează asupra dimensiunii geopolitice a securității, prin care „se subînțelege, în primul rând, supraviețuirea fizică a statului, apărarea și menținerea suveranității și integrității lui teritoriale, capacitatea de a reacționa în mod adecvat la orice amenințări reale sau potențiale din exterior”[2]. Concepția securității naționale a Republicii Moldova din 22 mai 2008, din contra, face distincție dintre aceste două categorii, explicând precizându-se că „securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova”. Acest document, prin care se „conturează prioritățile statului în domeniu”, conține de asemenea amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova precum conflictul transnistrean; eventualitatea unor tensiuni interetnice; terorismul internațional; de sorginte economică; de origine socială; din domeniul tehnologiilor informaționale; derivate din activitatea umană; provenite din partea crimei organizate și corupției[3].

În același timp, ținem să subliniem că se impun unele completări în acest “sistem de idei” care ar introduce anumite precizări și ar reflecta mai bine realitățile. Astfel, „amenințările de origine economică” elucidate în Concepție provin în cea mai mare parte din exterior, fiind invocați factorul geopolitic, creșterea interdependenței economiei și dependența unilaterală de furnizori de agenți energetici străini, însă numai aceasta din urmă este numită „o vulnerabilitate internă a statului”, fără să fie definite altele, cu un impact nu mai puțin perturbator pentru situația internă. „Amenințările de origine socială” la adresa bunăstării și stabilității sociale și politice provin cu precădere de situația demografică (migrația de muncă, rata scăzută a natalității) și din domeniul ocrotirii sănătății (răspândirea bolilor contagioase cu pericol sporit pentru societate), dar sunt trecute cu vederea cele de caracter economic, care se dovedesc a fi de un pericol cu mult mai mare pentru nivelul de trai al oamenilor și ordinea publică. Trebuie de remarcat, de asemenea, că amenințările generate de existența conflictului transnistrean, la care ne vom opri pe larg, sunt neîntemeiat reduse la imposibilitatea acordării asistenței juridice cetățenilor Republicii Moldova din localitățile din stânga Nistrului, fără a indica altele, de o încărcătură nu mai puțin semnificativă, precum subminarea suveranității și integrității teritoriale sau îndepărtarea integrării europene.

Securitatea națională a Republicii Moldova este supusă constant amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților, ele fiind alimentate de mai mulți factori, cum ar fi:

1. Republica Moldova este tratată de Federația Rusă ca un spațiu al zonei sale de influență și interes geopolitic. Rusia dispune de mai multe pârghii de presiune și intimidare, pe care le utilizează periodic;
2. tergiversarea soluționării definitive a conflictului din zona de est a Republicii Moldova, ordine care este un impediment esențial în libertatea de acțiune și în realizarea intereselor naționale ale Republicii Moldova;
3. dependența unilaterală de o sigură sură de aprovizionare cu agenți energetici, care periodic marchează nu numai activitățile de politică externă a Republicii Moldova, dar și nivelul de trai al oamenilor prin amplificarea nemulțumirilor, sărăciei și incertitudinii;
4. orientarea aproape unilaterală spre piețele tradiționale de desfacere a mărfurilor

și produselor din Republica Moldova face economia națională sensibilă la fluctuațiile și concurența neloială mai ales din partea Rusiei.

Conflictul transnistrean impus Republicii Moldova din exterior prin invocarea unor pericole imaginare a marcat profund istoria ei politică și a restrâns substanțial câmpul de manevră diplomatică. În general, în istoria statului Moldova deseori este atestată preeminența subiectelor de politică externă asupra celor de politică internă, dat fiind că se dovedesc a fi foarte puține aspectele ale căror reglementare a fost posibilă independent de împrejurările internaționale: plasarea problemelor de politică externă în fruntea ierarhiei priorităților, vizând în special neașezarea țării, a răsturnat ordinea firească a lucrurilor și a determinat o particularitate a evoluției lui istorice. Cu certitudine, Republica Moldova nu va putea deveni un stat cu adevărat viabil atât timp cât va exista problema transnistreană, oportunitățile de reintegrare presupunând conjunctură internațională favorabilă, dar care trebuie încadrată într-un context mult mai larg, însoțit și consolidat prin eforturi susținute și acțiuni concrete de caracter intern. I.Boțan subliniază că specificul conflictului transnistrean „constă în faptul că impactul factorilor externi este cu mult mai mare decât impactul factorilor interni”[4], iar O.Serebrian îl cataloghează ca fiind „unul pur geopolitic”, Rusia având la dispoziție nu doar un cap de pod sigur pentru interesele sale în zonă, ci chiar Republica Moldova a devenit un stat-prizonier și, deci, mesajul ei de politică externă „va rămâne unul duplicitar și ambiguu atât timp cât dosarul transnistrean va fi deschis”[5] sau, potrivit lui I.Munteanu, Republica Moldova este percepută internațional ca un stat dominat de o sigură problemă – conflictul transnistrean”[6].

Însă eforturile autorităților Republicii Moldova îndreptate spre identificarea soluțiilor eficiente și durabile de dezamorsare a conflictului transnistrean nu s-au soldat cu rezultate palpabile. Din cauza că administrația neconstituțională tiraspoleană pune permanent condiții inacceptabile, ancorate pe absența progreselor în evacuarea forțelor militare rusești din zona de Est a republicii, dialogul politic s-a pomenit în impas, nemaivorbind de proiectele de reglementare a conflictului, care unul după altul au eșuat, deoarece n-au întrunit susținere coordonată și n-au fost asumate până la capăt. Părțile percep în mod diferit reglementarea definitivă a conflictului, însă insistența autorităților tiraspolene asupra independenței proprii este extremă și inacceptabilă sub nici o formă.

Staționarea trupelor, armamentului și munițiilor rusești fără acceptul sau monitorizarea din partea Republicii Moldova și contrar angajamentelor internaționale ale Federației Ruse reprezintă un impediment serios în identificarea unor aranjamente care ar permite „dezghețarea” conflictului. De fapt, prezența forțelor armate rusești pe teritoriul din stânga Nistrului și implicit a autorităților secesioniste a fost una dintre cauzele aderării Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente, exprimându-se nefondat speranțele că „Rusia democratică și lipsită de aspirații proimperiale” va evacua forțele sale militare și numai astfel, potrivit lui M.Snegur, se va asigura „independența reală”. Însă doar la Reuniunea Ministerială a OSCE de la Istanbul din noiembrie 1999, Federația Rusă și-a asumat angajamentul de a retrage ordonat și complet forțele militare, armamentul și munițiile sale până la finele anului 2002, dar care aproape după un deceniu de la asumarea lui n-a rămas decât bună intenție. Deja la 21 decembrie 1999, Federația Rusă a invocat necesitatea sincronizării evacuării arsenalului său cu soluționarea politică a conflictului, plasând „problema Transnistriei,

conform lui Gh. Cojocaru, pe un cerc vicios” [7]. La rândul ei, OSCE se dovedește a fi incapabilă să asigure executarea deciziilor sale: conflictul transnistrean nu se mai re-găsește în documentele finale aprobate de această structură după anul 2002, deoarece se urmărește adoptarea declarațiilor anuale finale, care statutar se primesc prin consens și, deci, este deschisă unor intimidări sau presiuni din partea statelor membre.

Deși decizia OSCE de la Istanbul n-a fost anulată oficial, acest argument a pierdut treptat puterea sa de convingere și capacitatea de mobilizare, fiind utilizat de către autoritățile Republicii Moldova cu incoerență și timiditate, ca, de altfel, și altele, cum ar fi acuzarea de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului a Federației Ruse ca fiind agresoare în conflictul transnistrean. În plus, Federația Rusă a declarat în mod unilateral că această decizie este depășită, invocând diferite motive atât de ordin general ce vizează Tratatul cu privire la Neproliferația Armamentului Neconvențional, cât și local, cu referire la unele dificultăți în evacuarea munițiilor și armamentului uzat fizic și moral din raioanele din stânga Nistrului.

Staționarea neautorizată a forțelor militare ale Rusiei în raioanele din stânga Nistrului și oportunitatea retragerii lor au condiționat de asemenea decretarea unilaterală a statutului inițial de zonă demilitarizată, iar mai târziu de neutralitate permanentă, stări care sunt incompatibile cu „dislocarea de trupe ale altor state pe teritoriul său” și reprezintă o componentă a securității naționale. Această prevedere constituțională este dezvoltată și concretizată în Concepția securității naționale a Republicii Moldova, însă la început a fost gândită mai cu seamă ca instituție de drept internațional public, în sensul că Federația Rusă în regim automat trebuia să evacueze forțele sale militare de pe teritoriul suveran al Republicii Moldova. Însă neutralitatea permanentă autoproclamată, potrivit lui N. Osmochescu, „rămâne o ficțiune” [8], iar Yu. Josanu a remarcat că interesele de securitate ale Republicii Moldova presupun cel puțin „o echilibrare” a relațiilor asimetrice cu Federația Rusă prin apropierea de structurile europene [9], cu atât mai mult ca valoarea acestui „parteneriat” sub diferite aspecte se dovedește a fi în-doielnică. În aceeași ordine de idei, D. Mînzărari susține că „Occidentul nu poate face practic nimic în Transnistria, deoarece Federația Rusă controlează regiunea din punct de vedere militar și politic, diminuându-se considerabil avantajul strategic de absență a hotarelor directe cu Rusia pe care îl deține Republica Moldova” [10], (spre deosebire de Osetia de Sud – n.n.). I. Boțan de asemenea remarcă necesitatea echilibrării influenței nemilitare a Federației Ruse, care „este mediator, garant și parte extrem de interesată, în calitatea sa de cel mai important susținător al Transnistriei” [11], precizând, nu fără temeii, că în cazul identificării mecanismelor de reglementare a conflictului, autoritățile tiraspolene vor accepta acea soluție de compromis care este convenabilă Rusiei. Din altă perspectivă, a dreptului internațional public, N. Osmochescu subliniază că gradul de eficiență a neutralității auto-proclamate este depreciat de faptul că n-a fost obiect al recunoașterii și garantării prin acorduri internaționale sau alte aranjamente, după cum sunt cazurile Elveției, Austriei, Maltei sau Turkmenistanului [12].

În opinia noastră, neutralitatea permanentă proclamată unilateral și menținută prin propria voință n-a contribuit la valorificarea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine pe teritoriul său, chiar dacă provizoriu aflat sub controlul autorităților secesioniste. Deși a încălcat permanent statutul Republicii Moldova de stat neutru, Federația Rusă actualmente încurajează men-

ținerea acestei calități, dar urmărind obiectivele sale în condițiile apropierei euroatlantice a Ucrainei și Georgiei. D. Mînzari exprimă opinia absolut fondată că în spațiul ex-sovietic conflictele „înghețate” reprezintă „un instrument de influență și presiune externă folosit de Rusia pentru a preveni aderarea statelor din vecinătatea sa imediată în structurile euroatlantice”[13].

Prin urmare, pentru a asigura respectarea neutralității Republicii Moldova, se impune ca Rusia să-și onoreze angajamentele asumate și să evacueze trupele militare, armamentele și munițiile sale neîntârziat, ordonat și complet. Fără îndoială, efectele benefice preconizate ale neutralității permanente autoproclamate s-au dovedit a fi iluzorii, dat fiind că însuși proiectul este conceput ca un model ideal, autosuficient și fetișizat, mai ales prin Concepția securității naționale a Republicii Moldova, această calitate „nu reflectă nici realitatea, nici nu reprezintă o formulă consacrată internațional, nici nu are o explicare concretă”[14].

Statutul de neutralitate consfințit constituțional nu asigură în regim automat securitatea națională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important provenit din această calitate este neparticiparea la procesele de cooperare militară din cadrul Comunității Statelor Independente. Considerăm că securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient în condițiile integrării euroatlantice. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce se referă la statutul de neutralitate permanentă, articolele 11(1) și 142(1), prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată care solicită voință politică, eforturi de caracter instituțional, transformări la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii occidentali, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare etc. În ordinea de idei reliefată, subliniem că elaborarea și implementarea unei strategii de integrare euroatlantică a Republicii Moldova reprezintă obiect al preocupărilor mai multor structuri, atât de stat, cât și neguvernamentale, esențial fiind să se demonstreze și să se mediatizeze că NATO s-a dovedit a fi cea mai viabilă organizație în materie de asigurare a securității și se asociază nu numai cu dimensiunea politico-militară, ci o pondere semnificativă revine politicilor investiționale, în domeniul ecologiei și al cercetărilor științifice. În acest context este oportună sensibilizarea și familiarizarea opiniei publice cu activitățile prioritare în transformare ale instituției, deoarece continuă să fie percepută în mare măsură în termenii logicii războiului rece din cauza insuficienței sau difuzării nesatisfăcătoare a informației veridice, dat fiind că aderarea la NATO, potrivit lui I. Munteanu, presupune înțelegerea beneficiilor, costurilor și mizei acestei relații strategice întemeiate pe un anumit sistem de valori, „care fac societatea noastră cu mult mai apropiată de comunitatea europeană decât se crede, în general”. Astfel, conform datelor unor barometre ale opiniei publice, în luna noiembrie a anului 2006, adică după circa șase luni de la semnarea la 19 mai a Planului individual de acțiuni al parteneriatului Republica Moldova-NATO (IPAP), „pentru aderare” s-au pronunțat 34,3% din respondenți, „împotriva” – 18,1% și „nu știu” sau „nu răspund” – 38,4%, pe când în martie 2009 favorabili s-au dovedit a fi 24,0% din intervievați, „contra” – 46,7%, „nu știu” – 18,4% și „nu răspund” – 4,0%. Aceeași involuție este atestată în evaluarea modalității de asigurare a securității Republicii Moldova – indicatorii în favoarea păstrării neutralității au crescut în perioada sus-menționată de la 29,4% la 56,1%, în timp ce suportul pentru exercitarea ei prin aderare la NATO s-a

diminuat de la 24,6% la 22,2% din numărul chestionaților, însă întrunind o creștere substanțială comparativ cu datele din octombrie 2008 – 13,8% [15].

Aceste schimbări frecvente de opinii practic sunt inexplicabile atât din punct de vedere științific, cât și în aspect politic, fiind mai degrabă rezultate ale erorilor în sondaje, după cum și „o tendință” ce rezultă din studii, dar care contravine realităților: „pentru” integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană s-au pronunțat 71,0% (noiembrie 2006), 68,4% (octombrie 2008) și 64,8% (martie 2009) în condițiile că circa 70% din intervieuați o asociază constant cu ridicarea nivelului de trai.

Cu certitudine, abrogarea statutului de neutralitate permanentă nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al NATO este în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, datorită articolului V al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949, pe când integritatea teritorială, conform lui A. Burian, prea puțin probabil din cauza că „Transnistria va deveni imediat un fel de regiune Kaliningrad la Marea Neagră”, „separându-se de Moldova” [16]. Totodată, Barometrul Opiniei Publice din octombrie 2008 atestă că 30% din respondenți consideră că „Rusia poate recunoaște independența Transnistriei”, subminând integritatea teritorială a Republicii Moldova, dar în același timp, 60% din cei chestionați sunt de părere, conform datelor din martie 2009, că Federația Rusă este principalul ei partener strategic. Este de precizat că temerile a circa o treime din intervieuați sunt absolut fondate, dat fiind că poziția oficială a Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse este protransnistreană și antimoldovenească: „situația în regiunea transnistreană continuă să rămână complicată. Ea este determinată în primul rând de refuzul Chișinăului de a continua dialogul direct cu Transnistria și de măsurile de presiune politică și economică întreprinse de partea moldovenească asupra Transnistriei” [17].

În eventualitatea demarării procesului complex și de lungă durată de integrare euroatlantică, acesta va fi însoțit de numeroase luări de poziții controversate atât în interior, cât și din exterior, important fiind însă de a nu repeta experiența tristă a Georgiei prin transformarea aspirațiilor de securitate în factori de vulnerabilitate. Unul dintre argumentele principale împotriva aderării la NATO, care, de altfel, nu este lipsit de sens, se va axa în jurul ideilor imposibilității reglementării conflictului transnistrean sau chiar a pierderii raioanelor de Est, invocându-se în paralel creșterea îngrijorării Federației Ruse și amânarea retragerii forțelor ei militare de pe teritoriul Republicii Moldova. Aceste contraargumente, dar și altele, cu impact real sau imaginar, trebuie luate serios în calcul și evaluate prin studii speciale, însă nu este mai puțin adevărat că rezultatele obținute în rezolvarea problemei transnistrene timp de aproximativ două decenii se dovedesc a fi destul de modeste. Nici negocierile în formatul pentagonal, nici în actuala formulă „5+2”, care din septembrie 2005 întrunește cu diferite statute ierarhice aproape toți actorii majori, nu s-au soldat cu soluții palpabile și, prin urmare, nu sunt lipsite de sens căutările noilor aranjamente. Cât despre beneficiile care ar putea fi obținute de pe urma declanșării procesului de integrare euroatlantică, acestea, în condițiile promovării unor politici bine orchestrate și administrate, sunt evidente – reglementarea politico-juridică a relațiilor cu statele vecine datorită necesității respectării condițiilor W. Perry de predare, sporirea fluxului de investiții directe și de portofoliu ș.a., în timp ce recunoașterea unilaterală a regimurilor secesioniste din Abhazia și Osetia de Sud de către Federația Rusă n-a schimbat cu nimic statutele lor po-

litico-juridice. Dacă S. Nazaria consideră, absolut neîntemeiat, că însăși solicitarea de aderare la NATO vine în contradicție cu interesele cardinale ale Republicii Moldova și cetățenilor săi[18], D. Mînzărari, din contra, exprimă părerea că obiectul strategic de obținere a statutului de membru al Uniunii Europene reprezintă un proces îndelungat, însă Republica Moldova are nevoie de un proiect intermediar, iar calitatea de membru al NATO pare a fi singura cale adecvată în acest sens[19], fiind o etapă preparatoare de tranziție pentru integrarea europeană.

Considerăm că în contextul tentativelor sporadice de identificare a soluțiilor de reglementare a conflictului din raioanele de stînga Nistrului, mai eficient s-ar dovedi a fi pentru moment transformarea formatului actual „5+2” – care, de altfel, nu s-a remarcat prin eficiență – în unul octogonal sau într-o altă variantă ar fi formula „7+1”, prin ridicarea statutului celor doi observatori, și în plus, readucerea României la procesul de tratative, eliminată nejustificat încă în luna mai a anului 1992, echilibrându-se astfel raportul de forțe în cadrul negocierilor. Propunem de asemenea aplicarea conceptului securității cooperative, care presupune exercitarea politicii soft, consensualitate și cooperare între liderii puterilor mondiale, utilizarea mijloacelor pacifice pentru diminuarea conflictelor și angajarea activă în procesul de tratative pentru căutarea soluțiilor reciproc acceptabile, urmărindu-se stabilirea dialogului între părți și menținerea lui, deschidere, transparență și predictibilitate[20]. Anume conceptul de securitate cooperativă este o formulă de viitor în asigurarea securității internaționale, fiind în măsură să contribuie la provocările contemporaneității prin promovarea parteneriatului și încrederii între liderii marilor puteri și refuzul la amenințări și violență. În plus, formatul septagonal ar fi în stare să contribuie la inițierea sau extinderea unor activități politice de caracter strategic edificate pe sporirea prezenței și interesul real, nu imaginat, al Occidentului față de Republica Moldova.

Însă responsabilitatea pentru managementul acestui conflict „înghețat” și foarte dificil de reglementat a fost delegată Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, care, de altfel, traversează o criză existențială profundă și se confruntă cu o criza acerbă de eficiență, aserțiune confirmată și de rezultatele Summitului de la Astana din 1-2 decembrie 2010. Mai mulți factori alimentează scepticismul nostru față de potențialul OSCE de a contribui decisiv la reintegrarea Republicii Moldova: nu beneficiază de susținere din partea unor mari puteri, fapt care îi subminează capacitatea de a fi actor important în dezamorsarea focarelor de conflict în Europa; este foarte dependentă de interesele unor state membre, cu atât mai mult că statutar fiecare stat membru poate să blocheze procesul de luare a deciziilor dispunând de dreptul de veto (Republica Moldova în numele adoptării declarațiilor finale n-a utilizat această posibilitate de a-și promova interesele); nu dispune de capacitate politică proprie și nici de mecanisme care ar asigura implementarea deciziilor adoptate – activitățile ei de soluționare a conflictelor din Balcani n-au fost suficiente și s-a impus implicarea altor structuri, aplicându-se principiul complementarității instituțiilor de securitate etc. Incontestabil, rolul OSCE în cadrul proceselor de reglementare a problemei transnistrene nu poate fi neglijat, însă preocupările acestei structuri nu țin atât de soluționarea, cât de stabilizarea conflictelor prin promovarea normelor democratice, monitorizarea alegerilor, elaborarea unor măsuri îndreptate spre fortificarea încrederii și facilitarea dialogului între părți, adică se rezumă la asistență în implementarea deciziilor adoptate într-un cadru politic mai larg.

Așadar, lipsa de progrese în reglementarea conflictului transnistrean este determinată de mai mulți factori, primordiali și secundari, iar sarcinile de moment ar fi echilibrarea asimetriei formatului de negocieri și transformarea lui în septagonal, promovarea activă a politicilor de descentralizare administrativă și decizională, realizarea proiectelor comune, restabilirea dialogului și identificarea unor măsuri care vor contribui la asigurarea încrederii dintre „cele două maluri ale Nistrului”, inclusiv prin recunoașterea drepturilor de proprietate din regiunea estică a Republicii Moldova. Indiscutabil, raioanele din stânga Nistrului nu pot fi nici abandonate, nici schimbate sau cedate, reîntregirii țării revenindu-i întâietate în raport valoric, or acest deziderat nobil nu trebuie să fie un obiectiv de soluționat cu orice preț și în detrimentul intereselor naționale: menținând dialogul și căutând soluții de consolidare a încrederii și de reglementare durabilă, conflictul poate să rămână mai mult timp „înghețat”, iar dezamorsarea definitivă să fie transferată altei generații de lideri politici, după cum se produce în cazul Ciprului și mai ales al Coreei. Q. Wright a identificat patru modalități de reglementare a unui conflict – părțile cad de comun acord, o parte impune soluțiile celuilalt protagonist, o forță terță propune / impune soluțiile, conflictul își pierde actualitatea și se rezolvă de la sine[21]. Practica internațională recentă demonstrează că recunoașterea unilaterală a regimurilor secesioniste din spațiile ex-sovietic și ex-iugoslav de către unele sau mai multe mari puteri nu prezintă în sine o soluție eficientă și mai nimic nu schimbă în statutele lor politico-juridice, reglementarea durabilă, în opinia noastră, presupunând aplicarea primei modalități, descrise de Q. Wright. Se cuvine de remarcat totuși că în aspect conceptual fundamentarea managementului conflictelor „înghețate” rămâne o problemă nu numai politico-juridică, dar și teoretico-metodologică de rezolvat, dat fiind că mecanismele vechi de soluționare precum condominiul sau parteneriatul cu adversarul nu mai sunt aplicabile. Luând ca bază modelul germano-german de reîntregire a țării, considerăm că problema raioanelor de Est va putea fi rezolvată mai ușor și mai durabil în condițiile percepției pozitive (atrăgătoare) a Republicii Moldova la nivelul cotidian de către locuitorii din stânga Nistrului, mai ales la capitolele nivel de trai și circulație liberă în spațiul Uniunii Europene. Important este ca reîntegrarea țării să nu fie un impediment în procesul de integrare europeană, iar Republica Moldova trebuie să profite de deschiderile din partea structurilor europene, care manifestă o atenție în creștere față de procesele ce se produc, atât în identificarea soluțiilor pentru reglementarea conflictului din stânga Nistrului, cât și în promovarea cursului general spre democratizare.

În concluzie subliniem că ameliorarea acestor, dar și altor amenințări, riscuri și vulnerabilități solicită imperios identificarea unor alternative menite să contribuie la asigurarea și consolidarea securității naționale a Republicii Moldova, printre care:

1. statutul autoproclamat de neutralitate permanente n-a contribuit la retragerea imediată, necondiționată și ordonată a forțelor militare ale Federației Ruse dislocate în raioanele de Est și, implicit, la soluționarea conflictului transnistrean. Ar fi cazul apropierii de Alianța Atlanticului de Nord, care va aduce mai multe avantaje, inclusiv în asigurarea accelerării integrării europene, chiar dacă nu vor întârzia să apară unele tensiuni și poziții controversate;
2. identificarea surselor alternative de aprovizionare cu agenți energetici prin par-

- tipicarea la proiectele Uniunii Europene, dar și contractarea lor de la țările din Transcaucasia și Orientul Mijlociu, utilizând la maximum capacitățile portului de la Giurgiulești. În același context se include valorificarea surselor locale de alternativă, care continuă să rămână o rezervă neutilizată în cea mai mare parte;
3. diversificarea piețelor de comercializare a mărfurilor și produselor prin semnarea unui acord de comerț asimetric cu Uniunea Europeană, solicitând extinderea listei de titluri pe contul produselor agroalimentare etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Kolodziej Eduard. Securitatea și relațiile internaționale. Iași: Polirom, 2007, p.11.
2. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2003, p.196.
3. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.97–98 din 3 iunie 2008, p.7–8.
4. Boțan Igor. Reglementarea transnistriană: o soluție europeană. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2009, p.32.
5. Serebrian Oleg. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009, p.85.
6. Mînzărari Dumitru, Ioniță Veaceslav. De ce avem nevoie de NATO? Sau de ce existența Moldovei ca stat suveran depinde de aderarea la NATO. În: Discussion Paper, nr.3, octombrie 2008 – martie 2009, p.6.
7. Cojocaru Gheorghe E. Politica externă a Republicii Moldova. Studii. Chișinău: Civitas, 2001, p.165.
8. Osmochescu Nicolae. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Vol.2. Materialele conf. intern. șt.-practice. Chișinău: AAP, 2008, p.182–183.
9. Josanu Yuri. Securitatea națională a Republicii Moldova prin prisma securității europene. În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Vol.2. Materialele conf. intern. șt.-practice. Chișinău: AAP, 2008, p.200–201.
10. Mînzărari Dumitru, Ioniță Veaceslav. Op. cit., p.18.
11. Boțan Igor. Op. cit., p.32.
12. Osmochescu Nicolae. Op. cit., p. 182–183.
13. Mînzărari Dumitru, Ioniță Veaceslav. Op. cit., p. 12.
14. Opțiunile de securitate ale Republicii Moldova. Chișinău, 2009, p. 34.
15. Barometrul Opiniei Publice, noiembrie 2006, p. 99, 101. Barometrul Opiniei Publice, octombrie 2008, p.86. Barometrul Opiniei Publice, Martie 2009, p.65–66.
16. Burian Alexandru. Op. cit., p.356.
17. <http://www.ln.mid.ru/bul-newsite.nsf/kartaflat/03-10k> (accesat 18 mai 2009).
18. Назария Сергей. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Кишинев: Типogr.Centrală, 2007, p. 630.
19. Mînzărari Dumitru, Ioniță Veaceslav. Op. cit., p.13.
20. Barbu Maria. Exigențele securității cooperative din perspectiva leadership-ului creativ //<http://www.sarindar.ro/articles/00023htm-41k> (accesat 3 mai 2009).
21. Социальный конфликт: современные исследования. Реферативный сборник. Москва: ИНИОН, 1991, p.82–83.

SECURITATEA STATELOR MICI DIN SUD-ESTUL EUROPEI

Constantin Moștofle, doctor în științe militare
Centrul de Studii Strategice de Securitate și Apărare
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România

Summary

The post-Cold War period approaches on security and defence, small state and South-Eastern European localization issues were marked by a relative conceptual confusion and, although, the field's literature elaborated more tomes, articles and much paperwork, the situation doesn't seem to get clearer. In this article, we present a conceptual scheme based on three key-terms (conceptual landmarks): security, small state and South-Eastern Europe, which allow our theme's issues thoroughness from a united perspective on its time-space dimension through a causality view and renouncing to metaphors.

Starting from the theoretical bases existent in the specialty's scientific literature we suggest to the interested persons, especially to the teenagers with preoccupations in the specified field, some scientific working instruments and research methodologies useful for security analyses of the European South-Eastern small states, as the Moldavian Republic.

Motto:

Orice teorie poate fi nouă atunci când nimeni nu citește cărțile care au inspirat-o.
Gl. bg. dr. Maricel Popa [1]

Sud-Estul Europei

La modul general, regiunea sud-estică a unei zone geografice este porțiunea delimitată la exterior de limita estică și de cea sudică a zonei respective, iar în interior – de axele mediane corespunzătoare direcțiilor vest-est și nord-sud. Algebric, este vorba de cel de-al patrulea cadran.

Până în prezent, nu există o variantă unanim acceptată privind centrul geografic al Europei. Noi vom lua în considerare calculele mai recente (1989) de la Institutul Geografic Național din Franța, potrivit cărora „Centrul Europei” este satul Purnuskes, situat la nord de Vilnius (Lituania), 54°54'0" N, 25°19'0"E [2].

Din punct de vedere geografic, continental nostru începe la Munții Ural din Rusia, care definesc granița estică a Europei cu Asia. Granița sud-estică cu Asia nu este definită în totalitate. Munții Ural sau râul Emba pot servi ca granițe posibile. Granița continuă cu Marea Caspică și apoi cu creasta Munților Caucaz sau, alternative, cu râul Kura din Caucaz, și apoi către Marea Neagră; Bosforul, Marea Marmara și strâmtoarea Dardanele completează granița asiatică. Oricum, unii geografi consideră că granița sudică a Azerbaidjanului și Armeniei cu Iranul și granița estică și sudică a Turciei cu Siria, Irak și Iran este granița dintre Europa și Asia din motive politice și culturale [3].

Având ca premisă cele menționate, rezultă că Sud-Estul Europei (*Fig. 1*) este delimitat la nord de paralela 55°N, la vest de meridianul 25°E, la est și sud de linia care definește granița cu Asia, pe care am menționat-o mai sus.

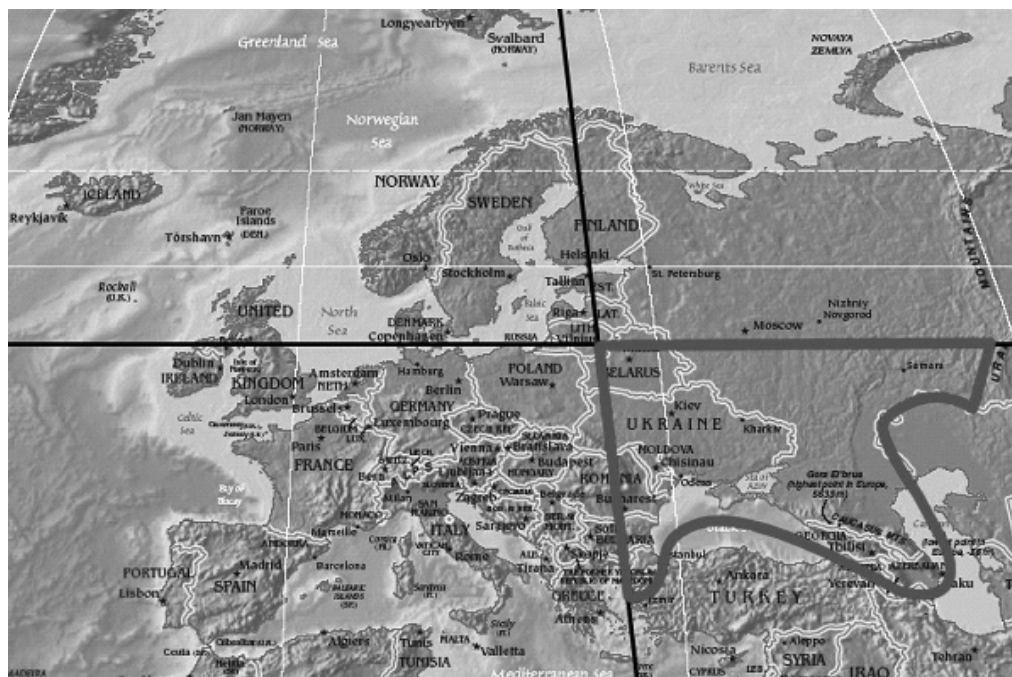

Fig. 1. Sud-Estul Europei

Sursa: http://ro.wikipedia.org/wiki/Geografia_Europei

Rezultă că pot fi considerate țări situate în sud-estul Europei următoarele state: Republica Moldova și, eventual, Georgia, Azerbaidjan și Armenia, în întregime, iar parțial – Belarus, Federația Rusă, Ucraina, România, Bulgaria și Turcia.

Statul și puterea

În demersul nostru, fără a dezvolta conținutul conceptului de stat, vom accepta formularea că statul reprezintă un teritoriu unde un guvern legal, nesupus nici unui alt guvern, pretinde suveranitate și o exercită în fapt, cel puțin în cea mai mare parte [4, p. 159]. De asemenea, vom avea în vedere că relațiile dintre state sunt relații bazate pe putere, că în funcție de cât de puternice sunt, statele devin subiecte sau obiecte ale politicii internaționale. Noțiunile curente de superputere, putere mondială sau mare putere marchează ierarhia în domeniul puterii [5]. Se observă că aici sunt luate în considerare doar statele care se situează în segmentul superior al înșiririi tuturor țărilor într-un clasament din punctul de vedere al puterii, fără a face trimitere la putere regională, state puternice, mai puțin puternice ori chiar slabe.

Criteriile pe baza cărora se realizează diverse ierarhizări ale statelor vizează, mai mult ori mai puțin obiective: mărimea teritoriului; numărul populației; nivelul resurselor energetice; nivelul produsului intern brut; ritmul creșterii economice; autoritatea deținută în interiorul instituțiilor internaționale de securitate, economic-financiare etc. Alte criterii vizează puterea militară a statelor: deținerea armamentului nuclear; numărul și puterea încărcăturilor nucleare de care dispune; capacitatea mijloacelor proprii de a transporta încărcăturile nucleare și la ce distanță; numărul efectivelor militare; numărul și generația diferitelor categorii de tehnică de luptă și armament; valoarea bugetului militar; procentul din produsul intern brut alocat apărării etc.

Puterea va fi și în viitor un factor determinant în relațiile internaționale. Lupta pentru influență și supremație nu va dispărea de pe fața pământului, nici sub aspect regional, nici sub aspect global. În contextul actual al mediului de securitate se consideră că puterea economică și cea tehnologică vor fi acelea care vor domina în viitor lumea și că puterea militară, la nivel statal, pierde din importanță.

Rezultă că ar putea fi considerate drept state mici țările enumerate mai sus, cu excepția Federației Ruse, Ucrainei și Turciei.

Securitate, siguranță și apărare

Securitatea este cea mai importantă dintre nevoile fundamentale ale omului. Ea reprezintă, la modul cel mai general, faptul de a fi la adăpost de orice pericol, coroborat și cu existența unui sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol [6]. Întrădeavă, în ciuda milioanele de volume care i s-au consacrat omului, despre el nu se știe nici până astăzi mare lucru, decât că este dominat, încă de la origini, de doi factori esențiali: angoasa și timpul [7].

Teama (angoasa, frica, panica, groaza, neliniștea etc.) reprezintă una dintre datele esențiale ale ființei umane: teama față de natură, față de un altul diferit de tine, față de viitor etc. Teama este întotdeauna mai mare decât capacitatea de a o înfrunța, de a-i face față. Teama generează incertitudine, care se manifestă atât la nivelul indivizilor, al comunităților, cât și la cel al factorilor de decizie, inclusiv la cei aparținând statului, determinând astfel, din partea acestora, o contracarare inefficientă, menținându-i în domeniul ipotezelor, al supozițiilor și al ezitărilor.

Timpul este una dintre componentele de bază ale securității fiecărui individ în parte. În orice ființă vie și gânditoare există un ansamblu de ritmuri fiziologice, biologice și culturale, o succesiune de momente, de termene, de durate, de speranțe etc. care face ca majoritatea oamenilor să fie dispusă la rutină, la refacerea a ceea ce a fost deja făcut sau văzut, atitudine care implică o tendință de imobilism, dificultăți în înfruntarea neprevăzutului, o perioadă destul de lungă de adaptare la schimbările de ritm. Fiecare persoană sau grup uman are propriul său "timp", de aceea una dintre dificultățile conducerii unui grup, inclusiv a unei națiuni, constă în găsirea unui tempo global care să permită mersul armonios al ansamblului.

Există două aspecte conceptuale esențiale: securitate pentru cine și contra ce? Securitatea se asociază fie cu un individ, fie cu o colectivitate. Colectivitatea este definită, la rândul ei, de o serie de caracteristici, printre care cea mai importantă este apartenența la un teritoriu, desemnat de locuință, localitate, județ (regiune), țară, grup de state aparținând unei uniuni formale, regiune geografică subcontinentală ori continentală și, în cele din urmă, la mapamond.

Subiectul securității se individualizează pe niveluri, în funcție de unele criterii definite de gradul de coagulare a colectivităților în structuri ce au drept referință organizarea statală sau organizarea societală.

Centrându-ne pe structura de tip statal, căreia i se asociază și caracteristica de național, se evidențiază trei niveluri, corespunzător următoarelor tipuri de securitate: națională, subnațională și internațională.

Securitatea națională se referă, de fapt, la securitatea statului, ce cuprinde în interiorul limitelor sale teritoriale națiunea titulară, de realizarea și asigurarea ei fiind răspunzător statul respectiv.

Securitatea subnațională are drept subiect comunități constituite pe diferite criterii, dispuse exclusiv pe teritoriul național și aflate în relații de subordonare față de autoritatea statală.

Securitatea internațională se referă la grupuri de state aflate în relații de intercondiționare din perspectiva propriei lor securități. În funcție de natura legăturilor dintre state (relații inexistente, diplomatice, de alianță, de asociere etc.), se poate vorbi despre o securitate colectivă – în cazul alianțelor politico-militare – sau despre complexul de securitate – acolo unde există un grup de state în care toți membrii grupului sunt puternic legați de ceilalți membri și, în același timp, ca membri ai grupului sunt legați, dar slab, de statele din afara acestui grup [8].

Tot mai mult se impune ideea că securitatea individului sau a colectivității din care face parte poate fi amenințată și fără a fi afectată major securitatea statului. De această dată subiectul securității este societatea, percepută tot pe niveluri, delimitate de gradul de integrare a indivizilor în colectivități cu caracteristici de identitate clar conturate. Este cazul colectivităților existente în interiorul teritoriului statului (minorități naționale, grupuri etnice aparținând chiar națiunii titulare și care conviețuiesc în același spațiu cu minorități naționale, imigranți etc.), dar și pe teritoriul mai multor state (regiuni transfrontaliere, uniuni interstatale de tipul trilateralelor ori instituționalizate, cum sunt Uniunea Europeană, Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană etc.)

A doua întrebare era: securitate contra ce?

Răspunsul general valabil este: împotriva amenințărilor. Mai exact sunt vizați purtătorii recunoscuți ai acestora. Dar, înainte de amenințări trebuie să se aibă în vedere pericolele, înaintea or pericolele posibile sau ceea ce numim riscuri. Dicționarul explicativ al limbii române (*DEX*) definește riscul drept un pericol posibil, iar pericolul ca fiind o amenințare, dar și un risc. Se observă că este indusă o perspectivă tautologică și, chiar dacă în toate situațiile este evidențiată influența negativă asupra celui care reprezintă obiectul acțiunii, lipsește o diferențiere a termenilor pe baza relațiilor temporale ce pot exista între acesta și agentul (subiectul) acțiunii. Suntem de părere că, pe o scară a evoluției în timp, ordinea producerii este: pericol posibil (risc); pericol; amenințare. În cazul pericolului posibil, între părțile implicate nu există relații strânse de determinare, ceea ce a impus ca, în limbaj diplomatic, să se vorbească despre riscuri și, mai nou, o manifestare concretă a relațiilor existente în mod real între state, alianțe și coaliții de state, între diferite sociogrupuri din interiorul lor. Spre deosebire de pericol, amenințarea indică nu numai posibilitatea potențială, ci și intenția manifestată de una din părți de a acționa împotriva intereselor oponentului, ea reprezintă nivelul cel mai înalt al escaladării relațiilor tensionate dintre subiecți.

Dacă împotriva riscurilor (pericolelor posibile) se iau, de regulă, măsuri de monitorizare a mediului în care ele pot să apară, în momentul în care acestea se transformă în pericole veritabile, dar fără a ne afecta în mod expres, se iau măsuri de protecție. Atunci când pericolul ne vizează nemijlocit, este o amenințare, iar măsurile ce se iau devin de apărare (*Fig. 2*).

În ultima vreme se consideră că securitatea se impune a fi asigurată și împotriva provocărilor și vulnerabilităților. Provocările sunt percepute de noi ca procese de activare a factorilor de risc care conduc, în cele din urmă, la generarea riscului (pe-

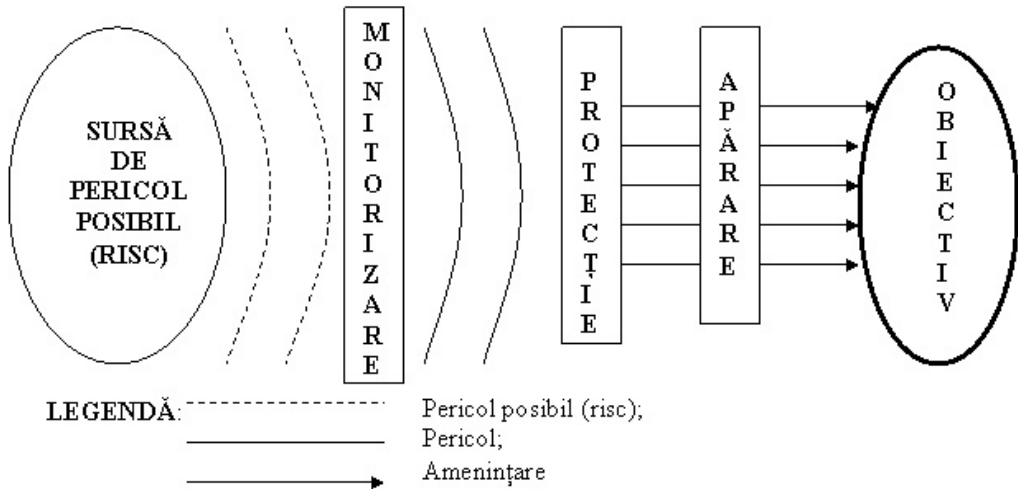

Fig. 2. Corelația risc – monitorizare, pericol – protecție, amenințare – apărare

ricolului posibil). Factorii de risc reprezintă, în accepțiunea noastră, acele elemente, fenomene, acțiuni, procese care pot genera prin existența sau escaladarea lor pericolele posibile (riscuri) ori, direct, pericole și amenințări care ar afecta starea de normalitate (securitatea) a indivizilor, socioorganizărilor, instituțiilor acestora ori a sistemelor tehnice de care depind. În ceea ce privește vulnerabilitățile, înțelesul atribuit de noi acestui termen este conform cu cel rezultat din dicționare: partea slabă, defectuoasă, criticabilă, sensibilă a cuiva: sistem, proces, acțiune etc. și că fiecare decident ține seama de propriile puncte slabe, dar nu le exprimă decât în cadrul colectivului de analiză a riscurilor pe care trebuie să și le asume prin hotărârea pe care o ia.

Securitate, siguranță și apărare sunt trei termeni sinonimi în limba română, cărora specialiștii le atribuie sensuri care, cu toate nuanțările oferite, păstrează o anumită doză de ambiguitate.

În ceea ce ne privește, considerăm că trebuie să facem distincție între securitate, siguranță și apărare, definindu-le astfel:

- ♦ *Securitatea* este starea de conviețuire a membrilor unei colectivități și de funcționare a instituțiilor acesteia, caracterizată de lipsa oricărei amenințări la adresa existenței lor normale.

- ♦ *Siguranța* este sentimentul pe care îl are un individ sau o colectivitate, relativ la existența lor, a instituțiilor acestora ori a unor sisteme tehnice de care beneficiază, generat de faptul că le știe protejate de anumite tipuri de pericole.

- ♦ *Apărarea* este acțiunea și rezultatul acesteia împotriva unei manifestări ostile. Aceste manifestări ostile, în fapt, amenințări, au, din punct de vedere acțional, un subiect (cel care generează și susține amenințarea) și un obiect (cel care este vizat și suportă amenințarea).

Marile puteri și statele mici

Dacă trebuie să învățăm ceva din istorie – afirma Henry Kissinger în memoriile sale – acel ceva este că fără echilibru nu există pace [9]. Este un principiu pe care îl cunosc bine politicienii și îl aplică cu sprijinul consilierilor militari. Dacă aceasta

nu se realizează în urma unui conflict armat dintre ele, se poate obține doar în urma unui proces de durată ce va cuprinde mai multe etape. Obligatorietatea existenței lor, succedarea ori simultaneitatea, precum și ordinea parcurgerii acestora nu constituie un imperativ. Aceste ar putea fi:

- creșterea potențialelor militare naționale proprii și ale aliaților fermi / luarea de măsuri ce conduc la diminuarea potențialelor militare naționale ale statelor considerate ca posibili adversari;
- atragerea de noi membri în alianța politico-militară al cărui lider este (crearea alianțelor, în cazul absenței acestora) / diminuarea cantitativă și calitativă (de-structurarea) alianței adverse;
- modificarea spectrului geopolitic al zonei de interes prin destructurarea statală a țărilor din regiune / refacerea, chiar și parțială și sub alte forme, a structurilor statale anterioare.

Securitatea statelor mici și marile puteri

În termenii aranjamentului de securitate politico-militară (reformulați în mod corespunzător și în cazul aranjamentelor economice), statele mici au de ales între următoarele opțiuni:

- o alianță bilaterală cu o mare putere;
- o alianță a două sau mai multe state mici;
- membru al unei alianțe multilaterale, în jurul uneia sau mai multor mari puteri;
- nealinieră, fie mizând spre neutralitate în cazul oricărui război, fie fără un asemenea angajament generalizat [10].

Definirea intereselor de securitate ale statelor mici din Europa de după Războiul Rece este influențată de caracteristicile mediului de securitate specific Europei, în contextul căruia pot fi identificate câteva interese generale pe care le împărtășesc toate statele mici, astfel:

- menținerea suveranității teritoriale și cerința de a acționa ca entități independente, suverane;
- instituirea unor garanții de securitate;
- menținerea unei ample adeziuni la normele de neconfruntare și nonviolență;
- prevenirea extinderii conflictului etnico-religios existent;ă
- prevenirea creșterii sentimentelor separatiste sau iredentiste interne;
- menținerea formelor de cooperare și funcționarea instituțiilor multilaterale politice de securitate și economice și includerea în procesele consultative ale acestor instituții;
- prevenirea, pe cât posibil, a dominării de către o mare putere sau de către o înțelegere a marilor puteri [11].

Securitatea statelor mici este de interes să se realizeze atunci când apar unele inegalități între marile puteri. Conform specialiștilor nordici, securitatea statului mic trebuie să se realizeze prin intermediul a șase variabile fundamentale:

- importanța strategică a poziției geografice a statului mic, așa cum este văzută de una sau alta dintre marile puteri;

- gradul de tensiune dintre marile puteri;
- faza ciclului de putere în care se află cea mai apropiată mare putere;
- evoluția istorică a relațiilor dintre statul mic și cea mai apropiată mare putere;
- politica față de statul mic a altor mari puteri rivale;
- existența unui cadru multilateral de securitate prin cooperare, care să poată fi în măsură să contracareze inegalitatea de putere [12].

Aspecte privind evoluția istorică a relațiilor cu statul rus

Într-o lucrare apărută în anul 1919, la scurt timp de la înfăptuirea Marii Uniri, se spunea că „poporul român se află, din timpuri foarte îndepărtate, așezat în mase compacte în tot ținutul cuprins între Tisa, Nistru, Dunăre și Mare și în blocuri, destul de considerabile, de-a lungul malului drept al Dunării și dincolo de Nistru, până la Don”. Referindu-se la năzuințele și idealurile poporului român, inclusiv ale populației din teritoriile menționate, dar și eforturile pentru realizarea lor, se evidențiau „sforțările titanice pe care acest popor le-a făcut 18 secole neîntrerupt, pentru a se menține, a trăi liber și a se uni într-un singur stat politic” [13]. Din nefericire, așa cum o dovedește realitatea istorică, interesele populației din zona de referință nu au coincis și cu cele ale marilor puteri ce au evoluat de-a lungul vremurilor și, mai dureros, de multe ori efectele conflictelor dintre acestea le suportau tot românii.

Într-o apariție editorială postdecembristă [14], se relevă concluzia că cele mai multe subordonări statale le-a avut teritoriul moldovenesc de dincolo de Prut. Analizarea evoluției istorice a relațiilor menționate conduce la următoarele concluzii:

- teritoriul românesc locuit de moldoveni a fost în permanență subiect al intereselor marilor puteri, dintre care se impune, începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, Rusia sub toate formele sale statale pe care le-a adoptat;
- în jocul intereselor marilor puteri, cele ale populației din zonă și-au găsit o rezolvare favorabilă numai în situațiile asocierii lor, pe plan acțional, cu cele ale adversarilor rușilor;
- în toate perioadele cât luau sub control porțiuni ale teritoriilor locuite de români, rușii au acționat pentru lichidarea legislației naționale, scoaterea limbii române din instituțiile de stat, școli, biserici, viața socială, prin deportarea în cele mai îndepărtate colțuri ale URSS;
- s-a aplicat permanent politica de colonizare excesivă cu populații din teritorii, cu găgăuzi, bulgari, dar și cu ruși și ucraineni, urmărind separarea românilor în zone distincte, așa cum înainte austriecii încercaseră să despartă Bucovina de celelalte părți ale Moldovei, din stânga și deapta Prutului, cu ruteni (de fapt, tot slavi);
- interesul manifestat pentru teritoriul moldovenesc este justificat de importanța sa menținută de-a lungul veacurilor și determinată de următoarele caracteristici:
 - ♦ se află pe căile de acces ce pleacă de pe teritoriile rusești, bieloruse și ucrainene către țărmul nord-vestic al Mării Negre, către pururi ademenitoarea arteră comercială a Europei – Dunărea, și către Balcani;
 - ♦ stăpânirea sa permite controlul navigației din bazinul nord-vestic al Mării Ne-

gre și pe fluviul Dunărea, dar și ca factor de presiune în relațiile cu alte puteri ce ar manifesta interes în această zonă a Europei;

- ♦ are unul dintre solurile cele mai fertile și mai bogate în cernoziom, nu numai din Europa, ci chiar din lume;
- ♦ este locuit de un popor dintre cele mai harnice și cele mai blajine.

Note:

1. Observatorul militar, 2003, nr. 47 (120).
2. http://ro.wikipedia.org/wiki/Centrul_geografic_al_Europei.
3. http://ro.wikipedia.org/wiki/Geografia_Europei.
4. Wiberg H. Probleme de securitate ale națiunilor mici. În: NATO: Ce este. Ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici, R.A. Monitorul Oficial, București, 1996, p. 163.
5. Ehlert W., Kein Frieden ohne Macht. Nu există pace fără putere armată. În: Truppenpraxis, RFG, nr. 5, 1990, p. 512-515.
6. Dicționarul explicativ al limbii române (DEX'98). În: <http://www.webdex.ro/online/dictionar/securitate>.
7. Labrouerie G. *Des principes de la guerre*. În: Defense Nationale, France, vol. 48, 1992, p. 9-18.
8. Wiberg H. Op. cit., p. 164.
9. *Apud* Ehlert W. Op. cit., p. 512-515.
10. Wiberg H. Op. cit., p.167-168.
11. Sens A. Securitatea statului mic în Europa: amenințări, temeri și strategii după Războiul Rece. În: NATO: Ce este..., p.185.
12. Knudsen O. F. Analizarea securității statului mic: rolul factorilor externi. În: NATO: Ce este..., p.141.
13. Antonescu I. Românii – originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor. București: Editura Clio, 1990, p. 22.
14. Spațiul istoric și etnic românesc, vol.1. București: Editura Militară, 1992, 56 p.

AMENINȚĂRI ȘI VULNERABILITĂȚI LA ADRESA SECURITĂȚII ÎN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Florin Iftode, doctor

Universitatea Danubius, Galați, România

Summary

The Black Sea Region may be regarded as a turntable between South-East Europe, Central Asia and the Middle East. The place itself is a tangle of weighty and relentless political, economic and military interests, not only from regional states, but also from the more influential global actors. A complex, flexible combination of these interests is apt to provide security in this area. The countries in the Black Sea Region have constantly been in search of cooperation formulas meant to improve bilateral relations and preserve the security background in the area.

Zona Extinsă a Mării Negre (ZEMN) este un concept operațional aparent de dată recentă, utilizarea acestuia fiind frecventă mai cu seamă în proiecțiile geopolitice și geostrategice ale intereselor manifeste privind acest spațiu. Din punctul de vedere al delimitării Zonei Extinse a Mării Negre, dacă avem în vedere strict criteriul geografic, atunci ea include cele 6 state riverane (România, Ucraina, Federația Rusă, Georgia, Turcia și Bulgaria). Totuși, termenul de „extins” se referă mai degrabă la o regiune politico-economică, decât la una geografică, astfel încât nu putem să nu luăm în calcul importanța politică, economică și strategică a unor țări precum Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan și Grecia.

Prin urmare, am putea aprecia că Zona Extinsă a Mării Negre se întinde de la Balcani până la Marea Caspică, devenind una din cele mai dinamice zone din perioada post-Război Rece și post-Uniunea Sovietică. Ea este flancată la vest de Balcani și la est de Caucaz, două spații cu un potențial conflictual foarte ridicat, care în anii '90 ai secolului trecut erau considerate periferia Europei. De asemenea, nu putem să ometem importanța coridorului energetic euroasiatic, ce unește marii consumatori ai Occidentului de bogatele rezerve energetice din zona Mării Caspice și din Asia Centrală.

Caracterizarea tabloului geopolitic al începutului de sec. XXI

Fără îndoială, evenimentul major ce a marcat sfârșitul sec. XX – începutul secolului XXI a fost sfârșitul Războiului Rece. Prăbușirea Uniunii Sovietice sub propria ineficiență ideologică și economică a fost “cataclismul geopolitic” ce a marcat sfârșitul unei perioade în care lumea a fost împărțită între două mari areale: lumea liberă și democratică – Blocul Vestic – având drept pilon Statele Unite și lumea închisă și nedemocratică – Blocul Estic – având drept pilon Uniunea Sovietică [1]. Timp de jumătate de secol, în acest sistem marcat de bipolaritate, cele două mari puteri au încercat să-și asigure o sferă de influență [2] cât mai largă, apelând uneori chiar și la elementele definitorii ale “războaielor fierbinți”. Dar, iată că și perioada de început a sec. XXI este una extrem de complexă. După un sistem internațional bipolar, apoi unul unipolar, în prezent pare a se contura din ce în ce mai clar un sistem multipolar, iar efectele se simt inclusiv în plan geopolitic.

Anii '90 au adus modificări majore într-un sistem ce părea drept „fresc” pentru generațiile născute sub spectrul separației ideologice. Ultimul deceniu al secolului XX a adus, în primul rând, o modificare totală a “sistemului de referință” la care generații la rând s-au raportat. “Echilibrul precar” din timpul confruntării Est – Vest a fost înlocuit cu sistemul unipolar în care SUA rămânea unica supraputere, “jandarmul mondial” – o caracterizare ce rezumă nu numai calitatea de hegemon [3] mondial, ci și pe cea de putere permanent contestată, într-un fel sau altul, dintr-un motiv sau altul, de ceilalți actori ai sistemului internațional. Se poate spune că Statele Unite au obținut o victorie în timpul Războiului Rece? Am fi tentați să răspundem că da, cel puțin dacă ținem cont de prăbușirea sistemului comunist nu numai în Uniunea Sovietică, ci în tot spațiul central și est european. Însă ceea ce, poate, au scăpat din vedere factorii de decizie de la Washington este că, în faza actuală de evoluție a sistemului internațional, într-un moment în care victoria democrației însemna pentru unii “sfârșitul istoriei” [4], este că percepția comună a omenirii nu este favorabilă unei forme de hegemonie.

“Mai mult ca sigur, Statele Unite ale Americii vor rămâne în istoria omenii drept ultima mare putere, susține geopoliticianul Silviu Neguț. Aceasta nu înseamnă că va înceta lupta pentru a dobândi supremația mondială, dar este greu de crezut că va mai putea vreun stat să obțină o atât de mare putere, în condițiile în care actorii s-au multiplicat și puterea devine tot mai difuză. Ca urmare, a revenit în atenție problema Noului Ordin Mondial [5], vehiculată, sub o formă sau alta, de multă vreme, primul care a folosit termenul fiind președintele american Thomas Woodrow Wilson, cu referire la configurația geopolitică a omenirii după încheierea primei conflagrații mondiale (nu întâmplător, aceste preocupări geopolitice apar într-un moment în care steaua puterilor europene părea a păli în fața stelei ce devenea, dincolo de Ocean, din ce în ce mai strălucitoare – n.r.). În legătură cu locul actualului hegemon într-o asemenea ordine, este foarte interesantă aprecierea lui Henry Kissinger: „Ceea ce este nou în legătură cu noul ordin internațional este faptul că Statele Unite nu pot nici să se retragă din lume, dar nici să o domine” [6]. „... Este evident că viitorul aparține unei lumi multipolare. Întrebarea este cu câți „actori” și care anume?” [7].

O lume aflată în transformare nu duce lipsă de potențiale modele bazate pe ipoteza unui anumit curs al evoluției puterilor. Dar, dincolo de spațiul relativ larg de analiză și de construire a unor ipoteze, soluțiile “clasice” în ce privește “ordinea mondială” rămân valabile. Desigur, fiecare analist este liber în a-și construi propriul tablou a cărui acuratețe doar timpul o poate confirma sau infirma. Oricum, dacă ar fi să facem o sinteză, se pot distinge mai multe modele:

– bipolar: SUA și Rusia, ultima fiind într-o revenire de formă mult mai rapidă decât ar fi fost unii dispuși să o crediteze, dispunând și de certe atuuri geopolitice – precum întinderea, populația, resurse, potențial militar etc. – suficiente pentru a reechilibra balanța mondială zguduită de prăbușirea barierelor ideologice;

– tripolar: SUA, Rusia și China, ultima fiind pe undeva o “copie la indigo” a Rusiei plus ceva pe deasupra. “Explozia” economică ce a făcut orașe precum Shanghai să arate precum un New York asiatic, pentru a nu mai pune la socoteală “invazia” produselor “Made in China” de la un capăt la altul al mapamodnului, dar și puterea militară în continuă creștere – mai rar evocată, dar cât se poate de palpabilă – fac din China o piesă fără de care Noua Ordine Mondială nu ar fi completă.

– pentapolar – în ciuda forței de care dispun cele trei țări deja amintite, e greu de făcut abstracție de capacitățile de care alte țări dispun. Alături de SUA, Rusia și China, cel mai des evocate sunt Japonia și Germania. Țări clasificate drept “învinse” după cel de-al Doilea Război Mondial, au reușit, totuși, să revină în ierarhia mondială a marilor puteri economice. Ca percepție generală – ecou al impunerilor de la sfârșitul războiului – cele două țări sunt văzute, pe undeva, drept unele ce nu dispun de o forță militară apreciabilă. Aceasta este, totuși, o impresie înșelătoare, în condițiile în care tehnologia joacă un rol tot mai pregnant în noua artă a războiului. Atât Germania, cât și Japonia dispun de capacități tehnologice ce-și pot găsi cu ușurință aplicabilitate militară. Un cip pentru ghidarea avioanelor fără pilot în colectarea de date meteorologice poate fi la fel de bine folosit și în ghidarea avioanelor purtătoare de rachete menite să anihileze un potențial inamic. E doar o diferență de scopuri, nu neapărat și de mijloace. Modelul cu și mai mulți actori este o variantă care deschide posibilitatea de a adăuga țări a căror “voce” devine tot mai puternică în plan economic, politic sau chiar religios. Printre țările candidate la a se alătura unui astfel de sistem se numără, de exemplu, Australia, Brazilia, Mexic sau India. În același timp nu poate fi descosiderat rolul pe “piloni” pe care, în plan regional cel puțin, îl pot juca țări precum Indonezia, Africa de Sud sau Arabia Saudită [8].

Dincolo de aceste formule, încep să se impună sub presiunea elementelor de ordin economic și modelele ce presupun participarea unor blocuri regionale. O formulă SUA – Rusia – Uniunea Europeană este un exemplu. O variantă ar mai fi de a atașa acestei triade și China. Dar o variantă de sistem multipolar bazat pe blocuri regionale ar putea fi și cea formată din NAFTA, cu SUA pilon principal, Uniunea Europeană – cu “motoarele” deja consacrate Franța și Germania, dar fără a putea face abstracție de influența Marii Britanii – și OCS (Organizația de Cooperare Shnaghai), un organism despre care s-a vorbit relativ puțin, dar care având în componență Rusia și China, are un potențial enorm, fără a mai pune la socoteală tendința de a atrage în această alianță și Iranul, ceea ce, într-o formă de exprimare mai imperativă, ar fi greu de trecut cu vederea pe scena internațională.

Indiferent de formulele amintite, un lucru este cert: lumea bipolară apărută în timpul Războiului Rece – ea însăși un fapt singular al istoriei de până acum – a dispărut. Că vorbim despre o “implozie” a URSS și nu de un război sau o revoluție care să ducă la această finalitate este “un detaliu”.

Factori de risc din Zona Extinsă a Mării Negre

Zona Extinsă a Mării Negre, situată într-un areal cu un ridicat potențial conflictual: Balcanii la vest, Caucazul la est și bazinul răsăritean al Mării Mediterane în sud-est, marcat de conflictele din Orientul Mijlociu, reprezintă în ansamblu o zonă de interes politic, economic și militar, de o factură aparte, dată de riscurile și amenințările posibile la adresa securității naționale, ca urmare a posibilei gestionării deficitare a unor situații critice. Vidul de securitate, apărut în zonă după destrămarea fostei Uniuni Sovietice, a condus într-o mare măsură la transformarea acesteia într-un spațiu marcat de disputele de natură politico-militară și economică dintre riverani, dar și de preocuparea altor state de a-și revizui și relansa interesele în zonă.

După natura intrinsecă și modul lor de afirmare, identificarea și structurarea riscurilor din Zona Extinsă a Mării Negre, cu potențial impact asupra securității României, ar putea fi făcută astfel:

Factori de risc de natură economică:

- creșterea discrepanțelor în ceea ce privește nivelul de dezvoltare economică al statelor riverane și a celor din zona extinsă, pe fondul diminuării resurselor materiale și financiare la dispoziție;
- criza economică și financiară care se manifestă la nivel global;
- pericolul accentuării gradului de poluare în bazinul Mării Negre cu efecte catastrofale asupra echilibrului ecologic al zonei și a pericolului unor accidente ecologice involuntare sau consecințe ale unor acțiuni teroriste;
- accentuarea rolului Mării Negre ca zonă de acces a statelor occidentale, și nu numai, spre piața din Asia Centrală;
- creșterea importanței zonei extinse a Mării Negre ca sursă și ca zonă de tranzit a produselor petroliere proprii dar și a celor provenite din Asia Centrală;
- existența în proximitatea României a unor obiective economice cu grad ridicat de pericol (ex. centralele nucleare cu tehnologie veche, aparținând Ucrainei și Bulgariei);
- existența platformelor de foraj și de extracție marină ale României (în zona economică exclusivă) și a conductelor submarine din Marea Neagră (conduce ce leagă Federația Rusă de Turcia și conducta ce leagă platforma de extracție românească de țărșul românesc);
- dependența unor state într-o mare măsură de resursele energetice (Turcia, Grecia, Bulgaria) ce tranzitează într-un fel sau altul Marea Neagră și statele furnizoare de resurse energetice cum ar fi Federația Rusă, Azerbaidjan, Iran, Kazahstan, Turkmenistan.

Factori de risc de natură politico-militară:

- menținerea stării conflictuale și accentuarea diferendelor teritoriale, exacerbarea naționalismului și a tendințelor separatiste, coroborate cu instabilitatea internă sau stabilitatea fragilă din statele nou formate după destrămarea Uniunii Sovietice (Georgia, Republica Moldova, Ucraina);
- politica agresivă promovată de Federația Rusă în „străinătatea apropiată” și încercările de reconstituire sub altă formă a spațiului sovietic sub pretextul „adâncirii integrării” (exemplu CSI, dar și tendința unei piețe comune dominată de Federația Rusă);
- relațiile ruso – ucrainiene deși mai relaxate în urma semnării „Tratatului de bază” și a partajării flotei Mării Negre și închirierii portului Sevastopol pe 20 de ani de flota rusă (1998–2017) rămân în continuare marcate de problemele Peninsulei Crimeea, delimitarea Mării de Azov precum și ale drepturilor etnicilor ruși și tătari ce locuiesc în Crimeea;
- nerespectarea în totalitate de către Federația Rusă a prevederilor Tratatului CFE privind reducerea forțelor convenționale din Caucaz și retragerea forțelor Armatei a 14-a din Republica Moldova;
- proliferarea și diseminarea necontrolată a tehnologiei și materialelor nucleare,

- a mijloacelor de distrugere în masă, a armamentelor și a altor mijloace letale neconvenționale;
- demonstrațiile de forță, amenințările cu folosirea forței, aplicațiile militare de mare amploare nenotificate, redisolocarea unor unități militare în apropierea frontierelor sau unele acțiuni specifice războiului electronic sau psihologic;
 - „lupta” pentru resursele energetice, în sensul captării și valorificării lor, reprezentată deocamdată dimensiunea cea mai importantă pentru statele care au interese în această zonă. Aceasta poate contribui direct fie la aplanarea unor dispute, fie la adâncirea, acutizarea și diversificarea acestora. Aceste situații ce pot apărea, pot acționa ca o frână în calea investițiilor în zonă sau pot limita sfera de acțiune a programelor de asistență create de diferite instituții europene și internaționale;
 - posibilitatea apariției unor discrepanțe considerabile în ceea ce privește gradul de protecție al statelor în urma aderării la Uniunea Europeană a statelor din ultimul val. Unele state din estul și sud-estul Europei beneficiază de o protecție triplă: Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană, Alianța Nord Atlantică, Uniunea Europeană (România, Bulgaria, Grecia); altele dublă: Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană, Alianța Nord-Atlantică, (Turcia); a treia categorie beneficiază de un singur nivel de protecție – Organizația pentru Securitate și Cooperare Europeană (Ucraina, Moldova), iar unele practic de nici unul din cele trei niveluri (Georgia, Armenia, Azerbaidjan).

Riscurilor și amenințărilor ce se manifestă în această regiune nu li se pot găsi soluții de contracarare eficientă și pragmatică decât în măsura în care există și se manifestă voința de a se recurge la diagnosticarea corectă a surselor de instabilitate și la cunoașterea atentă și laborioasă a caracteristicilor mediului internațional de securitate, în contextul sfârșitului bipolarității și al reorganizării centrelor de putere.

Rolul României pentru realizarea securității în regiunea Mării Negre

Pentru România, una dintre cele șase țări ale litoralului pontic, care are calitatea de membru al NATO și al Uniunii Europene, alături de Bulgaria, securitatea și stabilitatea în regiunea Mării Negre și în arealul numit Zona Extinsă a Mării Negre prezintă o importanță deosebită, având în vedere poziția aparte pe care o deține la gurile Dunării, terminal al unei esențiale căi de tranzit fluviale dinspre și către centrul, sud-estul și vestul Europei.

Propulsarea bazinului Mării Negre și zonei adiacente acestuia în planul preocupărilor strategice reprezintă nu numai o cerință a interesului global actual, dar și o condiție pentru evoluția pozitivă a situației politice, garanție a stabilității și securității regionale și mondiale. Se poate aprecia că, după ce o lungă perioadă de timp au ignorat regiunea Mării Negre, instituțiile euroatlantice încep să vizualizeze sub un alt unghi importanța strategică a regiunii. *În consecință, se conturează proiectarea unei noi abordări, care probabil va fi concretizată de această dată în strategii care să vizeze elaborarea unor proiecte și programe cu impact major asupra întregului spațiu cuprins între Balcani, Marea Neagră, Caucaz și, mai departe, către Asia Centrală și Orientul Mijlociu.* Unul dintre principalele mecanisme de garantare a păcii în acest areal îl constituie internaționalizarea procesului de securizare a regiunii. Aceasta pre-

supune prezența politică și militară a NATO și a statelor aliate, pentru un management eficient al amenințărilor asimetrice ce se manifestă în zona Mării Negre.

Dezvoltarea unei relații de cooperare pragmatică cu Federația Rusă reprezintă un obiectiv important pentru România ca membru NATO. O cooperare eficientă a Rusiei cu Alianța trebuie să se axeze pe priorități concrete și interese comune, precum și pe contribuția efectivă a Rusiei la promovarea păcii și securității alături de NATO. Federația Rusă nu trebuie să dețină nici o formă de control sau un drept de decizie asupra politicilor NATO, în nici unul dintre domeniile comune de cooperare.

Efortul României de a promova regiunea Mării Negre, ca o arie geopolitică importantă, în care se încearcă să se dezvolte o politică regională integratoare, este în primul rând, în interesul statelor din proximitatea regiunii și al celor din Uniunea Europeană, pentru că alimentează și coagulează procesele de transformare democratică în arhitectura lărgită de securitate euroatlantică.

Importanța intensificării cooperării și colaborării între statele din zonă, precum și oportunitățile existente în această direcție sunt evidente, dacă se au în vedere:

- necesitatea securizării optime a infrastructurii importantelor trasee energetice, prin Marea Neagră, către spațiul Uniunii Europene, dinspre Asia Centrală, Caucaz și Orientul Apropiat;
- necesitatea securizării noii granițe estice a Uniunii Europene și a NATO;
- atașamentul față de valorile democratice, exprimat la nivelul factorilor de decizie și al elementelor societății civile din majoritatea țărilor riverane;
- influența benefică pe care o pot exercita, în direcția consolidării mediului de securitate regional, prezența în zonă a statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene, precum și participarea statelor riverane sau învecinate în organisme de cooperare internațională și regională (OSCE, BSEC etc.) ori prin intermediul noilor formate de intensificare a Parteneriatului pentru Pace (*PfP*) și activităților Consiliului de Parteneriat Euroatlantic.

Ca stat de graniță al Uniunii Europene și ca membru activ în flancul de sud-est al NATO, România are interesul major de a se învecina cu state stabile, democratice și prospere deoarece acestea pot menține pacea și buna înțelegere în relațiile internaționale și au un comportament predictibil în domeniul securității.

România are un interes strategic fundamental ca Zona Extinsă a Mării Negre să fie stabilă, democratică și strâns conectată la structurile europene și euroatlantice. Subsumat acestui interes, unul din obiectivele strategice ale țării noastre în domeniul securității naționale este acela de a stimula o implicare europeană și euroatlantică cât mai puternică în regiune [9]. În acest scop putem deosebi mai multe direcții din care privim această problemă, și anume:

În plan politico-diplomatic, România va folosi noile oportunități oferite de aderarea la UE și cea de membru al NATO pentru a menține pe agenda politică a principalilor actori de securitate, a problematicii soluționării conflictelor înghețate și a implementării unei strategii euroatlantice eficiente în această regiune. Propulsarea Mării Negre și a zonei adiacente acesteia în planul preocupărilor strategice euroatlantice reprezintă nu „doar o cerință a interesului global actual, dar și o condiție pentru evoluția pozitivă a situației politice, garanție a stabilității și securității regionale” [10].

În plan economic, România promovează o politică externă și de cooperare economică, marcată de pragmatism pentru participarea la proiectele economice cu impact major în consolidarea democrației, securității și stabilității regionale. Eforturile în acest domeniu vor viza cu prioritate dezvoltarea coridoarelor energetice și de transport capabile să conecteze economic și comercial regiunea pontică cu statele comunității euroatlantice.

În plan politico-militar, preocupările României vor viza în continuare dezvoltarea cu prioritate a programelor și inițiativelor prin care vor fi sporite capacitățile naționale și regionale de monitorizare și intervenție rapidă pentru prevenirea și contracararea riscurilor de securitate provenite din spațiul maritim. De asemenea, vor fi susținute inițiativele prin care va fi sporită capacitatea regională de răspuns la crize și de contracarare a amenințărilor asimetrice din zonă.

Contracararea riscurilor și amenințărilor din Zona Extinsă a Mării Negre este înainte de toate o responsabilitate a tuturor statelor riverane la Marea Neagră. Ele trebuie să fie în primul rând conștiente de riscurile și amenințările care se manifestă în regiune și sunt obligate să dezvolte și să promoveze politici interne, externe și de securitate capabile să neutralizeze fenomenele negative în interiorul propriilor granițe și să se abțină de la sprijinirea în orice fel a mișcărilor separatiste, a organizațiilor extremiste sau teroriste, a activităților infracționale etc.

În acord cu această viziune, se impune promovarea activă a unei strategii europene și euroatlantice, luând în considerare experiența abordării concertate NATO-UE în procesul de stabilizare din Europa de Sud-Est și nevoia unui echilibru apt să favorizeze opțiunea democratică a statelor, să preîntâmpine agravarea riscurilor și amenințărilor și să contribuie eficient la soluționarea conflictelor și stărilor de tensiune. În scopul promovării acestei inițiative, România trebuie să coopereze strâns cu statele din zonă – Moldova, Bulgaria, Georgia, Federația Rusă, Turcia, Ucraina, precum și cu alte state din vecinătatea apropiată.

Concomitent, România trebuie să sprijine activ procesul de constituire în Zona Extinsă a Mării Negre a unei euroregiuni de dezvoltare, aptă să faciliteze cooperarea cu toate statele membre ale Uniunii Europene, să stimuleze dezvoltarea infrastructurii energetice și de transport, să promoveze comerțul, investițiile și mecanismele economiei de piață.

Concluzii

Mutațiile apărute pe scena internațională au determinat și o amplă dezbateră în planul teoriilor geopolitice cu privire la securitatea spațiului european din proximitatea Mării Negre.. Unii geopoliticieni au atras atenția că, în două rânduri, în cursul istoriei secolului al XX-lea, spațiul geopolitic al Rusiei s-a dezintegrat și, de fiecare dată, a fost reclădit [11]. În ciuda efectelor evidente pe care implozia Uniunii Sovietice le-a avut și asupra Rusiei, aceasta rămâne cea mai întinsă țară a Europei și a Terrei, a doua putere militară a lumii, cu un potențial uriaș al resurselor, este un stat în căutarea unei noi identități, cu o societate în care totul rămâne de reinventat [12]. Geopoliticienii ruși, precum Alexandr Dughin, s-au grăbit să avertizeze că excluderea Rusiei din structurile instituționale europene reprezintă o greșală foarte mare din punct de vedere geopolitic. Ei se bazează pe rol de “pivot” pe care Rusia l-a jucat de-a

lungul istoriei în spațiul Euroasiatic, neezitând să o crediteze cu “rolul predestinat”, “misionar” de a fi, prin controlul *Heartland*-ului [13] un factor de echilibru într-o lume în care deseori încercată de instabilitate geopolitică! Desigur, Rusia nu poate fi ignorată, fiind imposibil de scos din ecuația de putere europeană, dar și globală. Însă ce model geopolitic s-ar putea aplica pentru a pune în armonie toate părțile? Un răspuns încearcă să-l dea filozoful Edgar Morin, acesta apreciind că schimbările de pe continentul european în special, ce au urmat Războiului Rece, impun o regândire a întregii arhitecturi a continentului. Europa nu mai este, în viziunea acestuia, decât un “fragment din Occident”, pierzându-și calitatea de “centru al lumii” pe care și l/a adjudecat timp de secole. Lumii bipolare a Războiului Rece îi vor urma din ce în ce mai evident trei poli: America de Nord, Asia-Pacific, Europa. Însă față de cele două mase enorme riverane Pacificului, Europa, rămasă periferică, are, prin comparație, mărimea Elveției. În situația actuală, Europa este obligată, în opinia lui Edgar Morin, să parcurgă “două convertiri aparent contradictorii însă în fond complementare, una prin care să depășim Națiunea și alta care ne reduce la Provincie” [14].

Zona Extinsă a Mării Negre a fost și va rămâne în continuare o zonă de dispută strategică între puterile regionale și globale, putând conduce oricând la o acutizare a relațiilor dintre acestea. Dinamicile diverse și numeroase din regiune implică soluții și acțiuni inedite, bazate pe cooperare și colaborare permanentă.

Probabil, în perioada următoare va crește implicarea actorilor nonstatali, alături de eforturile actorilor regionali, atât sub aspect economic, cu obiectiv prioritar resursele energetice, cât și în plan politic și de securitate, ultimele două ca importanți factori favorizanți pentru implementarea proiectelor economice. Confluențele, interferențele și influențele care se manifestă în Zona Extinsă a Mării Negre conduc la imaginea existenței a două curente contradictorii: eforturile Federației Ruse de a-și conserva vechile privilegii asupra spațiului, concomitent cu dorința statelor din zonă de eliberare de influențele Moscovei și accedere în NATO și UE.

Din această perspectivă, s-a constatat o creștere a interesului NATO și UE pentru stabilizarea și sporirea securității zonei. Inițiativele, programele și politicile adoptate în ultimii ani pentru fortificarea mediului de securitate, de cele mai multe ori, și-au demonstrat utilitatea, chiar dacă, în unele situații, finalitățile se mai lasă încă așteptate.

Data fiind proximitatea geografică, experiența istorică, valorile specifice și conexiunile sale regionale, interesul primordial al României în realizarea securității și a stabilității regionale constă în democratizarea, dezvoltarea economică, stabilitatea și orientarea fermă a regiunii spre integrarea europeană, simultan cu sporirea contribuției proprii și asumarea unui rol pro-activ mai pronunțat ca factor de securitate regional.

Note:

1. Neagu S. Geopolitica – Universul Puterii. București: Editura Meteor Press, 2009, p. 363.
2. Sferă de influență – termen folosit în geopolitică pentru a desemna o macroregiune, o țară sau doar o parte a acesteia care se află sub influența politică și economică a unei puteri externe. Când o țară nimerește în sfera de influență a unui stat mai puternic, are loc fenomenul satelizării, adică al transformării sale într-un stat-satelit (...). În timpul Războiului Rece, lumea era împărțită *de facto* în două mari sfere de influență: cea a

- puterii americane și cea a puterii sovietice. Vezi: Serebrian O. Dicționar de geopolitică. Iași: Editura Polirom, 2006, p. 254.
3. Hegemonie geopolitică – dominație incontestabilă a unui stat (stat hegemonic) la nivelul unui ansamblu geopolitic (de regulă, o putere regională) sau la nivel global (o superputere sau o mare putere). Hegemonia geopolitică se manifestă și în cazul unor coaliții create nu neapărat pe criteriul apartenenței la un ansamblu geopolitic în care se profilează un stat hegemonic, capabil să-și impună poziția în fața celorlalte părți ale alianței. A se vedea: Serebrian O. Op. cit., p. 123.
 4. Fukuyama F. Sfârșitul istoriei? București: Editura „Vremea”, 1994.
 5. Noua Ordine Mondială – termen utilizat pe parcursul secolului XX pentru a descrie câteva situații diferite și noi ale scenei geopolitice globale. Autorul termenului a fost președintele american Thomas Woodrow Wilson, care l-a utilizat la sfârșitul Primului Război Mondial cu referire la configurația geopolitică a omenirii după terminarea războiului. După încetarea Războiului Rece, termenul a fost reintrodus de către președintele american George Bush, pentru a caracteriza sistemul relațiilor internaționale care au urmat colapsului URSS. Vezi: Serebrian O. Op. cit., p. 195.
 6. Kissinger H. Diplomația. București: Editura All, 2003, p. 707.
 7. Neagu S. Op. cit., p. 364.
 8. Ibidem, p. 365.
 9. Strategia de Securitate Națională a României. București, 2007, p. 38.
 10. Centrul de Studii Strategice de Securitate – *Securitatea europeană la începutul mileniului trei*. București: Editura UNAp., 2006, p. 115.
 11. Chauprade A., Thual F. Dicționar de geopolitică – state, concepte, autori. București: Editura Corint, 2003, p. 281.
 12. Neagu S. Op. cit., p.161.
 13. *Heartland* – în traducere din engleză: „pământ-pivot”. Termen geopolitic impus de H.Mackinder (în lucrarea „Axa geografică a istoriei”, 1904) și F.Fairgrieve (în „Geografia și puterea mondială”, 1915). Conform lui Mackinder, cea mai bună poziție pentru dominarea unui continent o are un stat aflat în centrul acestuia (Germania, în cazul Europei, SUA, în cazul Americii de Nord, Brazilia, în cazul Americii de Sud). La scară planetară, însă, poziția centrală revine „Insulei Mondiale” (Afroeurasia) – cea mai mare întindere compactă de uscat. „Pământul-pivot” (*Heartland*-ul) în cadrul „Insulei Mondiale” revine, în opinia lui Mackinder, în cea mai mare măsură spațiului rusesc (...) Teoria Heartland-ului, deși verosimilă în condițiile dezvoltării tehnice de dinainte de Primul Război Mondial, nu mai poate fi valabilă în situația de astăzi. Vezi: Serebrian O. Op. cit., p.120–123.
 14. Hlihor C. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005, p. 98.

INTERESUL NAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL EXTINDERII UNIUNII EUROPENE

**Victor Saca, doctor habilitat în științe politice
UNIVERSITATEA DE STAT din MOLDOVA**

Summary

The article examines some aspects of the Republic of Moldova national interest under the conditions of EU extension. Given the fact that Moldova has already become an EU neighbor, its national interest has got new facts of meaning. This refers to both the place of the state in the European context and the awareness of this place by its political class. At the same time the conduct of national interest holders has undergone great changes and new efforts have been put in to promote this interest according to the EU integration requirements.

Actualmente, în țările în transformare, inclusiv Republica Moldova, una din cele mai relevante și, totodată, mai controversate probleme a societății și statului este cea a interesului național. Atare interes poate fi perceput la justa valoare doar atunci când este abordat ca un tot, în întreaga sa complexitate, în diversele sale ipostaze: de necesitate conștientizată a națiunii în auto-păstrare, în asigurarea securității sale [1]; de nevoi vitale ale statului și societății axate pe asigurarea suveranității, independenței și integrității teritoriale, pe realizarea drepturilor și libertăților omului [2]; de avantaj al societății și statului în dezvoltarea economică și promovarea reformelor; de instrument al politicii externe în vederea asigurării securității naționale [3] etc. Pornind de la aceste semnificații ale interesului național, constatăm realități diferite de manifestare a lui. Astfel, în țările dezvoltate, cu capacități înalte de acțiune și influență, interesul național corespunde plener calităților sale *sui-generis* de existență, întrunește *de facto* toate însușirile funcționale. Invers, un interes național în devenire, cu multiple impedimente și abateri în acumularea necesarului de manifestare, cum este cel al Republicii Moldova, are capacități relativ scăzute de realizare. El evoluează anevoios, prin mișcări turbulente, prin ascensiune și declin. Însă indiferent de condiții, favorabile sau nefavorabile, interesul în cauză necesită a fi examinat și supus dezbaterilor prin două prisme ale politicii – internă și externă. Doar privit într-o unitate organică a ambelor politici el poate să ne demonstreze potențialul său de promovare în anumite limite geo- cronometrice. Politicile internă și externă se completează una pe alta, asigurând în ultima instanță realizarea unei sarcini comune – păstrarea și consolidarea sistemului de relații existent în țară prin realizarea concomitentă a interesului național. În această ordine de idei, marele diplomat, om politic și savant român Nicolae Titulescu sublinia: „Dați-mi o politică internă bună și vă voi da o politică externă deopotrivă”.

Reieșind din contextul temei curente, și anume, din factorul extinderii Uniunii Europene, acesta, prin valoarea sa deosebită pentru țările în transformare spre democrație, vizează în mod direct destinele interesului național al Republicii Moldova. Impactul factorului dat asupra statului nostru se regăsește mai mult sau mai puțin în toate câmpurile interesului național: cel al democrației, al identității, informațional, economic, social, cultural, juridic, educațional, științific etc. Aceste câmpuri, în func-

ție de gradul de maturitate a purtătorilor de interes național (statului, societății civile), de obicei se completează unul pe altul, fapt ce poate conduce în condițiile unui management sociopolitic calificat la efecte benefice pentru întreaga comunitate socială.

Desigur, relațiile de până acum între Republica Moldova și Uniunea Europeană, îndeosebi odată cu elaborarea și implementarea Planului de Acțiuni, cu intensificarea dialogului în vederea obținerii statutului de candidat pentru aderare la UE, cu negocierile pe marginea Acordului de Asociere, au contribuit într-o oarecare măsură la transformarea capacităților bazice, funcționale, comunicaționale și de altă natură ale interesului național. Or, această transformare are în cazul nostru, ca de altfel și a altor țări cu opțiuni de eurointegrare, nu numai avantaje, ci și riscuri și chiar în prima instanță dezavantaje, fapt confirmat de experiența unor state din spațiul Est-European. Cu atât mai mult că interesul național al Republicii Moldova, iată deja mai bine de nouăsprezece ani, se confruntă cu multiple dificultăți de ordin intern și extern care au frânat în mod evident afirmarea și consolidarea lui, l-au făcut a fi instabil și irezistent în fața influențelor străine, a fi cu deficiențe structurale, evolutive, de rol etc.

În primul rând, țara s-a împotmolit într-o tranziție paralizantă, cu ritmuri frânte în realizarea reformelor. Pe parcurs, trăsăturile principale ale ritmicității la capitoul transformare au fost: starea de bifurcație a transformărilor, când la fel au devenit posibile salt înainte și riscul alunecării rapide înapoi, în special în timpul crizelor; discordanța manifestă între diferite structuri, sfere ale vieții sociale, situație condiționată de contradicțiile intersfere și intrasfere (între putere și opoziție, public și privat, organizare și dezordine, rațional și emoțional etc.); supunerea și dominarea ritmurilor de transformare de către factorul de putere, ceea ce a condus la politizarea și monopolizarea economiei, socialului, culturii (în special, în cei opt ani de guvernare comunistă), frânând reformele propriu-zise, inițiativa de jos.

În al doilea rând, țara continuă să fie dezintegrată teritorial ca urmare a târăgăniirii procesului de soluționare a conflictului transnistrean, înghețării acestuia. Formatul „5+2”, cu implicarea arbitrilor internaționali, la care am aspirat în vederea soluționării conflictului, deocamdată nu s-a soldat cu progrese. Interesul național al Moldovei continuă să fie dominat de interesul geopolitic al Rusiei în regiune, țară care deși *de jure* a recunoscut integritatea teritorială a Republicii Moldova, *de facto* a susținut și continuă să susțină regimul secesionist transnistrean, contribuind substanțial (îndeosebi prin demersuri neoficiale) în cei douăzeci de ani de existență a acestuia la acumularea și afirmarea atributelor sale statale. Anume interesul Rusiei de a-și păstra contingentul militar în raioanele din stânga Nistrului, de a târăgăna prin diverse motive evacuarea lui, de a stimula secesiunea de aici știrbesc din valoarea interesului național al țării noastre. De aici avem temeiul să considerăm că participarea Rusiei în calitate de arbitru internațional în formatul „5+2” nu este imparțială, fiindcă practica internațională ne dovedește că o țară implicată în inițierea și desfășurarea conflictului în altă țară până la urmă nu este cointereseată în soluționarea deplină a acestuia. Sau astfel de arbitru propune și chiar impune părții pătimate soluții care urmăresc doar avantaje unilaterale, fapt atestat la timpul său de Memorandumul Kozak. Nesemnarea acestuia de către partea moldovenească a avut urmări grave pentru Republica Moldova în relațiile ei ulterioare cu Federația Rusă.

În al treilea rând, există deficiențe de relații partenariale între purtătorii interesului național, de dialog și de consens actualizat între guvernare și opoziție. Deși pe parcurs au fost unele inițiative din partea statului de a colabora cu societatea civilă în bază de parteneriat, acesta nu a căpătat pondere, reducându-se mai mult la declarații. Totodată, nici societatea civilă nu are destule capacități (cunoștințe, dar mai ales deprinderi și abilități) de a influența statul în măsura în care acesta să devină partener în relații. Cât privește relația guvernare-opoziție, ea, la toate fazele transformărilor de până acum, s-a dovedit a fi una preponderent conflictuală, cu urmări negative pentru interesul național al țării. Tensionarea relațiilor între aceste două forțe și, în sfârșit, desfășurarea lor în formă de conflict venea atât din partea reprezentanților puterii, cât și a celor din opoziție. Nu întâmplător în inițierea unor posibile relații de consens între ele încercau să se implice în fond organisme internaționale, întrucât cele interne nu erau dispuse de la sine să întreprindă măsuri concrete în favoarea consensului.

În al patrulea rând, politica externă a Republicii Moldova s-a distins până nu demult drept una cu vectori instabili, controversați de promovare, fiind dominată în ultima instanță de orientări conjuncturale. Ne referim în special la perioada guvernării comuniste, când se declara că Republica Moldova trebuie să se orienteze în egală măsură atât spre Est, cât și spre Vest, însă în fond deseori avea loc o schimbare bruscă a vectorilor, condiționată de interese înguste sau de tendințe populiste. Asemenea situație o asociem în special cu ambițiile și comportamentul fostului președinte al țării V. Voronin, care după bunul său plac schimba la 180 grade vectorul extern al statului când spre Est, când spre Vest. Atare politică eroda interesul național al țării, îl destabiliza și devaloriza ca factor în sine în fața altor state, organismelor internaționale.

În al cincilea rând, între politica internă și cea externă a statului nu a existat o legătură adecvată necesităților unui interes național cu capacități funcționale stabile, reproductive, de continuitate. De exemplu, supunerea arbitrară de către guvernarea comunistă a interesului național conjuncturilor externe fără a avea o acoperire favorabilă de ordin intern de natură economică, socială, informațională etc. Sau lipsa de capacități în promovarea unei politici interne raționale, echilibrate provoca consecvență în politica externă, dominarea în cadrul acesteia a elementului reactiv, situație care conserva pasivitatea și tărăgănarea de eforturi în promovarea interesului național. În acest sens, dacă și era careva spirit activ în politica externă, el nu avea suportul necesar în cea internă, aceasta fiind monopolizată de factorul puterii, promovată fără antrenarea societății civile. Atare activism era mai degrabă o mimare a politicii și respectiv a grijii față de interesul național al țării.

Aceste și alte abateri și dificultăți care au apărut în calea afirmării și promovării interesului național al Republicii Moldova se află într-un dezacord evident cu imperatiunile actuale ale eurointegrării. Or, procesul de extindere a Uniunii Europene și de reformare a Europei unite nu presupune negarea, ci încurajarea interesului național al țărilor care aspiră la eurointegrare, inclusiv al țării noastre. Faptul că Uniunea Europeană, în urma extinderii, a devenit vecin imediat al Republicii Moldova are pentru noi o importanță deosebită, chiar unică, fiindcă acest organism european are în permanență nevoie de o vecinătate stabilă, de vecini cu interese naționale stabile, bine conturate, care să facă față cerințelor eurointegrării și, bineînțeles, să ocupe locul lor *sui-generis* în Europa unită. Acest deziderat a fost confirmat nu o dată de reprezentanții UE în tim-

pul vizitelor în Republica Moldova, inclusiv de dl Ștefan Fule, Comisarul European pentru Extindere și Vecinătate. În cadrul primei sale vizite la Chișinău, în mai 2010, acesta menționa de la tribuna Parlamentului moldovenesc că UE este gata să susțină și mai mult eforturile Republicii Moldova de a se integra în UE, că țările europene sunt gata să asiste logistic și financiar Moldova pentru ca aceasta să meargă înainte. Iar în septembrie 2010, același oficial european, cu ocazia participării la cea de a 3-a ședință neformală a Grupului pentru Acțiunea Europeană a Republicii Moldova, a declarat în cadrul întrevederii cu președintele interimar M. Ghimpu că Republica Moldova, în pofida unor provocări, a reușit implementarea unui șir de reforme democratice, iar grație unei cooperări solide a obținut un bilet puternic pro-european.

O semnificație aparte în evoluția interesului național al Republicii Moldova îl are Programul de activitate „Integrare Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”, aprobat de guvernarea liberal-democrată pentru anii 2009–2013. În raportul Guvernului privind implementarea acestui program după un an de guvernare se constată o serie de realizări de natură internă și externă[4]. Printre ele se remarcă:

- majorarea Produsului Intern Brut în primele șase luni ale lui 2010 cu 5,6% față de perioada respectivă a anului precedent;
- creșterea exporturilor în primele șapte luni ale anului curent cu 6,9% în comparație cu aceeași perioadă a anului 2009;
- majorarea veniturilor la buget pe parcursul primelor șapte luni ale lui 2010 cu 13,7% în raport cu perioada respectivă a lui 2009;
- creșterea salariului mediu lunar al unui lucrător din economia națională în ianuarie-iulie 2010 față de perioada similară a anului precedent cu 6,8 la sută, atingând 2877,8 lei [4].

La capitolul politică externă, programul nominalizat a fost axat pe mai multe obiective, realizarea cărora o fac a fi consistentă, dinamică și coerentă. În acest sens merită apreciere următoarele eforturi ale guvernării liberal-democrate:

- revizuirea completă a strategiei de cooperare moldo-comunitare în direcția obținerii unei apropieri reale de Uniunea Europeană;
- lansarea negocierilor pe marginea Acordului de Asociere între Republica Moldova și UE (12 ianuarie 2010, Chișinău). La cele patru runde de negocieri de până acum au fost examinate o serie de măsuri ale Acordului, implementarea căruia are drept scop asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova în UE;
- lansarea dialogului dintre Republica Moldova și UE privind liberalizarea regimului de vize (15 iunie 2010, Luxemburg), care are menirea de a oferi cetățenilor moldoveni posibilități să călătorească liber în spațiul european;
- lansarea inițiativei și desfășurarea a trei runde de negocieri în cadrul Grupului informal pentru Acțiunea Europeană a Republicii Moldova compus din miniștrii de Externe ai 15 state UE;
- confirmarea cu ocazia reuniunii Grupului Consultativ al Donatorilor din 24 martie 2010 a sprijinului acordat Republicii Moldova, la care a fost reiterată asistența oferită țării noastre în sumă de 2,6 mldr. dolari, dintre care 52% sunt

granturi. Semnarea la reuniune a Programului Național Indicativ pentru Moldova pe anii 2011–2013 a permis deja alocarea de către UE țării noastre 273,14 mln. euro;

- impulsivarea relațiilor bilaterale și multilaterale, în rezultatul cărora au fost semnate 88 acorduri internaționale în diferite domenii. Dintre ele, 62 au caracter bilateral și 26 – multilateral.

Bineînțeles, aceste și alte măsuri ale politicii interne și externe au contribuit substanțial la consolidarea interesului național al țării. La capitolul reușite menționăm îndeosebi:

- Refacerea imaginii Republicii Moldova;
- Creșterea și redarea credibilității pentru țara noastră din partea țărilor UE;
- Deschiderea fără precedent a țării noastre pentru țările lumii.

Drept rezultat, Republica Moldova a reușit să ocupe un loc stabil pe agenda UE, să fie recunoscută pe harta Europei, nu numai în interesul cetățenilor moldoveni, ci și a țărilor UE. Dacă acum un an Republica Moldova era susținută de patru țări ale UE, în prezent este susținută de 25 de țări. La 30 septembrie curent, reprezentanții acestor țări, dintre care 10 miniștri ai afacerilor Externe, s-au reunit la Chișinău la cea de-a 3-a ședință neformală a Grupului pentru Acțiunea Europeană a Republicii Moldova. Oficialii europeni au accentuat succesele înregistrate de Republica Moldova în derularea reformelor democratice, subliniind viitorul ei european. Ei și-au demonstrat intenția de a susține în continuare eforturile de euro-integrare ale țării noastre.

O importanță reală pentru interesul național al Republicii Moldova o are semnarea de către Premierul moldovean Vlad Filat și Comisarul European pentru Extindere și Vecinătate Ștefan Fule a Protocolului care oferă Republicii Moldova oportunități de a participa la 7 programe ale UE destinate țărilor candidate la aderare sau potențial candidate. E vorba de programe în domeniile: vamal, al sănătății, completivității, transporturilor, antreprenoriatului și inovațiilor, comunicării, politicii consumatorului. Aceste programe sunt importante pentru a fortifica și mai mult relația dintre Moldova și statele comunitare.

Desigur, reușitele pro-interes național, menționate mai sus, ne demonstrează o oarecare stabilitate structurală a acestuia, o tendință de optimizare a raportului dintre elementele structurii interesului în cauză, și anume, între poziția purtătorilor de interes (statului, societății civile) în interior și exterior, conștientizarea acestei poziții și comportamentul propriu-zis al lor. Astăzi, dacă ținem cont de extinderea UE, nu urmărim decalaje substanțiale între aceste trei elemente structurale ale interesului național cum a fost până nu demult.

Totuși, interesul național al țării noastre, privit ca factor în sine, nu are încă destulă substanță consensuală. Interesul în cauză nu poate fi asociat în mod firesc cu consensul din cauza relațiilor tensionate între guvernare și opoziție. Sunt de asemenea elemente de dezbinare în cadrul elitei conducătoare, între liderii Alianței pentru Integrare Europeană. Aceștia nu au asimilat pe deplin lecția de manifestare în coalitie. Ei nu fac față formulei „unitate prin diversitate”, formulă care trebuie aplicată în promovarea interesului național. Totodată, unele declarații ale liderilor AIE, cum ar fi „UE a ajuns în Moldova, în curând și Moldova va ajunge în UE”, lasă mult de dorit. Pentru a oferi

sens real acestei declarații, interesul național al Republicii Moldova trebuie în permanență alimentat cu substanță europeană, supus europeanizării din interior, asigurat cu metodologii eficiente de dezvoltare și promovare în condițiile diversității europene.

Note:

1. Основы политологии. Краткий словарь терминов и понятий. Москва: „Знание России”, 1993, p. 51.
2. Pîntea Iu. Interesele naționale ale Republicii Moldova. Riscuri și pericole. În: <http://www.ipp.md/> (citat 01.10.2010).
3. Dicționar de politică. București: Univers Enciclopedic, 2001, p. 228.
4. Cabinetul Filat: “Am reușit într-un an cât comuniștii în opt”. În: Jurnalul de Chișinău, 28 septembrie 2010, nr. 70 (984).

RISCURI ȘI AMENINȚĂRI ÎN ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

*Yuri Josanu, doctor în științe politice,
Institutul Integrare Europeană
și Științe Politice al AȘM*

Summary

The present paper carries out a theoretical and analytical research of the risks and threats influence on the national security of the Republic of Moldova. The paper is conducted through an analysis of both internal and external factors, the dynamic balance of which sets up the essential contents of any security policy. Given that, the paper highlights the solid linkage of ensuring national security with the social-political system transition of the Republic of Moldova.

Republica Moldova este un stat nou creat în urma destrămării Uniunii Sovietice – regim totalitar care desemna republicile surori doar în plan administrativ. Majoritatea populației a pledat pentru crearea unui stat independent și suveran, cu regim democratic și de drept. Astfel, drept valori supreme sunt considerate interesele individului, societății și ale statului. Din punctul de vedere al securității naționale, politica statului a fost orientată la armonizarea echilibrării acestor interese. Mai mult, această abordare democratică la începutul anilor '90 era nouă după regimul totalitar, care apăra unilateral doar interesul imperial. Astfel, are loc schimbul de valori pe diferite dimensiuni și, corespunzător, necesitatea de a le proteja.

De aici reiese actualitatea studierii sistemice a factorilor care influențează starea securității naționale a țării noastre, căci de ea depinde viabilitatea statului.

Din startul existenței sale, Republica Moldova a fost ținta unor pericole și amenințări orientate la lichidarea statalității. Pe de altă parte un șir de riscuri economice afectează securitatea societății și a persoanei în domeniul energetic, alimentar, ecologic, demografic, informațional etc. În același timp, importanța temei cercetate este determinată de diversitatea factorilor de risc de ordin intern. De exemplu, fenomenul corupției și a interesului de grup, economia tenebră subminează considerabil potențialul economic al țării și erodează suveranitatea statului de drept. Prin urmare, vulnerabilitatea securității naționale a țării noastre are un aspect periculos și prin starea dezmembrării teritoriale de către regimul secesionist de la Tiraspol, susținut de Federația Rusă, care pînă la moment nu a retras forțele armate.

În aceste condiții, o actualitate majoră capătă problema găsirii noilor soluții de asigurare a securității naționale în scopul consolidării independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării, fundamentate pe un stat de drept cu valori democratice, orientate la bunăstarea populației.

Pentru a putea formula mai clar riscurile și amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova, a fost nevoie de o abordare teoretico-metodologică a conceptelor de securitate și securitate națională.

În cadrul cercetării, suportul teoretico – metodologic a servit analiza bazei conceptuale și juridice a securității naționale din Republica Moldova, cât și proiectele

pute în dezbatere, cum ar fi noua „Concepție a securității naționale a Republicii Moldova” [1]. De asemenea, au fost utilizate un șir de publicații tematice pe problemele de securitate ale Republicii Moldova. Analizând gradul de cercetare al tematicii date, ajungem la concluzia că acest domeniu se află într-o dezvoltare continuă. Se consideră important de a continua studiile în acest domeniu pentru a fi utilizate la elaborarea strategiilor de securitate a țării noastre.

Astfel, ca și pentru majoritatea țărilor est-europene, calea Republicii Moldova spre o societate deschisă și o economie competitivă, mai ales din aspectele ei de democratizare, dezvoltarea pieței și de securitate, a arătat a fi puternic dependentă de riscurile și amenințările de securitate. Insecuritatea și instabilitatea au rămas printre cele mai importante obstacole pe calea stabilizării democrației Republicii Moldova, ceea ce a condus la persistența unor efecte sociale deosebit de nefaste pentru populație, pentru stat și societatea civilă în ansamblu.

Amplasarea geografică este foarte importantă pentru securitatea națională a Republicii Moldova. Țara se află la intersecția a trei zone geopolitice: Sud-est-europeană, Central-europeană și Euroasiatică. După destrămarea Uniunii Sovietice, Republica Moldova nu a întrerupt relațiile cu fostele republici sovietice din motive economice și pentru a păstra piețele externe de desfacere și asigurarea cu resurse energetice și materie primă. Însă calitatea de membru al CSI nu a permis Republicii Moldova soluționarea problemelor stringente ale securității naționale.

Vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție, pe de o parte, și sindromul post-imperial al politicii Federației Ruse în așa-numita “vecinătate apropiată”, pe de altă parte, creează un mediu generator al unei situații de creștere permanentă a instabilității și riscului. Pe parcursul ultimilor ani, situația din regiunea transnistreană, controlată de forțele separatiste pro-ruse, a devenit o provocare la adresa intereselor de securitate și valorilor democratice ale comunității Euro-Atlantice lărgite. Drept consecință a procesului de extindere spre est a Uniunii Europene și NATO, frontiera vestică a Republicii Moldova a devenit frontiera de est a comunității statelor Euro-Atlantice. Republica Moldova reprezintă un sector de aproape 500 kilometri al frontierei Euro-Atlantice în Europa de Est. Faptul aderării României, stat vecin, ca membru cu drepturi depline în Alianța Nord-Atlantică, precum și declarațiile categorice ale Ucrainei privind aderarea sa iminentă la NATO au schimbat formatul geopoliticii regionale, ca fostă regiune ex-sovietică în proces de transformare a sa într-o nouă Europă. Astfel, o cooperare mai activă cu NATO devine o necesitate obiectivă și iminentă pentru asigurarea judicioasă a securității naționale a Republicii Moldova [2].

În asemenea condiții, aflându-ne la răscrucea intereselor geopolitice și hegemonice este complicat a păstra o neutralitate permanentă așa cum prevede Constituția Republicii Moldova.

În pofida diminuării radicale a amenințărilor militare în forma lor pură pentru majoritatea națiunilor europene, Republica Moldova continuă să fie în fața riscului și amenințărilor. Separatismul politic și teritorial a rămas obstacolul principal pentru procesul consolidării statale și a reintegrării societății moldovenești. Susținerea militară, financiară și politică acordată „republicii moldovenești nistrene” în timpul ultimilor 20 de ani către Federația Rusă a consolidat potențialul militar al forțelor separatiste, care a devenit, astăzi, mai mare decât Forțele Armate ale Republicii Moldova.

Prin urmare, conflictul transnistrean reprezintă o amenințare reală la adresa securității naționale a Republicii Moldova nu numai din punct de vedere militar, dar și politic, economic, social.

Astfel, structurând riscurile și amenințările la adresa securității Republicii Moldova, constatăm, conflictul transnistrean trece ca un fir roșu prin lista pericolelor menționate, atât în acordurile internaționale, cât și în actele legislative interioare cu tematica securității naționale.

Referitor la riscurile nemilitare în adresa securității Republicii Moldova, ele pot fi clasificate în trei grupuri convenționale, care sunt interdependente după efect:

1. *Dimensiunea economică* este condiționată de starea critică a economiei exprimate prin:

- micșorarea nivelului producției, balanța negativă între export și import;
- activități ilegale în domeniul economiei (evaziuni vamale, fiscale, economia tenebră);
- activitate investițională nesatisfăcătoare;
- corupția la toate nivelurile;
- dependența energetică față de furnizorii străini, existența pericolelor blocadelor economice.

2. Amenințările în *sfera relațiilor sociale* sunt condiționate de nivelul asigurării securității economice și pot fi evidențiate următoarele:

- sărăcirea populației și defavorizarea socială a ei pe fondalul unui număr mic de cetățeni bogați sau înstăriți;
- criminalizarea vieții, concreșterea unor reprezentanți ai puterii de stat cu structurile criminale, fapt ce slăbește credibilitatea populației în organele statale, provoacă tensiuni sociale;
- pericolul terorismului reieșit din criminalizarea vieții și nemulțumirile sociale, politice sau etnice;
- consecințele nefaste ale sărăciei prin probleme demografice, migrație ilegală, trafic de ființe umane și slăbirea trăinicieii celulei fundamentale a societății – familia;
- diminuarea sau erodarea valorilor morale în societate și înlocuirea lor cu mentalitatea de consumator material.

3. Amenințările în *sfera politică* au aspecte cu caracter extern și intern. În principiu, ele sunt îndreptate la subminarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Desigur, nu este vorba de o agresiune directă din partea vreunui stat, însă acțiuni cu caracter destabilizator pentru expansiunea intereselor geopolitice se întreprind de către puterile cointeresate. În această listă pot fi incluse Rusia, Turcia, care adeseori utilizează tactica standardelor duble în relațiile bilaterale cu Republica Moldova.

În calitate de prim pericol la acest capitol, pentru un stat multiethnic cum este țara noastră, stă problema separatismului politic (așa-numita Republică Moldovenească Nistreană) și etnic (Unitatea Teritorial Administrativă Gagauz-Yeri). Prin urmare, adeseori alimentat din exterior cât și în plan intern prezintă pericol *egoismul etnic*,

etnocentrismul și șovinismul, care frecvent congresc în activități anticonstituționale, provoacă ura interetnică, creează condiții pentru separatism etnic și politic.

Totuși, scopul asigurării securității naționale constă în menținerea permanentă a nivelului necesar de protecție a obiectelor securității, precum și a unei situații (stări) politice, economice, internaționale și militar-strategice ce ar crea condiții favorabile pentru dezvoltarea persoanei, societății și a statului și ar exclude pericolul diminuării rolului și importanței Republicii Moldova în calitate sa de subiect al dreptului internațional, pericolul subminării capacității statului de a-și promova interesele naționale pe arena internațională, care sunt, de regulă, prin acțiuni concrete și adecvate pentru îndepărtarea amenințărilor existente atât din interior, cât și din exterior.

Republica Moldova, la fel ca și orice alt stat contemporan, depinde foarte mult de procesele ce au loc în afara hotarelor ei, procese ce influențează situația internă din țară, starea ordinii de drept și, în general, nivelul securității ei.

În calitate de noi riscuri și amenințări generate de schimbările în mediul internațional de securitate le constituie: terorismul internațional; proliferarea armelor de distrugere în masă; crima organizată transfrontalieră; traficul ilegal de persoane, armament și substanțe narcotice; migrațiunea ilegală.

Amenințarea privind coerciția (presiunea) externă nu este atât de explicită ca în cazul Transnistriei, unde este direct indicată Federația Rusă ca forță hegemonică. Totodată, se pune accent pe integrarea în Uniunea Europeană în calitate de potențial scut față de presiunile externe.

Crima organizată transnațională și terorismul internațional sunt trecute în revistă mai mult ca niște riscuri în plan regional decât niște amenințări directe la securitatea națională. La acest capitol pot fi atribuite și amenințările care derivă din activitatea umană, factorii tehnogeni și calamitățile naturale, tehnologiile informaționale etc.

Evidențierea amenințărilor de origine economico-socială se înscriu în contextul vulnerabilităților interne nominalizate desfășurat:

- existența mai multor factori care se intercalează și favorizează persistența separatismului agresiv, în contextul caracterului nesoluționat al conflictului transnistrean. Vulnerabilitatea respectivă se exprimă prin imposibilitatea administrării teritoriului din estul țării, lipsei controlului asupra segmentului transnistrean al frontierei de stat moldo-ucrainene, persistența producerii ilegale și necontrolate a echipamentului militar și armamentului, imposibilitatea asigurării controlului și managementului întregului spațiu aerian al statului;
- dependența excesivă și unilaterală a Republicii Moldova de sistemele monopoliste străine în domeniul energetic. Această vulnerabilitate internă majoră se poate transforma ușor într-o amenințare la adresa securității naționale. În același context se înscriu posibilitățile extinse pentru concentrarea în sectoarele economiei naționale de importanță vitală a capitalului străin ce provine dintr-un sistem economic în care regulile economiei de piață nu sunt asigurate sau sunt slab dezvoltate;
- persistența problemelor în sistemul energetic al țării care pot provoca disfuncții ale acestui sistem precum și protecția insuficientă a obiectelor din sectorul energetic;

- prelungirea perioadei de tranziție, care continuă să producă efecte economice, financiare și sociale nedorite și să aibă impact asupra reformelor structurale;
- fenomenele migrației economice, șomajului, îmbătrânirii populației și ratei scăzute a natalității. Longevitatea și caracterul complex al procesului de eliminare a sărăciei, tendințele de polarizare socială, precum și existența economiei subterane care pot provoca tensiuni și nemulțumiri în rândurile populației;
- discrepanța dintre necesitățile actuale și eforturile pe care le depun organele de drept și serviciile speciale în combaterea criminalității, în particular, a celei transfrontaliere;
- fenomenul corupției și protecționismului combinat cu deficitele de management în administrația de stat;
- dezvoltarea lentă a infrastructurii informaționale și competitivitatea scăzută în domeniul tehnologiilor informaționale, prelucrarea necalitativă și utilizarea nesatisfăcătoare a informațiilor ce vizează interesele naționale, lipsa capacității de a reacționa prompt la informațiile care încearcă să prezinte tendențios și distorsionat realitățile din Republica Moldova. În același context se înscriu și tendințele de menținere a conexiunilor dintre sistemele informaționale autohtone cu cele din fosta Uniune Sovietică, precum și deficiențele la capitolul păstrării informațiilor clasificate;
- utilizarea în sfera productivă a unor tehnologii învechite care pot dăuna sănătății oamenilor și conduce la catastrofe ecologice;
- capacitatea redusă de prevenire a catastrofelor ecologice și calamităților naturale (alunecări de teren, inundații, seisme ș.a.), precum și de eliminare a consecințelor acestora;
- emigrarea specialiștilor de calificare înaltă și slăbirea potențialului de dezvoltare a țării.

Prin urmare, trebuie de conștientizat faptul că Republica Moldova are nevoie de un sistem de securitate națională bazat pe un cadru instituțional definit cu claritate prin acte normative relevante și pe un personal de înaltă calificare, ce va funcționa în conformitate cu legislația în vigoare. Acest cadru instituțional îl constituie sectorul securității naționale al Republicii Moldova.

Din sectorul securității naționale al Republicii Moldova fac parte instituțiile de stat cu mandat de forță destinate implementării sarcinilor de protecție a cetățenilor și statului (*nivel operațional*) și instituțiile civile de stat care exercită funcțiile de guvernare, planificare, control și supraveghere în sistemul de securitate națională (*nivel administrativ*). Sectorul securității naționale este responsabil de realizarea obiectivului securității naționale.

Datorită caracterului multidimensional al securității, funcționarea sectorului securității naționale este influențată de factorii ce determină mediul de securitate și de activitatea organelor din domeniile de importanță vitală pentru stat.

Reformarea sectorului securității naționale al Republicii Moldova constituie un proces complex, cu efect, inclusiv, asupra instituțiilor de stat și non-statale din afara limitelor noțiunii sectorului securității naționale al Republicii Moldova. Acest proces include componentele: politic, militar și de apărare, de politică externă, de informații

și de conținut, ordine constituțională, justiție, economic, financiar, energetic, industrial, de comunicații și infrastructură, de protecție socială și ecologic, care sunt interdependente.

Procesul de reformare a sectorului securității naționale pornește de la premisa că Republica Moldova are nevoie de suficientă stabilitate și securitate pentru asigurarea dezvoltării statului, și, în același timp, de o dezvoltare economică permanentă pentru a asigura o stare durabilă de securitate și stabilitate. Reformarea sectorului securității naționale al Republicii Moldova se realizează cu participarea societății civile, mass-mediei, organizațiilor de apărare a drepturilor omului și organismelor internaționale relevante.

În concluzie, constatăm că scopul de bază al asigurării securității naționale este crearea și menținerea unei situații economice, politice, internaționale și militar-strategice care ar garanta condiții favorabile pentru dezvoltarea persoanei, societății și statului.

Note:

1. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova, Proiect. În: <http://www.mfa.md> (citat 20.03.2008).
2. Chirtoacă N. Tranziția spre democrație și reforma sectorului de securitate în Moldova. În: Moldova pe calea democrației și stabilității. Chișinău: Editura "Cartier", 2005, p. 51-52.

REFLECȚII ASUPRA ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

Veaceslav Ungureanu, doctorand
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The benefits currently offered by the regional geopolitical conjuncture, where Moldova found itself, underline the existence of enormous possibilities for reducing challenges to national security that can be enhanced only by abandoning the buffer zone, where the Republic of Moldova is, and namely by European integration mechanisms. Taking into account the vulnerable and susceptible characteristics of the security field in regard to the foreign factor, but also its substantial value in building national security policy of the Republic of Moldova, we have proposed to ourselves to consider the following dimensions: the political, military and energy ones.

Pentru asigurarea securității unui stat mic cum este Republica Moldova contează nu atât dimensiunea geografică, cât amplasarea sa geografică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale unor mari puteri. Avantajele oferite actualmente de către conjunctura geopolitică regională în care s-a pomenit Republica Moldova, denotă existența enormelor posibilități privind diminuarea provocărilor la adresa securității naționale, care poate fi consolidată numai prin abandonarea *zonei-tampon* în care se află Republica Moldova și anume prin mecanisme integraționiste de orientare europeană. Ținând cont de trăsăturile vulnerabile și susceptibile ale domeniului de securitate în raport cu factorul extern, dar și de valoarea substanțială a acestuia în edificarea politicii de securitate națională a Republicii Moldova, ne-am propus să examinăm următoarele dimensiuni: politică, militară și energetică. Totodată, analiza multidimensională a securității naționale prin prisma intereselor geopolitice în contextul relațiilor marilor puteri scoate în evidență starea de dependență și de subordonare a procesului de consolidare a sectorului de securitate.

Pornind de la prevederile Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova, întreg ansamblul de acțiuni orientate spre asigurarea securității naționale are la bază statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. Acțiunile prevăzute în Proiectul de Strategie a Securității Naționale sunt subordonate obiectivelor securității naționale a Republicii Moldova, precum urmează: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității societății și a cetățenilor Republicii Moldova atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei, consolidarea statalității Republicii Moldova, apărarea și promovarea valorilor naționale. Cea mai gravă amenințare care poate fi adusă acestor priorități, în opinia noastră, este conflictul transnistrean.

N. Popescu atribuie acestui conflict aspect internațional prin extinderea UE și NATO, ce constituie un context favorabil redefinirii geopoliticii regionale și reconsiderării atitudinilor Occidentului asupra problemei transnistrene. În condițiile în care Republica Moldova se află la hotarele UE și NATO, pe o frontieră de 684 km, ea este un stat care mai rămâne un factor de instabilitate regională, problemele interne ale că-

reia sunt legate de existența regiunii secesioniste din Est, care amenință și securitatea politică, căpătând treptat o nouă dimensiune internațională. Instituțiile europene nu mai percep conflictul transnistrean conform vechii paradigme în care Federației Ruse i se recunoșteau anumite „drepturi speciale” în gestionarea crizelor din CSI. Acest lucru este valabil în special în cazul conflictului transnistrean, care afectează mai mult securitatea UE, decât securitatea Federației Ruse. Procesul de reglementare transnistreană cunoaște un transfer din categoria unui conflict postsovietic „eurasiatic” în care Federația Rusă ar avea un rol special, într-un conflict „european”, în care UE ar trebui să joace un rol mai activ pentru că interesele sale sunt afectate direct [1].

În accepția lui O. Serebrian, conflictul transnistrean reprezintă un conflict doar geopolitic, și ideologia sau regimul politic în cazul de față nu au nici o importanță. De altfel, nici chiar observatorii occidentali nu se prea grăbesc cu astfel de calificative [2]. Autorul susține că transnistria are, evident, o valoare geopolitică, altfel n-ar fi insistat de la bun început asupra originii geopolitice a conflictului. Dar valoarea geopolitică a transnistriei este una ce prevede controlul Republicii Moldova [3]. O. Tomescu-Hatto, exprimă opinia că, conflictul înghețat din regiunea estică a Republicii Moldova și prezența trupelor și arsenalului Federației Ruse pe teritoriul regiunii separatiste constituie o amenințare nu numai la adresa securității politice a Republicii Moldova (integritatea, suveranitatea), dar și la adresa întregii regiuni. Regiunea a devenit o țintă a traficantilor de arme, droguri și ființe umane, fiind destinate Europei de Sud-Est [4]. A.U. Gabany exprimă opinia că actualmente, Republica Moldova „este un actor-cheie într-un nou joc geopolitic”. În accepția sa, problema fundamentală pe dimensiunea securității politice a Republicii Moldova este conflictul transnistrean. Considerând că în acest moment problema transnistreană este legată de cea a dezarmării din Europa, A. U. Gabany abordează o altă idee, precum că „conflictul transnistrean, prin faptul că rămâne nesoluționat, se transformă într-un statu-quo, iar Federația Rusă este interesată în păstrarea acestui *statu-quo*” [5].

În accepția lui I. Munteanu, cauza fundamentală datorită căreia Republica Moldova s-a pomenit în situație de incapacitate în soluționarea problemei transnistrene este gestionarea incorectă a acestui conflict. O primă metodă de soluționare a conflictului transnistrean a fost încercarea de „naționalizare” de către Federația Rusă în zona sa de influență. A doua metodă a fost „internaționalizarea”, prin implicarea OSCE, UE și CSI. Din nefericire, UE nu a venit în ajutorul Republicii Moldova ca în cazul statelor baltice. Autorul susține că au existat mai multe etape prin care au fost cedate părți din suveranitatea Republicii Moldova [6]. I. Chifu manifestă o atitudine complexă privind conflictul transnistrean, potrivit căreia nu există un „conflict transnistrean” propriu-zis. De asemenea, în viziunea autorului, nu există similitudini între conflictul transnistrean și celelalte „conflicte înghețate” din spațiul CSI, totodată, avem de-a face cu un teritoriu care nu se învecinează cu Federația Rusă, ci este situat între Republica Moldova și Ucraina. Nu mai există nici o justificare pentru prezența trupelor Federației Ruse în transnistria, deoarece majoritatea populației ruse trăiește legitim pe teritoriul Republicii Moldova. Autorul consideră că în problema transnistreană există mai multe niveluri: 1) geopolitic – avem de-a face cu o problemă post-colonială a Federației Ruse; 2) regional – există trilaterală România – Moldova – Ucraina, care se poate implica în soluționarea situației; 3) național – este vorba despre integritatea

teritorială a Republicii Moldova, dar, în același timp, Ucraina are libertatea de a-și alege propria politică de securitate; 4) local – transnistria poate suferi un proces de transformare și în interior [7].

I. Fota prezintă o abordare critică a actorilor care participă la soluționarea conflictului transnistrean. În opinia sa, problema transnistreană persistă din cauza slăbiciunii tuturor actorilor implicați (Federația Rusă, Ucraina, OSCE, SUA, UE). Autorul este de părere că conflictul transnistrean face parte dintr-o continuitate a unei noi forme a Războiului Rece între Federația Rusă și Occident (SUA și UE). Retragerea trupelor este principala problemă la acest moment. Totuși UE preferă să păstreze Federația Rusă ca posibil partener într-o dispută transatlantică [8]. A. Pfaller tratează problema transnistreană prin prisma economică. Principala miză, consideră autorul, a situației Republicii Moldova este stabilitatea din întreaga regiune. Dar stabilitatea depinde și de investițiile străine, mai ales în domeniul economic. Republica Moldova trebuie să se concentreze asupra problemei dezvoltării economice după modelul Taiwanului. Prosperitatea economică este un important generator de democrație prin intermediul căruia Republica Moldova va realiza succese în conflictul transnistrean [9]. D. Dungaiciu este de părere că în cazul conflictului transnistrean, nu conflictul este „înghețat”, ci soluțiile. Decizia Curții Europene pentru Drepturile Omului din 2004 a fost crucială în acest sens. Nu putem vorbi de soluții viabile în soluționarea problemei transnistrene atâta timp cât există acțiuni incoerente în spațiul euroatlantic. Mai ales că UE întreține, în mod cinic, relații economice cu firme din zona transnistreană, în timp ce critică situația politică. România va trebui și ea să se implice mai activ în procesul de cooperarea cu Republica Moldova în cadrul euro-regiunilor a PEV [10]. N. Ecobescu exprimă supoziția că tergiversarea soluțiilor în problema transnistreană sau menținerea statu-quo de către Federația Rusă și SUA are drept scop păstrarea parteneriatului strategic pentru soluționarea problemelor de anvergură mondială și nu regională. Autorul susține că implicațiile în conflictul transnistrean sunt, în mod clar, de natură geopolitică. Totuși, găsirea unor soluții parțiale nu este benefică pentru nimeni. De fapt, interesele Federației Ruse coincid parțial, în acest moment, cu interesele SUA, care nu doresc să antagonizeze Federația Rusă în plină luptă împotriva terorismului, conchide autorul [11]. O. Serebrian scoate în evidență câteva soluții de reglementare a conflictului transnistrean. Prima ar fi blocarea regimului transnistrean, în cazul când tratativele intră în impas și Republica Moldova nu-și mai poate permite politica concesiilor, ce nu s-a soldat cu nici un rezultat [12]. O alta variantă de soluționare a conflictului transnistrean, este cea care se bazează pe dialogul cu Federația Rusă. Aceasta e mai puțin promițătoare decât formulele în care rolul principal îi revine Ucrainei și ar consta în câștigarea susținerii Federației Ruse, pentru a obține acordul autorităților separatiste în cazul unui statut autonom în cadrul Republicii Moldova, identic celui obținut de Gagauz-Yeri [13].

În accepția lui O. Nantoi, soluționarea problemei transnistrene necesită acțiuni coordonate și coerente atât la nivel diplomatic, în cadrul procesului de negocieri, foruri și organizații internaționale, cât și la un nivel care ar asigura transformarea unui număr cât mai mare de locuitori ai regiunii secesioniste în adepți conștienți ai procesului de reîntregire a Republicii Moldova [14]. În contextul situației create, V. Ciubotaru propune trei scenarii pentru conflictul transnistrean: pozitiv, negativ și probabil. În

scenariul pozitiv, autoritățile Republicii Moldova și autoritățile secesioniste ajung la o înțelegere reciprocă susținută de elitele politice din ambele părți asupra distribuirii competențelor și a modului de atingere a variantei de fuzionare într-un model „finalizat”, păstrându-se statutul Republicii Moldova de stat integru. În scenariul negativ intervin factorii externi „duri” (Federația Rusă recunoaște „independența” transnistriei, Republica Moldova intră în conflict cu mediatorii și observatorii procesului de negocieri), care condiționează dezvoltarea unor factori negativi interni, cum ar fi criza economică, energetică, politică pe ambele maluri ale Nistrului. Conflictul se termină prin dezintegrare teritorială cu consecințe proiectate într-un viitor îndepărtat. Scenariul probabil este că încep a acționa „măsurile de consolidare a încrederii dintre ambele maluri ale Nistrului”, anumite probleme își vor vedea soluționarea (economice, sociale, transport, telecomunicații, ecologie și într-o măsură mai mică cea de securitate), iar rezultatul negocierilor privind atingerea unor înțelegeri viabile se va diminua din cauza delimitării atribuțiilor și soluția va fi amânată până la o nouă „fereastră de oportunități” [15]. I. Stăvilă consideră că înlocuirea actualei operațiuni de menținere a păcii cu o misiune multinațională civilă cu mandat internațional și asigurarea îndeplinirii pe deplin a deciziilor Summitului OSCE de la Istanbul pot contribui substanțial la crearea condițiilor necesare pentru depășirea impasului în problematica Tratatului FACE, ulterior stimulând procesul de reglementare a conflictului [16].

În opinia noastră, încercarea Republicii Moldova de a găsi o soluție în reglementarea conflictului transnistrean prin dialog direct cu Federația Rusă, ignorând ceilalți participanți din formatul de negocieri 5+2, creează o situație periculoasă. Republica Moldova trebuie să fie prudentă pentru a evita agravarea situației prin antrenarea sa în scenarii nedorite. Formatul de negocieri 5+2, chiar dacă nu oferă perspective optimiste și menține în continuare conflictul în stare înghețată, ar putea constitui un mecanism de protecție pentru Republica Moldova și de pregătire a procesului de modificarea lui în 4+2 (Federația Rusă, Republica Moldova – părți aflate în conflict, iar SUA, UE, OSCE, Ucraina – subiecți mediatorii).

O altă componentă, nu mai puțin importantă, este cea militară fiind și într-o strânsă corelare cu cea politică. V. Lupan susține că asigurarea acesteia trebuie tratată prin prisma relațiilor dintre Republica Moldova și NATO. Deși se declară deseori că relațiile Republicii Moldova cu NATO se bazează pe statutul său de neutralitate, acest statut, de fapt, presupune și responsabilități. Una din responsabilitățile fundamentale ale unui stat neutru este că acesta nu poate fi doar un consumator de securitate, statutul de neutralitate a însemnat istoric că statul în cauză a furnizat mai multă securitate decât statele beligerante. Statul neutru, de asemenea, nu are o altă „umbrelă” de securitate care să-i asigure protecție de la diverse amenințări și trebuie să fie pregătit financiar și militar să își asigure neutralitatea. În aceste circumstanțe, s-a ajuns la adoptarea IPAP, care va asigura dezvoltarea unei structuri de securitate puternică, europeană în Republica Moldova [17]. Reflectând, potrivit lui D. Dungaciu, problema neutralității Republicii Moldova există, devreme ce „de fiecare dată când un moment de criză geopolitică apare în regiune, autoritățile centrale încep să vorbească despre neutralitatea Republicii Moldova”. În situația în care „ocupația militară trebuia să poarte un nume, a fost denumită neutralitate”, căci, spre deosebire de Elveția, Austria sau Finlanda, „neutralitatea Republicii Moldova este consecința unei înfrângerii, nu a unei decizii

libere”, pentru că „neutralitatea Republicii Moldova este raționalizarea unei stări de fapt, adică o tentativă de a explica, defini ulterior un fapt petrecut peste capacitatea de control a Republicii Moldova”. Pentru a se ajunge în situația statelor menționate mai sus și în cazul Republicii Moldova, este nevoie incontestabil de câteva lucruri: 1. de retragerea trupelor străine care staționează pe teritoriul său fără acceptul statului „gazdă”; 2. de o dezbatere corectă și transparentă despre neutralitate în rândul cetățenilor Republicii Moldova; 3. purcedere la garanții pentru implementarea unei eventuale decizii de neutralitate asumată și acceptată colectiv [18]. Evident, nici pe departe nu sunt lipsite de teme și relevanță concluziile lui A. Olaru, că neutralitatea Republicii Moldova și staționarea trupelor ruse pe teritoriul ei reprezintă cele două interese importante ale Federației Ruse pe care le va încerca să le implementeze pe cât este posibil, completându-le reciproc pentru a fi promovate concomitent. Aceste supoziții sunt confirmate și de politologii ruși, care susțin că strategia Federației Ruse este de a forma un cordon din state neutre în jurul său, astfel protejându-și hotarele de impactul direct cu NATO [19].

A. Rácz, abordează subiectul privind fortificarea securității militare a Republicii Moldova prin prisma evenimentelor din Georgia, susținând că apare necesitatea reevaluării riscurilor asupra securității cauzate de conflictele separatiste, din perspectiva militară [20]. De asemenea, în opinia lui S. Troebst, intervenția militară a Federației Ruse asupra Georgiei a demonstrat că conceptul de „străinătate apropiată” nu este unul superficial, ci poate deveni o realitate dură față de cei care vor sta în cale ambițiilor rusești. Aceasta readuce în atenția opiniei internaționale insurgența din regiunea transnistreană, în care factorul rusesc este prezent sub mai multe aspecte. În termeni militari, Republica Moldova nu poate face față capacităților militare ale Federației Ruse. Un scenariu maximal negativ nu amenință direct Republica Moldova, deși necesitatea integrării statului într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de situația Republicii Moldova [21]. Supoziția precum că în condițiile geopolitice actuale neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți, este susținută și de G. Istvan. Potrivit autorului, neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a Războiului Rece a luat sfârșit [22]. I. Chifu definește neutralitatea ca o opțiune discutabilă atunci când există credința unei posibilități de soluționare în timp real a conflictului transnistrean și a existenței Republicii Moldova ca stat neutru, după model elvețian. De altfel, nu e posibil ca un stat de periferie sau de tampon între două blocuri să-și poată asigura securitate prin sine însuși și prin garanții de neutralitate, cu atât mai mult astăzi, când neutralitatea a rămas o realitate de factură istorică și nu un concept cu care operăm în materie de securitate în regiunea postsovietică, spațiu în care realitatea din teren exclude și o adaptare a modelului indicat [23].

În opinia noastră, un impact negativ asupra dimensiunii militare a securității naționale a Republicii Moldova îl are suspendarea, la 7 noiembrie 2007, de către Federația Rusă a aplicării Tratatului FACE adaptat. Atât statele membre NATO, cât și Federația Rusă, sunt pentru reanimarea Tratatului FACE. Problema centrală a acestui tratat este existența unor interdependențe semnificative de alte procese adiacente (scutul antirachetă, extinderea NATO și efectele militare provocate de aceasta). De asemenea, un

rol negativ este jucat și de potențialul militar rusesc neevacuat din Republica Moldova, precum și amplasarea bazelor militare pe teritoriul Georgiei în regiunile Osetia de Sud și Abhazia după conflictul armat ruso-georgian. Contextul dat periclitează direct procesul de negocieri pe marginea revizuirii și ratificării versiunii adaptate a Tratatului FACE. Moratoriul de suspendare a participării în cadrul FACE a Federației Ruse lipsește Republica Moldova de posibilitatea reală de a soluționa conflictul transnistrean și respectiv de a finaliza procesul de consolidare teritorială. Potrivit lui A. Popov, caracterul legitim al pretențiilor statelor NATO privind respectarea de către Federația Rusă a angajamentelor sale este validat de principiul „statului-gazdă”, în baza căruia Republica Moldova a cerut evacuarea potențialului militar rusesc de pe teritoriul său. Acest lucru a fost menționat în Actul Final și reflectat în Declarația menționată mai sus. Interpretările pe tema condiționalității îndeplinirii acestor prevederi exploatate pe larg de Federația Rusă au drept scop consolidarea în continuare a cursului politicii externe trasat de autoritățile centrale ale Federației Ruse [24].

Prin urmare, posibilitățile politico-militare oferite de NATO și UE pot determina fortificarea securității militare a Republicii Moldova, iar angajamentele asumate vor fi amplificarea interoperabilității și atașarea la standardele NATO. În acest sens, Republica Moldova este interesată să materializeze un cadru de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate occidentale, care ar constitui nu doar un factor de stabilizare a statului, dar și un instrument-cheie de integrare europeană a Republicii Moldova.

Conjunctura geopolitică în care se află Republica Moldova, fiind parte componentă a sistemului energetic al spațiului CSI și totodată dependentă de un singur furnizor energetic, contribuie la diminuarea nivelului de asigurare a dimensiunii energetice a securității naționale. Sporirea acestei vulnerabilități se manifestă prin menținerea monopolului de către Federația Rusă, care are statut de cel mai mare exportator de hidrocarburi și care apelează la arma energetică pentru a-și menține influența geopolitică, politică și economică în spațiul CSI. Este cert faptul că Republica Moldova nu dispune de resurse naturale, care la actualul nivel de dezvoltare al tehnologiilor energetice i-ar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. În prezent, principalul combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic) și care este importat practic integral din Federația Rusă. Această situație nu se va schimba în viitorul previzibil, de aceea, orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa că purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importați și că Federația Rusă va rămâne încă ceva timp principalul furnizor de gaz natural. I. Chifu insistă asupra faptului că Republica Moldova este complet dependentă de aprovizionarea din Federația Rusă în ceea ce privește importurile de petrol și gaze. Dincolo de presiunile cunoscute ale Federației Ruse asupra politicii statelor foste sovietice prin intermediul mecanismelor de tip energetic, Republica Moldova continuă să aibă capacitate redusă de plată a gazului și petrolului consumat.

În opinia noastră, intrarea Republicii Moldova în situația achitării prețurilor „mondiale” cum le solicită Federația Rusă ar duce la mari probleme de aprovizionare în special din cauza lipsei unei surse alternative, fapt ce permite practicarea oricărui tip de prețuri, oricât de prohibitive ar fi ele. În realitate, actualmente, Republica Moldova este taxată la prețurile pe care le plătesc celelalte state europene, cu excepția livrărilor

speciale. În materie de curent electric, I. Chifu este de părere că perpetuarea situației în care cea mai mare capacitate de producție rămâne în continuare termocentrala de la Cuciurgan, situată pe malul stâng al Nistrului și aflată sub controlul regimului secesionist, diminuează securitatea energetică a Republicii Moldova. Această situație nu poate fi compensată decât de importuri de energie electrică din Ucraina sau din România, însă în primul caz resursele sunt limitate cu excepția celor ce vin de la mare distanță și al căror cost crește din cauza transportului, iar în al doilea caz importul este aliniat la prețurile europene. În cazul petrolului lucrurile devin mai clare după deschiderea Terminalului petrolier de la Giurgiulești. O soluție pentru aprovizionarea cu gaz nu se întrevide, pe termen scurt, ci doar un gazoduct ce va ocoli Federația Rusă, cu plecare din Kazahstan sau Turkmenistan pentru a alimenta Ucraina și a se prelungi în Europa Centrală, care ar putea fi o alternativă, susține autorul. În viziunea aceluiași autor, Republica Moldova are la îndemână o soluție imediată privind soluționarea problemei energiei electrice, aceasta fiind investiția în grupul III al Centralei Atomoelectrice de la Cernavodă. Grupul II urmează să intre în funcțiune și ar fi fost deja o soluție astăzi. Cel puțin investiția în grupul III ar trebui realizată, care este oricum mai redusă decât cea necesară pentru un lanț de microhidrocentrale, a căror eficiență costuri/profit este mult mai redusă. Indiferent de soluție, o decizie pe termen mediu este absolut necesară, în condițiile deficitelor constante pe piața energetică din Republica Moldova [25]. În accepția lui O. Serebrian, independența energetică este una dintre condițiile de bază pentru asigurarea suveranității reale. Republica Moldova este foarte departe de a face față acestor sfidări, fiind țara cea mai vulnerabilă din punctul de vedere al independenței energetice din întreg Sud-Estul Europei [26].

A. Oprunenco susține că miza respectării contractelor par a fi „naive” în realitatea postsovietică, fapt ce ne demonstrează sistarea livrării gazului în 2009 de către Federația Rusă și Ucraina spre UE, în urma căreia a avut de suferit și sectorul energetic al Republicii Moldova. Proiectele „Strategia Energetică a Republicii Moldova pe termen lung, aliniată la obiectivele energetice ale UE” și „Strategia Securității Naționale” puntează tranșant problema: lipsa diversificării furnizorilor de gaze naturale, însă nu identifică sistarea livrărilor ca un risc real și nici nu oferă soluții realizabile în timp util. Totodată, autorul exprimă supoziția că din punctul de vedere al livrării gazelor Republica Moldova trebuie să facă față unei „conjuncturi geopolitice”, gazul natural care provine dintr-o singură sursă este tranzitat printr-o singură țară, lucru care este greu de schimbat în viitorul apropiat [27].

În opinia lui V. Ioniță, securitatea energetică a Republicii Moldova nici până în prezent nu este privită din perspectiva diversificării surselor energetice importate, dar prin simpla dorință de a avea producție autohtonă de resurse energetice derivate. Drept consecință este subvenționată o ramură necompetitivă de producere a energiei electrice și în prezent se intenționează de a construi câteva rafinării, care de asemenea vor avea probleme legate de competitivitate [28]. I. Preașcă exprimă supoziția că prin participarea Republicii Moldova la mai multe proiecte regionale și europene cu caracter energetic, ea își va diversifica sectorul energetic, astfel amplificând nivelul dimensiunii energetice a securității naționale [29]. V. Prohnițchi este de părere că energia importată din Federația Rusă este unul din cei doi principali factori (exporturile spre Federația Rusă sunt al doilea factor) care ancorează Republica Moldova adânc într-o

situație de dependență unilaterală față de furnizorul estic. De altfel, autorul remarcă că energia este un instrument pe care Federația Rusă îl folosește frecvent în relațiile sale și cu alte state din Europa Centrală și chiar din Europa de Vest [30].

În opinia noastră, amplificarea dimensiunii energetice a securității Republicii Moldova în contextul dependenței de o singură sursă, rețea și de un singur furnizor de hidrocarburi poate fi realizată prin aderarea Republicii Moldova la proiectul Nabucco pentru asigurarea sa cu gaze naturale și tranzitul acestora spre Ucraina. În favoarea acestei supoziții vine și argumentul că proiectul South Stream promovat de Gazprom ar putea diminua substanțial veniturile încasate de Republica Moldova de la tranzitul de gaze rusești spre statele din Balcani.

Așadar, ignorarea oportunităților oferite de conjunctura geopolitică în vederea consolidării securității naționale, în special a componentelor politică, militară și energetică, ar suprima reforma sectorului de securitate și ulterior stagnarea procesului de modernizare și lipsa de atractivitate pentru statele Occidentale. În același timp Republica Moldova ar trebuie să fie capabilă să depășească și amenințările externe în adresa securității naționale ce sunt generate de contextul geostrategic regional sau să diminueze efectele lor distructive. Acest lucru devine o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale.

Note:

1. Popescu N. Noile oportunități de soluționare a problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne [online]. Chișinău, 2003. În: <http://www.policy.hu> (citată 18.11.2008).
2. Serebrian O. Politosfera. Chișinău: Ed. Cartier, 2001, p. 119-120.
3. Ibidem, p. 120-121.
4. Heintz M. Stat slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova. București: Ed. Curtea Veche Publishing, 2007, p. 272.
5. Conflictul transnistrean, un statu-quo dorit de Rusia [online]. București, 2005. În: <http://www.ziua.net> (citată 22.11.2008).
6. Munteanu I. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: Revista România în politica internațională. București, 2005, p. 2.
7. Chifu I. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: Revista România în politica internațională. București, 2005, p. 3.
8. Fota I. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: Revista România în politica internațională. București, 2005, p. 3-4.
9. Pfaller A. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: Revista România în politica internațională. București, 2005, p. 4.
10. Dungăciu D. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: Revista România în politica internațională. București, 2005, p. 4.
11. Ecobescu N. Soluții alternative pentru Republica Moldova. În: Revista România în politica internațională. București, 2005, p. 4.
12. Serebrian O. Op. cit., p. 122-124.
13. Ibidem, p. 127-128.
14. Nantoi O. Soluționarea conflictului. În: Revista Reporter European. 2007, nr. 2, p. 4.
15. Ciubotaru V. Dialogul politic – șansa reală de unificare a Moldovei. În: Revista Săptămânal Economic Național „Dezvoltarea”, 2008, nr. 19-20.

16. Stăvilă I. Evoluția reglementării conflictului transnistrean în anii 1992-2009. În: Revista de filozofie, sociologie și științe politice. Chișinău, 2009, nr. 2, p. 92.
17. Lupan V. Peste un deceniu de neutralitate, mai mult de zece ani de cooperare cu NATO [online]. Chișinău, 2009. În: <http://www.ape.md> (citată 21.06.2009).
18. Dungaciu D. Efectele nefaste ale neutralității asupra Moldovei [online]. Chișinău, 2008. În: <http://www.moldova.org> (citată 28.06.2009).
19. Olaru A. Analiză: Moldova neutră și neutralizată [online]. Chișinău, 2007. În: <http://www.moldova.org> (citată 29.06.2009).
20. Rácz A. Interviu [online]. Chișinău, 2008. În: <http://www.viitorul.org> (citată 15.06.2009).
21. Troebst S. Interviu [online]. Chișinău, 2008. În: <http://www.viitorul.org> (citată 05.07.2009).
22. Istvan G. Interviu [online]. Chișinău, 2008. În: <http://www.viitorul.org> (citată 03.07.2009).
23. Chifu I. Securitatea regională în spațiul Ucraina-Republica Moldova-România. Trilogia reușitei: reforme, securitate și construirea bunăstării [online]. Chișinău, 2005. În: <http://www.docs.moldova.org> (citată 09.07.2009).
24. Popov A. Ieșirea Federației Ruse din FACE este o demonstrație de forță [online]. Chișinău, 2009. În: <http://www.nato.md/index> (citată 18.07.2009).
25. Chifu I. Moldova pe calea democrației și stabilității, din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice. Chișinău: Ed. Cartier, 2005, p. 76-77.
26. Serebrian O. Despre geopolitică. Chișinău: Ed. Cartier, 2009, p. 88.
27. Oprunenco A. Cum să ne protejăm în fața viitoarelor războaie ale gazelor?. În: Comentarii Săptămânale. Centru Analitic Independent „Expert Grup”, 2009, nr. 42, p. 1.
28. Ioniță V. Sistemul energetic al Republicii Moldova [online]. Chișinău, 2006. În: <http://www.fes.md> (citată 10.02.2009).
29. Preașcă I. Integrarea sistemului energetic al Moldovei în cel european: de la vise frumoase la realități inedite [online]. Chișinău, 2006. În: <http://www.europa.md> (citată 11.02.2009).
30. Prohnițchi V. Moldova pe calea democrației și stabilității, din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice. Chișinău: Ed. Cartier, 2005, p. 101-103.

REFORMAREA SECTORULUI DE SECURITATE NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA DIN PERSPECTIVA AMENINȚĂRILOR ȘI VULNERABILITĂȚILOR

Vitalie Varzari, doctorand
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

At the beginning of XXI century, most countries have insisted to reconsider the international system and reviewed the concepts and strategies in the national security field. Governments, media, civil society, academia of these countries - all were involved at different stages, in reviewing the Concepts and Strategies regarding Security.

This article is investigating the efforts of the Republic of Moldova to consolidate its national security from the prospect of its new threats and vulnerabilities country is facing in the new regional context. The author underlines just from the beginning of the article that the reform of national security system should be launched with the re-consideration and prioritization of the main security threats and vulnerabilities of the states. Thus, the main activities in this aspect are investigated in the present article.

Asigurarea securității naționale a unui stat reprezintă un proces continuu și complex, extins asupra unui spectru larg de domenii, relații interdependente, ce are drept scop promovarea intereselor și obiectivelor de securitate ale cetățeanului, societății și statului. Reformarea sectorului de securitate presupune abordarea integrată a acestui proces, iar pentru Republica Moldova el are în vedere racordarea sectorului de securitate național la sistemul de securitate euro-atlantic.

La debutul sec. XXI majoritatea țărilor din sistemul internațional au insistat în studierea profundă și în revizuirea concepțiilor asupra propriilor stări de securitate, situație în care s-au pomenit după sfârșitul războiului rece și după o perioadă de „re-configurare” post-război rece. Autoritățile guvernamentale ale acestor țări, mediile de cercetare și analiză, societatea civilă, cercurile academice – toate au fost implicate, în măsură diferită, în revederea *Conceptelor și Strategiilor de Securitate*. Aceasta pentru că, odată cu diversificarea amenințărilor la adresa securității statului și a cetățenilor lui, viziunea militaristă a securității din timpul războiului rece cu greu își mai demonstra actualitatea.

Adâncirea progresivă a proceselor globalizării în variatele ei forme (economică, politică, informațională, socială, religioasă, culturală) a determinat elitele conducătoare să recunoască răspîndirea prin aceste forme a noilor tipuri de pericole la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. Astfel că elitele și mediile de cercetare au început să caute noi metode și instrumente de salvagardare a țărilor lor împotriva noilor amenințări și vulnerabilități. Pentru că a devenit imposibil a separa propria stare de securitate de starea de securitate a membrilor sistemului internațional și de securitatea sistemului în general, revizuirea *Conceptelor și a Strategiilor de Securitate* a pornit concomitent în mai multe sisteme politice: SUA, UE, Rusia, toate inițiiind acest proces în anii 2005–2007. România, Ucraina, Republica Moldova și alte țări le-au urmat exemplul.

Menționăm că Republica Moldova se confruntă, încă de la obținerea independenței sale în 1991, cu un șir de probleme grave, amenințări și vulnerabilități care împiedică dezvoltarea țării în sectoarele-cheie. Pentru a contracara aceste pericole iminente este esențială ierarhizarea lor, aceasta ar permite identificarea amenințărilor și vulnerabilităților care ar trebui tratate în primul rând și ar facilita alocarea cât mai eficientă a resurselor. În acest context, evidențiem că starea de insecuritate care caracterizează Moldova este determinată de mai mulți factori cumulativi. Este vorba, în special, de amenințările și vulnerabilitățile politice, militare, economice, sociale și de mediu care se perpetuează și se agravează, riscând să ducă societatea spre noi crize.

Printre cele mai serioase amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale menționăm:

A. Amenințări și vulnerabilități din domeniul politic:

1. Existența regimului separatist din stînga Nistrului;
2. Presiunile politice externe, manifestate prin acordarea de sprijin economic, militar și politic regimului anticonstituțional de la Tiraspol;
3. Presiuni politice manifestate prin finanțarea de mass-media propagandistice antioccidentale și antinaționale; prin finanțarea (în special în timpul companiilor electorale) partidelor cu programe politice antioccidentale, segregacioniste, cu scopul de destabilizare a situației politice interne din stat și de creare a unei atmosfere de ostilitate, dușmănie și tensiune în relațiile sociale, ce constituie un mediu propice pentru promovarea intereselor Federației Ruse în Moldova;
4. Insuficiența capacităților administrative de prevenire și gestionare adecvată a crizelor apărute;
5. Politizarea intenționată a relațiilor interetnice, a etnonimului de limbă, a istoriei și identității;
6. Slaba funcționare a instituțiilor democratice în contextul încălcării drepturilor omului;
7. Promovarea intereselor de grup, clan, partid în defavoarea intereselor statului;
8. Inconsistența politicii externe în promovarea intereselor naționale;
9. Lipsa mecanismelor de implementare a legilor și asigurare a securității naționalității.

B. Amenințări și vulnerabilități din domeniul militar:

1. Prezența în zona de Est a Republicii Moldova a trupelor rusești și a forțelor paramilitare transnistrene, ce dețin un arsenal important de arme ofensive și defensive;
2. Slaba gestionare în recrutarea, pregătirea și managementul personalului Forțelor Armate;
3. Dotarea tehnică insuficientă a Forțelor Armate;
4. Lipsa unor standarde optime în edificarea Armatei Naționale;
5. Nivelul scăzut al supravegherii și controlului asupra spațiului aerian, terestru și riveran;

C. Amenințări și vulnerabilități din domeniul economic:

1. Existența unei economii bazate preponderent pe exportul produselor agricole primare, productivitatea căreia depinde în mare parte de condițiile climatice sezoniere;

2. Diversificarea slabă a exporturilor și dependența excesivă față de piața rusă de desfacere;

3. Dependența excesivă față de importurile de gaze și petrol din Federația Rusă, combinată cu incapacitatea accesării sau valorificării unor resurse energetice alternative;

4. Interferența criminalității organizate cu structurile politice și economice, ce contribuie la subminarea autorității statului, dezvoltarea unei economii tenebre și periclitarea bunăstării cetățenilor;

5. Incapacitatea autorităților centrale de a asigura dreptul la proprietate asupra infrastructurii industriale, terenurilor agricole și schimburilor comerciale din stînga Nistrului;

6. Volumul redus al investițiilor directe în economie, ceea ce face imposibilă modernizarea sectorului agrar, industrial și cel al serviciilor.

D. Amenințări și vulnerabilități din domeniul social:

1. Lipsa încrederii în îmbunătățirea situației în viitor, în perspectivele statalității moldovenești și implicit creșterea apatiei față de procesele politice, economice și sociale din țară;

2. Rata înaltă a șomajului, insuficiența protecției și asistenței sociale, scăderea nivelului de trai a unei considerabile părți a populației în condițiile polarizării sociale;

3. Sistemul de învățământ neadecvat cerințelor economiei de piață;

4. Emigrarea masivă, legală și ilegală, peste hotare a cadrelor înalt calificate;

5. Criza demografică ce afectează nivelul de dezvoltare economică;

6. Corupția, birocrăția excesivă și lipsa transparenței în cadrul aparatului administrativ;

7. Încălcarea unor drepturi și libertăți fundamentale ale cetățenilor Republicii Moldova din stînga Nistrului;

8. Schimbarea valorilor în societate ca rezultat al migrației și slăbirii instituției familiei ce ar putea conduce la creșterea ratei infracționalității, polarizării societății etc.

E. Amenințări și vulnerabilități din domeniul ecologic:

1. Administrarea defectuoasă și abuzivă a terenurilor arabile și a pășunilor, ceea ce aduce prejudicii mediului și productivității agriculturii;

2. Defrișări masive ale pădurilor, ce conduc la înrăutățirea calității aerului, la dispariția multor specii de floră și faună, la eroziune și la alunecări de teren;

3. Concentrări masive de deșeuri menajere solide în locuri neautorizate, ce conduce la poluarea esențială a apelor freatice, care constituie principala sursă de apă potabilă în localitățile rurale;

4. Capacități slabe de prevenire a daunelor provocate de acțiunea factorului uman asupra mediului înconjurător datorate ineficienței controalelor efectuate și a lipsei unor cercetări și prognoze în domeniu.

Căi de diminuare și contracarare a problemelor de securitate națională

După cum afirmă B. Buzan, într-un stat puternic securitatea națională poate fi percepută, în primul rînd, prin prisma protejării componentelor statului de amenințările și ingerințele din exterior, iar într-un stat slab trăsătura distinctivă a securității este

reprezentată de un nivel înalt de preocupare față de amenințările din interior la adresa guvernului[1]. Așadar, pentru statele slabe, precum Republica Moldova, soluția optimă de întărire a securității naționale ar consta în adoptarea unor reforme și politici de securitate ce ar reduce amenințările, fortificând instituțiile democratice și promovând buna guvernare, supremația legii, economia funcțională de piață, dezvoltarea durabilă și protecția socială a populației.

Perpetuarea șirului impresionat de pericole iminente la adresa securității naționale a fost posibilă și din cauza condițiilor geopolitice specifice în care și-a făcut apariția și se dezvoltă noul stat Republica Moldova: un teritoriu mic, situat între Ucraina și România, lipsit de resurse naturale importante, cu o populație în principal rurală, cu o economie preponderent agrară; o regiune caracterizată de un vid de securitate, dominat de ambițiile Rusiei de a o ține în propria zonă de interese, combinată cu lipsa unei strategii coerente a UE și NATO pentru zona în cauză, la care se mai adaugă și lipsa unei viziuni geostrategice a clasei politice de la Chișinău asupra politicii externe a țării.

Contribuția Uniunii Europene la reformarea sectorului de securitate națională al Republicii Moldova

Deși reformarea sectorului de securitate națională se prevede în mod explicit în Planul Individual de Acțiuni Moldova – NATO, aprofundarea relațiilor de cooperare dintre Moldova și UE a servit, de asemenea, acestui obiectiv al autorităților de la Chișinău.

Astfel, relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană se dezvoltă într-un cadru multistructural, bazat pe actele semnate între Părți din 1994 pînă în prezent: (1) *Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC)*; (2) *Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud – Est (PSESE)* și (3) *Planul de Acțiuni Moldova – Uniunea Europeană (PdA)*. În cele ce urmează ne vom referi, în mod special, la relațiile moldo-europene desfășurate în cadrul PdA.

Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova a fost negociat de către Părți pe parcursul anului 2004 și a fost semnat la 22 februarie 2005 la Bruxelles, în cadrul *Consiliului de Cooperare Moldova – UE*. Trebuie evidențiat, chiar de la bun început, că PdA nu substituie *Acordul de Parteneriat și Cooperare dintre Moldova și Uniunea Europeană (APC)*. După cum recunosc Părțile, implementarea PdA va contribui la îndeplinirea prevederilor stipulate în APC, iar, după cum stipulează documentul, „pentru viitorul apropiat APC va reprezenta baza cooperării dintre UE și Moldova”[2].

Pentru a putea aprecia la justa valoare rolul Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană (PAUEM) în ameliorarea securității naționale a Republicii Moldova, trebuie să plasăm acest document în cadrul a trei „documente strategice” europene: Strategia de Securitate a UE, Politica Europeană de Vecinătate și Programul Parteneriatul Estic. Strategia de Securitate Europeană evidențiază că, în relația sa cu vecinii, Uniunea își propune să creeze un cerc de prieteni cu care să promoveze relații de cooperare[3]. Documentul stipulează necesitatea depunerii eforturilor de promovare a propriei securități prin ameliorarea securității statelor vecine. Astfel, Politica Europeană de Vecinătate (PEV) oferă un cadru specific de realizare a acestui obiectiv. Instrumentul de implementare al PEV au fost Planurile Individuale de Acțiune. Ar trebui de specificat că, deși PdA nu garantau explicit posibilitatea aderării Moldovei la

UE, totuși acest document propunea implementarea unor reforme în domeniul economic, social și politic care, implementate consecvent, ar fi diminuat insecuritatea internă a țării. Din acest punct de vedere, PdA a fost un document important ce își propunea contracararea vulnerabilităților în domenii - cheie pentru depășirea insuficienței acute de securitate cu care se confruntă la momentul actual Republica Moldova.

Menționăm printre altele, că PdA este un document complex, structurat în șapte capitole, care prevăd implementarea a circa 300 de acțiuni, dintre care 10 sunt apreciate de către Părțile semnatare a fi prioritare și intitulate în PdA „*Priorități pentru acțiuni*”[4]:

- ▶ eforturi susținute privind soluționarea viabilă a conflictului transnistrean;
- ▶ continuarea consolidării stabilității și eficienței instituțiilor ce garantează democrația și supremația legii, asigurarea derulării democratice a alegerilor parlamentare (2005) în Moldova în conformitate cu standardele europene;
- ▶ asigurarea respectării libertății presei și de exprimare;
- ▶ continuarea consolidării capacităților administrative și judiciare;
- ▶ reluarea cooperării cu *Instituțiile Financiare Internaționale* (IFI), implementarea acțiunilor vizînd reducerea sărăciei, consolidarea creșterii economice asigurate de sectorul privat și durabilitatea fiscală;
- ▶ ameliorarea climatului investițional prin reforme structurale adecvate în vederea asigurării condițiilor nediscriminatorii, transparente și previzibile pentru afaceri, inclusiv prin lupta cu corupția;
- ▶ progresul spre un sistem eficient și cuprinzător de management al frontierei pe toate sectoarele hotarului Moldovei, inclusiv sectorul transnistrean;
- ▶ acționarea în vederea oferirii de către UE a *Preferințelor Comerciale Autonome* prin asigurarea controlului efectiv al originii mărfurilor din Moldova;
- ▶ intensificarea luptei împotriva crimei organizate, inclusiv traficul de ființe umane;
- ▶ asigurarea eficienței managementului fluxurilor migraționale, inclusiv inițierea procesului vizînd încheierea unui *Acord de readmisie între UE și Moldova* [5].

Experții centrului de analize *IDIS Viitorul* apreciază în *Monitorul Economic* exagerată euforia autorităților de a considera implementarea PdA un succes virtuos [6]. Aceștia atrag atenția asupra faptului că citirea atentă a Raportului de Evaluare, prezentat UE de către vice-ministrul MAEIE, întărește această părere, pentru că documentul conține o multitudine de fapte aparent nerelevante sub aspect analitic: vizite de lucru, mese rotunde care însă nu răspund, nici pe departe, instrumentarului de analiză comparativă solicitat de UE. Printre cele mai dese critici care au răsunit în ultimul timp în adresa *Planului de Acțiuni* vom menționa:

- lipsa unui dialog efektiv cu toți actorii interesați, inclusiv cu societatea civilă, lucru supărător, din punctul de vedere al principiilor pe care UE dorește să le instituie în Republica Moldova;
- absența unor capacități analitice adecvate, căci ceea ce i-a și făcut pe autorii raportului să atribuie textului lor mai multă intenționalitate decît analiză și mai multă retorică decît dovezi care ar confirma faptele guvernării.

Aceste și alte critici sunt susținute și de către centrele de analiză *EXPERT GRUP*

și *ADEPT*, care în rapoartele sale publicate în *Euromonitorul* atenționează asupra progresului moderat în sectoarele-cheie și asupra factorilor ce au determinat această stare de lucruri:

- s-a realizat un progres limitat într-un șir de domenii prioritare prevăzute de *PdA*;
- progresul în domeniile respective se datorează preponderent voinței politice, consensului social și factorilor de ordin extern;
- constatarea progresului limitat sau a lipsei acestuia în diverse domenii se pune pe seama termenului scurt de implementare (1/3 din termenul prevăzut), a capacităților administrative insuficiente, a inerției de adaptare la noile condiții create în procesul de implementare a *PdA* și a lipsei de resurse financiare și economice pe potrivă;
- domeniile de regres aparent pot fi puse, deocamdată, pe seama unor abateri temporare sau a unor factori de influență singulari [7].

În ciuda acestor ineficiențe de implementare a *PdA*-ului, UE decide să extindă și să aprofundeze relațiile de colaborare cu vecinii estici ai Comunității și lansează Parteneriatul Estic. Acesta este un Program de cooperare ce își are proveniența în inițiativa polonezo-suedeză în cadrul Politicii de Vecinătate a Uniunii Europene și care se vrea elaborat pentru aprofundarea relațiilor dintre UE și statele Europei de Est vizate de Politica Europeană de Vecinătate (*PEV*). Menționăm din start că Parteneriatul Estic (*PE*) vizează șase țări est-europene vecine ale Uniunii Europene: Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Republica Moldova, Ucraina și Belarus.

Trebuie să evidențiem că Programul vine să concretizeze că relațiile dintre UE și statele incluse în Parteneriat vor fi guvernate de *principiile implicării comune ale diferențierii și a condiționalității* [8]. Acestea sunt principii cu adevărat semnificative pentru aprofundarea relațiilor de cooperare cu Bruxelles-ul, căci înlătură polemica anterioară apărută între statele *PEV* privind abordarea unilaterală și nediferențiată a UE față de parteneri. Astfel, angajamentul sporit al UE va fi în conformitate cu principalele obiective ale *PE* și în funcție de progresul realizat de fiecare partener [9].

Principalele domenii de cooperare între UE și parteneri sunt structurate în *patru platforme tematice*:

1. Democrația, buna guvernare și stabilitatea;
2. Integrarea economică și convergența cu politicile UE;
3. Securitatea energetică;
4. Contactele interumane.

Pe de altă parte, paralel cu o *dimensiune bilaterală* a cooperării (dintre UE și Parteneri) *PE* presupune și un *cadru multilateral de cooperare*. Astfel, conform Comunicării Comisiei către Parlamentul European și Consiliu, *PE* va adăuga un nou cadru multilateral la relațiile UE cu partenerii săi. *PE* va sprijini progresul în relațiile bilaterale ale partenerilor cu UE, care vor fi în continuare guvernate de principiul diferențierii și care vor evolua în funcție de ambițiile și capacitățile fiecărui partener. Acesta va reprezenta un forum pentru schimbul de informații și experiențe privind măsurile întreprinse de parteneri în vederea tranziției, reformei și modernizării, va oferi UE un instrument suplimentar pentru a însoți aceste procese și va facilita dezvoltarea unor

poziții și activități comune. Cadrul multilateral va favoriza legăturile dintre parteneri și va reprezenta un forum privilegiat pentru discuții cu privire la evoluțiile ulterioare ale *PE*. Cooperarea multilaterală va crea un proces de consultanță, cunoaștere și încredere reciprocă dintre parteneri, va realiza astfel un cadru de securitate regională care la moment lipsește.

În același context, Benita Ferrero-Waldner, Comisar european pentru relații externe și politică de vecinătate, a menționat recent că proiectul este o perspectivă bună pentru aceste state: „Se planifică realizarea perspectivelor de acord pentru asociere, a integrării de proporții în economia UE, a proiectelor complexe finanțate de UE pentru îmbunătățirea resurselor administrative ale acestor țări, a simplificării circulației în spațiul comunitar și a asigurării securității locuitorilor țărilor – membre ale inițiativei, consolidarea securității energetice, alte proiecte, precum și majorarea asistenței financiare cu 350 mln euro, care va fi acordată celor șase țări până în anul 2013” [10].

În prezent, pentru transpunerea în practică a ofertei europene – Programul *PE* – noile autorități de la Chișinău întreprind măsuri pentru a debuta negocierile cu UE privind semnarea unui nou acord, aspirându-se, de această dată, la un *Acord de Asociere*, care ar prevedea în mod explicit aderarea Republicii Moldova la UE.

Note:

1. Buzan B. Popoarele, statele și teama. Chișinău: Cartier, 2000, p. 108-109.
2. Planul de Acțiuni UE – Moldova. În: www.mfa.md (citată 18.08.2010).
3. A se vedea: A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, p. 7.
4. Ibidem, p. 3.
5. Ibidem, p. 3-4.
6. Monitorul Economic, 2005, nr. 3, trimestrul 3. În: www.viitorul.moldova.org (citată 09.10.2010).
7. Euromonitorul, 2005, nr. 1, februarie: Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova: evaluarea progresului în 2005. În: www.e_democracy.md (citată 09.10.2010).
8. Ibid.
9. Ibid.
10. Comisar european: Parteneriatul Estic este o propunere strategică și eficientă pentru perspective ambițioase de viitor, 21 aprilie 2009. În: <http://omg.md/Content.aspx?id=2678&lang=1> (citată 18.10.2010).

SECURITATEA NAȚIONALĂ ÎN VIZIUNEA PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Dorian Bodiu, doctorand
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Summary

This article reflects the vision of Moldovan political parties regarding the concepts of National Security. The National Security is focused on three categories of action: social, economic, energy and defense field.

Securitatea reprezintă un concept complex și dinamic. Complexitatea sa derivă din multitudinea de procese și fenomene economice, sociale. Aici intervine consistent globalizarea, văzută atât ca proces, cât și ca fenomen care acționează sistematic și permanent asupra economiilor naționale. Dinamismul său este dat de ritmul alert al proceselor și fenomenelor care se produc atât la nivel național, cât și global.

Punerea cetățeanului în centrul preocupărilor publice constituie orientarea politicilor de stat în sprijinul dezvoltării umane. Partidele politice, fiind exponentele puterii publice, sunt în stare de a implementa și orienta aceste politici în sprijinul dezvoltării umane, ținând cont și de categoriile ce fac parte din sistemul de securitate național și cel global.

Pe lângă înțelesul direct al specificului militar, cetățeanul se confruntă cotidian cu o serie de alte categorii de securități sau mai bine zis insecurități, precum ar fi: violarea sistematică a drepturilor omului, criminalitatea, inegalitatea șanselor, îngrijiri de sănătate, protecție socială etc.

Pledînd majoritar pentru integrarea europeană, partidele politice din Republica Moldova au inclus în platformele lor politice deziderate ce tind să consolideze spațiul categorial al securității naționale a Republicii Moldova:

- securitatea socială: majoritatea formațiunilor politice propun căi pentru perfecționarea și ajustarea sistemului de asigurări sociale la standardele europene și garantarea accesului liber și gratuit al populației la toate etapele de acordare a asistenței sociale;
- securitatea economică: economie de piață socială, cu prevederi legale pentru protejarea muncitorilor, consumatorilor și întreprinzătorilor mici, pentru un sistem extensiv și complex de protecție socială pentru a contracara efectele sărăciei și pentru a proteja pe cei care nu pot să lucreze într-un sistem de piață liberă – șomerii și pensionarii;
- securitatea energetică: asigurarea durabilității sistemului energetic național, asigurarea securității furnizării energiei, asigurarea competitivității sistemului energetic național și interconectarea cu piața energetică a UE;
- securitatea militară: cu toate că majoritatea formațiunilor politice din Republica Moldova militează pentru modernizarea și consolidarea Armatei Naționale, la capitolul participării în cadrul unor sisteme de securitate comun părerile și viziunile le sunt împărtășite, existînd formațiuni ce pledează pentru integrarea

militară în structurile nord-atlantice, pe de o parte, iar pe de altă parte, pentru menținerea neutralității Republicii Moldova și implicare internațională militară doar pentru combaterea viciilor internaționale (criminalitate transnațională, terorism etc.).

Noile vulnerabilități, riscuri și amenințări cu care se confruntă astăzi societatea impun partidelor politice din Republica Moldova ca conceptul de securitate să se articuleze în jurul principiilor securității internaționale, al securității naționale și al securității cetățeanului. Această relație va permite satisfacerea simultană a nevoilor globale și naționale.

Pentru a dezvolta categoriile sus-numite din viziunea partidelor politice din Republica Moldova, este imperioasă o analiză comparativă a domeniului securității din platformele politice. Astfel, se va reliefa categorialul securității din prisma celor mai importante partide politice din Republica Moldova, avînd la bază impactul lor politic și istoric: Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM) [1], Partidul Social-Democrat (PSD) [2], Partidul Democrat din Moldova (PDM) [3], Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM) [4], Alianța Moldova Noastră (AMN) [5], Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD) [6] și Partidul Liberal (PL) [7].

Securitatea socială

În viziunea PCRM, securitatea socială se reflectă preponderent prin preocuparea față de echitatea socială, aceasta însemnînd libertatea fiecărui cetățean de oprire și umilire, de sărăcie și foame, de frica de șomaj, de boli și bătrînețe.

PSD degajează prin platforma sa un amplu manifest denumit „Moldova Socială”, ce reflectă expres categorialul securității sociale. Cu toate că se identifică doar dimensiuni mai puțin clare referitor la aspectul sus-numit, putem identifica anumite atitudini ce țin de securitatea socială destul de persuasive. Astfel, este evident accentul pe dreptatea socială, care este o valoare principală și incontestabilă și un stat cu un înalt nivel de educație, cultură și ocrotire a sănătății, unde toți copiii au acces la studii, iar bătrînii duc un trai decent. Tot aici putem conchide că elaborarea și capacitatea de a aplica în practică politici competente, coerente și eficiente pentru lichidarea sărăciei, eliminarea corupției, edificarea unei economii competitive și generatoare de bunăstare pentru fiecare cetățean, crearea unui sistem eficient de asigurare medicală, garantarea unei protecții sociale adecvate trebuie să aibă o șansă de a fi implementate, și nu abandonate.

Cei de la PDM reflectă etapizat și clar domeniul securității sociale. Aici se clasifică domeniile de acțiune socială, precum și acțiunile în acest sens. Se propune stimularea dezvoltării sociale echitabile, în care statul și cetățenii sunt parteneri și se susțin reciproc. În orice societate dreaptă, redistribuirea resurselor trebuie realizată după un model social care să garanteze circuitul beneficiilor dinspre cei care au înspre cei care nu au și nu își pot procura singuri. Acesta este principiul moral social care trebuie să guverneze noua societate moldovenească. Este necesară o politică de redistribuire a bogăției prin cotele diferențiate de impozitare, în funcție de venit, ceea ce presupune implementarea unor politici de redistribuire directă, prin deduceri de taxe, de la contribuabil către domenii sociale prioritare cum sunt educația sau sănătatea.

PLDM reflectă global domeniul securității sociale, pivotînd pe dezvoltarea dura-

bilă a țării prin promovarea raționalității sociale ce îmbină în mod armonios cultura personală și cea civică, care este un bun public necesar pentru progres. Domeniul sănătății este reiterat într-un item, obiectivul strategic de dezvoltare al căruia constă în menținerea și întărirea sănătății cetățenilor cu respectarea caracterului social dominant al ocrotirii sănătății, cu un acces mai liber la asistență medicală prin luarea în considerare a posibilităților crescînde ale ocrotirii sănătății și a dezvoltării propriei responsabilități a cetățenilor pentru sănătatea lor. În această ordine de idei se poate sesiza și preocupările prioritare față de combaterea TBC și HIV/SIDA, elaborarea și implementarea în instituțiile de învățămînt a programelor de profilaxie a fumatului, a consumului de băuturi alcoolice, a substanțelor narcotice și psihoactive de către adolescenți și tineri. Tot aici se axează pe faptul că cetățenii Republicii Moldova au nevoie de un sistem de protecție socială care să asigure un cadru eficient de securitate socială pentru cetățenii care, din diferite motive, și-au pierdut capacitatea de muncă. În acest sens, sistemul de protecție socială necesită reforme care să asigure maximă eficiență asigurărilor și serviciilor sociale.

Platforma AMN circumscrie mai degrabă niște acțiuni concrete, decît dimensiuni strategice din categorialul securității sociale. Astfel, obiectivul AMN este alocarea mai bună a resurselor prin țintirea mai eficientă a beneficiarilor în cadrul unui sistem optimal din punctul de vedere al costului economic și echității sociale, majorarea indemnizațiilor sociale și pensiilor la un nivel suficient pentru a acoperi minimumul de subzistență, asigurarea accesului la servicii de protecție socială de alternativă ca mijloc de compensare a deficiențelor asistenței sociale de stat și consolidarea durabilității financiare a sistemului de pensii.

PPCD face mai mult referință la niște atitudini ce țin realmente de centrism-democratic și invocă mai degrabă niște obiective și noțiuni cosmopolite și conformate convențiilor internaționale la care Republica Moldova este parte: drepturi sociale, libertatea dintre bărbați și femei, familie, dreptate socială.

PL-ul se pilonează foarte vag în perspectiva securității sociale, reflectînd mai mult viziuni liberale pe categorii separate ale acestui domeniu: educație, domeniul tineretului, cultură, protecție socială, relații interetnice. Toate aceste categorii se raliază preponderent din prisma Uniunii Europene.

Securitatea economică

PCRM articulează în platforma sa domeniul economic raliat la securitatea alimentară a statului. Acesta este convins că, în condițiile creșterii continue a volumului producției agricole, ponderea acestui sector în cadrul economiei naționale trebuie să se reducă permanent. În agricultură trebuie să se afirme principiile bazate pe stimularea dezvoltării marii producții de mărfuri, care să folosească tehnologii competitive, ceea ce ar garanta securitatea alimentară a țării.

Platforma PSD centrează pe preponderența populației agrare active din Republica Moldova. Criza economică poate fi depășită de la dezvoltarea sectorului agrar și susținerea acestuia de către stat. Acest obiectiv este extrem de actual pentru Republica Moldova, pentru că cetățenii angajați în sectorul agrar și de prelucrare a producției agricole asigură bunăstarea populației rurale și securitatea alimentară a țării.

PDM accentuează socialul în domeniul securității economice. Astfel, se militează

pentru un stat social și pentru o economie de piață socială, cu prevederi legale pentru protejarea muncitorilor, consumatorilor și întreprinzătorilor mici, pentru un sistem extensiv și complex de protecție socială pentru a contracara efectele sărăciei și pentru a proteja pe cei care nu pot să lucreze într-un sistem de piață liberă – șomerii și pensionarii.

PLDM pretinde securitatea energetică din punct de vedere internațional și tehnocratic, pledînd pentru stimularea competitivității la nivelul întregii economii, încurajînd și ajutînd toate companiile care demonstrează dorință și capacitate de inovare și progres competitiv, astfel încît avantajele reale ale producătorilor moldoveni să se poată dezvolta în mod durabil. Pilonii acestei noi economii competitive vor fi cunoștințele, investițiile, tehnologiile și spiritul antreprenorial.

Platforma AMN reiterează asupra tehnologizării în scopul ameliorării securității economice. Astfel, în pofida creșterii investițiilor interne, deficitul de resurse investiționale poate fi acoperit numai din investiții străine directe. Valoarea acestor investiții pentru economie rezidă nu doar în finanțarea necesităților de capital, dar și în facilitarea transferului tehnologic și know-how managerial.

Concepția PPCD se bazează pe ideea libertății responsabile, ceea ce înseamnă că fiecare persoană trebuie să se bucure de libertate, dar în același timp să dea dovadă de responsabilitate față de proprietatea publică și privată. Un astfel de sistem economic poate asigura: dezvoltarea durabilă a societății, libertatea în alegerea profesiei și a locului de muncă, egalitatea șanselor de încadrare în afaceri, utilizarea eficientă a patrimoniului natural, creșterea bunăstării și progresului social.

PL se axează, din punctul de vedere al securității economice, pe proprietate privată și individ, forma esențială de manifestare a libertății, de aceea proprietatea privată trebuie să fie garantată și sfîntă. Proprietatea privată se află în centrul stimulentei economice. Fără proprietate privată nu poate exista libertate economică. Totodată, fără proprietate privată nu există interesul ca venitul să fie transformat în capital, iar fără capital nu există responsabilitate. Esența politică a tranziției de la economia centralizată la economia de piață poate fi sintetizată în trecerea de la proprietatea de stat majoritară la proprietatea privată majoritară.

Securitate energetică

PCRM și PDM nu includ strictalment în platformele lor politice dimensiuni ce țin de securitatea energetică.

PSD propune asigurarea securității energetice prin diversificarea surselor de import, diminuarea dependenței energetice prin dezvoltarea producerii autohtone de energie din surse regenerabile, implementarea programelor naționale de conservare a energiei.

Securitatea energetică sporită este unul din itemii platformei politice a PLDM. Astfel, propune trei obiective principale, în concordanță cu orientările Uniunii Europene: asigurarea durabilității sistemului energetic național, asigurarea securității furnizării energiei și asigurarea competitivității sistemului energetic național și interconectarea cu piața energetică a UE.

AMN consideră că Republica Moldova rămîne o țară expusă unor riscuri majore care provin de pe piețele resurselor energetice. Vulnerabilitățile sunt provocate de

factorii de monopol extern, lipsa progresului în valorificarea resurselor energetice proprii și utilizarea ineficientă a energiei, iar obiectivul de securizare energetică al AMN presupune diversificarea furnizorilor externi de energie și maximizarea veniturilor derivate din tranzitul energiei, valorificarea resurselor energetice proprii, conservarea și utilizarea eficientă a energiei.

PPCD dă în vileag promovarea strategiei bazate pe asigurarea securității energetice, diversificarea surselor de aprovizionare cu combustibili și energie, dezvoltarea capacităților proprii de producere a energiei electrice, optimizarea consumului de energie; asigurarea fiabilității sistemului electroenergetic prin realizarea interconexiunilor cu sistemul energetic european.

PL consideră că securitatea energetică a Republicii Moldova poate fi realizată prin: evidența și controlul strict al resurselor energetice la intrarea în Republica Moldova prin contorizarea acestora, eliminarea monopolului energetic exercitat de Federația Rusă și diversificarea furnizorilor externi.

Securitatea militară și externă

Din acest punct de vedere, PCRМ își degajează o sarcină complexă ce constituie adoptarea pe termen lung a principiilor fundamentale ale securității Republicii Moldova: neutralitatea permanentă; integritatea teritorială și deschiderea pentru integrare. PCRМ nu vede motive pentru participarea Republicii Moldova la vreun bloc militar, considerând blocurile militare drept niște anacronisme ce contravin valorilor civilizației moderne, drept un instrument folosit pentru reprimarea libertății, dar nu pentru afirmarea democrației și securității. În acest sens, PCRМ va acționa în vederea diminuării treptate și eșalonate a componentei militare a tuturor programelor statale și naționale și va proceda la edificarea unui stat demilitarizat. PCRМ consideră reglementarea problemei transnistrene și restabilirea integrității teritoriale a țării o sarcină excepțională a întregii societăți moldovenești, una din principalele garanții ale viabilității statalității. PCRМ este convins că numai deschiderea pentru integrare, că numai capacitatea de a depăși fantomele închistării și șabloanele unei politici externe cu un singur vector îi vor permite Republicii Moldova să propună o perspectivă cu adevărat valoroasă pentru toți cetățenii săi, să asigure coeziunea civică și o nouă calitate a securității.

PSD consideră neutralitatea drept una din precondițiile suveranității și integrității statului, iar Aderarea Republicii Moldova, la unul din blocurile militare, poate duce automat la pierderea piețelor tradiționale de desfacere a mărfurilor, a locurilor de muncă de peste hotare, poate lipsi Moldova de investiții strategice. Aderarea la unul din blocurile militare va atrage Republica Moldova și cetățenii ei în conflicte militare, pe care blocurile date le poartă în diferite zone ale lumii, va compromite securitatea națională a Republicii prin creșterea riscului atragerii într-un conflict cu unul din blocurile rivale. La fel pledează pentru revenirea politicii externe moldovenești la principiile pragmatismului politic, relațiilor de parteneriat strategic cu UE și Rusia, consolidarea relațiilor de bună colaborare cu SUA, afirmarea unor relații privilegiate cu Ucraina și, în mod special, cu România, cu care există multe afinități istorice, culturale, lingvistice.

În domeniul securității externe, PDM insistă asupra priorității scopurilor și sarcinilor ce țin de integrarea europeană. PDM insistă asupra necesității de a reda procesului de integrare europeană un caracter mult mai concret prin obținerea unor cerințe racor-

date la standardele europene și obținerea unei coordonări mai strânse cu activitățile UE în politica externă. Drept orientări prioritare pentru politica externă PDM consideră a fi aprofundarea relațiilor cu vecinii apropiați, România și Ucraina; reabilitarea sistemului de relații moldo-ruse în baza unor măsuri de depolitizare totală a acestora, prin departajarea problemelor legate de reglementarea conflictului transnistrean și a altor probleme bilaterale, pentru a reda un caracter cât mai pragmatic relațiilor cu Federația Rusă. Totodată, este necesară schimbarea accentului politicii Republicii Moldova în spațiul postsovietic în favoarea stabilirii de relații bilaterale interstatale.

PLDM pledează pentru deschiderea Republicii Moldova spre stabilirea unui cadru mai avansat de colaborare cu Alianța Nord-Atlantică, deoarece amenințările la adresa securității militare, economice, a mediului ambiant etc. sunt multiple, iar Alianța poate oferi garanții reale în vederea gestionării situațiilor de criză și a problemelor în varii domenii. Terorismul internațional, conflictele, calamitățile naturale, dezastrelor umane amenință tot mai mult stabilitatea în diferite zone ale lumii. Chiar dacă Moldova și-a proclamat neutralitatea, aceasta nu înseamnă că trebuie să se sustragă responsabilităților ce îi revin ca stat democratic european. PLDM consideră fundamentală implicarea în operațiuni armate și de menținere a păcii doar a unităților profesionale, formate în bază contractuală, iar soldații pregătiți special pentru asemenea misiuni.

Avînd în vedere situația geopolitică a Republicii Moldova, PPCD apreciază drept inadecvat principiul neutralității permanente fixat în Constituție. Opțiunea strategică irevocabilă de integrare a Republicii Moldova în Alianța Nord-Atlantică constituie singura soluție viabilă pentru apărarea independenței, suveranității și integrității statului.

PL pledează pentru excluderea neutralității prevăzută de art. 11 al Constituției RM, întrucît prevederea actuală împiedică integrarea republicii în Alianța Nord-Atlantică, ca securizare militară a Republicii Moldova.

Astfel, este extrem de benefică studierea securității naționale din prisma platformelor și viziunilor partidelor politice din Republica Moldova, pentru că oferă posibilitatea stratificării unor răspunsuri și idei în vederea reducerii esențiale insecurității Republicii Moldova.

Note:

1. Programul Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, adoptat la Congresul VI din 15 martie 2008.
2. Manifestul Partidului Social Democrat „Moldova Socială”, adoptat la Congresul X din 22 decembrie 2007.
3. Obiective Programatice ale Partidului Democrat din Moldova, aprobate la Congresul V din 10 februarie 2010.
4. Programul Politic al Partidului Liberal Democrat din Moldova „Pentru schimbare în normalitate a Republicii Moldova”, adoptat la Congresul de constituire din 8 decembrie 2007.
5. Programul de Guvernare al AMN pentru anii 2009-2013 „Saltul tigruului est-european”, aprobat la Congresul VII din 7 iunie 2008.
6. Programul Partidului Popular Creștin Democrat, adoptat la Congresul VI din 11 decembrie 1999.
7. Programul Partidului Liberal, adoptat la Congresul II din 24 aprilie 2005.

SECURITATEA NAȚIONALĂ *VERSUS* SECURITATEA INTERESELOR DE GRUP

Veaceslav Berbeca, doctorand
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In a weak state security concept can be very ambiguous. The state must ensure human rights and fundamental freedoms which are the foundations of a legitimate government. In other case, the state could become a threat to their citizens and party security is confused with national security. So to stay in power, government party divided society into patriots and enemies. Police authorities have served party interests rather than those of citizens. State has not fulfilled the main task of ensuring the security of its citizens.

Instituțiile democratice stabile sunt o condiție inerentă dezvoltării economice, bunăstării sociale, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Un nivel înalt al corupției în instituțiile de stat, încălcarea frecventă de către acestea a drepturilor omului sau angajarea lor în serviciul partidului de guvernământ este un indicator evident al unui stat slab. În aceste condiții este complicat de formulat și implementat în termeni reali strategii și politici economice și sociale de dezvoltare a statului. Același lucru îl putem spune și despre conceptul de securitate al statului. Cu cât un stat e mai slab, cu atât mai ambiguu va fi conceptul de securitate referitor la acesta [1, p. 111]. Statul trebuie să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului care constituie fundamentele unei guvernări legitime. În caz contrar, statul devine o amenințare la adresa securității propriilor cetățeni. Este de așteptat ca statul să medieze conflictele de grup pentru a se asigura că libertățile civile și drepturile omului nu vor fi violate de grupuri sau indivizi din interiorul societății înseși [2, p. 52].

Există mai multe metode prin care facțiunile de guvernare încalcă drepturile și libertățile fundamentale ale omului cu scopul de a se menține la putere. Unul din multitudinea de astfel de procedee îl constituie denaturarea exercițiului democratic al desfășurării alegerilor, care se poate transforma într-un instrument pentru legitimarea facțiunii de la guvernare. În aceste condiții, de desfășurare a alegerilor, una dintre cele mai grave probleme ce poate să apară într-o societate se referă la confundarea securității de stat cu securitatea intereselor facțiunilor care se află la putere.

Pentru a se menține la putere cu orice preț, grupările facționare pot să aplice două tactici diferite. Una dintre ele ar avea drept scop hăituirea metodică a partidelor din opoziție prin diverse metode care se află dincolo de sfera legală. Iar a doua constă în inventarea unei așa-numite „amenințări din exterior” care ar atenta la securitatea statului.

Prima tactică, de anihilare a opoziției, este o măsură aplicată, în mod frecvent, de regimurile conducătoare din statele slabe. Oricare ar fi rațiunea existenței statelor slabe, principala lor trăsătură distinctivă este înaltul lor nivel de preocupare față de amenințările din interior la adresa guvernului [3, p. 108]. Republica Moldova este, din păcate, un stat slab și a cunoscut experiența încălcării abuzive a drepturilor și liber-

tăților omului și, în cazul subiectului discutat, a partidelor din opoziție și a liderilor acestora. Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, care s-a aflat la guvernare în perioada 2001–2009, a dus o campanie dură, ce a avut drept scop suprimarea opoziției politice, în special în timpul exercitării celui de-al doilea mandat în 2005–2009.

Una din practicile des utilizate a constituit-o intentarea dosarelor penale pe numele liderilor partidelor de opoziție. Nici unul din aceste dosare penale nu s-a finalizat cu o învinuire printr-o decizie a instanței de judecată, iar absența învinuirilor din partea judecătorului creează suspiciuni asupra obiectivității și veridicității acestor dosare [4, p. 14].

Un alt caz de intimidare și de luptă împotriva opoziției se reflectă prin utilizarea abuzivă a resurselor administrative și financiare ale statului. Localitățile conduse de primarii membri ai partidului comuniștilor au beneficiat de aproximativ 75 la sută din totalul investițiilor capitale din republică [5].

De asemenea, un rol important în încercarea de suprimare a opoziției l-a avut de îndeplinit propaganda electorală a PCRМ în perioada ambelor campanii parlamentare din 2009. Mesajul a fost de a culpabiliza opoziția, iar campania acestor învinuiri se rezuma la ideea că liderii acestor partide doresc dispariția Republicii Moldova ca stat. Cu alte cuvinte, partidul aflat la guvernare a fost autorul unui procedeu care a determinat o denaturare a valorilor. Este un exemplu clasic pentru astfel de state slabe când securitatea guvernelor începe să se confunde cu securitatea statelor, iar interesele fașionare capătă o legitimitate pe care nu o merită [6, p. 111].

Sloganurile PCRМ prezentau un pericol pentru stabilitatea statului. Adversarii interni din rîndul opoziției erau prezentați ca inamici ai independenței Republicii Moldova. În săptămînalul „Comunistul”, organul de presă al PCRМ, a fost inserat un articol cu denumirea „Să ne apărăm Patria”, în care se explică că „opoziționiștii liberali trag Moldova înapoi, vor să lichideze statalitatea acesteia” [7]. În același ziar, la 10 iulie 2009, apare un altul intitulat „Liberalii i-au declarat război Moldovei” [8]. Semnarea de către Vladimir Filat (PLDM), Mihai Ghimpu (PL) și Serafim Urechean (AMN) a unui „Acord de parteneriat politic” pe durata campaniei electorale care prevede, între altele, „înființarea unui front comun anticomunist în scopurile încetării practicii totalitare a PCRМ” este prezentat de către comuniștii moldoveni alegătorilor drept un atac asupra independenței Moldovei. Mesaje de genul „Să ne apărăm Patria” sau „Patria este în pericol” împarte societatea pe criterii de loialitate. Însă cel mai mare pericol pe care le reprezintă acestea țin de faptul că ele dezbină societatea, divizînd-o în patrioți și trădători. PCRМ, prin mesajele difuzate, au confundat securitatea lor cu securitatea statului, încercînd să-și protejeze interesele prin „a se apăra” de cetățenii Republicii Moldova care s-au împotrivit politicii duse de elita comunistă.

O altă tactică folosită de PCRМ, prin care iarăși securitatea partidului de la guvernare este confundată cu securitatea statului, este inventarea unui pericol extern care ar atenta la independența Republicii Moldova. Acest mesaj, intens utilizat de comuniștii moldoveni pe întreaga perioadă a guvernării lor, a fost folosit pînă la absurditate, în special după evenimentele din 7 aprilie 2009, când au luat amploare protestele tinerilor față de rezultatele alegerilor din 5 aprilie. Elita comunistă a învinuit România de susținerea manifestanților și de implicare în destabilizarea situației din Republica Moldova. S-a activat așa-numitul sindrom al statelor slabe, după care instabilitatea in-

ternă face dificile relațiile stabile cu vecinii. Elitele instabile încearcă să-și întărească poziția cultivând amenințările externe [9, p. 163].

Una din principalele strategii folosite de comuniști pe întreaga perioadă a guvernării lor a fost cultivarea românofobiei în Republica Moldova. Construcția lor logică s-a fundamentat pe existența unei legături între „partidele distructive liberale de opoziție” din interior și „imperialismul românesc” din exterior. Săptămânalul „Comunistul” din 17 iulie 2009 anunță societatea că gândul de zi și noapte a conducerii acestei țări (România) este cum să facă rău țării vecine (Republica Moldova) [10]. Potrivit oficiosului comuniștilor, principalul rol îi revine „presei afiliate partidelor de dreapta din Republica Moldova, pentru care Băsescu a formulat noi însărcinări, care prevăd utilitatea acestora mai departe pentru Partidul Liberal Democrat, Partidul Liberal, AMN și chiar PDM”.

Mesajele de genul “Să ne apărăm Patria”, anatemizarea opoziției pentru intențiile acesteia de “a distruge statalitatea Republicii Moldova” și cultivarea unei amenințări externe fac parte din aceeași schemă care face apel la memoria colectivă ostatică propagandei comuniste din perioada sovietică, în care intens a fost propagat sentimentul românofobiei. Partidele din opoziție, care amenințau poziția de partid de guvernământ al PCRM, au fost prezentate drept “a cincea coloană a României”, care ar fi, potrivit propagandei comuniștilor moldoveni, “o amenințare la adresa independenței Republicii Moldova.”

O altă dovadă importantă a confundării securității guvernului comunist cu securitatea statului o reprezintă aservirea organelor de forță din Republica Moldova și, în special, a poliției. Organele poliției au imaginea unei instituții statale politizate care a îndeplinit scopurile politice ale partidului de la guvernare. Acest fapt a ieșit în evidență în perioada 2001–2009 – perioada guvernării partidului comuniștilor în Republica Moldova. După cum a fost menționat mai sus, cei mai importanți politicieni moldoveni din opoziție, incomozi pentru guvernarea comunistă, s-au ales cu dosare penale.

CCCEC a intentat mai multe dosare cu o conotație politică și cu interes economic, iar un șir de dosare instrumentate de această instituție au fost condamnate de CEDO [11].

Metodele folosite de poliție după protestele din 5 aprilie 2009 au reprezentat obiectul unor discuții intense naționale și internaționale. Toate problemele cu care se confruntau organele de poliție au ieșit la iveală în urma protestelor în masă ca urmare a alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009. Poliția nu și-a îndeplinit principala misiune de asigurare a ordinii publice, iar în noaptea de 7 aprilie a recurs la arestări în masă folosind diferite măsuri inumane și degradante [12]. În perioada 25-28 aprilie 2009, în Moldova s-a aflat Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, Thomas Hammarberg, pentru a investiga problema tratamentului inuman și degradant al persoanelor arestate în urma demonstrațiilor postelectorale din aprilie. Marea majoritate a persoanelor intervievate au declarat că au fost bătuți – unii chiar foarte crunt – de ofițerii de poliție [13]. În exercitarea funcțiilor sale de securitate, există așteptarea ca statul, în virtutea unei ordini corecte și legitime, să nu devină o amenințare la adresa înseși intereselor, scopurilor și valorilor pentru protecția cărora a fost creat și contractat [14, p. 72]. Statul, prin acțiunile organelor sale de forță, nu și-a îndeplinit principala misiune de a asigura securitatea cetățenilor săi. Dimpotrivă, organele de poliție

au recurs la acțiuni de tortură și tratament inuman contra propriilor cetățeni care au îndrăznit să protesteze împotriva fărâdelelor partidului de la guvernare.

Evenimentele nuanțate mai sus demonstrează faptul că în Republica Moldova au avut loc derapaje importante de la traseul democratizării societății. Devierile de la obiectivele anunțate de racordare a statului moldovean la standardele și valorile europene au vizat toate sferile societății. Corupția în instituțiile statale, încălcarea drepturilor omului de către organele poliției, îngrădirea dreptului de exprimare sunt doar câteva din capitole la care Republica Moldova este outsider.

Pentru a depăși acest impas, se cer a fi realizate mai multe recomandări.

În primul rând, este necesar de a realiza toate obligațiile pe care și le-a asumat Republica Moldova față de organizațiile internaționale cu privire la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Republica Moldova a fost supusă monitorizării de către Consiliul Europei pe o perioadă foarte lungă, fapt care demonstrează lipsa unei voințe politice la Chișinău de a promova și respecta standardele internaționale cu privire la drepturile omului.

În al doilea rând, se impune drept criteriu, pentru democratizarea societății, dezvoltarea spațiului informațional în Republica Moldova. Accesul populației la mai multe surse de informare va constitui remediul împotriva campaniilor de manipulare folosite intens de către unii actori politici.

În al treilea rând, este nevoie de o reformă a organelor judecătorești. Din păcate, instituția care trebuie să protejeze drepturile omului are imaginea unui organ corupt. Hotărârile Curții Europene pentru Drepturile Omului sunt o dovadă elocventă a faptului că instanțele judecătorești din Republica Moldova sunt corupte și dependente politic, deoarece au admis implicarea partidului de la guvernare în activitatea sa.

În al patrulea rând, este necesar de a reforma organele de poliție din Republica Moldova. Din păcate, reformele inițiate pînă în 2001, care aveau drept scop descentralizarea acestei instituții, au fost stopate de PCRM. Se cere demilitarizarea organelor de poliție și reformarea acesteia după standardele europene. Asta presupune crearea poliției comunitare pentru a servi intereselor societății. Formarea organelor de poliție comunitare va stimula procesul controlului democratic asupra acestei instituții. Un control democratic ar preveni astfel de derapaje ale activității organelor de poliție care au fost semnalate de societatea civilă din Republica Moldova și importante comisii internaționale.

Note:

1. Buzan B. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece. Chișinău: Editura Cartier, 2000.
2. Kolodziej E.A. Securitatea și relațiile internaționale. Iași: Editura Polirom, 2007.
3. Buzan B. Op. cit.
4. Mocanu Gh. (coord.). 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2008. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2009.
5. Factorul politic al finanțării infrastructurii la nivel local. În: http://www.viitorul.org/public/1146/ro/policy_brief_factory.pdf (citată 01.10.2010).
6. Buzan B. Op. cit.
7. „Comunistul”, 8 iulie 2009.

8. „Comunistul”, 10 iulie 2009.
9. Buzan B. Op. cit.
10. „Comunistul”, 17 iulie 2009.
11. Vezi: <http://jurnal.md/ro/news/-profesionalismul-cccec-condamnat-la-cedo-191530/> (citat 30.09.2010)
12. Raportul Comisiei de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009. În: http://www.irp.md/files/1279872631_ro.pdf (citat 01.10.2010).
13. Report by Thomas Hammarberg Commissioner for Human Rights of the Council of Europe following his visit to Moldova 25 to 28 April 2009. În: <https://wcd.coe.int/View-Doc.jsp?id=1469277&Site=CM> (citat 30.09.2010).
14. Kolodziej E.A. Op. cit.

UNELE ASPECTE ASUPRA NOȚIUNII DE SECURITATE

*Rodica Nichifor, cercetător științific
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Summary

In this article are analyzed the aspects of the security concept from different point of view of some authors. In the last time it was changed the global situation regarding the concept of security. Many authors consider that the term of security is something abstract. If we analyze this term we will see that the security represent the protection of any danger, feelings of trust and safety of all people and of the nation in hole. These are in safe if they don't need to sacrifice any values to avoid the war. To achieve this goal the states have to focus on cooperation in different field as cultural, energetic, social, economic, political and environmental.

În decursul ultimului deceniu s-a schimba radical situația globală în ceea ce privește atitudinea față de securitate în totalitatea înțeleșurilor pe care ea le cuprinde. Majoritatea autorilor în domeniu consideră noțiunea de securitate ca fiind un concept contestat.

Dacă pornim de la noțiunea generală a termenului, putem menționa că securitatea reprezintă protecția de orice pericol, sentiment de încredere și siguranță a unui individ sau națiune. Aceștia se află în siguranță în măsura în care nu sunt constrinși să sacrifice anumite valori esențiale pentru a evita războiul. Pentru a putea fi atins acest obiectiv, statele trebuie să se concentreze asupra cooperării în diferite domenii, începând cu cel cultural, energetic, social și până la cel economic, politic și de mediu și doar în cazul dat ar putea fi asigurată securitatea statelor și realizarea intereselor lor naționale. Securitatea se referă nu doar la unele particularități specifice caracteristice unui subiect anume într-un caz concret, ci include în sine o tematică generalizatoare, fapt ce permite utilizarea acestei noțiuni în diverse domenii.

Conceptul de securitate îl întâlnim la mai mulți autori și specialiști în relațiile internaționale ca lipsă a pericolului, integrității și siguranței. O națiune se află în siguranță doar atunci când sunt eliminate toate amenințările care ar putea perturba siguranța existenței și integrității sale. Același sens îl regăsim și în Dicționarul apărut la Chișinău după formarea Republicii Moldova, unde conceptul de securitate include “faptul de a fi la adăpost de orice pericol, sentiment de siguranță, protecție și apărare”[1].

Securitatea nu există de la sine izolat de vitalitatea umană, ea este strâns legată de două sarcini de bază: autoconservarea și dezvoltarea. Prin autoconservare se are în vedere localizarea și neutralizarea riscurilor și amenințărilor ce pun în pericol siguranța populației, iar dezvoltarea presupune sporirea posibilităților și resurselor umane ale societății în diverse sfere ale vieții. Una dintre cele mai importante particularități ale sferei sociale o constituie interacțiunea dezvoltării și securității, acestea fiind două fațete ale procesului general vital al societății.

Prin noțiunea de securitate se înțelege capacitatea de protecție a statului, societății și persoanei de eventualele pericole și amenințări. O analiză generală a determinativelor atribuite din diverse puncte de vedere fenomenului de securitate ne permite să evidențiem principalele elemente pe care le conțin aceste definiții:

- prin securitate, majoritatea autorilor înțeleg starea potențialei victime, pentru aceasta trebuie neapărat să existe un obiect sau subiect expus pericolului, fie din interior fie din exterior.
- capacitatea securității de a-și menține forma și caracterizarea definitorie în condițiile unor fenomene distructive apărute din afară sau care se produc chiar în interiorul obiectului dat. Forța de rezistență în confruntarea cu acești factori și posibilitatea eliminării lor definitivă.
- securitatea este o categorie de sistem, ea constituind chiar proprietatea acestuia, formată pe principiile stabilității, autoreglării și integrității. De asemenea, securitatea are sarcina să apere fiecare din aceste însușiri fundamentale ale sistemului, deoarece acțiunea distructivă a oricăror din proprietățile date va conduce nemijlocit la distrugerea sistemului în întregime.

Trebuie de menționat că securitatea nu înseamnă lipsa pericolului, mai degrabă protecția de pericol, ea reprezentând una din condițiile autodeterminării, autodezvoltării persoanei, a diverselor comunități umane, a omenirii în ansamblu. În baza generalizării părerilor mai multor autori, putem conchide că drept obiect al securității este starea de protecție a persoanei, societății și a statului în ansamblu. Un alt element al acesteia pot fi relațiile dintre state, modul de trai al popoarelor, care sunt factori ce exprimă esența civilizațiilor în perioade istorice concrete. Teoretic vorbind, sarcinile securității sunt de a forma condiții necesare pentru a asigura dezvoltarea stabilă și progresivă a relațiilor dintre state.

Conform opiniei savantului rus V. Serebrenikov, “securitatea reprezintă starea capacităților de protecție a persoanei, societății și statului ce se bazează pe activitatea statelor și a societății internaționale întru depistarea și preîntâmpinarea pericolelor și amenințărilor capabile să le bareze calea spre supraviețuire și dezvoltare” [2].

Unii autori contemporani au promovat o concepție lărgită a securității, ce se extinde dincolo de limitele tradiționale ale securității naționale. În lucrarea sa “Statele, Popoarele și Teama”, Barry Buzan susține că securitatea include aspecte politice, economice, societale și de mediu alături de cea militară, ceea ce o definește în termeni internaționali mult mai evidenți [3].

Dacă vom face o analiză mai profundă a amenințărilor și riscurilor existente, vom observa că acestea în unele cazuri depășesc cu mult capacitățile statului de a asigura liniștea și siguranța propriului său popor. Securitatea nu înseamnă doar protecția din punct de vedere militar, economic sau social, există unii factori de ordin natural pe care statele nu le pot preveni sau combate singure. În ultimul timp, se află într-o ascendență tot mai mare riscurile și amenințările la adresa securității ecologice.

Această tendință importantă de contracarare a amenințărilor apărută în anii 1990 este reprezentată de un amplu proces de globalizare, generator de transformări profunde și rapide la scară planetară, dar și în context local. Acest proces aduce cu sine noi riscuri și pericole, incluzând între acestea pe cele asociate unor fenomene precum prăbușirea sistemului monetar global, „încălzirea” planetei, iminența unor accidente nucleare, catastrofele naturale ș.a. Aceste amenințări la adresa securității sunt considerate ca fiind în mod evident în afara posibilităților de control ale statelor-națiuni.

În mod tradițional, susține Buzan, ele au fost percepute ca întâmplătoare, făcând

parte din condițiile naturale de viață, și de aceea sunt mai curînd o problemă de destin decît o chestiune de pe agenda securității naționale. Amenințările ecologice însă par a fi foarte importante: cutremure, furtuni, epidemii, inundații, valuri uriașe, secete. Toate acestea au fost văzute ca o parte a luptei omenirii împotriva naturii, în timp ce chestiuni de securitate națională țin mai mult de lupta oamenilor între ei. Însă odată cu expansiunea cunoașterii se realizează că toate aceste calamități nu sunt împlătoare. Deversările de acizi, gazele de seră sau fluorurile de carbon care provoacă subțierea stratului de ozon sunt atacanți identificabili.

Marea problemă care rămîne este lipsa dorinței de cooperare în acest domeniu a tuturor actorilor implicați, ceea ce autorul numește „tragedia bunurilor publice și eschivarea de la acțiune colectivă”[4]. Deși amenințările ecologice au fost recunoscute ca fiind prejudicii serioase la adresa securității naționale și internaționale, totuși se fac puțini pași serioși în înlăturarea acestor pericole iminente din cauză că acțiuni în acest sens ar aduce prejudicii serioase industriilor țărilor dezvoltate.

B. Buzan se află printre primii autori care a realizat o analiză profundă a conceptului de securitate. El afirmă că acest concept ar cuprinde multe contradicții importante, care, dacă nu sunt înțelese, pot crea confuzie și erori. Printre contradicțiile majore sunt cele dintre securitatea individuală și securitatea națională; dintre mijloacele violente și scopurile pașnice etc.

Autorul menționează că securitatea națională, în sens general, este lipsa amenințării, pe cînd securitatea internațională se referă la capacitatea statelor și a societăților de a-și menține identitatea independentă și integritatea funcțională. În opinia sa, securitatea se referă, în primul rînd, la supraviețuire, dar cuprinde în mod rațional și o gamă consistentă de preocupări legate de condițiile de viață. Securitatea se referă la soarta colectivității umane și abia în al doilea rînd la securitatea personală, a ființelor umane individuale.

După cum am menționat deja, securitatea colectivităților umane este afectată de cinci sectoare principale: militar, politic, economic, social și de mediu. Așa încît securitatea militară, privește interacțiunea dublă a capacităților de ofensivă și defensivă armată și percepția statelor despre intenția celuilalt. Securitatea politică se referă la stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiilor care le legitimează. Securitatea economică privește accesul la resurse, finanțe și piețe, necesare pentru a susține un nivel acceptabil al bunăstării și de putere a statului. Securitatea socială se preocupă de capacitatea de susținere, în limitele unor condiții de evoluție acceptabile, a elementelor tradiționale de limbă, cultură, identitate și obiceiuri culturale și religioase. Securitatea mediului se referă la menținerea biosferei locale și planetare, ca suport esențial pentru toate acțiunile umane.

Important este și faptul că, din perspectiva Școlii de la Copenhaga, aceste sectoare nu operează izolat unul de celălalt, ci fiecare definește un punct central în cadrul problematicii securității, ca și un mod de a ordona prioritățile[5]. Așadar, contextul anarhiei, din perspectiva lui Buzan, impune conceptului de securitate trei condiții majore: (1) statele sunt obiectul principal de referință al securității, fiindcă ele constituie atît cadrul ordinii, cît și sursa cea mai înaltă de autoritate guvernamentală; (2) deși statele sunt principalele obiecte de securitate, dinamica securității naționale este puternic relaționată și de interdependența dintre state; (3) avînd în vedere durabilitatea

anarhiei, înțelesul practic al securității poate fi conceput în mod rațional dacă poate fi făcut operațional într-un mediu competitiv. Aceasta însă mai înseamnă că în anarhie securitatea nu poate fi decât relativă, niciodată absolută.

Acolo unde statul este puternic, securitatea națională poate fi percepută prin prisma protejării componentelor statului de amenințările venite din exterior, afirmă Buzan. Iar statele slabe sunt supuse vulnerabilităților politice interne. Însă atunci când un stat este și o putere mică și un stat slab, vulnerabilitatea sa este nelimitată, ea venind atât din interior, cât și din exterior.

Există o interdependență între toate tipurile de securitate, deoarece, conform opiniei lui James Hobson, legăturile economice profitabile fac războiul irațional, iar angajamentele de securitate colectivă constituie o sursă de ordine în afacerile internaționale [6]. În acest context, putem menționa că securitatea individuală derivă din cea națională, iar aceasta din urmă, la rândul ei, derivă din securitatea internațională. În perioada Războiului Rece, conceptul de securitate s-a analizat din perspectivă militară. Domeniul principal de interese atât pentru liderii politici, cât și pentru societatea științifică îl constituia capacitățile militare pe care statele trebuie să le posede pentru a face față amenințărilor și pericolelor la care erau expuse.

Securitatea reprezintă în sine o necesitate fundamentală a ființei umane. Iată de ce majoritatea caută să obțină securitatea prin toate mijloacele posibile. Securitatea individului nu este doar o absență a riscurilor și amenințărilor la adresa integrității sale. Aceasta reprezintă o stare în care pericolele și condițiile care pot favoriza dezvoltarea lor sunt monitorizate, presupunând controlul pericolelor și nu absența lor totală, antrenând cu sine o stare de liniște și siguranță.

După încheierea Războiului Rece, securitatea umană capătă amploare globală, ajungând a fi obiectul atenției comunității internaționale. În 1991, Consiliul de Securitate al ONU pentru prima dată califică drept o amenințare la adresa păcii o atingere a securității civililor din interiorul unui stat, dedicând Capitolul VII al Cartei securității și situațiilor de folosire a forței, în modul acesta avînd loc plasarea individului în centrul preocupărilor comunității internaționale [7].

Într-o accepție mai largă, securitatea umană globală vizează nu doar anumite amenințări la adresa individului și a populației căreia acesta îi aparține, ci preocuparea tuturor factorilor statali și non statali responsabili de a asigura binele ființei umane în totalitatea sa. După cum am menționat anterior, securitatea umană se află în interdependență cu securitatea economică a unei țări, care este dată de stocul de resurse și de nivelul de dezvoltare. Am putea spune că aceasta este de fapt o percepție restrânsă. Securitatea economică nu poate fi privită doar în mod static, aproape contabil, ea trebuie percepută în strînsă legătură cu securitatea națională și cu interesul național, iar în formula dată intră și politica economică promovată, țeluri pe termen mediu și lung, gradul de participare nu numai la comerțul internațional, ci la întreaga viață economică internațională [8].

Corelația dintre securitatea economică și gradul de dezvoltare economică este dat de vulnerabilitatea unei economii, văzută ca raport între avantajele și dezavantajele economiei naționale în raport cu mediul economic internațional, cu mediul social și politic intern, cu capacitatea acesteia de a face față cu forțe proprii provocărilor inter-

ne și externe. Altfel spus, vulnerabilitatea se referă la capacitatea economiei naționale de a realiza obiectivele naționale (interesul național) ale statului.

Securitatea economică trebuie interpretată ca factor esențial al securității naționale, deoarece ea asigură resursele și echilibrul dinamic al tuturor elementelor securității.[9] Un rol important în asigurarea securității economice, atât la nivel local, cât și la nivel regional sau global, îl au actorii statali și non statali, precum și factorii interni și externi care coordonează întreg sistemul de producție, repartiție și consum în cadrul unei economii naționale.

Noile vulnerabilități, riscuri și amenințări cu care se confrunta astăzi omenirea impun conceptul de securitate să se articuleze în jurul principiilor securității umane, naționale și globale, ceea ce ar duce simultan la satisfacerea nevoilor personale, naționale și în același timp globale. Tangența acestor relații își are expresie în securitatea economică în calitatea sa de resursă a securității umane și dimensiune a securității statale și internaționale[10].

O componentă indispensabilă a securității în perioada caracteristică globalizării o reprezintă securitatea energetică – concept multidimensional care a evoluat de-a lungul istoriei atât din punctul de vedere al subiectului, cât și al ariei de semnificații de la aprovizionarea fizică către toate fazele aferente lanțului energetic. În prezent, securitatea energetică se înscrie atât ofertei, cât și cererii de energie, având două înțelegeri majore, în primul rând disponibilitatea fizică a resurselor energetice, iar în al doilea rând, accesibilitatea din punctul de vedere al prețului cu impactul asupra stabilității veniturilor producătorilor și exportatorilor de energie[11].

De multe ori securitatea energetică este analizată în cadrul securității economice ca parte componentă a acesteia. După părerea autorului român T. Pigui, securitatea economică reprezintă factorul esențial care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale securității, fiind obiectivul prioritar al guvernelor, organizațiilor regionale și internaționale care se preocupă de asigurarea și garantarea securității internaționale globale[12].

Un element important al securității internaționale îl reprezintă securitatea colectivă a statelor, care este definită ca sistem al puterii în care fiecare stat și-ar garanta securitatea și independența cu participarea oricărui alt stat. Altfel zis, asigurarea unei stări a relațiilor internaționale, care exclude încălcarea păcii sau a amenințării securității popoarelor în orice formă, cu eforturile comune ale statelor în cadrul lui universal sau regional este numită securitate colectivă[13]. Esența acestui model se bazează pe participare și obligativitate. În virtutea condițiilor numite, un stat agresor urmează să întâmpine o opoziție unită a întregii comunități.

Conceptul securității colective este întemeiat pe acordul tuturor sau al majorității statelor să întreprindă acțiuni comune împotriva oricărei națiuni care în mod nelegitim încalcă pacea. Pentru a fi efectiv sistemul securității colective, se cere acordul statelor de a apăra status quo, de a fi împotriva schimbării lui violente, de a asigura definitiv că vor fi luate măsuri împotriva statului care încalcă prevederile normelor internaționale pentru menținerea păcii precum și predispunerea statelor neafectate direct de aceste încălcări de a participa în sancțiuni împotriva agresorului[14]. Teoretic, sistemul securității colective este bazat pe presupunerea că nici un stat nu va dori să schimbe

puterea și ordinea comunității mondiale, iar dacă agresiunea are loc, atunci toți își vor onora angajamentul de a întreprinde acțiuni de opunere corespunzătoare.

Din cele expuse anterior, putem concluziona: securitatea reprezintă acea sferă a relațiilor internaționale în care subiecții acestor relații nu sunt amenințați de pericolul războiului sau de alți factori interni sau externi care ar putea atenta la existența și dezvoltarea lor suverană și independentă.

Note:

1. Dicționar enciclopedic ilustrat. Chișinău: Cartier, 1999, p. 384.
2. Серебреаников В. Творческое развитие учения о войне и армий. Москва: 1983, 273 p.
3. Buzan B. Popoarele, statele și teama. Chișinău: Cartier, 2000, p. 25.
4. Ibidem, p. 34.
5. Bird T., Croft S. The Copenhagen School and European Security // The Romanian Journal of European Studies, 2003, No. 2, Timișoara, p. 9
6. Long D. J. A. Hobson and Idealism in International Relations // Review of International Studies, nr. 17, 1991, p.
7. Pigui T., Securitatea economică și securitatea umană globală. Colocviul strategic Nr. 10 (XXII), august 2004.
8. Băloi Aurel. Conceptul de securitate – Școli de gândire, în <http://www.studii-desecuritate.ro>
9. Băloi Aurel. Metodologie și indicatori de securitate. Analiză securității internaționale: delimitare conceptuală, în <http://www.studii-desecuritate.ro>
10. Voinov-Kohler Juliette. La sécurité globale: Une approche exhaustive de manœuvres vers la sécurité de l'individu, în <http://www.deza.admin.ch/ressources/deza.produit-f332.pdf>, p7
11. Sécurité et promotion de la sécurité: Aspects conceptuels et opérationnels, în <http://www.cspq.qc.ca/oms/promotion.pdf>, p13
12. Pigui T. Op. cit.
13. Дипломатический словарь. М: « Наука», 1986, p.190.
14. Originea și trăsăturile distinctive ale securității colective a statelor. <http://search.mywebsearch.com/mywebsearch/GGmain.jhtml?searchfor=Originea+%C5%9F+tr%C4%83s%C4%83turile+distinctive+ale+securit%C4%83%C5%A3ii+colective+a+statelor&st=dns&ptnrS=ZRfox000&ptb=oLucrQxCxsk6uwm7X6SP2w&si=&ss=dns-sub&gcht=&n=77cef7fa&tpr=sbt>

RISCURI ȘI PROVOCĂRI PENTRU SECURITATEA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN „ERA” GLOBALIZĂRII

Sergiu Moraru, doctorand
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Once that has achieved independence, Moldova had to face several challenges to its national security and to overcome the many risk factors. First was imminent danger of creation or revival of the imperial character of structures and placement of our country outside universal cooperation and security systems. Cause trouble there was a regional environment, not entirely favorable for Moldova, marked by an economic conjuncture and a very depressed area of political instability. Secondly, the danger persists maintenance and reactivation of character ethnic-separatist tensions that can lead to conflicts and in the case of Republic of Moldova; it is the left side of the Dniester conflict. Internal social tensions were relevant due to the difficulties of transition to market economy. Compared with other states, Moldova's transition to a market economy was a long one, characterized by periods of crisis and instability.

După ce a devenit un stat independent, Republica Moldova trebuia să înfrunte mai multe provocări la adresa securității sale naționale și să depășească mai multe grupuri de factori de risc. Era vorba de pericolul constituirii sau renașterii unor structuri cu caracter imperial și plasarea țării noastre în afara sistemelor universale de colaborare și securitate. Generatoare de probleme era și existența unui mediu regional, nu într-un tort favorabil pentru Republica Moldova, marcat de o conjunctură economică foarte deprimată și de o zonă de instabilitate politică. În primul rând, Republica Moldova a fost și rămâne plasată nemijlocit în spațiul de interes al Federației Ruse. În al doilea rând, persista pericolul menținerii și reactivării unor tensiuni cu caracter etnico-separatist ce pot genera conflicte [1], în cazul Republicii Moldova fiind vorba despre conflictul din partea stîngă a Nistrului. În al treilea rând, au fost relevante tensiunile sociale interne ca urmare a dificultăților tranziției la economia de piață. În comparație cu alte state, tranziția Moldovei spre economia de piață a fost una de durată, caracterizată prin perioade de crize și instabilitate. Ca urmare, decalajele economice dintre Republica Moldova și țările Europei Centrale și CSI s-au aprofundat. Tot aici putem menționa mentalitatea și deprinderile moștenite din epoca sovietică.

Majoritatea amenințărilor politice care pot afecta securitatea unui stat sunt îndreptate împotriva ordinii de drept. În cazul Republicii Moldova, acestea s-au realizat prin presiuni asupra organelor de decizie în favoarea unei anumite politici; favorizarea secesionismului; distrugerea structurii politice; izolarea politică; neadmiterea în structurile de securitate, desființarea organismului de securitate etc. Amenințările la adresa identității naționale au implicat încercările unui stat „mamă” de a întări identitățile similare etnoculturale de pe teritoriul statelor vizate pentru a ieși din contextul național specific acestora. Scopul propus rezidă în sporirea dificultăților guvernului statului-țintă de a governa; federalizarea împotriva voinței naționale; încurajarea secesionismului; pregătirea terenului pentru anexarea de către statul vecin a unor teritorii.

Amenințările politice la adresa Republicii Moldova au purtat un caracter ideologic și pot fi catalogate în amenințări intenționale și structurale. Gama amenințărilor de natură politică s-a completat permanent cu noi forme și tehnici. Analizând riscurile care amenință securitatea din domeniul politic, observăm că acestea sunt printre cele mai variabile. Factorul politic este cel mai incert și determină definirea intereselor naționale. Situația politică din Republica Moldova în perioada anilor 1991–2010 a fost determinată de confruntările elitelor politice. De multe ori, subiecții acestor confruntări urmau obținerea puterii politice sau un grad de influență cât mai mare asupra acestora pentru rezolvarea problemelor de ordin personal. Ca apogeu al acestor confruntări este criza politică, care a început în anul 2009 și a continuat în 2010, prin eșecul Referendumului Constituțional pentru schimbarea modalității de alegere a președintelui țării. Atitudinea insuficientă și deseori superficială față de interesele naționale și față de securitatea acestora condiționează fragilitatea și vulnerabilitatea întregului organism statal.

Astfel, identificăm următoarele riscuri politice ale securității naționale care diminuează afirmarea statalității noastre: instabilitatea politică, în sensul că aproape fiecare schimbare de guvern a fost însoțită de o deplasare spre stânga a mesajului reformativ intern și de o orientare către Moscova a celui extern; lipsa consensului politic asupra problemelor majore ale Republicii Moldova; proliferarea intereselor de grup și nedefinirea clară a interesului național; politici de secesiune teritorială; ruina spațiului spiritual unic, iar dezintegrarea economică și diferențierea socială provoacă creșterea tensiunilor în relațiile dintre regiuni și centru, creând o amenințare reală la adresa orânduirii republicane [2].

Riscul politic este întotdeauna imens, atunci când luptele politice nu au limite și nici vreo morală. Republica Moldova continuă să figureze pe harta mondială a riscurilor ca fiind o țară cu riscuri politice sporite. În plus, Moldova înscrie riscuri în domeniul judiciar, amestecul politicului în economie. În afară de Moldova, în Europa, printre țările cu riscuri politice sporite, figurează numai Belarus, Georgia și Armenia.

Problemele de natură politică în Republica Moldova sunt cauzate și de dezvoltarea economică joasă. Pentru că într-o țară cu o economie dezvoltată cetățeanul nu este economic dependent de stat într-o măsură atât de decisivă, unde există un segment larg de cetățeni cu venituri mai mult sau mai puțin bune, care să le permită o existență decentă. Atunci când există acest segment de cetățeni, el este implicat mai mult în activitatea și problemele comunității, la nivel local, regional și național. Aceasta este baza societății civile puternice. Cetățeanul sărac nu-și poate permite să rupă din timpul său liber pentru a face niște activități de voluntariat, care vin să rezolve unele probleme ale comunității, căci gândul lui permanent este la sub existență. În societatea contemporană există de fapt problema împărțirii în foarte săraci și foarte bogați (este vorba de trăsături ale modelului latino-american). Această polarizare se datorează dispariției clasei de mijloc, care în țările avansate prezintă stabilitate politică și consens social și în rezultat – o societate cu valori democratice. În Republica Moldova, nemulțumirea față de nivelul de trai, migrațiile în masă au dus pe cale legală la guvernare partide de orientare comunistă (2001–2009). Deși există dreptul de a participa la alegeri, pasivitatea electoratului și absenteismul politic este un lucru caracteristic pentru Republica Moldova, căci nu există mecanisme eficiente de relații dintre cetățeni și stat. Societatea civilă este la etapa embrionară, unde pasivitatea este determinată de lipsa tradiției democratice și de nivelul scăzut de trai (majoritatea ONG activează datorită stimulentei

financiare din exterior prin care se dezvoltă societatea civilă din țară). În același timp, din problemele complexe legate de consolidarea statului și securității acestuia se înscrie și politica externă a Moldovei, menită să lanseze țara în eficiente și multiple relații cu statele străine și să acceadă în UE. Cu toate acestea, imaginea Moldovei și a moldovenilor rămâne a fi una defavorabilă.

În ultimii ani au survenit transformări substanțiale în analiza și practica securității naționale. Printre factorii care au cauzat aceste transformări se evidențiază trei din ei ca fiind cei mai importanți: este vorba de declinul suveranității naționale, creșterea fără precedent a densității de interacțiune la nivel transnațional și explozia conflictuală a scenei internaționale susținută de dinamica identitară, unde globalizarea amplifică problemele legate de securitate pînă acolo, încît ele s-au transformat în preocupare națională [3].

Abordarea problemei interconexiunii globalizării și securității politico-informaționale a Republicii Moldova este determinată de faptul că securitatea națională a țării depinde de două grupuri de factori – interni și externi, echilibrul dinamic al cărora formează conținutul esențial al oricărei politici de securitate. Pe plan intern, în general, securitatea, respectiv politicile de securitate, sunt determinate de factori cum ar fi: puterea națională, predispozițiile naționale, procesele politice. Pentru Republica Moldova, contextul extern reprezintă o forță ce condiționează politicile de securitate. În acest context, o actualitate majoră capătă problema găsirii noilor soluții de asigurare a securității politico-informaționale în condițiile globalizării. Procesul de globalizare sporește enorm rolul factorilor externi, fapt care determină statele să adere la organizații regionale și internaționale ce au ca obiectiv apărarea securității globale și, implicit, a celei naționale. Pentru Moldova, o deosebită importanță are calea regională de integrare europeană, ceea ce ar asigura accesul la spațiul politic și economic unic în scopul de a reduce riscurile la adresa securității naționale a țării, care sunt provocate atât de factorii interni, cât și de cei externi, inclusiv și de globalizare.

În același timp, schimbările intervenite în orientările valorice și acțiunile sociale ale indivizilor din spațiul social al Moldovei au fost determinate și de migrațiunile în masă a populației. De fapt, se manifestă o dorință, a unei mari părți a populației, orientată spre „occidentalizare” și „europenizare”, care îmbină o profundă nostalgie cu privire la timpurile sovietice, în care lumea o ducea mai bine. Este de remarcat faptul că mentalitatea constituie un factor care nu poate fi neglijat nici în cadrul globalizării.

Dezvoltarea tehnologiilor, internetul, schimbul informațional rapid oferă oportunități pentru cetățenii Republicii Moldova. Cetățenii Moldovei sunt mai optimiști în ceea ce privește efectele procesului de globalizare. Aceasta este determinat, în primul rînd, de faptul că populația găsește mai multe oportunități în exterior, căci statul nu-i avantajează, ceea ce a și condiționat și migrația în masă, în al doilea rînd, populația nu percepe anumite influențe semnificative ale globalizării. Cu toate acestea, în Republica Moldova, o parte considerabilă a populației continuă să fie dominată de mentalitatea și stereotipurile specifice epocii sovietice. Influența propagandei rusești asupra opiniei publice prin intermediul mass-mediei străine și locale face ca numărul oponentilor reformelor democratice, în special a valorilor euroatlantice, să rămână destul de mare. Astfel, potrivit sondajelor de opinie, deși numărul suporterilor integrării europene a țării noastre este impunător (circa 70%), cei care susțin integrarea în Alianța Nord-Atlantică este destul de modest. Manipularea cetățenilor prin intermediul mass-mediei loiale sau controlate de serviciile secrete străine amenință securitatea informațională

a Republicii Moldova. Faptul că subiectele legate de politicile NATO și relațiile Moldovei cu aceasta sunt excluse sau rămân insuficient reflectate în mass-media face ca populația să fie slab informată despre stadiul actual al relațiilor Moldovei cu NATO și despre avantajele pe care le oferă vecinătatea noastră cu cea mai puternică organizație de apărare și securitate din lume. Factorii de risc enumerați trebuie să pornească de fiecare dată de la faptul că, în anumite condiții, aceștia se pot transforma în pericole iminente, veritabile amenințări sau chiar în agresiuni la securitatea informațională a Republicii Moldova. Creșterea sau descreșterea importanței fiecăruia va depinde de un complex de factori externi, în special de evoluția situației geopolitice a Republicii Moldova, unde interesele marilor puteri privind această zonă și sistemul de securitate europeană vor fi determinante.

Precum s-a menționat, într-un anumit mod vor evolua factorii de risc la adresa securității naționale, dacă Republica Moldova va accede în structurile de securitate europene și euroatlantice, după cu totul alte coordonate și dacă se va bloca accesul în aceste structuri. Este greu de imaginat cum vor evolua riscurile asupra securității țării noastre în condițiile neintegrării și rămânerii în „zona gri”. [4] Însă, indiferent de situațiile prefigurate în cadrul acestui studiu, este cert că la etapa actuală au crescut și continuă să crească riscurile și pericolele de natură internă, care le potențează alarmant pe cele externe. Pericolele și amenințările la adresa securității naționale constituie, în majoritatea lor, consecințe directe sau indirecte ale destrămării URSS, însă apreciem că tabloul surselor de insecuritate se supune unei dinamici proprii, în care rolul esențial revine includerii Moldovei în una din schemele de securitate viabile în contextul procesului de integrare europeană. Republica Moldova întârzie cu reacțiile la acele oportunități pe care ni le oferă configurația geopolitică a Europei. Astfel, sunt trei principii de bază care pot reduce amenințările de securitate în cazul statelor slabe, cum este Republica Moldova, și anume: democrația, buna guvernare și supremația legii.

În comparație cu succesele altor țări ex-socialiste (spre exemplu Țările Baltice și România), Republica Moldova nu are o strategie coerentă de securitate națională, de consolidare și dezvoltare a unui proces stabil de democratizare. Un lucru este cert, cele mai multe din pericolele existente astăzi trebuie căutate în organizarea șubredă a instituțiilor de stat, în corupția și abuzul de putere, în instituțiile slabe și în responsabilitatea limitată a oficialilor pentru obligațiile lor, ceea ce erodează calitatea administrării în stat și alimentează insecuritatea individuală și regională.

Note:

1. Burian A. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții // Asociația de drept internațional din Republica Moldova. Chișinău: 2003, p. 21.
2. Ciubotaru V. Constituirea sistemului de securitate națională și evoluția rolului Consiliului Suprem de securitate. În: Consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina // Institutul de Politici Publice. Chișinău: Cartier, 2006, p. 87.
3. Rusnac A. Aspecte ale teoriei securității. Chișinău: Draghiștea, 2005, p. 28.
4. Consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina / Institutul de Politici Publice. Chișinău: Editura Cartier, 2006, p. 15.

SECURITATEA SPAȚIULUI INFORMAȚIONAL – COMPONENTĂ A SECURITĂȚII STATULUI

Ludmila Barba, doctorandă
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In the article are analyzed many sides of security of informational space as an important element of state security. Informational security means assuring informational space and it involves informational-technological component besides informational-psychological one. Foreign influence on public opinion and mentality could be done using many efficient methods. Manipulation of public opinion could be applied by controlling national mass media as well as by re-broadcasting of foreign channels in the national territory. Proper regulation of mass media functioning, according national interests, is closely related and organically depend on intensity of informational globalization process spreading, as well as on the level of mediatic culture of population.

Odată cu avansarea societății contemporane spre statutul de “societate a cunoașterii” și, respectiv, creșterea semnificativă a accesului populației la informație, în prim-plan apar problemele legate de utilizarea și protejarea informației.

Noțiunea de securitate informațională este una multidimensională și complexă și, în linii generale, presupune securizarea mediului informațional. Securitatea informațională a statului este definită, în mod tradițional, ca stare de conservare a resurselor informaționale ale statului, dar și de protejare a drepturilor legitime ale individului și ale societății în sfera informațiilor. Securitatea informațională are două componente: securitatea informațional-tehnică și securitatea informațional-psihologică. Parte a securității informațional-psihologice este și mass-media, care are un impact substanțial asupra proceselor de evoluție a statului.

Noțiunea de “securitate informațională”, în funcție de context, poate avea nuanțe diferite. În legislația mai multor țări „securitatea informațională” este orientată spre protecția mediului informațional al societății, permițând acestuia formarea, utilizarea și dezvoltarea informației în interesul cetățenilor, organizațiilor și statului, protejând interesele naționale.

Pentru Republica Moldova, securitatea informațională este un domeniu nou. Legislația națională în vigoare nu stipulează nicio prevedere privind securitatea informațională. În conformitate cu decretul prezidențial nr. 374-IV din 22.12.2005, două comisii naționale, formate din înalți demnitari de stat, urmau să elaboreze Concepția securității naționale. Documentul respectiv trebuia să substituie Concepția adoptată prin hotărârea Parlamentului nr. 445-XIII din 5.05.1995. Însă nici în documentul elaborat în 2005 printre pericolele estimate la adresa Republicii Moldova nu s-a regăsit influența mediatică din exterior sau lipsa controlului asupra spațiului informațional în unele teritorii ale țării.

Prezența posturilor străine rusești în spațiul audiovizual al Republicii Moldova este o chestiune discutată cu regularitate. Faptul retranslării posturilor TV străine poa-

te prezenta un avantaj pentru informarea publicului din Moldova, dar există situații în care aceasta poate comporta anumite riscuri.

Astfel, în perioada campaniei electorale din anul 2005, experții au semnalat o interpretare tendențioasă a procesului electoral din Republica Moldova de către mijloacele de comunicare de masă din Federația Rusă. Prin intermediul posturilor de televiziune și radio rusești erau difuzate (și deci retransmise) materiale cu tenta de destabilizare a situației din Republica Moldova (de exemplu, cazul mediatizării “Congresului cetățenilor moldoveni din Rusia “Patria-Moldova”). Guvernarea de la Chișinău apărea în emisiunile difuzate, cu preponderență, în lumină negativă. De fapt, instrumentele informaționale utilizate față de Moldova erau similare celor aplicate de televiziunile rusești în perioadele campaniilor electorale desfășurate în Georgia și Ucraina.

Gravitatea situației create în 2005 a fost pusă în evidență de conducerea de atunci a țării, faptul ingerinței politice deschise fiind menționat în alocuțiunea din 27 ianuarie 2006 a șefului statului în fața corpului diplomatic acreditat în Republica Moldova [1]. Cu toate acestea, evaluarea pericolelor pentru spațiul informațional nu a fost făcută la justa valoare, or șeful statului a considerat că alegerea opțiunii europene de către Republica Moldova ar fi soluția suficientă pentru depășirea problemei.

De menționat, o tentativă de a semnala despre utilizarea inadecvată a instrumentelor mediatice și despre pericolul influențării din exterior a Republicii Moldova a fost făcută pentru prima dată mai înainte de 2005. În 2000, un grup de tineri din Republica Moldova, absolvenți ai instituțiilor de învățământ din Europa, asociați în ONG-ul CAIRO, s-au adresat în instanța de judecată, invocând nerespectarea de către mai multe posturi de radio și de televiziune din republică a legislației cu privire la funcționarea limbilor și cu privire la Audiovizual, referindu-se, în special, la stipularea că posturile din Republica Moldova trebuie să emită în raport de 65% din emisie în limba de stat. CAIRO, în acest context, solicita retragerea licenței de emisie a opt posturi de radio și trei posturi de televiziune.

În cadrul procesului, reprezentanții CAIRO au făcut referințe la legislația internațională vizând mass-media, care prevede protejarea limbilor naționale, invocând, în special, exemplul Franței și al Belgiei. Deși Curtea de Apel a dat câștig de cauză acțiunii înaintate de CAIRO, posturile radio și TV au câștigat retroactiv procesele. Acest lucru s-a produs datorită interpretării, la 29 septembrie 2000, de către Parlamentul Republicii Moldova a articolului 13 al Legii Audiovizualului în mod favorabil proprietarilor studiourilor TV ce retranslează posturile din străinătate. A fost indicat că “prevederea articolului 13 alineatul 13 din Legea Audiovizualului privind transmisiunea a cel puțin 65% din volumul emisiunilor și programelor de producție locală nu se referă la timpul de antenă pe parcursul căruia se efectuează retransmisiunea emisiunilor și programelor posturilor străine de către instituțiile audiovizualului care funcționează pe teritoriul Republicii Moldova”.

Lipsa de coerență între implementarea legislației naționale privind utilizarea limbilor în Republica Moldova și cea a audiovizualului este soldată, pe parcurs, cu noi provocări. Ca exemplu poate servi tentative eșuate a unor forțe politice din sudul republicii de a organiza un referendum pentru atribuirea limbii ruse a statutului de a doua limbă de stat în Republica Moldova. Deși se știe că această problemă este exploatată cu regularitate în ajunul și în timpul campaniilor electorale, ea trebuie luată în serios

și trebuie de ținut cont și de analizat premisele apariției ei. În acest context, ar trebui să amintim că posturile radio și TV naționale sunt bruiate în regiunea transnistreană. Atât în stânga Nistrului, cât și în sudul țării, consumatorul de informație are accesul asigurat nu la posturile de radio și televiziune naționale, ci la cele din Rusia, iar în sudul țării și la cele din Turcia sau Bulgaria.

De remarcat, în cazul CAIRO, că pe parcursul procesului desfășurat în instanță, presa a observat că cinci dintre posturile implicate în proces erau reprezentate doar de doi manageri. Respectiv, a apărut supoziția că și proprietari ai acestor două posturi erau doar doi. Problema identificării adevăraților proprietari ai posturilor TV și radio a rămas valabilă și după adoptarea în 2006 a noii Legi privind audiovizualul. Soluționarea acestei probleme figurează în Programul de guvernare al Coaliției AIE-2, instalate la guvernare în urma alegerilor din 28 noiembrie 2010.

Protejarea spațiului informațional național este o problemă de securitate a țării. În Franța, de exemplu, Legea audiovizualului a fost modificată în nenumărate rânduri, până a se ajunge la formula actuală. Conform legislației franceze, se permite eliberarea mai multor licențe unei persoane, cu condiția ca posturile TV sau radio deținute în proprietate să cuprindă în comun un anumit procent de audiență. Numărul maximal de acțiuni de care poate dispune o persoană este de 49 la sută. O prevedere relevantă, prezentă în Legea presei din Letonia, interzice liderilor politici și partidelor politice de a deține mijloace de informare în masă, fie ziar, fie post de radio sau tv.

În Republica Moldova s-a observat, mai mulți ani la rând, o tendință de concentrare a mass-mediei audiovizuale și scrise, care promovează vădit și coordonat o singură ideologie. Până în toamna anului 2009, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a repartizat frecvențele favorizând unii radiodifuzori (NIT, EuTV, Antena C) și defavorizându-i pe alții (Vocea Basarabiei, Pro-TV etc.).

Manipularea opiniei publice poate fi efectuată atât prin controlul mijloacelor naționale de comunicare de masă, precum și prin retranslarea unor posturi străine pe teritoriul țării. În primul rând, este vorba de lipsa transparenței în domeniul proprietății mass-media. O altă problemă este concentrarea instituțiilor mediatică în mâinile unui singur proprietar sau ale unui grup financiar sau politic. La 9 iunie 2010, în pofida reacției negative din partea organizațiilor neguvernamentale de profil, Legislativul, cu 53 de voturi "pro", a modificat Legea audiovizualului. Deputații au schimbat în articolul 66, alineatul (3) din Codul audiovizualului cuvântul „două” prin cuvântul „cinci licențe”, ceea ce înseamnă că o persoană fizică sau juridică poate deține 5 licențe de emisie în aceeași unitate administrativ-teritorială sau zonă, fără posibilitatea de a deține exclusivitatea. Presedintele Comisiei parlamentare de profil a motivat această modificare de lege prin necesitatea de a crea condiții mai favorabile pentru dezvoltarea televiziunilor de nișă și atragerea investițiilor străine pe piața audiovizualului din Republicii Moldova. [2].

Cât privește îngrijorările privind posibilitatea de a concentra proprietatea în domeniul audiovizualului, în parlament s-a discutat în contradictoriu, făcându-se referință și la practica europeană privind controlul asupra proprietății media. De fapt, anume monitorizarea și transparența proprietății este una din cele mai slabe verigi în audiovizual.

În prezent, din cele trei frecvențe cu acoperire națională, două sunt acordate posturilor private de televiziune care, ambele, ar fi aparținut aceluiași proprietar. “Prime” retranslează postul rusesc “Pervîi”, ce a luat locul fostei “Televiziuni Centrale” din timpurile URSS. Licența pentru cea de-a doua bandă de frecvență națională o deținea TVR 1, căreia, în anul 2008 i-a fost retrasă și oferită unui alt post de televiziune, cu o politică editorială preponderent distractivă. Cazul a suscitât reacții din partea TVR care a depus un recurs în instanță judecătorească. A urmat adresarea la CEDO, această hotărâre de a se adresa CEDO fiind luată după ce Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a respins, pe 10 iulie 2008, recursul SRTV împotriva celor două decizii ale Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA) din Republica Moldova prin care s-a interzis, ilegal și abuziv, retransmiterea programelor TVR1 pe frecvența de stat nr. 2, pentru care Televiziunea Română avea licența valabilă până în 2011. Într-un comunicat transmis de Televiziunea publică se arăta că “Interzicerea dreptului TVR de a retransmite programele TVR 1 în Moldova, în condițiile în care deținea o licență valabilă până în 2011, constituie o ingerință abuzivă în dreptul său de proprietate”, și că “scopul urmărit pe această cale de CCA din Republica Moldova nu are nimic comun cu administrarea bună și eficientă a audiovizualului și a mijloacelor bănești publice”. Până la urmă, spre sfârșitul anului 2010, TVR a obținut posibilitatea de a retransmite emisiunile sale pe frecvența data, prin înțelegere cu deținătorul actual al frecvenței TV 2 Plus.

În Declarația CCA în legătură cu informația despre unele posturi de radio și TV, făcută publică la 22 ianuarie 2010, se spune că, “în prezent, pe teritoriul Republicii Moldova activează peste 10 posturi de radio și circa 15 posturi de televiziune care difuzează emisiuni în limba rusă sau retransmit canale din Federația Rusă. De asemenea, în listele de canale ale distribuitorilor de servicii se regăesc peste 60 de canale adaptate în limba rusă sau retransmise din Federația Rusă”.

Conform sondajelor realizate în Republica Moldova în anul 2009, postul principal de televiziune al Rusiei, care are în Moldova acoperire națională, este sursa media cu cea mai mare credibilitate la cetățenii noștri – peste 70%, aproape cu 30% mai mult decât Televiziunea Publică din Republica Moldova. Respectiv, nu întâmplător, politicienii cei mai populari din Republica Moldova, conform datelor sondajelor, se dovedesc a fi Vladimir Putin și Dimitri Medvedev [3].

Încă o confirmare a impactului posturilor rusești asupra spațiului informațional al Republicii Moldova este publicarea la începutul lui octombrie 2010, în cotidianul rus „Nezavisimaya gazeta”, a unei scrisori deschise, semnate de 500 de veterani din Moldova, adresată conducerii Rusiei și postului „Pervii kanal”, prin care autorii scrisorii acuzau conducerea Prime TV, pentru faptul că din produsul autentic rus, pe post ar fi puse doar 40%. Semnatarii scrisorii susțineau că Prime TV „pune pe post show-uri cu politicienii antirusi” [4].

În condițiile extinderii procesului globalizării informaționale și a necesității de asigurare a securității statului, un rol aparte îl capătă reglementarea și funcționarea mass-media audiovizuala, precum și gradul de cultură mediatică a populației. Pe de o parte, fluxul liber al informației este un principiu de bază al democrației, pe de altă parte, dezvoltarea Internetului și a televiziunii satelitare permit implicarea în procesele politice din statele, considerate aflate în sfera de influență a unei sau altei puteri

geopolitice. Situația existentă dictează imperativul analizei pertinente a pericolelor și riscurilor ce le comportă starea de lucruri în spațiul informațional al Republicii Moldova, revizuirii Legislației ce reglementează activitatea în spațiul audiovizual al țării și elaborării de politici și instrumente de protejare a intereselor naționale și a valorilor culturale, astfel ca acestea să nu contravină legislației internațional [5] la care Republica Moldova este parte.

Note:

1. www.president.md.php?p=1&s=3681lang=rom.
2. <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=EPmBxCVltZA%3d&tabid=128&mid=506>
3. http://vlad-lupan.blogspot.com/2009_02_01_archive.html.
4. <http://www.azi.md/ro/story/13810>.
5. Convenția Europeană privind televiziunea transfrontalieră, Art.19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, etc.

DILEMA SECURITĂȚII ÎN ERA NUCLEARĂ: SCUTUL ANTIRACHETĂ ȘI NEUTRALITATEA REPUBLICII MOLDOVA

Eduard Țugui, lector
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene

Summary

In a nuclear world some states decide to enter into military alliances and increase their defensive strength, and the American Missile Defence System is one of the ways. However, the United States and Russia, who together hold the largest part of global strategic nuclear arsenal, are fully involved in a broader dialogue on disarmament and non-proliferation of weapons of mass destruction. The Agreement START (Strategic Arms Reduction Treaty) III signed recently in Prague or negotiations on the Iranian nuclear file is part of this dialogue. In this context, the Moldovan national interest requires maintenance of military neutrality, with a dignified and, most importantly, neutral on the continental strategic repositioning.

La 17 septembrie 2009, Barack Obama redimensionează arhitectura Scutului Antirachetă american, făcând publică decizia de a renunța la amplasarea elementelor acestuia în Cehia și Polonia, iar la începutul lui februarie 2010, Consiliul Suprem de Apărare a Țării din România decide instalarea pe teritoriul statului român a unor interceptoare a noului proiect american. Aceste reșezări strategice de pe continentul european, cu repercusiuni pe termen lung pentru securitatea regională, au devenit un subiect major de politică internă în Republica Moldova. În timp ce Rusia sau Iranul, mult mai vizate de această decizie, și toată comunitatea internațională au reacționat echilibrat, precum echilibrat a reacționat și guvernul moldovenesc, opinia publică internațională și cetățenii moldoveni sunt amenințați de către opoziția comunistă moldovenească și președintele acesteia că s-a deschis o nouă linie a frontului pe Prut, iar securitatea statului moldovenesc este în pericol.

În contextul unor negocieri mai largi în plan internațional privind securitatea militaro-strategică globală, dar și a discuțiilor pe marginea reformării Constituției din Republica Moldova, o dezbatere academică privind neutralitatea Republicii Moldova pe fundalul remodelării securității continentale într-o eră nucleară, precum și atitudinea statului moldovenesc față de aceste procese devine dezirabilă. *Ipoteza* fundamentală a studiului este că interesul național al Republicii Moldova în actuala conjunctură internațională presupune păstrarea neutralității militare, însoțită de o atitudine demnă și, foarte important, neutră asupra reșezărilor strategice continentale.

Dilema securității în era nucleară

Dilema securității este un concept care presupune că într-o lume anarhică statele încearcă să-și asigure securitatea recurgând la sporirea capacităților militare, adică înarmându-se. Când statele recurg la înarmare concomitent, aceasta suscită o goană a înarmărilor care provoacă în final nu securitate, ci insecuritate [1, p. 80]. În lumea bipolară postbelică, acest mecanism devine și mai evident, în condițiile în care protagoniștii scenei internaționale dețineau armament nuclear. După ce lumea s-a convins

de capacitățile destructive ale armei nucleare în luna august 1945, când orașele nipone Hiroshima și Nagasaki au fost distruse de doar două focoase americane, a urmat nu interzicerea dezvoltării capacităților nucleare, ci o goană neîntâlnită a înarmărilor, în care componenta nuclearo-strategică era primordială. Uniunea Sovietică deblochează monopolul nuclear american la 1949, iar la scurt timp toți cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate ONU intră în posesia armei atomice și, respectiv, civilizația umană devine capabilă de autodistrugere. Principalele responsabile pentru dezvoltarea și proliferarea complexelor nucleare, SUA și URSS, au fost și cele care au adus omenirea în pragul unei catastrofe nucleare, mai ales în timpul crizei Caraibelor (1962).

Într-o primă fază, ambele superputeri au recurs la anihilarea capacităților nucleare ale adversarului, prin crearea unor sisteme defensive. Astfel, în 1957, după ce primul Sputnik sovietic începe rotațiile în jurul planetei, ia naștere apărarea antirachetă americană prin programul defensiv „Nike-Zeus”, care prevedea interceptori la mare distanță capabili să distrugă în zbor rachetele care țintesc Statele Unite. Urmează programul „Sentinel” din 1966, care trebuia să protejeze centrele urbane americane, și „derivatul” acestuia lansat în 1974 „Safeguard”, care nu mai proteja centrele urbane, ci bazele de lansare a rachetelor intercontinentale. De partea sa, URSS construiește posturi de apărare antirachetă în jurul Moscovei prin instalarea sistemului de rachete „Galosh” [2, p. 3].

Totuși, nici SUA, nici Uniunea Sovietică n-au edificat în această perioadă sisteme antirachetă operaționale și coerente, iar reducerea tensiunii internaționale legate de noile capacități militare necesita eforturi colective. La 1 iulie 1968 este deschis spre semnare Tratatul Neproliferării Nucleare (TNP), în vigoare de la 5 martie 1970, care are la bază trei piloni: neproliferarea, dezarmarea nucleară și utilizarea tehnologiei nucleare civile [3, p. 511-518]. Totodată, destinderea în relațiile celor două superputeri de la începutul anilor 1970 (susținută de prețuri ridicate la petrol pentru ruși și posibilitatea de a-l cumpăra pe dolari neacoperiți cu aur pentru americani), duce la semnarea, în 1972, a „Tratatului ABM” (Anti-Ballistic Missile Treaty), tratat care interzice dezvoltarea și desfășurarea sistemelor antirachetă. Odată cu Tratatul ABM, intrat în vigoare pe 3 octombrie 1972, a fost încheiat și un acord provizoriu asupra rachetelor ofensive, care împreună cu primul constituie Tratatul SALT 1 (Antiballistic Missile Treaty), prin care cele două supraputeri se angajează, în plus, să nu mai fabrice arme nucleare strategice timp de 5 ani și să nu mai construiască rampe de lansare terestre [4, p. 264]. Acordul SALT 2, semnat la Viena la 18 iunie 1979, prin care se completa Acordul SALT 1, nu este ratificat din cauza invadării Afganistanului de către URSS.

Inițiativa de Apărare Strategică (IDS, numită și Războiul Stelelor), lansată de Ronald Reagan în 1983, a fost mai curând un subterfugiu prin care americanii au impus rușii să investească în armament petrodolarilor obținuți grație petrolului scump, decât o relansare serioasă a proiectului antirachetă. Totodată, prin această inițiativă, americanii doreau să pună presiune pe URSS și să aducă liderii acesteia la masa negocierilor. Astfel, trei ani mai târziu (16 ianuarie 1986), Mihail Gorbaciov formula propunerea de eliminare completă a armelor atomice, neacceptată de SUA, iar la 8 decembrie 1987, cele două mari puteri ajung, pentru prima dată, să încheie Intermediate Range Nuclear Forces Treaty (INF), Tratatul forțelor nucleare cu rază medie de acțiune, considerat,

din punct de vedere politic, ca fiind unul dintre punctele de început de sfârșit al Războiului Rece, implicând eliminarea fizică a tuturor rachetelor sovietice SS-20 îndreptate spre Europa Occidentală și a tuturor rachetelor americane Pershing II și Cruise amplasate în țările NATO și îndreptate către URSS [5, p. 144-149].

Tratatul ABM, care interzice dezvoltarea sistemelor defensive, și Tratatul INF, care presupune lichidarea rachetelor de rază scurtă și medie de acțiune (500-5500 km), trebuia completat cu reducerea rachetelor balistice intercontinentale, cu rază lungă de acțiune. Pe fundalul transformărilor legate de dispariția lagărului socialist și a imploziei Uniunii Sovietice, SUA și URSS s-au angajat să reducă propriile arsenale nucleare-strategice, semnând în acest sens Acordul START (Strategic Arms Reduction Treaty) I din iulie 1991, care a intrat în vigoare la 5 decembrie 1994 pentru o perioadă de 15 ani. Conform acestui document, ambele puteri se obligau să reducă considerabil armamentul nuclear și anume rachetele balistice intercontinentale. Prin acest acord, au fost reduse mai mult de o treime din numărul total al rachetelor strategice deținute de SUA și URSS [5, p. 366-367], iar uraniul îmbogățit (extras în urma lichidării focoarelor nucleare învechite) utilizat în producția energiei electrice în centralele nucleare americane. Un următor Acord START II, semnat la 1993 și care prevedea reducerea în continuare a arsenalelor nucleare [6, p. 80], nu a intrat în vigoare, din moment ce la mijlocul anilor 1990, sub președinția lui Bill Clinton, în Statele Unite apare din nou tema apărării antirachetă, iar Rusia se retrage din Acord.

Agenda ruso-americană la început de mileniu

Aceste înțelegeri succesive, la nivelul ONU și cele bilaterale ruso-americane, au constituit baza legal-instituțională a echilibrului strategic mondial și, în același timp, cadrul de reglementare a dezarmării și neproliferării nucleare. Demersuri providențiale, dar care nu au fost nici suficiente, nici eficiente [7, p. 41-58], din moment ce „... textul documentului [TNP – n.a.] cunoaște încălcări repetate, chiar din partea statelor semnatare, ca să nu mai vorbim de eforturile unor state nesemnatare de a-și fabrica arma atomică” [8, p. 8]. Astfel, atât SUA, cât și Rusia, au continuat dezvoltarea tehnologiilor nucleare și a purtătorilor acesteia, iar arsenalele nucleare cu care au intrat în secolul XXI permit nu doar distrugerea reciprocă, ci lichidarea întregii civilizații umane. Totodată, aceste aranjamente s-au dovedit a fi ineficiente și pe dimensiunea neproliferării nucleare, din moment ce trei state nesemnatare ale TNP – India, Pakistan și Israel – și-au dezvoltat capacități nucleare, iar Coreea de Nord, după ce și-a dezvoltat capacități nucleare civile, s-a retras în 1993 din Tratat și în 2006 a efectuat primele teste nucleare (vezi *fig. 1*).

Situație deloc liniștitoare, mai ales că toți „noii membri” și potențialii candidați (în special Iranul) ai clubului nuclear dispun de rachete balistice cu rază medie de acțiune și, drept consecință, dezavantajează SUA și Rusia, care prin Tratatul INF au renunțat la asemenea tipuri de arme. În acest context, la sfârșitul lui 2001, președintele G. Bush jr. retrage SUA din Tratatul ABM și anunță construirea lui „National Missile Defence System”. După construcția a două elemente ale acestuia în Alaska și California, cu 24 rachete interceptoare, la sfârșitul lui 2006 se decide amplasarea unui al treilea element în Europa de Est (zece interceptoare în Polonia și un Radar în Cehia) [9, p. 240-264]. Motivul invocat de administrația americană pentru elementul european

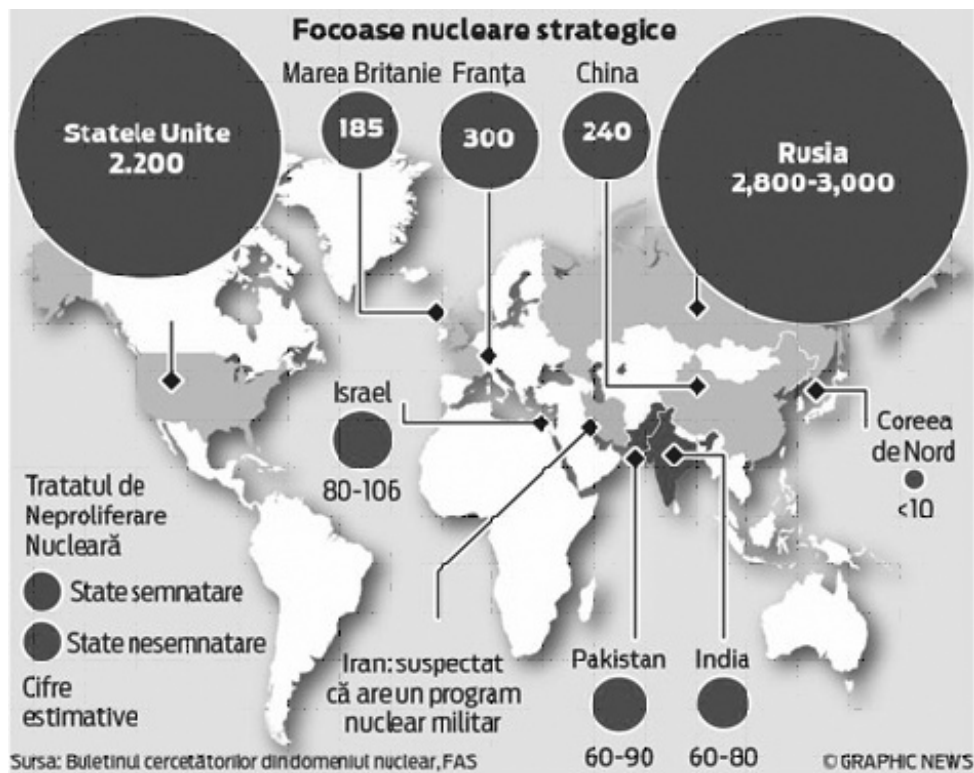

Fig. 1. Arsenalul nuclearo-strategic mondial

al scutului antirachetă a fost necesitatea de a proteja aliații europeni de rachetele intercontinentale nord-coreene și iraniene. Rusia, care pregătea în tot acest timp rachete balistice intercontinentale „Topol-M”, prea performante, spunea ex-președintele Putin, pentru a putea fi interceptate de Scutul Antirachetă american, a reacționat prompt la acest proiect. Dat fiind faptul că sistemul urma a fi instalat la 114 mile de granița vestică a acesteia, Rusia s-a văzut direct vizată de aceste interceptoare și a amenințat că va instala rachete *Iskander* în Kaliningrad.

Pe acest fundal, decizia lui Barack Obama de redimensionare a Scutului Antirachetă vine să răspundă politicii noi destinderi în raport cu Rusia (destindere susținută, pe lângă prețuri ridicate la hidrocarburi care se vând în dolari americani, de necesitatea managementului comun a crizei economice globale, a dosarelor afgan și iranian), precum și noilor informații privind tehnologia balistică iraniană și a programului său nuclear. Adică nu Praga și Varșovia au renunțat la proiect, cum se invocă în dezbaterile publice din Republica Moldova, ci americanii, iar drept recompensă polonezii au cerut instalarea pe teritoriul lor a sistemului *Patriot*. Acest nou proiect american presupune interceptarea rachetelor cu rază medie și scurtă de acțiune (rușii aveau temeri mari pentru interceptarea rachetelor cu rază lungă de acțiune) prin desfășurarea în 2011 pe mare a navelor tip *Aegis* dotate cu rachete interceptoare mare-aer SM-3; desfășurarea în 2015 a unei versiuni modernizate a SM-3 la sol, în Europa de Est; desfășurarea în 2018 a unei versiuni mai avansate a SM-3; desfășurarea în 2020 a unui sistem modernizat care să asigure o protecție sporită SUA și aliaților europeni. Totodată, desfășura-

rea sistemului *Patriot* în Israel poate fi completată cu desfășurarea aceluiași complex în Turcia și în Polonia, cu care a fost deja semnat un acord la 21 ianuarie 2010. După ce Obama a renunțat la vechiul proiect, rușii au declarat că renunță și ei la instalarea rachetelor în regiunea Kaliningrad.

Mai mult, la Summitul ruso-american din iulie 2009 de la Moscova, Barack Obama și Dimitrii Medvedev au convenit ca în următorii șapte ani să reducă ogivele nucleare până la 1500-1675 pentru fiecare, iar purtătoarele acestora până la 500-1100, printr-un nou document semnat în decembrie. Semnarea acestuia a fost amânată pentru câteva luni, din cauza complexității negocierilor, iar pe 8 aprilie 2010 Rusia și SUA semnează la Praga Acordul START III, prin care fiecare din părțile semnatare își va reduce cu o treime armamentul nuclearo-strategic, astfel încât la sfârșitul perioadei de șapte ani să nu depășească: 700 rachete balistice intercontinentale, rachete balistice pe submarine și pe bombardiere grele; 1550 focoase nucleare pentru aceste rachete; 800 instalații de lansare a rachetelor. Tratatul semnat nu împiedică SUA să dezvolte sisteme de apărare antirachetă, dar permite Rusiei ca în caz de dezechilibru al forțelor să denunțe prevederile tratatului [10].

Republica Moldova în context

Prin urmare, decizia României de a accepta instalarea a zece interceptoare SM-3 este expresia implementării acestui nou proiect de securitate despre care Rusia a știut din timp și care i s-a părut mult mai inofensiv decât elementele antirachetă din Polonia și Cehia. De altfel, după cum am putut observa, rușii dialoghează direct cu americanii și negociază un pachet întreg de documente și înțelegeri, fără intermediari. Totuși, opoziția comunistă din Republica Moldova și instituțiile media conexe găsește acest dialog inconsistent și intervine pe cel mai complicat dosar de pe agenda ruso-americană și internațională, acuzând România și Statele Unite ale Americii de deschiderea unei linii de front la granița statului nostru. Adică pe un ton deloc neutru. Mai mult, cere o notă de protest din partea Parlamentului RM și organizează o videoconferință cu politicieni și experți ruși prin care se oferă, de fapt, de a fi portavocea Rusiei în regiune. Capacitează prin aceasta administrația de la Tiraspol, care se oferea la rându-i să găzduiască rachete rusești *Iskander*, și bagă frica în populație.

Evident că aceste reșezări strategice regionale sunt purtătoare și de riscuri la adresa securității continentului european, inclusiv a Republicii Moldova, mai ales în cazul în care sunt prost gestionate. În tot cazul, Scutul Antirachetă american nu aduce mai multe riscuri pentru Republica Moldova decât războiul ruso-georgian din august 2008 și recunoașterea ulterioară de către Rusia a Osetiei de Sud și a Abhaziei; sau ca manevrele militare ruso-belaruse de la granița Poloniei din toamna lui 2009; sau ca noua doctrină militară a Rusiei, semnată în februarie 2010 de către Medvedev; sau, cu certitudine, ca trupele și munițiile rusești din estul țării noastre. Mai mult, un pericol și mai mare poate fi anume ne-prezența infrastructurii militare americane în regiune, or, poate, doar acum începe să funcționeze echilibrul strategic în regiune, pentru că trupe militare rusești sunt deja staționate aici. Oare nu este în avantajul Republicii Moldova că SUA, alături de Uniunea Europeană, sunt acum implicate în soluționarea diferendului transnistrean, inclusiv prin formatul de negocieri „5+2”, decât până acum câțiva ani când negociam singuri cu Rusia?! Dar chiar și aceste modeste realizări ar fi fost

greu posibile fără extinderile succesive ale UE și NATO, acoperite de infrastructura militară americană.

La fel de evident este că Republica Moldova, ca oricare alt stat care se respectă, ar trebui să ia atitudine față de orice modificări ale securității continentale. Dar această atitudine trebuie să fie demnă și, foarte important, neutră. Spre exemplu, pot fi solicitate consultări pe bilaterală, cum au și avut loc cu partenerii din România, sau de negociat o poziție comună cu alte state „nealiniată” din regiune prin care să solicităm garanții de securitate de la toți marii lumii. Dar nu putem noi cere ostentativ explicații de la cel mai puternic stat de pe planetă, după cum cerea opoziția comunistă de la guvernul proeuropean, mai ales că nu americanii pun în pericol integritatea teritorială a statului nostru. Să nu uităm că nu suntem (deloc) o supraputere! Nici rușii nu o fac pe acest ton sau cel puțin nu o fac cu gura lor. Suntem direct interesați de o încălzire a relațiilor ruso-americe și de un sistem de securitate la care să participe ambele puteri, deoarece nici Moscova nu poate fi încântată de o proliferare nucleară în sudul musulman. Însă nicidecum nu vom facilita această încălzire prin „deschiderea” liniei de front. Dar dacă acest proiect strategic american are ca scop (pentru a câta oară!) de a determina Rusia să-și asume o reducere în continuare a arsenalului nuclear sau să-și investească marile rezerve valutare în armament? Doar amatorii pot interveni părțitor în negocierile strategice ruso-americe.

Trăim într-o lume în profundă schimbare, marcată de reșezări geopolitice pe toate continentele și este absolut firesc ca fiecare stat să fie preocupat de propria securitate. Drept consecință, unele state decid să intre în alianțe militare și să-și sporească puterea defensivă, cum fac și rușii și americanii. Este dreptul lor suveran, până la urmă. La 11 februarie, spre exemplu, Teheranul declara că are uraniu îmbogățit de 20% și, ca urmare, a intrat în clubul statelor nucleare [11, p. 1]. Poate Republica Moldova cumva să garanteze securitatea europeană în eventualitatea unui atac cu rachete nucleare dinspre zona Golfului, ca să-și permită să aibă mari pretenții față de felul cum își construiesc sistemul defensiv România, Bulgaria sau Polonia? Republica Moldova a ales o altă cale pentru a-și asigura securitatea, cea a neutralității. Este o soluție optimă, cel puțin deocamdată, însă neutralitate nu înseamnă doar un articol stipulat în Constituție. Neutralitatea trebuie „muncită”, adică garantată de către protagoniștii scenei internaționale, urmare a unei diplomații competente și neutre. Altfel, izolându-ne, fluturând de la frontieră Constituția și strigând isteric că vin peste noi tancuri sau rachete NATO, am putea ajunge nu o Elveție (atât de dragă multor politicieni moldoveni), ci o Cubă sud-est europeană.

Note:

1. Guzzini S. Realism și relații internaționale: Povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: Realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională. Iași: Institutul European, 2000.
2. Zajec O. Obsesia antirachetă a Statelor Unite. În: *Le monde diplomatique* (ediția română), 2007, nr. 16, p. 3.
3. Договор о нераспространении ядерного оружия. În: Арбатов А. (ред.) *Ядерное оружие после «холодной войны»*. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2006, p. 511-518.

4. Dinulescu R. Considerații cu privire la Sistemul American de Apărare Antirachetă în Europa. În: Moștoflei C. (coord.) Perspective ale securității și apărării în Europa, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 263-274.
5. Червов Н. Ядерный круговорот: что было, что будет? М.: Олма-Пресс, 2001.
6. Bădăluță I. Diplomația nucleară ruso-americană la cumpăna mileniilor. În: Impact Strategic, 2006, nr.3, p. 79-83.
7. Soare S. Non-proliferation regimes and WMD proliferation. În: CSIS Files, 2007, nr. 4.
8. Mureșan M. Securitate, cooperare și neproliferare nucleară. În: Impact Strategic, 2006, nr.2, p. 7-13.
9. Арбатов А. (ред.) Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры. М. : Российская политическая энциклопедия, 2009.
10. Răducanu N. Un pas spre o lume fără arme nucleare. [On-Line]. 2010. În: <http://nrăducanu.wordpress.com/2010/04/09/un-pas-spre-o-lume-fara-arme-nucleare/> (citată 10.09.2010).
11. Dudău R., Sitaru L. Criza internațională din jurul programului nuclear iranian. În: Institutul Diplomatic Român – Policy Brief, 2010, nr. 21.

PROMOVAREA REFORMELOR DEMOCRATICE ÎN CONTEXTUL COOPERĂRII REPUBLICA MOLDOVA – NATO

*Vitalie Grosu, Centrul de Informare și Documentare
NATO din Republica Moldova*

Summary

This article reveals the role of cooperation between Republic of Moldova and NATO for promoting of democratic reforms in our country. The author develops the main aspects of cooperation and estimates their impact on the democratic transition. Also, in the article is analyzed the role of this interaction for some distinct problems solving in our national security system.

Abordarea științifică a proceselor de democratizare s-a impus ca una dintre condițiile fundamentale în garantarea succesului tranzițiilor spre democrație și consolidării democratice a societăților. Deși în literatura de specialitate diferiți autori au dezvoltat investigațiile acestui fenomen prin evidențierea preponderent a factorilor interni, totuși, ca urmare a dezvoltării tranzitologiei a fost posibil de evidențiat o multitudine extinsă de factori care au un rol determinant asupra rezultatelor proceselor de tranziție, unii dintre aceștia având un caracter structural, în timp ce alții sunt rezultatul unor combinații accidentale ale forțelor lor determinante, alți factori reprezentând în general sfere ale vieții internaționale. Rolul cooperării internaționale în vederea promovării reformelor democratice la etapa contemporană este unul consistent și este în continuă ascensiune în condițiile procesului de globalizare și sporirii interdependenței statelor lumii. Anume procesul de globalizare și interdependența statelor lumii conduc la profunde transformări structurale ale realităților naționale și internaționale, fiind pasibile a impune un nou tip de ordine internațională în cadrul căreia dimensiunile, parametrii și factorii determinanți ai proceselor de democratizare necesită o reevaluare bazată pe luarea în considerație a rolului factorilor externi care, de regulă, au fost neglijați în cadrul studiilor tranzitologice clasice[1]. Influența factorului extern, care în sensul prezentării noastre manifestă forma cooperării internaționale, denotă o nouă abordare în interpretarea proceselor de democratizare și o încercare de a lua în considerație un tip de factori care au influență asupra procesului general de dezvoltare a unei societăți, dar și de instituționalizare a unui anumit tip de regim politic, iar această abordare necesită depășirea cadrului tradițional de analiză a democratizării[2]. Cooperarea dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică(NATO) constituie de asemenea unul din acei factori externi care au urmărit susținerea procesului de reformare a societății moldave și care se înscrie perfect în tipul de factori capabili a influența procesul general de democratizare a țării noastre.

Demararea cooperării dintre Republica Moldova și NATO a avut loc în anul 1991, odată cu inițierea procesului internațional de recunoaștere a Republicii Moldova în calitate de subiect al dreptului și comunității internaționale și odată cu aderarea Republicii Moldova la așa-numitul Consiliu al Cooperării Nord-Atlantice(CCNA). CCNA a fost constituită ca urmare a deciziilor adoptate în urma Summitului de la Roma din

noiembrie 1991. Astfel, Declarația de la Roma asupra Păcii și Cooperării prevede că „Aliații au intenția de a a descoperi o nouă etapă și a stabili relații instituționale de consultație și cooperare asupra chestiunilor politice și de securitate” [7], invitând astfel statele ex-sovietice spre semnarea unei Declarații comune și propunând un șir de activități de cooperare, printre care și propunerea de a desfășura o reuniune anuală cu Consiliul Nord-Atlantic la nivel ministerial, care ar putea fi denumită Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică. Conform Declarației din 20 decembrie 1991 privind Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică, statele membre ale NATO și statele partenere vor interacționa în cadrul acestuia în vederea „salvgardării societăților democratice libere de orice formă de coerciție” [8]. În acest sens, Aliații și Partenerii se angajează să încurajeze progresul în întreaga Europă pentru a stabili instituții democratice solide, respectarea drepturilor omului și libertății economice. Cu alte cuvinte, CCNA constituia un forum al discuțiilor și consultărilor în cadrul căruia membrii săi să fie capabili de a identifica soluții pentru vasta gamă a problemelor ce afectează securitatea națională a tuturor statelor membre.

Ca urmare a deciziilor adoptate în timpul Summitului de la Sintra din mai 1997, statele membre ale Consiliului Cooperării Nord-Atlantice și țările participante în cadrul programului Parteneriatului pentru Pace determinate a genera un nou nivel de cooperare au decis a stabili un Consiliu al Parteneriatului Euro-Atlantic (CPEA) care va înlocui CCNA. În acest sens, EAPC a preluat domeniile de cooperare din cadrul CCNA, dar a extins totodată domeniile de cooperare la noi dimensiuni, trecându-se la o formă mai avansată și aprofundată a acesteia. Republica Moldova ca membru al CCNA și participant al cooperării în cadrul Parteneriatului pentru Pace a acceptat din start invitația de a dezvolta cooperarea cu NATO inclusiv în cadrul CPEA [9].

Deși CCNA și apoi CPEA au constituit forum al consultațiilor și negocierilor cu serioase implicații în desfășurarea cooperării dintre Republica Moldova și NATO, totuși, baza cooperării Republicii Moldova cu NATO îl reprezintă Parteneriatul pentru Pace, care constituie un program de cooperare pus la dispoziția statelor ex-socialiste și ex-comuniste prin Invitația din 10 ianuarie 1994 în baza căreia statele membre NATO și-au manifestat interesul de a pune fundamentele unui veritabil parteneriat cu alte țări membre ale CCNA și CSCE, un Parteneriat pentru Pace (PpP).

Conform Documentului Cadru al Parteneriatului pentru Pace semnat la Bruxelles în ianuarie 1994, principalele obiective ale programului sunt: a facilita transparența în procesul de planificare a apărării și bugetului apărării; a asigura controlul democratic al forțelor de apărare; a dezvolta cooperarea pentru întărirea capacităților de participare la operațiunile de menținere a păcii; a dezvolta pe termen lung forțe mai bine pregătite capabile să opereze alături de cele ale statelor membre NATO [10].

Implicarea Republicii Moldova în cadrul programului Parteneriatului pentru Pace a oferit posibilitate pentru țara noastră să beneficieze de resursele, sprijinul și expertiza NATO în vederea promovării reformelor în domeniul Apărării și Securității Naționale, precum și posibilitatea de a accede fondurile internaționale în vederea sprijinirii și finanțării acestor reforme. Astfel, Programul Individual al Parteneriatului, care reprezintă unul din instrumentele de lucru al PpP și care a fost semnat de către țara noastră și NATO în 1995, a concentrat politica națională pe promovarea reformelor în domeniul apărării în direcții precum: crearea unei subunități de menținere a păcii;

asigurarea cu personal pentru operațiunile de menținere a păcii; modernizarea și acordarea serviciilor aerodromului Mărculești; oferirea asistenței centrului de instruire de la Bulboacă la realizarea sarcinilor PpP; dezvoltarea unităților tehnico-militare[3] etc. Totuși, deși existau și un șir de alte opțiuni pe care Republica Moldova ar fi avut posibilitatea să le acceadă în cadrul PpP, selectarea anume a celor menționate a fost determinată de principiile generale ale politicii de securitate și apărare a țării noastre recunoscute și stabilite la acel moment, o bună parte din experți regretând faptul că autoritățile din acel moment nu au avut dorința unei abordări mai extinse și profunde cu NATO în cadrul PpP.

Un pas important în dezvoltarea cooperării dintre Republica Moldova și NATO s-a realizat ca urmare a deciziilor Summitului NATO de la Praga din 2002 prin intermediul cărora țările membre NATO au aprofundat cooperarea în cadrul Parteneriatului pentru Pace și au extins cooperarea la noi domenii. În acest sens, Republica Moldova a semnat așa-numitul Plan de Acțiune al Parteneriatului contra Terorismului (PAP-T), susținând totodată și aprobarea Conceptului Capabilităților Operaționale(CCO) care aveau ca obiectiv de a stimula sporirea interoperabilității între forțele armate NATO și statelor partenere în vederea bunei desfășurări a misiunilor internaționale comune de pacificare. Summitul de la Praga din 2002 a fost important, de asemenea, prin decizia de a aprofunda cooperarea cu statele CPEA și PpP, recomandându-se semnarea unor Planuri Individuale de Acțiuni cu partenerii care aveau ca misiune „de a asigura o abordare globală, adaptată și diferențiată a Parteneriatului și de a permite susținerea eforturilor de reformă a partenerilor” [11].

Deși a avut posibilitatea din start să demareze negocierile privind semnarea unui astfel de plan individual de acțiuni al parteneriatului, autoritățile din acel moment ale Republicii Moldova au decis amânarea unui astfel de pas, în mare parte acest fapt fiind determinat și de preferințele politice exprimate de guvernarea comunistă din acei ani. Cu toate acestea, în 2006, ca urmare a schimbării contextului politic intern și internațional, autoritățile Republicii Moldova au acceptat ideea semnării Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP RM-NATO), care a constituit un plan de acțiune ce a indus importante transformări în procesul de promovare a reformelor în țara noastră, în special în sectorul de securitate și apărare, având astfel o influență benefică asupra procesului general de democratizare a Republicii Moldova.

Conform Documentului semnat, interacțiunile în baza IPAP dintre Republica Moldova și NATO urmau să se concentreze pe promovarea și sprijinirea reformelor în patru capitole distincte, precum: Probleme politice și de securitate; Probleme militare și de apărare; Informarea publicului, știința și planificarea situațiilor de urgență; Aspecte administrative, protejarea informației și resursele. Principalele probleme ce urmau a fi abordate se refereau la activități precum: Controlul democratic în domeniul securității; Promovarea reformelor în cadrul sectorului de securitate și apărare; Modernizarea Armatei Naționale; Analiza Strategică a Apărării; Aprofundarea cooperării și participării internaționale; Cooperarea în domeniul Științei și Mediului; Planificarea situațiilor de urgență; Informarea publică etc[3].

În linii generale, IPAP din 2006 reprezenta o abordare globală a interacțiunilor dintre cele două părți, care stabilea obiectivele strategice și sarcinile primordiale ce urmau să fie îndeplinite pentru buna realizare a intereselor părților în vederea sprijini-

nirii eforturilor democratice ale țării noastre și creării unui mediu de securitate stabil. IPAP-ul conținea în sine un șir de avantaje și angajamente ce se referă la cooperarea dintre părți, însă, implementarea în practică a sa a cunoscut o serie de lacune, acest fapt fiind determinat și de schimbările politice interne. În acest sens, un șir de acțiuni prevăzute în cadrul IPAP au fost suspendate, fie îndeplinirea acestora s-a realizat cu mai multe deficiențe ce au afectat profund procesul de reformare generală democratică a țării noastre[3].

Exemplu al unei astfel de realizări ineficiente a IPAP poate fi menționat procesul de adoptare a noii Concepții de securitate națională, care urma, conform planului, să fie realizată în decursul anului 2006. Aprobata cu întârziere de aproximativ doi ani. de asemenea, concepția cunoaște și un șir de lacune și contradicții care în mare parte conduc spre diminuarea importanței unui astfel de document, dar și spre imposibilitatea aplicării sale în practică. Deși urma să fie adoptată în corespundere cu principiile și tradițiile statelor democratice, Concepția securității naționale este departe de a plasa la baza sistemului securității naționale valorile democrației, rolul controlului democratic în cadrul acesteia fiind unul accidental menționat și neavând o dezvoltare adecvată. În plus, prevederile referitoare la sistemul securității naționale au o abordare mult prea extinsă, nu sunt exacte și creează premise pentru politica intervenționistă a statului în sfera societății civile[4]. În pofida unor astfel de deficiențe a procesului de implementare, prin intermediul IPAP NATO a depus eforturi consistente pentru a susține Republica Moldova în procesul de elaborare a documentelor strategice, ameliorarea procedurilor bugetare și a celor de planificare a apărării, precum și formarea și instruirea militară. Din punctul de vedere al aportului special și direct al NATO în susținerea reformelor democratice în Republica Moldova, sunt importante anume acele prevederi și acțiuni care se referă la promovarea controlului democratic în cadrul sectorului de securitate și apărare, controlul democratic în acest domeniu constituind instituția cu un rol și impact fundamental în procesul de democratizare extinsă a oricărei societăți.

În afară de faptul că NATO a fost implicată în promovarea reformelor instituționale în domeniul securității și apărării în conformitate cu tradițiile și principiile democratice, rolul NATO este consistent și prin rezolvarea unor probleme concrete ce au avut impact direct în ameliorarea securității naționale a Republicii Moldova.

Astfel, ca urmare a deciziei NATO de a crea un Fond Comun cu Destinație Specială a Parteneriatului din 2000, țările partenere au avut posibilitatea să beneficieze de susținere în vederea distrugerii arsenalului de armament și muniții inutil moștenit încă de pe timpurile Uniunii Sovietice[5]. În baza Memorandumului semnat în 2002, Republica Moldova a beneficiat de suport pentru eliminarea a 325 tone de melanj, evitând astfel declanșarea unei catastrofe ecologice de proporții. În plus, prin intermediul aceluiși program, Republica Moldova a avut posibilitatea să distrugă cca 300 tone de muniții și 12 000 mine anti-personal, reușind astfel să reducă din riscurile sporirii traficului de armament și altor amenințări la adresa securității naționale.

Un aport deosebit de important în ameliorarea securității l-a avut proiectul ce ține de eliminarea chimicalelor și altor substanțe chimice care se aflau în afara controlului autorităților și răspândite în diferite regiuni și localități ale țării, problemă moștenită încă din epoca sovietelor. Conform evaluărilor prealabile, în Republica Moldova s-a

estimat a fi cca 7 000 tone de astfel de substanțe periculoase. Conform proiectului generat în 2005 sub autoritatea NAMSA și NATO SPS, și care este în derulare și în prezent, au fost colectate și ambalate în total 3245 tone de astfel de substanțe, reușindu-se până în prezent distrugerea a 2000 t, dintre care 1125 t au fost transportate în una din țările membre NATO, Franța, pentru a fi distruse în siguranță[6].

Extinderea cooperării cu NATO de la sectorul de apărare la cel de securitate ca urmare a adoptării unui nou IPAP în data de 17 august 2010 este de o importanță deosebită pentru procesul de promovare a reformelor. Una dintre prioritățile Guvernului Republicii Moldova, și totodată una dintre provocările principale la adresa securității naționale, o constituie reglementarea conflictului transnistrean. În acest sens, NATO a reafirmat cu regularitate susținerea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și necesitatea rezolvării pașnice a conflictului din Transnistria. Deși NATO nu joacă nici un rol direct în rezolvarea acestui conflict, prin intermediul IPAP Actualizat NATO își asumă responsabilitatea în a susține un șir de acțiuni în acest proces, acțiuni pe care autoritățile Republicii Moldova le consideră importante pentru reglementarea conflictului, precum: promovarea măsurilor de consolidare a încrederii și securității; promovarea activă a retragerii trupelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova; susținerea procesului de înlocuire a misiunii curente de menținere a păcii cu o misiune internațională civilă cu mandat internațional etc.[12].

Deoarece constituie unul dintre cele mai importante aspecte al promovării democrației în țară prin reformarea sectorului de securitate și apărare, controlul democratic în domeniul vizat a obținut atenția necesară în cadrul IPAP. În acest sens, IPAP Moldova – NATO Actualizat prevede acțiuni de eficientizare a acestuia, care are ca obiectiv: revizuirea rolurilor și responsabilităților Consiliului Suprem de Securitate; optimizarea rolului Legislativului în supravegherea activităților în domeniul securității și apărării prin sporirea implicării comisiilor parlamentare de resort; intensificarea procesului de instruire a parlamentarilor și funcționarilor Aparatului Parlamentului în domeniul supravegherii sectorului de securitate și apărare; Asigurarea unui raport adecvat între numărul de civili și personalul militar care activează în cadrul Ministerului Apărării, Ministerului Afacerilor Interne și Serviciului Grăniceri; Asigurarea reprezentării personalului civil la toate nivelurile structurilor de apărare și instruirea corespunzătoare a acestuia; Includerea și consultarea societății civile în procesul de elaborare a politicilor; Întreprinderea măsurilor necesare pentru facilitarea accesului mass-mediei și publicului la informațiile din domeniile de apărare și securitate etc.

Sprijinul acordat de către NATO Republicii Moldova în vederea dezvoltării instituționale contribuie la consolidarea instituțiilor statului, funcționării eficiente a acestora și, în cele din urmă, la sporirea legitimității instituțiilor. În acest sens, o astfel de evoluție este în strictă corelație cu acea evidențiere a necesității existenței unui stat funcțional consolidat ca precondiție a proceselor de democratizare menționată de către D. Rustow. Totodată, trebuie de subliniat că susținerea procesului de dezvoltare a unui mecanism eficient de realizare a controlului democratic în domeniul apărării și securității poate fi considerată ca susținere directă a procesului de dezvoltare democratică a țării, experiența, expertiza și sprijinul acordat de către NATO fiind de neînlocuit la moment pentru o asemenea evoluție.

Note:

1. R. Mansbach, Ed. Rhodes, Global politics in a changing world. Boston 2003, 520 p.
2. E. Spotel, S. Faltas, Reforma Sectorului de Securitate în Republica Moldova. Consolidarea controlului asupra sectorului de securitate”. Centre for European Security Studies. Ed. Harmonie Papers, 2009, 116 p.
3. V. Grosu, Problema democratizării în contextul formării sistemelor contemporane de securitate // Studii Internaționale: viziuni din Moldova, Vol. 4, Nr.3, 2007, p. 198–206.
4. V. Grosu, Influența factorilor externi asupra securității Republicii Moldova // Studii Internaționale: viziuni din Moldova, CEP USM, Chișinău, Vol. II, Nr. 7, 2007.
5. Steve Brown, The NATO Partnership for Peace Trust Fund: the process and the role of NAMSA // <http://www.springerlink.com/content/vv46g3x0356v6t02/>
6. Distrugerea pesticidelor și combustibilului rachetar Melanj –dovadă elocventă a soluționării problemelor de securitate ce amenință cetățenii Republicii Moldova // Transcriptul emisiunii “Parteneriat pentru Securitate” desfășurată în data de 28 octombrie 2010, Ora 10.00, Postul de Radio – RadioMoldova // <http://www.nato.md/images/parteneriat/emisiune%20pps%204.pdf>
7. North Atlantic Council, Declaration on Peace and Cooperation, 08.11.1991 // http://www.nato.int/cps/en/SID-ABFD20FB-E9E2743A/natolive/official_texts_23846.htm , accesat 8.09.2010
8. North Atlantic Cooperation Council Statement on Dialogue, Partnership and Cooperation, 20.12.1991 // http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23841.htm , accesat 9.09.2010
9. NATO, Document de base du Conseil de Parteneriat Euro-Atlantique, 30.05.1997 // <http://www.nato.int/docu/fonda/b970530a.htm>
10. NATO, Parteneriat pour la Paix: Document cadre, 10 janvier.1994 // <http://www.nato.int/docu/fonda/b940110b.htm>, accesat 12.09.2010
11. Prague Summit Declaration, 21.11.2002 // http://www.nato.int/cps/en/SID-F6EA4322-684CAB42/natolive/official_texts_19552.htm
12. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO Actualizat // http://www.nato.md/images/Documente/new_ipap_ro%5B1%5D.pdf

ACTIVITATEA NEMILITARĂ NATO: PRELIMINARII CONCEPTUALE

Silvia Mîtcu, doctorandă

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In the given article are revealed the non military NATO programs, that are based on ecologic and scientific projects. It treats the importance of the international organisations that deal with this kind of problems. These factors allow to stress the charcter of the NATO activity in the given areas. The author stresses out, the fact that there is no strict delimitation between the environment protection and the scientific activity. This is because the environment protection implies studying natural processes. The necessity of regional and international colaboration in the area of environment protection is being prooved. Together with the appearance of new global challenges, the role of non military NATO programes increases, thus the political non-military cooperation gains importance.

Prezentul articol este consacrat analizei preliminare a programelor nemilitare ale Alianței Nord Atlantice, baza cărora o constituie proiectele ecologice și științifice. Însă, pînă a purcede la identificarea premiselor activității Alianței în domeniile protecției mediului ambiant și cel științific, este necesar de a examina rolul și importanța altor organizații internaționale preocupate de aceleași aspecte. Acest fapt va permite evidențierea specificului activității Alianței în domeniile menționate. La momentul de față, în societatea internațională activează un număr impunător de organizații guvernamentale și nonguvernamentale care, într-un mod sau altul, sînt implicate în protecția mediului ambiant și a cercetărilor științifice. Vom sublinia că există deficiențe în delimitarea clară a activității de protecție a mediului ambiant de cea științifică, ele fiind inseparabile, deoarece protecția mediului impune și studierea proceselor naturale. Din aceste considerente, în cadrul acestui articol, protecția mediului ambiant și activitatea științifică urmează să fie analizate în complex, specificînd aspectul nemilitar al destinației lor pragmatice.

De menționat că înțietatea în acest domeniu îl deține Organizația Națiunilor Unite, Secretarul General al căreia în aprilie 2005 a raportat mediul ambiant la activitățile statale prioritare, considerînd degradarea acestuia ca unul din pericolele globale ale securității în secolul XXI [1].

Coordonarea acestei activități este dirijată de către Consiliul Economic și Social (ECOSOC). Pe lîngă ECOSOC, drept una din structurile importante în cadrul ONU, responsabilă de protecția mediului, poate fi considerat Programul ONU pentru mediul ambiant (UNEP), apărut în urma hotărîrilor adoptate în cadrul Conferinței ONU de la Stockholm din 1972. UNEP este preocupat de un spectru larg de activități în sfera protecției mediului, precum ar fi: defrișarea terenurilor, schimbările climaterice globale, micșorarea cantității apei potabile etc. Una din funcțiile principale ale UNEP este elaborarea cadrului normativ internațional privind protecția mediului [2].

În raport cu ECOSOC și UNEP, celelalte instituții ale ONU au un domeniu de activitate mai îngust, ceea ce le permite să abordeze careva probleme ecologice speci-

face. În acest sens poate fi nominalizată organizația FAO, care se preocupă de studierea impactului negativ al sectorului agrar asupra mediului și invers. De asemenea, instituția acordă atenție protecției resurselor forestiere și celor de pește, auditului ecologic în sectorul agrar [3].

Una din funcțiile UNESCO în domeniul protecției mediului este acordarea asistenței în formarea sistemului ecologic și protecția resurselor naturale. În cadrul UNESCO au fost create cinci programe științifico-ecologice în așa sferă precum sînt: hidrologia, corelația geologică, oceanografia și studierea biosferei. O atenție sporită merită programul UNESCO “Omul și biosfera”, în cadrul căruia este studiat impactul negativ asupra principalelor ecosisteme ca urmare a activității umane [4].

În cadrul ONU de problemele ecologiei este preocupată și Organizația Mondială Meteorologică, una din funcțiile căreia este studierea nivelului modificărilor antropogene ale climei pe globul pămîntesc în general și în diferite regiuni ale lumii în special.

Activitatea Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) este și ea orientată spre problematica protecției mediului, deoarece protecția sănătății ființelor umane nu poate fi concepută într-un mediu ecologic nefavorabil. În acest context, OMS nu poate rămîne indiferentă față de studierea proceselor naturale asupra sănătății oamenilor. În general, atenția OMS este focalizată asupra rezolvării a două probleme primordiale: poluarea aerului în încăperi și starea defavorabilă a resurselor de apă, deșeurilor și igiena în unele state. OMS în permanență se preocupă de monitorizarea acestor probleme, elaborează recomandări, formează baze de date și desfășoară cercetări corespunzătoare [5].

Funcția de control asupra protecției globale privind securitatea nucleară revine Agenției Mondiale pentru energia nucleară (MAGATE), care la fel face parte din instituțiile specializate ale ONU. Activitatea MAGATE este strîns legată de problematica protecției mediului. Această structură este implicată în pregătirea cadrelor calificate în domeniul securității nucleare, elaborează recomandări privind exploatarea reactoarelor atomice, elaborează criteriile și standardele în domeniul securității nucleare, urmărește măsurile de securitate în cazul transportării materialelor radioactive, acordă ajutor guvernelor în caz de avarii nucleare [6].

În ultima perioadă, în rezolvarea problemelor protecției mediului își aduc aportul și un șir de instituții financiare, precum ar fi Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), responsabile de susținerea financiară a proiectelor îndreptate spre protecția mediului. Astfel, în 1991, de către Banca Mondială, Programul de Dezvoltare al ONU PNUD și UNEP a fost creat Fondul Global Ecologic, care se preocupă de finanțarea proiectelor în domeniul protecției mediului. Experții FMI recunosc, creșterea economică asigură rezolvarea problemelor de ordin ecologic. Însă creșterea economică poate duce și la degradarea mediului înconjurător. Din aceste motive experții FMI consideră că nu este necesară restricționarea creșterii economice, ci modificarea caracterului acesteia într-un micșorarea acțiunii negative asupra mediului înconjurător [7].

Mai recent, cooperarea în domeniul ecologic se dezvoltă în cadrul măsurilor de cooperare regională între organizații, primatul în acest domeniu revenind Uniunii Europene. Interesul societății europene privind problema protecției mediului nu a fost consfințit direct în Acordul de la Roma din 1957, însă din acea perioadă ea și-a pus drept scop realizarea unor măsuri suplimentare în ce privește protecția mediului. Ac-

tivitatea Uniunii în acest domeniu se dezvoltă în perioada anilor '70 ai sec. XX în legătură cu criza ecologică declanșată. Astfel, în anii 1973, 1977 și 1983, în cadrul Uniunii Europene au fost aprobate trei programe privind protecția mediului înconjurător, care și au determinat la acel moment orientarea activității societăților europene privind domeniul nominalizat, precum și au stabilit direcțiile principale de activitate ale acestuia.

După anul 1986, Uniunea Europeană a elaborat în detaliu măsurile ce urmau a fi luate în domeniul ecologic, în special armonizarea cadrului legal al societăților în domeniul protecției mediului. Competența UE a fost lărgită după semnarea acordurilor de la Maastricht și Amsterdam. La momentul actual, activitatea UE este orientată spre standardizarea ecologică, culegerea și prelucrarea informației privind starea mediului înconjurător, certificarea ecologică, elaborarea cadrului normativ în domeniul ecologic, managementul și auditul, inclusiv apărarea drepturilor ecologice ale cetățenilor.

Concomitent, de problemele ecologice au început să se preocupe și alte structuri europene, cum sînt Consiliul Europei (CE) și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). OSCE, precum derivă chiar din denumirea sa, este preocupată de aspectele securității, și nu doar de acele a securității militar-politice. În sfera competenței sale sînt incluse problemele legate de securitatea ecologică. Încă în Actul Final de la Helsinki a fost menționat că „eforturile privind dezvoltarea cooperării în domeniul comerțului, infrastructurii, științei și tehnologiilor, în domeniul protecției mediului ambiant și în alte domenii ale activității economice duc la stabilirea și întărirea stabilității și securității în Europa și în lumea întregă”. Astfel, problema păcii și securității a fost strîns legată de activitatea de protecție a mediului [8].

O altă organizație europeană, Consiliul Europei, la fel este preocupată de problemele ecologice. Începînd cu anul 1987, și-a luat startul programul „Europa – riscuri principale”, ce are ca sarcini preîntîmpinarea și diminuarea daunelor provocate de catastrofele naturale și cele tehnice. În cadrul acestui program participă majoritatea țărilor membre ale Consiliului Europei, inclusiv unele organizații internaționale – Comisia Europeană, UNESCO, Organizația Mondială a Sănătății, Crucea Roșie. Programele în majoritatea lor prevăd difuzarea, transmiterea informației despre recentele cataclisme, desfășurarea operațiunilor de salvare, analiza cauzelor de producere a catastrofelor și căile de înlăturare a acestora.

În urma celor expuse mai sus, putem conchide că în condițiile globalizării o mare parte a organizațiilor internaționale, create în perioada „războiului rece”, evolutiv își largesc aria de activitate, incluzînd în programele sale problemele ce țin de protecția mediului înconjurător și cercetările științifice. Aceasta se referă și la comunitățile regionale, care în trecutul apropiat se ocupau exclusiv de problemele economice, politico-militare îndreptate spre abordarea problemelor militare defensive și ofensive. După finisarea „războiului rece” și în contextul schimbărilor globale, în fața NATO s-a pus problema de a-și găsi locul în cadrul organizațiilor internaționale în condițiile unei lumi globalizate. Anume acest fapt se hotărăște în cadrul reformării și transformării Alianței Nord Atlantice.

Odată cu apariția noilor probleme globale se întăresc acele funcții ale NATO care în perioada „războiului rece” se aflau într-o stare latentă de dezvoltare. Aceasta se referă la programele nemilitare ale Alianței, care în noile condiții pot condiționa

transformarea NATO și ajută la formarea sa ca actor al proceselor politice globale.

Micșorarea posibilităților utilizării puterii tradiționale în situațiile de conflict, duc la creșterea importanței cooperării politice nemilitare. Aspectul militar-politic și reorientarea activității spre forma nemilitară măresc importanța Alianței în sfera politică. Astfel, incluzându-se tot mai mult în soluționarea problemelor globale, NATO își lărgeste competența și devine o organizație internațională universală. Într-o așa conjunctură, influența politică a Alianței asupra proceselor regionale și globale va fi în permanentă creștere.

Se presupune, că evoluția Alianței în domeniul nemilitar este deja predestinată și în perspectivă componenta militară a NATO va fi în descreștere, cedînd pozițiile prioritare colaborării nemilitare, deoarece marea majoritate a problemelor în condițiile globalizării nu pot fi soluționate prin implicarea forțelor armate.

În conformitate cu pozițiile adoptate de conducerea NATO, aspectele nemilitare, în special protecția mediului și promovarea cercetărilor științifice în comunitatea academică, constituie un domeniu proiritar la etapa actuală. Acest aspect va fi abordat într-o lucrare ulterioară.

Note:

1. Доклад Генерального Секретаря ООН Кофи Аннана «При большей свободе». – <http://www.mi.org/russian/largerfreedom/summary.html>, 15.12.2005
2. About UNEP The Organization – United Nations Environment Programme. – <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43>, 01.09.2005
3. FAO SD Dimensions Environment. – http://fao.org/sd/edef_en.htm, 01.09.2005.
4. About the man and the biosphere programme, MAB. – <http://www.unesco.org/mab/index.html>, 01.09.2005
5. Indoor Air, Water, Sanitation and Health. – http://www.who.int/topics/environmental_pollution/en/, 01.09.2005
6. Protection of the Environment. – <http://www.-ns.iaea.org/tech-areas/wastesafety/enviro-protection.htm>, 09.12.2004
7. The IMF and the Environment. – <http://www.imf.org/external/np/ext/facts/enviro.htm>, 01.09.2005
8. Activities of the European Union. Environment. – http://www.europa.eu.int/pol/env/index_en.htm, 01.09.2005.

SECURITATEA ECOLOGICĂ A STATELOR ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII

Vlad Galin-Corini

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

Environmental misbalances and decreasing of the quality of environment by disrespecting of ecological norms as basic object of interests of national strategies on security in many different countries are considered by contemporary scientific and political communities, to be among most severe risk factors and direct threats for national security. Degradation of air, soil, water resources could seriously affect economic growth, quality of food produces, of domestic animals and public health. Various aspects of material and juridical responsibility of states for environmental damages are imperatively important to be considered for the future regulation of this field, in the context of this global problems.

Strategiile de securitate națională implementate în diverse țări înscriu, de cele mai multe ori, printre factorii de risc la adresa securității naționale, ”deteriorarea mediului ambiant, prin nerespectarea normelor ecologice. Problema mediului ambiant a devenit în prezent cu atât mai sensibilă, de importanță cardinală, în toate straturile societății, inclusiv în rândurile clasei politice, cu cât au început să se accentueze dezechilibrele ecologice, ceea ce a generat așa-numita „criză ecologică”. Și aceasta, ca urmare a faptului că în natură, nu numai în interiorul unei țări, ci și în statele vecine, se produc fenomene care perturbă grav relația om-natura. Deșertizarea, poluarea aerului, a apei și a terenului, dispariția pădurilor și a speciilor numeroase de animale, distrugerea patrimoniului genetic, subțierea stratului de ozon și efectul de seră, ploile acide, intensificarea uraganelor, încălzirea planetei etc. sunt doar câteva din fenomenele pe care omenirea începe să le conștientizeze. S-a ajuns la stadiul când problemele securității ecologice depășesc cadrul național, ele devenind mai degrabă probleme globale. Este binecunoscut, în acest sens, accidentul produs la Centrala atomoelectrică de la Cernobîl, care a dus la formarea unui nor radioactiv care a afectat Ucraina, Bielorusia, Polonia, România, Franța, Germania și alte state. Un alt exemplu ce demonstrează că poluarea nu cunoaște granițe este faptul că lacurile și pădurile din estul Canadei suferă din cauza fumului venit de la Pittsburg, iar cele din Scandinavia – datorită gazelor acide din Anglia și regiunea Ruhr-ului. Aceste fenomene au constituit, nu o dată, surse de tensiuni și insecuritate.

Experții constată că până de curând multe fenomene de deteriorare a mediului au fost, în mod tipic, locale și puteau fi eliminate prin acțiuni la nivel local și național. Acestea cereau un anumit preț, dar el putea fi suportat. Astăzi însă au fost identificate alte amenințări la adresa mediului, cu un alt grad de amploare și dificultate, și care cer cu totul altă abordare. Este vorba despre fenomene de macropoluare, cu caracter global, și care nu pot fi eliminate prin efortul unei singure țări.

Nu întâmplător, având în vedere proporțiile foarte mari, ca și efectele tot mai

nocive asupra mediului înconjurător, protecția acestuia se înscrie printre marile probleme ale lumii contemporane.

Degradarea aerului, solului, apelor poate afecta grav creșterea economică, calitatea produselor agroalimentare, sănătatea publică etc. Astfel de vulnerabilități dăunează proceselor și fenomenelor economice și sociale, care condiționează într-o însemnată proporție securitatea națională. În acest context, țările dezvoltate își asumă, în general, menținerea preferențială a industriilor nepoluante, respectiv, a electronicii, mecanicii fine și a unei părți din industria ușoară, înclinând spre efectuarea investițiilor în alte țări pentru anumite ramuri industriale poluante și mari consumatoare de materii prime și energie. Astfel de acțiuni ar trebui să genereze serioase semnale de alarmă.

Conservarea elementelor naturii reprezintă, poate, premisa cea mai importantă pentru dezvoltarea omului pe plan biologic, educativ, științific, moral etc. Se constată că factorii de mediu pot exercita influențe directe și indirecte la adresa securității fiecărui stat în parte.

Unul dintre acești factori, socotit, de altfel, și element vital al vieții, îl constituie apa și resursele de apă. Necesitățile de apă sunt direct proporționale cu nivelul de dezvoltare economico-socială și de civilizație. Cât privește disputele pentru sursele de apă, documentele Programului Națiunilor Unite pentru Mediu constată că, la ora actuală, 18 râuri și fluvii pot constitui posibile motive de dispută internațională. Exemplul cel mai elocvent poate fi cel al Turciei, care, prin dominarea cursului superior al Eufratului, poate periclita oricând nevoile de apă ale Siriei și Irakului, ceea ce nu ar face altceva decât să facă mai dificilă situația din zonă. În acest sens, anunțul Turciei din 1989 privind închiderea, pentru o lună, a curgerii apelor Eufratului spre Siria și Irak, în scopul efectuării de reparații la barajul Ataturka, a stârnit panică în cele două state, datorită, mai ales, efectelor economice negative ce se prefigurau pentru acestea, constituind, în același timp, prilejul a numeroase speculații cu privire la relațiile dintre statele zonei.

Dacă e să ne referim la experiența României, de notat că ea se numără printre țările sărace din punctul de vedere al resurselor de apă dulce, debitul mediu anual al râurilor sale asigurând 1750–1800 metri cubi/locuitor, cantitate care este de aproape trei ori mai mică decât pe ansamblul Europei (4800 metri cubi/locuitor). Nu este mai bună situația nici în privința calității apelor. Astfel, din 20.000 km de râuri care sunt urmărite în mod deosebit prin sistemul de supraveghere a mediului și care prezintă importanță sub aspect economic, aproximativ 4000 km sunt ape degradate, lipsite de forme de viață. Circumstanțe care s-au creat și care continuă să se amplifice sunt cele ce țin de deversarea sau depozitarea necorespunzătoare a deșeurilor industriale și menajere, producerea de accidente tehnologice sau sabotaje la obiectivele economice (chimice, nucleare etc.). În fond, poluarea surselor de apă ar putea avea loc și datorită unor accidente sau ca urmare a neluării unor măsuri adecvate pe teritoriul altor state.

Corelația dintre mediul propriu-zis și starea acestuia, pe de o parte, și securitatea națională, pe de altă parte, poate fi pusă în evidență și pe baza altor elemente. În acest sens, ne-am putea referi, spre exemplu, la locul și rolul pădurii și impactul acesteia asupra apărării și securității naționale. De fapt, pădurea îndeplinește funcții de natură economică, socială, hidrologică, antierozională, climatică, sanitară, militară, estetică, ecologică etc. Fie rămânând și numai la această enumerare, putem deduce însemnătatea excepțională a fondului forestier în menținerea unui echilibru ecologic optim.

Optimizarea unui astfel de echilibru devine deosebit de benefică pentru securitatea cetățeanului, a socioorganizărilor și a sistemului social global, asta doar în situația când „aurul verde” este prețuit și exploatat rațional. Multe decizii luate în ultimii ani, dar mai ales nepăsarea privind întreținerea fondului forestier, pot determina o adevărată catastrofă ecologică cu efecte multiple, inclusiv pentru securitatea națională pe termen mediu și lung. Iată de ce optăm pentru raționalitatea deciziilor în acest domeniu, decizii care să aibă în vedere că orice risc ignorat, uneori cu bună știință, poate avea, în timp, efecte catastrofale.

Un element deosebit de important în balanța ecologică îl reprezintă solul. Calitatea și puritatea acestuia nu fac decât să-i sporească valoarea economică. Dacă ar fi să ne referim doar la agricultură, am putea sublinia faptul că întreaga producție obținută în cadrul acestei ramuri depinde de calitatea solului și de ecologizarea lui continuă.

Alunecările tot mai frecvente de teren, calcifierea și sarăturarea solului pe suprafețe întinse, precum și scăderea continuă a potențialului productiv sunt doar câteva aspecte ce vin să demonstreze că solul trebuie apărat. Altfel el poate deveni pe sute de hectare o „Sahara autohtonă”, afectând în acest fel, pe de o parte, securitatea sanitară, iar pe de altă parte, securitatea economică, precum și alte subsisteme ale securității naționale.

Există numeroase argumente ce ar putea fi prezentate în vederea demonstrării faptului că protecția mediului influențează starea de securitate. De remarcat că protecția mediului ambiant contribuie la realizarea securității prin influența pozitivă a creșterii produsului național brut, indicator esențial în ceea ce privește aprecierea puterii de apărare a unui stat; menținerea la cote ridicate a capacității de muncă a cetățenilor; asigurarea protecției resurselor naturale ale națiunii; păstrarea resurselor fundamentale – aerul, apa și solul – în forma și proporțiile necesare existenței și bunăstării oamenilor.

Având în vedere pericolozitatea riscurilor de natură ecologică pentru securitatea națională, ne exprimăm opinia, conform căreia deciziile care ar putea antrena efecte de ordin ecologic vor trebui adoptate cu foarte mare precauție, punând la baza acestora niște principii, cum sunt: 1) reducerea efectelor daunelor; 2) conservarea biodiversității și ecosistemelor; 3) respectarea unor regimuri speciale pentru unele activități periculoase. Nu-i mai puțin adevărat că în zilele noastre evenimentele cu implicații ecologice negative s-au înmulțit, multe dintre acestea înscriindu-se în ceea ce numim „eco-război”, care, în opinia specialiștilor, s-ar putea situa, în viitor, în prim-planul confruntărilor. Respectiv, este imperios necesar un control riguros, legat de respectarea tratatelor ambientale, așa cum astăzi sunt respectate tratatele care se referă la convențiile privind controlul armamentelor.

În contextul problemelor abordate se impune considerarea problemelor privind răspunderea materială și juridică a statelor pentru daune ecologice. Dreptul internațional nu cuprinde încă norme universale cu privire la răspunderea statelor, acestea decurgând mai mult din aplicarea principiilor bunei vecinătăți sau a echitabilei utilizări – când este vorba, de exemplu, de domeniul fluvial. Astfel, în „Regulile de la Helsinki”, capitolul referitor la poluare (art. IX-XI) apare mai mult ca o recomandare pentru state în a avea o bună conduită în utilizarea apelor râurilor internaționale decât ca o eventuală codificare. Potrivit acestor reguli, poluarea este o «schimbare dăunătoare»

în compoziția naturală ori în calitatea apelor, produsă prin intervenția factorului uman. Există însă și poluarea provocată de factorul natural, pentru că schimbarea fizică avută în vedere este dependentă de voința statelor riverane, fără să fie însă dublată de: consecințe juridice, adică de obligativitatea respectării unor limite permisibile stabilite prin standarde. Așa cum s-a arătat în literatura juridică, cu astfel de noțiuni prea generale, cum sunt cele din „Regulile de la Helsinki”, nu se va putea opera în cadrul răspunderii internaționale atunci când este vorba de „surse moderne” de poluare cu efecte cumulative, greu perceptibile.

Conform art.10 pct.1 lit. a) și b) din „Regulile de la Helsinki”, un stat are mai întâi obligația de a preveni forma de poluare a apei sau orice creștere a gradului de poluare a apei care ar putea cauza un prejudiciu grav pe teritoriul unui stat cobazinal și, în același timp, este obligat să ia toate măsurile rezonabile pentru a micșora poluarea existentă a apei dintr-un bazin internațional, astfel încât să nu cauzeze vreo daună „substanțială” pe teritoriul unui stat cobazinal. În viziunea Comitetului de elaborare a „Regulilor de la Helsinki”, o vătămare este “substanțială” dacă are drept consecință „un impact material sau împiedică folosirea rațională a apei”.

Condiția prealabilă declanșării răspunderii materiale a statului este, deci, existența unei daune materiale. În cazul producerii daunelor materiale, conform dreptului internațional, apare obligația achitării unei compensații corespunzătoare pentru orice acțiune sau abstențiune care ar duce la violarea tratatului.

În concluzie, de remarcat că aceste reglementări sunt legitime, dar ele ar trebui să se aplice riguros, pentru toate statele generatoare de poluare, fără discriminare, indiferent de mărimea lor.

Bibliografie

1. Gheorghe Rusnac. Securitatea statului în sfera ecologică. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2000.
2. Zaira Murgu. Aspecte sociologice ale protecției mediului ambiant: general și particular. Referat pentru obținerea titlului de doctor habilitat în Sociologie în baza lucrărilor publicate, Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept, Academia de Științe a Republicii Moldova. Chișinău, 2000, pp. 41-45.
3. Zaira Murgu. Ecosociologie. Târgu Mureș: Editura “D. Cantemir”, 1999.
4. Constantin Gh. Marinescu. Securitatea ecologică a statelor în societatea contemporană. În: Ecologie și spiritualitate. Iași: Editura „D. Cantemir”, 2002.
5. Constantin Gh. Marinescu. Criza ecologică mondială. În: Ecologie și Umanism. Iași: Editura „D. Cantemir”, 2001.
6. Zaira Murgu. Ecologie socială. Târgu Mureș: Editura “D. Cantemir”, 1999.
7. Constantin Gh. Marinescu (și colab.). Protecția mediului ambiant, condiție a dezvoltării civilizației umane, În: Ecologie și societate. Târgu Mureș: Editura “D. Cantemir”, 1998.

ASPECTE POLITICE ȘI BIOETICE ALE PROBLEMATICII BIOSECURITĂȚII

*Serghei Sprincean, doctor în politologie, cercetător științific coordonator
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Summary

Biosecurity became lately a fundamental preoccupation for many different scientists all-over the world. Importance of assuring of biosecurity appears as one of basics conditions for global sustainable development of humankind. Biomenaces are studied as basic problem of the problematic of biosecurity. Bioethics comes with a new approach to this problematic and propose to analyze possible exits from contemporary complex crisis through systemic changes of moral attitudes to alive been, life and biosphere as totality of life conditions and location of biologic life in this universe.

Securitatea, în cel mai vast sens, ca preocupare umană tradițională, atât la nivel individual, cât și, mai ales, la nivel macrosocial, denotă un vădit caracter reactiv. Preocuparea pentru securitate ca fenomen și ca stare de echilibru sistemic durabil apare concomitent cu conștientizarea pericolelor și / sau a amenințărilor din partea diferitor tipuri de origine fie intrasistemică sau extrasistemică, provocate de diverse erori și inexactități ce țin de sistematizarea, coagularea ideatică sau articularea scopului, metodelor și căilor sau instrumentelor la care se recurge în vederea atingerii obiectivului vizat.

Potrivit numeroaselor surse, biosecuritatea capătă multiple sensuri și înțelesuri funcționale în dependență de abordarea praxiologică și teoretică a perturbațiilor catastrofale din biosferă în perioada contemporană. Astfel că organizațiile regionale și internaționale tind să definească acest concept drept totalitate de măsuri luate pentru a reduce sau elimina riscurile potențiale ce pot apărea ca o consecință a utilizării organismelor modificate genetic, care ar putea avea efecte adverse asupra sănătății umane și asupra conservării și utilizării durabile a diversității biologice. Pe de altă parte, biosecuritatea apare ca rezultat al eforturilor de reducere sau eliminare a riscurilor potențiale care pot apărea ca o consecință a utilizării biotehnologiei moderne și a produselor bioindustriale [1].

Majoritatea convențiilor internaționale, ca elemente ale sistemului mondial și regional de cooperare privind biosecuritatea, vin să contribuie la asigurarea unui nivel adecvat de protecție pentru siguranța transferului, utilizării și manipulării cu OVMG (organisme vii modificate genetic), care dețin o combinație de material genetic, obținută prin intermediul biotehnologiei moderne, capabile de reproducere și / sau multiplicare și care ar putea avea efecte nefaste asupra conservării și utilizării durabile a diversității biologice, ținându-se cont de pericolele și riscurile pe care le pot prezenta pentru sănătatea umană, inclusiv în condițiile transferului transfrontalier neautorizat al acestora.

Nevoia de biosecuritate în perioada contemporană este generată de numeroasele amenințări și pericole pentru viața umană sau pentru echilibrul biosferei. Biotehnologia modernă a apărut relativ recent și poate conține unele necunoscute în privința

interacțiunii dintre OVMG și mediul înconjurător. La fel, eventualele efecte negative asupra diversității biologice și potențialele pericole pentru sănătatea umană constituie subiecte controversate în prezent. Astfel, există riscul apariției unui impact negativ și destabilizant al noilor biotehnologii asupra unor elemente din faună sau floră sau asupra mediului înconjurător în totalitate. Există îngrijorări reale ale specialiștilor care vizează comportamentul unor OVMG pentru a nu deveni specii invazive sau care periclitează stabilitatea materialului genetic nou format. Pericolul apariției unor maladii incurabile și pandemice, ce pot amenința cu dispariția întreaga specie umană, de asemenea fac parte din lista potențialelor subiecte de preocupare a savanților din domeniul biosecurității.

Înconjurată de numeroase amenințări la adresa securității sale, societatea umană, în plină criză pluridimensională, se arată organic preocupată pentru realizarea eficientă a unei supraviețuiri durabile a omenirii într-un context noosferic, obiectiv pentru care se impune imperativ adaptarea problematicii biosecurității la necesitățile și provocările stringente ale societății contemporane și subordonarea preocupărilor pentru asigurarea biosecurității, cu scopul suprem – supraviețuirea calitativă a omului diverselor crize fără de precedent în istoria umanității. În acest context, biosferocentrismul, ca paradigmă fundamentală bioetică, vine să propună în ecuația edificării noosferice noi soluții viabile și să contribuie la stabilizarea vectorului dezvoltational în sfera optimizării atitudinii morale față de vietate, de biosferă, incluzând și condițiile, mediul optim pentru existența vieții pe Terra. Totodată, și sistemul politic național și internațional, în faza depășirii crizelor, în corelație cu provocările și amenințările la adresa biosecurității globale, capătă noi valențe și funcții, în condițiile când organismele internaționale, sprijinite de structurile naționale de stat, sunt nevoite să se confrunte cu intensificarea dinamicii evoluției aliniere a echilibrului mondial, în calea atingerii stadiului durabil și noosferic în dezvoltarea sociumului[2].

Civilizația umană înregistrează o evoluție importantă, nemaivăzută până acum, a științei, tehnicii și tehnologiilor, mai cu seamă în ultimele decenii, dintre care se remarcă în mod deosebit progresul biotehnologiilor, geneticii, biomedicinii, domenii ce aduc în prim plan preocupările vitale ale lui *Homo Sapiens* pentru o existență mai calitativă, dar și obsesia sa economică și tehnologică pentru exploatarea viului, a potențialului biologic, genetic, psiho-intelectual și mental al vietăților Terrei, inclusiv al său propriu [3].

Relația dintre biosferă și societatea momentului, dominată de goana creșterii economice nedurabile, de valorile financiare percepute ca fiind absolute în calitate de substituent al vieții însăși, denotă un coraport necoevolutiv, dăunător și reciproc distructiv dintre socium și natură, ce poate aduce doar prejudicii serioase pe termen lung, atât mediului ambiant, cât și omului ca parte integrantă a naturii vii. Paradoxal, deși fiind parte integrantă a ei, omul contemporan ajunge să provoace natura la o competiție acerbă, pe care din start nu are nicio șansă să o câștige, pe motiv că natura, în sensul cel mai larg al termenului, se referă la multiplele aspecte și realități din mediul ambiant mai apropiat sau mai îndepărtat al omului, dar și la unele aspecte ce țin de structura și esența sa internă. Natura, în marea majoritate a cazurilor, rămâne imprevizibilă pentru om, continuă veșnic să constituie o necunoscută absolută, plină de surprize, ce, foarte des, ridică în fața societății dileme existențiale complexe

(calamități naturale, schimbări climaterice etc.), asociate, în numeroase cazuri, unor pericole supreme pentru om ca și specie biologică [4].

Problematika securității și asigurării stabilității sistemice dintotdeauna era însoțită de preocuparea societății umane pentru studiul și prevenirea pericolelor, riscurilor și atacurilor la viabilitatea și sustinabilitatea sistemelor sociale atât la nivel „micro”, cât și la nivel „macro” de organizare și funcționare.

Securitatea umană, ca și componentă a biosecurității, reprezintă o preocupare centrală în întreaga teorie a securității generale, pe motivul că anume securitatea umană poate să determine metodologic și strategic alte tipuri de securitate, ca și evoluția pe viitor a întregii sfere a asigurării securității. Pericolele pentru securitatea umană nu sunt exclusiv, imergent și inevitabil numai biologice, ci implică și influențează, într-o mare măsură, alte aspecte multiple ale problematicei securității umane care, tangențial, determină configurația ulterioară a nevoilor și priorităților din cadrul sferei securității omului.

Esența și obiectivul primordial al necesității asigurării securității în general și a biosecurității în mod special constituie tendința de asigurare a condițiilor optime pentru dezvoltare și progres în cadrul unui anumit sistem. Reformele, de obicei, sunt generatoare de progres pe motivul că în sistemele ce sunt supuse permanent proceselor reformatoare crește probabilitatea schimbărilor pozitive în comparație cu sistemele în care nu se promovează reformele și inevitabil, după stadiul de stagnare ajung să degradeze prin pierderea controlului asupra echilibrului și stabilității atât macrosistemice, generale cât și microsistemice locale, la scara fiecărui element component. Rămân deschise câteva aspecte referitoare la stringența identificării scopurilor și obiectivelor schimbărilor reformatoare și referitor la ritmurile și amploarea acestor schimbări pentru evitarea unei creșteri exagerate valorice și calitative, în cadrul căreia se acumulează o masă critică a re-acțiunii și dezechilibrului care aduce în final (după o perioadă de creștere vertiginoasă sau bum) la o descreștere semnificativă prin pierderea controlului asupra ritmurilor de creștere și, în consecință, contribuie decisiv la reducerea parțială sau totală a capacității de dirijare a dezvoltării sistemice. Identificarea scopurilor și obiectivelor schimbărilor întreprinse rămâne a fi o preocupare centrală a analiștilor și reprezentanților științei academice de rând cu regândirea permanentă a formelor finale, destinației ultime, a trendurilor și direcțiilor de dezvoltare pe viitor [5].

Securitatea ființelor biologice (vii) poate fi concepută și identificată, într-un anume sens, ca securitate biologică sau biosecuritate, și presupune o specializare mai îngustă și o abordare mai directă a problemelor legate de viu, vietate și/sau viață. Asigurarea biosecurității se configurează a fi o preocupare prioritară pentru organizații ale societății civile în mod special, dar și pentru unele instituții internaționale și de stat precum: Ministerul Mediului (și a agențiilor acestuia în teritoriu), organe militare și represive, de anchetă, organe ale ministerelor de forță și de asigurare a ordinii de drept în stat ce veghează la respectarea legislației din domeniu și sunt responsabile pentru descurajarea comportamentelor ce atentează la echilibrul biosferic și la biosecuritatea atât a întregii societăți, cât și la cea a fiecărui cetățean.

Biosecuritatea, totodată, poate constitui o preocupare teoretică, științifică, ce vizează coordonarea dintre necesitățile, temerile individuale și sociale cu factorii bi-

ologici și naturali. De asemenea, biosecuritatea, ca teorie științifică, trebuie să fie preocupată de bunăstarea și procesul de asigurare a acesteia cu referire la ființele vii și natura vie (flora și fauna). Biosecuritatea presupune și un șir de politici și strategii de anihilare și descurajare a activității biopericuloase, ceea ce vizează setul complet de metode restrictive, pe lângă metodele de încurajare a comportamentelor individuale și sociale în vederea respectării principiilor impuse în mod imperativ, de iminența edificării sistemului de biosecuritate în societatea umană la scară globală, în vederea promovării valorilor ce țin de biosecuritate, a metodelor de relații dintre vietăți, dintre stat și om, în vederea promovării politicilor naționale și internaționale în vederea consolidării biosecurității societății în relație cu natura [6].

Problematica potențialelor pericole și riscuri se remarcă în cadrul problematicii biosecurității în mod deosebit. În acest sens, biopericolele se identifică și se definesc ca orice gen de pericole pentru viață. Problematika biosecurității este într-o concordanță apropiată cu tematica pericolelor pentru viață, în sensul cel mai larg posibil al cuvântului. Pericolele și amenințările pentru vietate pot fi clasificate în funcție de numeroase criterii și sisteme de referință. În dependență de criteriul corelației dintre natură și societate, identificăm asemenea categorii de biopericole precum: pericole și amenințări socionaturale; biopericole intersociale, pericole biologice antroposociale. O eventuală clasificare a pericolelor și riscurilor ce pot atenta la echilibrul biosecurității sistemelor includ astfel de categorii precum: pericole din interiorul sistemelor social-politice, pericole identice unor cataclisme naturale de intensitate și gravitate diferită, evaluate post factum, foarte des, în baza amplitudinii dezastrelor cauzate.

De asemenea, se remarcă, în raport cu evoluția relațiilor sociumului cu mediul natural, biopericole ce provin din sistemul sociopolitic represiv, generate de o anume doză de insecuritate la scara unui anumit stat, indusă de intenția autorităților de a controla mai bine populația proprie prin diverse tertipuri biopsihotice sau campanii medico-biologice cu caracter obligatoriu pentru populație, dar care le pot crea anumite stări de vulnerabilitate și / sau dependență de autoritățile statului. Pericole biologice ce se referă la cataclisme naturale, fiind o altă categorie de biopericole, implică riscuri pentru starea biologică a vietăților terestre coroborate cu un șir de fenomene naturale violente cu impact nociv asupra stării acestor vietăți. Diverse cataclisme naturale cu urmări nocive sau chiar catastrofale atât pentru om cât și pentru alte vietăți, pentru mediu și biosferă, se referă la aceeași categorie de biopericole.

Pericolele socionaturale pentru vietate și biosferă ca mediu propice existenței și dezvoltării sale conțin aspecte amenințătoare ce provin din degradarea relațiilor societății umane cu natura sau din deteriorarea coraporturilor unor elemente sociale, luate în parte, cu mediul înconjurător. În acest context, amenințările ecologice în toată complexitatea lor, implicând degradarea solului, apei, aerului, a stratului de ozon al planetei etc. se remarcă ca fiind aspectele cele mai grave ale pericolelor socionaturale. O altă componentă inclusă în categoria pericolelor socionaturale este degradarea bogăției de resurse ale planetei Pământ prin epuizarea lor, utilizarea irațională a resurselor subsolului planetei, a resurselor de apă potabilă, a resurselor energetice tradiționale ce generează imediat o discrepanță semnificativă în plan economic, se prefigurează a deveni o premisă suficientă pentru declanșarea unei crize socioeconomice și, implicit, politice [7].

Categoria biopericolelor intersociale se referă la potențialul agresiv al conflictelor dintre state și sisteme politico-economico-sociale, luând forma unor conflagrații la scară mondială, și a unor conflicte minore militare și informaționale, a animozităților comercial-economiche și tensiunilor etno-religioase locale, ce reprezintă o îngrijorare crescândă atât pentru guvernele statelor implicate în aceste diferende, cât și pentru statele limitrofe unor conflicte locale minore sau pentru organizații mondiale ce își propun menținerea unui climat general de încredere reciprocă și stare de bună înțelegere dintre statele lumii, precum ONU, OSCE etc. Unul dintre biopericolele intersociale majore reprezintă amenințarea continuă a utilizării armelor nucleare, ce pun sub lovitură directă viața pe Terra, ce vine să pericliteze viitorul oricărei vieți, inclusiv a omenirii în totalitatea ei și a fiecărui om în parte, indiferent de specific sau apartenență de grup. Armele biologice de asemenea reprezintă o amenințare reală la adresa vieții în general, cu atât mai mult cu cât crește, odată cu progresul tehnico-științific, accesibilitatea acestora, inclusiv pentru diverse elemente antisociale cum ar fi terorismul local.

Biopericolele antroposociale, fiind în concordanță directă cu nivelul și stadiul de dezvoltare a societății, și a individului uman, conțin amenințări și riscuri serioase, inclusiv biologice, reieșind din diverse raporturi problematice în cadrul social, cauzate de unele limite și stări de vulnerabilitate a indivizilor umani în fața colectivelor sociale sau sistemelor sociumului, responsabile de asigurarea unor servicii și asistențe sociale, precum riscurile pe care le poartă corelația dintre necesitățile medico-biologice ale individului și limitele sau potențialul redus al sistemelor de ocrotire a sănătății, a sistemului de protecție socială, necesitățile spiritual – educaționale ale individului și starea sistemului educațional, dar și discrepanța dintre necesitățile societății, cerințele imperative ale acesteia și posibilitățile biologico-genetico-medicale și educaționale ale omului.

Potrivit impactului acestora asupra biosferei, asupra mediului natural, unde este posibilă viața pe planeta noastră, biopericolele se clasifică în riscuri ce amenință echilibrul întregii biosfere prin modificarea condițiilor și climatului necesar pentru perpetuarea vieții, în cazul în care se induce sau se influențează unul sau mai multe dintre parametrii biosferei până la stadiul când continuarea vieții devine imposibilă. O altă categorie constituie pericolele biologice cu impact asupra unei regiuni geografice sau areal biologic ori asupra unei clase biologice ca și componentă a unui spațiu limitat. Cel mai des acest tip de pericole capătă forma unui atac premeditat sau risc indus și provocat cu intenție ori a unui pericol admis prin imprudență cu impact important asupra stării mediului sau asupra unui element biologic al acestuia, cum ar fi o specie sau clasa biologică sau care ar implica modificări și intervenții în lanțul natural de nutriție, înmulțire sau informare.

Un alt fel de pericole pentru viață și vieți constituie amenințările ce vizează indivizi sau specimene concrete din natura sălbatică, ce conțin un anume risc la adresa integrității acestora, echilibrului sau perspectivelor de dezvoltare a lor pe viitor, ce impun o înrăutățire a stării lor fizice (de sănătate), sociale sau psihice (autoevaluativ). În acest context se mai remarcă o categorie cea a pericolelor biopsihosociale, cu referință exclusivă asupra omului ca și specie biologică, cu implicare asupra altor laturi vitale ale ființei sale, căci securitatea biopsihosocială reflectă exclusiv specifi-

cul ființei umane la care se referă și, implicit, formează conținutul deplin al noțiunii de «securitate umană» în totalitatea ei. Pericolele și riscurile ce amenință securitatea omului sunt complexe și poartă un caracter sintetic. Acest gen de biopericole induc numeroase riscuri pentru om, conceput ca și un complex biopsihosocial, ce amenință cu degradarea și stoparea dezvoltării omului în complex, pornind de la afectarea fenotipului său biologic, a stării sale de sănătate, a condiției fizice imediate, culminând cu modificările genotipice și mutațiile ereditare ce implică degenerarea stării pe termen lung a unui grup întreg de indivizi ce fac parte din specia umană, pe parcursul unui șir de generații. Condiția biologică determinantă pentru definirea individului uman, implică la rândul său, degradarea condiției psihice și a celei sociale, însemnând o subdezvoltare și înapoiere a proceselor psihice individuale, ajungând până la stadiul unor reacții și reflexe biopsihice rudimentare și subdezvoltate ce implică și o descreștere a condiției și importanței sociale a unor indivizi umani, incapabili, într-o astfel de stare de vulnerabilitate, de o luptă și rivalitate concurențială plenară [8].

Caracterul sintetic și complex al biopericolelor și, implicit, al tematicii biosecurității în general, precum și gradul, seriozitatea amenințărilor se evidențiază pregnant, mai ales, în specificul sistemic și funcțional al pericolelor biologice și riscurilor pe care le poartă pentru alte sfere și aspecte ale vieții, în totalitatea și complexitatea ei, ce se găsesc într-o interdependență și corelație proporțională dinamică.

Preocuparea centrală în cadrul tematicii complexe și pluridimensionale a biosecurității-securitatea umană, capătă noi aspecte în contextul abordării securitologice a edificării unei societăți bazate pe cunoștințe, a unei societăți renovate moral, refondate pe principii noosferice și bioetice. Cu toate că pericolele la adresa securității umane, bazându-se pe substratul biologic uman, implică alte diverse laturi ale vieții umane, au repercusiuni grave asupra unui șir de alte aspecte vitale și tendințe bioculturale ale problematicii asigurării securității pentru dezvoltarea umană durabilă [9].

În coraport cu problematica biosecurității și a biopericolelor pentru viață, tot mai îngrijorător devine subiectul ce vizează aspectele de biosecuritate în concordanță cu subiectul bioterorismului, în calitate de subtip de acțiune teroristă ca manifestare nocivă pe plan sociopolitic și ca fenomen distructiv și inuman în esența sa ce presupune inducerea unei stări de frică și angoasă referitoare la o persoană, un grup bine determinat sau înspăimântarea unei societăți întregi în totalitatea ei, fără a o diferenția pe categorii, cu scopul final de a influența și determina deciziile ulterioare referitor la un anumit subiect sau pentru a determina un anumit comportament ulterior actului de bioterorism. Însă, spre deosebire de terorismul clasic, bioterorismul se caracterizează prin recurgerea la anumite metode și tehnici cu implicații biologice asupra ființei umane, cu impact distrugător asupra totalității de caracteristici specifice condiției biologice a corporalității umane. Cel mai des, bioterorismul recurge la folosirea unor virusi sau agenți patogeni foarte activi, caracterizați printr-o acțiune rapidă și eficiență în vederea modificării stării biopsihice inițiale a persoanei pentru a induce starea letală, cel mai des, sau pentru a cauza anumite disfuncții sau pierderea de către persoană a controlului total sau parțial, pe o perioadă mai îndelungată sau scurtă de timp, asupra facultăților sale biologice, psihice și mentale, în dependență de scopul final al acțiunii bioteroriste și potențialul biotehnologic din dotarea agentului ce aplică aceste tehnici și procedee bioteroriste.

Însă, sunt binecunoscute cazurile când bioteroriștii își propuneau ca obiectiv inducerea stării de teroare unor mase largi ale populației prin amenințarea cu declanșarea unor epidemii în masă sau prin activarea unor agenți patogeni specifici unor maladii contagioase cu incidență sporită a mortalității persoanelor afectate. În acest context, se vor remarca un șir de forme de inducere a stării de teroare și frică la scară socială, prin utilizarea tehnicilor biotehnologice, întreprinse în perioada contemporană a dezvoltării tehnologiilor biologice și medicale de către diverși agenți și factori de control și decizie prin intermediul unor instituții și organizații din domeniul farmaceutic, medical sau sanitar precum experimentele de noi substanțe biochimice și influența lor asupra necesității stabilirii controlului asupra comportamentului grupurilor umane largi sau inducerea artificială, premeditată a unor bacterii și viruși, alți agenți patogeni periculoși pentru viața și sănătatea umană sau a animalelor domestice ori a animalelor sălbatice de care depinde bunăstarea și securitatea ecologică, alimentară sau epidemiologică a oamenilor, cu scopul de a influența negativ și distructiv procesele demografice, cum ar fi cele de creștere a populației, cele de permutație a unor mase importante de oameni pentru a elibera teritorii și/sau resurse naturale, cele de influență asupra natalității și mortalității, nașterilor copiilor cu mutații genetice și cu maladii ereditare în vederea dezavantajării biologic-medico-genetice pe viitor, a populației vizate prin actul bioterorist.

Bioterorismul, ca și orice alt gen de fenomen terorist, operează cu mijloace ofensive, arme sau modalități și sisteme de declanșare a proceselor devastatoare ce au menirea principală de a traduce în practică amenințările și riscurile care sunt făcute publice preventiv, ca și amploarea și caracterul posibilului impact, informații coroborate cu cunoștințele și experiența anterioară ale celor amenințați generează, de fapt, starea psihică de panică și frică paralizantă și, în final, situația de dependență psihomotivă, care oferă amenințătorului terorist avantajul superiorității sale pe perioada deținerii mijlocului ofensiv, a armei, ce poate eventual cauza efectele de care îi este teamă celui amenințat.

Armele bioteroriștilor, cel mai des, fac parte din categoria mijloacelor ofensive cu caracter biologic, arme bacteriologice care pot fi diferențiate după criteriul daunei cauzate sau a efectului generat. Astfel menționăm, ca o primă categorie, armele biologice letale ce au menirea de a cauza decesul individului sau grupului de indivizi implicați în acțiunile militare sau care sunt amenințați și terorizați.

Un alt tip de armă biologică este cea care are ca efect anihilarea factorului uman și / sau reducerea activismului său funcțional pentru o perioadă anumită de timp în care se desfășoară acțiunea teroristă. În acest caz se presupune o scădere calitativă și aplicativă a anumitor facultăți și funcții fiziologice: motorii, emoționale, cognitive, importante și relevante pentru evoluția evenimentului militar sau în vederea impunerii de către terorist a comportamentului cerut.

O altă categorie de arme biologice vor constitui cele ce au ca efect prevenirea unor manifestări militare și sociopolitice ale individului, grupului sau populației vizate prin acțiunea teroristă, prin intermediul unor efecte psihoneurologice sau biointelectuale, ce au ca obiectiv scăderea facultăților mentale ale factorilor de decizie, spre a contribui radical la apariția unor erori de judecată și evaluare în procesele decizionale.

Armele bacteriologice cu efect întârziat și impact pe termen lung sunt o categorie

de mijloace ofensive la care bioteroriștii pot recurge în cazul unor necesități neimEDIATE, de pregătire a terenului unei acțiuni teroriste ofensive rapide pe viitor. În acest context sunt cunoscute unele cazuri de utilizare a metodelor bacteriologice cauzatoare de efecte mutaționale la nivel cromozomial pentru inducerea artificială premeditată a unei alterații a materialului genetic al adversarilor. În această ordine de idei, menționăm mijloacele biologice cu efect de lungă durată ce își propun ca obiectiv de bază pregătirea condițiilor pentru o proximă intervenție și/sau investigație experimentală mai profundă a specificului populației sau a grupului oponent sau pentru o nouă etapă calitativă de influență sau cercetare, la care se recurge în calitate de metodă bioteroristă, în cazul unor măsuri planice riguroase a pregătirii speciale și prelucrării populaționale, cu scopul general de acumulare de informații de o importanță strategică pentru a deține controlul decisiv în cazul declanșării unei eventuale necesități de amenințare a adversarului.

Cu siguranță, la armele biologice descrise mai sus recurg nu doar bioteroriștii. Aceste mijloace biotehnologice ofensive se utilizează tot mai des în acțiunile militare obișnuite și devin o componentă inevitabilă în orice acțiune militară tradițională, fapt ce îngrijorează în mod deosebit, căci, în virtutea faptului că acțiunile militare pe Terra au loc zilnic, neîntrerupt, materialul biologic uman este supus unor fluxuri ofensive biotehnologice sporite, ce se amplifică odată cu progresul tehnico-științific, cu scopul distrugerii și degradării induse a structurii și funcțiilor biologice umane.

Pentru factorii militari și sociopolitici ce utilizează și recurg la arme biologice, populația unei regiuni sau localități, populația Terrei, cel mai des, este percepută ca un cobai de laborator pentru cercetarea efectelor acestor metode și forme de intervenție umană în evoluția firească a diverselor procese ce au loc în cadrul materialului biologic și, în consecință, generează acumularea informației cu caracter științific, ce oferă noi posibilități pentru producerea unor arme cu amenințări biologice globale și mai sofisticate ca structură și efecte și, prin acest fapt, mai puțin controlabile, ce pot fi oricând folosite în detrimentul omenirii întregi.

Situația în care populația supusă unor astfel de experimente degradante pentru condiția și demnitatea umană, ce au loc, cel mai des, într-un vacuum informațional, fără de acordul celor supuși unor astfel de intervenții, deja întrunește suficiente condiții pentru definirea unui model de atitudine și comportament inuman și imoral de aplicare a violenței, inacceptabil din punctul de vedere al teoriei și practicii bioetice. Acea populație umană este percepută de cei care recurg la astfel de metode biotehnologice, ca un fel de «cutie neagră», caracterizată prin iluzia limitării planificate a efectelor nocive ale acestor arme, printr-o autoamăgire cu privire la securitatea personală a aceluia care aplică aceste metode. În consecință, odată cu apariția armelor biologice capabile să afecteze inclusiv spațiul intergalactic, factorii ce recurg la aplicarea armelor biologice pentru a-și satisface interesele lor strategice și a-și atinge scopurile militare și geopolitice, încep să conștientizeze necesitatea izolării, cel puțin a grupului sau populației vizate prin acest fel de intervenții, pentru a localiza și stopa efectele biologice nocive ale aplicării unor astfel de arme și manifestarea distructivă a unor astfel de experimente, mai ales dacă e vorba de unele urmări pe termen lung cu efecte mutațional-genetice profunde și a-și proteja populația proprie de la intervenția similară a adversarilor militari și geostrategici.

În concluzie, amintim că biosecuritatea și biopericolele reprezintă niște concepte ce atrag tot mai mult atenția atât a savanților, cât și a opiniei publice largi, îngrijorate de riscurile și amenințările la adresa mediului de viață, condițiilor de trai, în privința perspectivelor de dezvoltare și evoluție a omului ca specie biologică. Pericolele ce implică componenta biologică devin preocuparea centrală a sferei de cercetare referitoare la biosecuritate. Cu toate acestea, biosecuritatea reprezintă atât o stare de echilibru al întregului spectru al elementelor biologice din cadrul unui sistem, fie de nivel „macro” ca, de exemplu, biosfera, sau la nivel „micro”, cum ar fi individul uman, organismele inferioare omului sau chiar anumite sisteme componente ale acestor organisme. Dar, totodată, biosecuritatea implică o anumită percepție a totalității pericolelor și amenințărilor ce poartă riscuri biologice sau reprezintă ele însele anumite sisteme cu componente sau elemente biologice (precum armele biologice și biochimice sau biofizice) ce atentează la echilibrul altor sisteme decât cele biologice, dar care se regăsesc într-o interdependență de factorul și sistemele preponderent biologice, precum sfera socială, sistemele geologice și geofizice, cele spirituale și intelectuale, de cultură, politice sau economice.

În consecință, aspectele ce țin de implementarea normelor, strategiilor și politicilor bioetice în numeroase domenii unde se utilizează biotehnologiile, ce vin să moralizeze, să normalizeze relațiile societății cu biosfera, au menirea generală de a formula un răspuns adecvat, o soluție viabilă la provocările și pericolul global ce amenință umanitatea contemporană. Problematika supraviețuirii omenirii prin bioetizarea tehnologiilor, prin edificarea unor standarde și normative ce ar promova caracterul inofensiv și prietenos mediului ambiant al biotehnologiilor viitorului, al inovațiilor potențiale, devine una prioritară pentru discursul public, inclusiv cu impact social și politic, și elaborările științifico-practice ale savanților provenind din diverse domenii, care sunt sortiți să colaboreze efectiv spre atingerea într-un viitor previzibil a unui scop comun – elaborarea politicii și strategiei de supraviețuire durabilă și eficientă a comunității umane pe Terra și depășirii amenințării biopericolelor globale.

Soluționarea crizei mondiale actuale globale în contextul unui sistem mondial de biosecuritate reprezintă doar primul pas către o dezvoltare durabilă a societății umane. Din arsenalul de metode și căi de depășire a crizei mondiale se desprind unele ce se pot dovedi mai eficiente și mai binevenite pentru atingerea scopului propus, precum edificarea societății inovaționale și informaționale, bioetizarea relațiilor sociale în interiorul sociumului dar și în coraport cu mediul ambiant, cu natura în genere, însă, pe departe, scientizarea și dezvoltarea biotehnologică a societății viitorului par a fi căile cu amploarea și rezonanța cea mai importantă pentru declanșarea mecanismului social al autoorganizării și asigurării continuității eforturilor pentru atingerea dezideratului final – supraviețuirea durabilă și calitativă a Omului.

Note:

1. Gopal Bioethics: the collapse of consensus. Edited by H.T. ENGELHARD, Jr. Salem (USA): M&M Scrivener Press, 2006. 396 p.
2. ȚÎRDEA, T.N. Elemente de Bioetică. Chișinău: CEP Medicina, 2005.
3. SPRINCEAN, S.; SPRINCEAN, M. Unele aspect bioetice și biopolitice ale geneticii medicale: diagnosticul și profilaxia malformațiilor congenitale. În: Bioetica, Filoso-

- fa și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XIV-a Științifice Internaționale. Red. resp. Teodor N. Țirdea. Chișinău, 2009, p. 86-90.
4. ПОТТЕР, Ван Р. Биоэтика: мост в будущее. Киев, 2001.
 5. KEANE, J. *Global civil society?* Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 220 p.
 6. SPRINCEAN, S. Биоэтика и публичные политики в контексте постдемократии. În: *Материалы Четвертого Национального Конгресса по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010 года, Киев, Украина. Орг. ком. Акад. НАН и НАМН Укр. Ю.И. КУНДИЕВ [etal.]. Киев, 2010, p. 66-67.*
 7. VOINOV-KOHLER, J. *La sécurité globale: Une approche exhaustive de manaces envers la sécurité de l'individu.* [citat 27 noiembrie 2010]. Disponibil pe Internet: <http://www.deza.admin.ch/ressources/deza.produit-f 332.pdf>.
 8. SPRINCEAN, S., SPRINCEAN, M. Unele implicații bioetice ale politicilor societății civile în domeniile ingineriei genetice și geneticii medicale. În: *Științele socio-umaniste și progresul tehnico-științific. Conferință științifică interuniversitară: Materialele comunicărilor științifice, 23 aprilie 2010. Col. de red.: Mihai BRAGA [et. al.]. Chișinău: UTM, 2010, p. 103-108.*
 9. *Pragmatic Bioethics. Second ed. Edited by Glenn McGEE. 2nd ed. Cambridge, Massachusetts, London (England): Bradford Book The MIT Press, 2003. – 293 p.*

ASPECTE ALE SECURITĂȚII SOCIALE A LUCRĂTORILOR MIGRANȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE PREZENT ȘI VIITOR

Olga Poalelungi, cercetător științific
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The extent of temporary labor migration processes in recent decades presents a topic of constant interest for scientific research in Moldova. It is particularly important the complex research of possible consequences for social security of workers migrants and on the stability of Moldova's social security systems – the less studied topic. Therefore, it is necessary to evaluate the key factors of the migration process: chronological stages of external migration from Moldova and the national and international legal regulations related to social security for labor migrants; social and demographic characteristics of migration vectors; duration of stay abroad and intention of migrants to return to the country or not; the basic differences of social security measures covered by the various regional conventions, at the CIS and global level etc.

Amploarea proceselor migrației provizorii în scop de muncă în ultimele două decenii prezintă o temă de interes constant pentru cercetările științifice din Republica Moldova. Un imperativ rămâne cercetarea complexă a fenomenului dat prin prisma consecințelor pasibile pentru securitatea socială a lucrătorilor migranți¹, precum și impactul proceselor date asupra stabilității sistemelor de asigurare socială din Republica Moldova. În examinarea consecințelor migrației de muncă asupra sistemelor naționale care asigură măsurile de securitate socială a populației și elaborarea recomandărilor de politici se cer a fi reflectate: etapele cronologice ale migrației externe din Moldova și ale reglementărilor legale naționale și internaționale ce țin de securitatea socială a lucrătorilor migranți; caracteristicile sociale și demografice ale fluxului și ale vectorilor migraționali; deosebirile de bază ale măsurilor de securitate socială reglementate de diferite convenții regionale, la nivel CSI și global ș.a.

Procesele demografice din Republica Moldova indică o tendință continuă de reducere a numărului populației, inclusiv a populației economic active (*Tabelul 1*), inclusiv prin migrația provizorie în scop de muncă. Or datele statisticii oficiale relevă că, în prezent, peste hotare se află circa 11% din totalul populației sau aproape 24% din populația aptă de muncă. Mai bine de trei pătrimi dintre migranți sunt persoane între 25-54 de ani. Vârsta medie a migranților constituie 35 de ani. În distribuția pe sexe ponderea cea mai mare a migranților o constituie bărbații, iar în distribuția pe medii de reședință – persoanele din mediul rural. Prognozele demografice efectuate de cercetătorii Academiei de Științe a Moldovei [1], la rând cu aceste tendințe, relevă pentru viitor o creștere permanentă a numărului populației îmbătrânite: în perioada

¹ Sub măsurile de protecție socială a lucrătorilor migranți se subînțelege complexitatea tuturor tipurilor de asistență menite să asigure protecția migranților de la riscurile sociale unanim recunoscute cum ar fi: asistență medicală, asistență în caz de îmbolnăvire, de șomaj, asigurare socială la bătrânețe, asistență în caz de accidente de muncă sau boală profesională, în caz de invaliditate, de pierdere a întreprinderii etc.

anilor 2014-2024 numărul persoanelor care vor depăși vârsta de 60 de ani în Republica Moldova va crește de la 559,3 mii de persoane până la 682,3 mii; numărul total al populației se va reduce de la 3.543,7 mii până la 3.401,9 mii persoane, iar coeficientul de îmbătrânire a populației va crește de la 16% până la 20%, sporind gradul de dependență demografică și, drept consecință, gradul de presiune asupra fondurilor sociale.

Tabelul 1. Populația economic activă și populația temporar absentă în legătură cu plecarea în scop de muncă peste hotare, anii 2001-2009 (mii persoane)

Indicatorii	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Populația RM total	3635,1	3627,8	3618,3	3607,4	3600,4	3589,9	3581,1	3572,7	3567,5
Populația economic activă	1616,6	1615,0	1473,6	1432,5	1422,3	1357,1	1313,8	1302,8	1265,3
Populația temporar absentă în legătură cu plecarea la muncă peste hotare	172,0	172,0	291,0	345,3	394,5	310,1	335,1	309,7	294,8
Raportul între populația economic activă și numărul migranților (în %)	10,6%	10,6%	19,7%	24,1%	27,7%	22,8%	25,5%	23,7%	23,3%

Sursa. Datele BNS; MMPSF, calculele autorului (fără datele din regiunea transnistreană).

Proгноza demografică menționată s-a efectuat fără a fi luat în calcul factorul migrațional. Corelate însă cu procesele migraționale, tendințele demografice vor avea un caracter mult mai pronunțat și un impact negativ sporit asupra situației pe piața forței de muncă din țară, sporindu-i astfel gradul de dependență economică și nivelul de contribuții sociale. Pentru a asigura o anumită stabilitate și un nivel de protecție socială mai înalt beneficiarilor sistemului de asigurări sociale raportul optimal dintre numărul contribuabililor și numărul pensionarilor ar trebui să constituie 4,0:1- 5,0:1. Astăzi, însă, evaluarea situației arată un raport de 2,0:1 (Tabelul 2). Situația se complică și prin faptul că presiunea demografică crește, iar migrația nu este luată în calcul și nu contribuie la completarea fondurilor sociale din țară.

Tabelul 2. Raportul dintre populația activă și pensionari

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Populația activă, mii persoane, media pe an	1 432,5	1 422,3	1 357,1	1 313,8	1 302,8	1 265,3
Numărul pensionarilor, mii persoane	627,6	620,7	618,3	621,4	619,4	621,4
Raportul dintre populația activă și numărul pensionarilor	2,3: 1	2,3:1	2,3 : 1	2, 2 : 1	2,1 : 1	2,0 : 1

Sursa: calculele autorului în baza datelor prezentate de CNAS și BNS.

Minimizarea efectelor negative ale migrației externe cere intervenții de ordin politic, în special la componenta ce ține de securitatea socială a lucrătorilor migranți. Însă eficiența acestor politici în mare măsură depinde de factorul internațional.

Pe parcursul ultimelor două decenii, reglementarea proceselor migraționale în plan extern a trecut mai multe etape, în care abordarea drepturilor lucrătorilor migranți și ale măsurilor de securitate socială au evaluat în mod diferit.

Prima etapă (anii 90 – 94 din sec. XX) se caracterizează prin politici interne și externe puțin coerente, abordare reactivă (de răspuns) la activizarea proceselor migraționale declanșate după dezmembrarea URSS. În plan extern, activitatea se axează doar pe semnarea unor acorduri multilaterale în cadrul CSI², ce au tangență la mișcarea migratorie a populației, precum și acorduri în domeniul de asigurare a cetățenilor din statele membre CSI cu pensii [2].

Etapa a doua (anii 95–98 al sec.XX). Schimbarea caracteristicilor socioeconomice ale fluxului migrațional din această perioadă, în special amploarea fenomenului pun în prim-plan necesitatea cuantificării proceselor migrației, reglementarea acestora prin acte normative de durată și, inclusiv, prin acorduri bilaterale cu țările CSI în care prezenta migranților moldoveni este cea mai semnificativă³. Careva reglementări în plan bilateral cu țările din cadrul Uniunii Europene deocamdată lipsesc, deși în urma mai multor cercetări sociologice se observă tendința constantă de emigrare a moldovenilor în scop de muncă în țările Uniunii Europene (Italia, Grecia, Portugalia etc.).

Etapa a treia (sfârșitul anilor 90 – prezent) constituie, în fond, „o realitate concurată și confirmată” a fluxurilor – se cuantifică și se stabilizează direcțiile vectorilor migraționali către țările CSI și UE, se determină caracteristicile de bază ale fluxurilor din punctul de vedere al populației implicate în procesele respective (vârstă, sex, statutul matrimonial, nivel de instruire, locul de trai etc.), se „osifică” rețelele sociale ale migranților, se creează așa-numita „cultură migrațională”, care implică în circuitul migrației externe categorii noi de persoane, crește durata aflării acestor persoane peste hotarele țării.

În perioada dată, în plan intern, sunt adoptate un șir de acte normative care abordează în mod complex reglementarea proceselor migraționale [2; 1], se asigură evidența statistică posibilă a migrației temporare în scop de muncă (*Tablelul 3*). Datele obținute permit inițierea negocierii acordurilor bilaterale cu privire la migrația forței de muncă și protecția socială a lucrătorilor migranți cu 19 state din cadrul Uniunii Europene și terțe țări⁴. Tot în această perioadă se ratifică Convențiile internaționale de bază ce țin de migrațiune și securitatea lucrătorilor migranți⁵.

² „Соглашение о безвизовом передвижении граждан государств СНГ по территории его участников, Бишкек, 9.10.1992”; „Соглашение о гарантиях прав граждан государств – участников Содружества Независимых Государств в области пенсионного обеспечения, 13.03.1992”.

³ Se semnează acordurile bilaterale ce țin de asigurarea socială cu Federația Rusă (1995), Ucraina (1995), Belarus (1995), Uzbekistan (1995), Azerbaidjan (1997), apoi și cu alte țări – Bulgaria (denunțat la 1 ianuarie 2005) și România. La rând cu acestea, sunt semnate acordurile bilaterale ce țin de migrația forței de muncă și protecția socială a lucrătorilor migranți cu Rusia, Ucraina și Belarus.

⁴ Până în prezent au fost semnate doar acordurile cu Italia (2003) și cu Azerbaidjan (2005).

⁵ „Codul European de Securitate Socială”; „Convenția Europeană de Securitate Socială” și Acordul complementar pentru aplicarea Convenției”; „Convenția Organizației Internaționale a Muncii cu privire la agențiile private de ocupare” (ratificată prin Legea nr.482-XV din 28.09.2001); „Convenția Europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant”; „Convenția OIM privind Migrația în scop de Angajare”.

Tabelul 3. Persoane plecate provizoriu peste hotare în scop de muncă
(mii persoane)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Total persoane plecate (mii)	138,3	172,0	231,3	291,0	345,3	394,5	310,1	335,6	309,8	294,9
Pe sexe										
bărbați	93,1	120,1	160,9	199,1	230,8	262,8	197,8	219,3	201,5	185,8
femei	45,2	51,9	70,3	91,8	114,4	131,7	112,3	116,3	108,3	109,1
Pe medii										
urban	56,2	68,0	78,7	89,7	106,6	112,1	92,7	103,0	97,2	89,5
rural	82,1	104,0	152,5	201,3	238,7	282,4	217,4	232,6	212,6	205,5

Sursa: Datele BNS, Ancheta Forței de Muncă

De observat, că modelele de asigurare a securității sociale ale lucrătorilor migranți, în special dreptul la asigurări sociale, dreptul la pensie – aplicat de tratatele în cadrul statelor CSI și ale acordurilor multilaterale și bilaterale cu țările din cadrul Uniunii Europene⁶ diferă esențial. Convențiile semnate la nivel CSI, ca principii și mod de reglementare a problemelor ce țin de asigurarea cu pensii, sunt concepute pe *principiul teritorialității*⁷, iar cele din Uniunea Europeană sunt bazate pe *principiul proporționalității*⁸. La rând cu aceasta se atestă abordări diferite și confuzii în aplicarea definiției *lucrător – migrant*, vârsta la care persoana are dreptul la pensie; calcularea vechimii de muncă efectuate în baza contractelor de muncă sau a activităților efectuate în baza contractelor de drept civil, condiționarea anumitor drepturi⁹ etc.

Modul diferit de abordare a problemelor ce țin de securitatea socială a lucrătorilor migranți va crea confuzii pentru realizarea în viitor a drepturilor acestora la una din formele de asigurare socială (tip de pensii), fie în țara de destinație – în cazul în care rămân în această țară, fie în Republica Moldova – în cazul în care revin. Mai mult ca atât, aplicarea normelor acordurilor menționate se referă doar la migranții angajați legal în câmpul muncii. Deoarece majoritatea migranților moldoveni în țările recipiente nu beneficiază sau nu au beneficiat de asemenea statut perioade îndelungate de timp, au activat ilegal sau în sectoare informale [3] asupra lor nu se răsfrâng normele respective, iar perioada activității neasigurate nu poate fi luată la calcularea beneficiilor sociale nici în țara-gază, nici în Republica Moldova.

În ce privește – situația migranților care dețin *statut legal* în țările de destinație, indiferent unde se află: în țările CSI sau cele din Uniunea Europeană, pentru ei există

⁶ Asemenea acorduri sunt semnate cu Republica Portugheză, Republica Bulgară, România.

⁷ Principiul dat prezumă că pensiile pot fi stabilite și plătite din mijloacele financiare ale acelei părți contractante pe teritoriul căreia persoana își are domiciliul permanent.

⁸ Principiul proporționalității prezumă achitarea părții de pensie calculată pentru perioada de cotizare la sistemul public de asigurări sociale realizat pe teritoriul țării membru al acordului. Esențial în acest sens este *dreptul lucrătorului migrant la exportul prestațiilor sociale achitate și dreptul de a beneficia de prestațiile dobândite în statele în care și-a desfășurat activitatea, pe teritoriul statului de domiciliu* (menținerea drepturilor dobândite).

⁹ Ca exemplu, potrivit legislației ruse, dreptul la asigurarea cu pensii îl au doar *persoanele care locuiesc permanent* pe teritoriul Federației Ruse. Astfel, rezultă că migranții care nu dispun de un asemenea statut de permanență sunt privați de acest drept.

o problemă comună – lipsa mecanismelor sigure de evidență nominală a defalcărilor efectuate în fondurile sociale, în special pentru perioade de activitate în diferite țări. Situația este dificilă și pentru migranții cu statut legal, dar care activează în țările pentru care nu sunt semnate acordurile ce țin de migrația forței de muncă și protecția socială a lucrătorilor migranți, precum și pentru migranții care sunt antrenați în activități informale (lucrul în gospodăriile casnice, activități pe patentă etc.).

Tabelul 4. Persoanele de 15 ani și peste declarate plecate la lucru peste hotare, pe grupe de vârstă și țări de destinație potrivit situației pentru anul 2008

Țări de destinație	Grupe de vârstă					
	total	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Total	309,7	75,9	85,8	79,6	60,1	8,4
Grecia	2,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Israel	8,0	0,0	1,5	2,8	2,8	0,0
Italia	55,4	10,7	13,0	16,5	13,4	1,9
Portugalia	5,6	0,0	0,0	2,0	1,6	0,0
România	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Rusia	191,1	50,4	53,6	48,9	33,4	4,8
Turcia	7,9	2,0	2,6	1,6	1,6	0,0
Ucraina	10,9	3,5	3,0	2,4	1,6	0,0
Alte țări	26,3	7,1	9,3	4,3	5,0	0,0

Sursa: Ancheta Forței de Muncă a Republicii Moldova, ocupare și șomaj, BNS, 2009.

Studiile Biroului Național de Statistică indică că din totalul migranților aflați temporar în scop de muncă peste hotare doar 41,6% au permis de ședere și de lucru. Acest procent este relativ mai mare în țările UE decât în cele din CSI. Spre exemplu în Italia de permis de ședere și de lucru dispun 46,6% din totalul migranților, iar în Federația Rusă – 43,7%. La evaluarea consecințelor socioeconomice este necesar să se țină cont că numărul migranților în Italia (55,4 mii persoane) este mult mai mic decât cel pentru Federația Rusă (191,1 mii persoane), iar caracterul lucrului și modul de efectuare a defalcărilor în fondurile sociale diferă esențial. În Italia, defalcările în fondurile sociale urmează să fie efectuate de către angajatori. În Federația Rusă – pentru persoanele oficial angajate – patronul, iar pentru cei care activează în baza patentei mecanismul de aplicare și de efectuare a transferurilor nu este clar determinat.

Cercetările efectuate [4] indică că atât statutul legal și activitatea în baza permisului de muncă, cât și existența acordurilor bilaterale ce reglementează procesele migraționale nu constituie o garanție de asigurare a măsurilor de securitate socială a migranților. Astfel, migranții primesc un salariu mult mai mic decât băștinașii (44% față de salariul băștinașilor), 22,2% de migranți lucrează zile de lucru excesive, dispun de dreptul la asigurare medicală doar 12,5% dintre migranți, de concediu de boală plătit – 9,3%, de indemnizațiile pentru accidente în muncă – 7,4%¹⁰, de transferuri în fondurile de pensionare doar 6,8% [4]. Ilustrativă este și analiza datelor privind accesul la drepturi sociale ale lucrătorilor migranți în Federația Rusă și în Italia¹¹ (Tabelul 5).

¹⁰ Datele Cercetării „Migrația Forței de Muncă”, BNS, 2009. Chisinau, 2009.

¹¹ Cu ambele state sunt semnate acorduri bilaterale ce țin de migrația temporară a forței de muncă.

Tabelul 5. Ponderea migranților care au parte de anumite beneficii la locul de muncă în străinătate, pe grupe de țări (în %)

	total	Țara gazdă			
		Statele UE-27		Rusia	Restul lumii
		Total	Inclusiv Italia		
Asigurarea medicală	12,5	33,1	35,0	9,1	9,0
Concediu de boală plătit	9,3	26,1	28,8	6,5	6,5
Contribuții la fondul de pensii	6,8	19,7	21,7	4,5	5,9
Indemnizații pentru accidente de muncă	7,4	18,5	18,6	5,5	6,2
Indemnizații de șomaj	3,5	11,1	9,2	2,3	1,9
Concediu anual plătit	12,9	30,0	36,0	9,9	11,7
zile de odihnă săptămânal	82,7	90,5	90,2	80,7	86,4

Sursa: BNS, Studiul migrația forței de muncă, 2008.

Observăm discrepanțe semnificative ce țin de asigurarea măsurilor de securitate socială a lucrătorilor migranți între aceste două țări. De dreptul la asigurare medicală în Italia beneficiază 35% de migranți, pe când în Federația Rusă doar 9,1%; de concediu de boală plătit, respectiv 28,8 și 6,5%; de contribuții la fondul de pensii, respectiv, 21,7 și 4,5%. În mare măsură aceasta se explică nu numai prin statutul migranților, dar și prin durata aflării lor peste hotare (caracterul sezonier sau de durată a migrației), sectorul de activitate (formal¹² sau informal¹³), modul de organizare și de funcționare a sistemelor sociale în țările examinate.

Perioada aflării migranților peste hotare, la rând cu statul (legal-ilegal), constituie un alt factor important care urmează a fi luat în considerație la calcularea consecințelor migrației provizorii în scop de muncă. Perioada îndelungată de aflare a migrantului peste hotare contribuie la gradul de integrare socială a acestuia, influențează intenția de a reveni sau nu acasă, predetermină perioada pentru care au fost (sau au putut fi) efectuate defalcările în fondurile sociale în țara gazdă sau în Republica Moldova și dreptul migrantului pentru viitor la una dintre formele de asigurare socială (tip de pensie) în țara-gazdă sau în țara de origine.

Studiile autohtone realizate în perioade diferite indică că peste 17% din numărul migranților deja se află peste hotare o perioadă ce depășește trei ani. Conform cercetărilor Biroului Național de Statistică, 36% din numărul total al migranților intenționează să rămână în țările de destinație o perioadă mai îndelungată de trei ani. Se atestă că doar 2,9% dintre actualii lucrători emigranți intenționează să se stabilească cu traiul permanent peste hotare.

Intențiile de a se întoarce diferă în dependență de țara de destinație. Astfel, foarte

¹² Lucrătorii pe cont propriu sau patronii care lucrează în întreprinderile sectorului formal și salariații pentru care patronul plătește contribuții sociale și care beneficiază de concediu anual plătit, de concediu medical plătit.

¹³ Persoane ocupate aflate în următoarele situații: lucrători pe cont propriu sau patroni care lucrează în întreprinderile sectorului informal; ajutori familiari angajați la întreprinderile sectorului formal sau la întreprinderile sectorului informal; salariați angajați la întreprinderile sectorului formal sau informal, precum și în gospodăriile particulare ale cetățenilor pentru care patronul nu plătește contribuțiile sociale; nu beneficiază de concediu anual plătit și de concediu medical plătit, în caz de boală; persoane ocupate cu producerea de produse agricole în gospodăriile casnice, în exclusivitate pentru consumul propriu.

puțini migranți orientați spre țările CSI intenționează să se stabilească cu traiul permanent peste hotare. Aceasta se explică prin faptul că migrația spre direcția respectivă poartă un caracter sezonier, migranții nu au avut de înfruntat probleme grave privind căile de acces și probleme peste hotare în timpul lucrului (ca exemplu conflictele cu autoritățile locale și cu angajatorii). În țările Uniunii Europene, barierele lingvistice și procesul de integrare reprezintă principalele probleme pentru integrarea migranților moldoveni. Intențiile lucrătorilor emigranți de a se întoarce la fel diferă în dependență de nivelul de integrare socială a migranților în țara-gazdă. Deocamdată, 24,1% din migranți nu s-au decis peste cât timp vor reveni în țară, 22,5% intenționează a se reîntoarce peste o perioadă de 3-5 ani, 18,3% – peste un an, doi, 17,3% – mai puțin de un an. Din numărul total al migranților, 4,6% au declarat ca au revenit în țară și nu intenționează să plece în viitor.

În concluzie, analiza structurii fluxurilor migraționale, a politicilor statelor-gazdă pentru migranții din Moldova, corelarea cu mecanismele legale de asigurare a măsurilor de securitate socială a lucrătorilor migranți denotă necesitatea mai multor intervenții în reglementarea fluxurilor migraționale. Se necesită de a vedea cadrul bilateral al acordurilor ce țin de migrația forței de muncă și protecția socială a lucrătorilor migranți, precum și al acordurilor ce țin de asigurarea cu pensii între Republica Moldova și statele CSI, în special cu Federația Rusă și Ucraina, unde se află cea mai mare parte a migranților de muncă din Moldova. La elaborarea noilor mecanisme urmează să se atragă atenție corelării normelor ce țin de principiului efectuării defalcărilor către fondurile sociale din diferite țări. Deoarece există mai multe principii de organizare a sistemelor de pensionare (solidar, proporțional; asigurare privată etc.), este importantă corelarea mecanismelor posibile pentru a asigura maximum de flexibilitate în asigurarea dreptului la protecția socială a migranților în cazul revenirii acestora în Republica Moldova. La fel necesită a fi dezvoltate și perfecționate mecanismele de asigurare a evidenței individuale a lucrătorilor migranți din Republica Moldova.

Procesele migraționale în Republica Moldova au ajuns dimensiuni maxime și nu pot fi reglementate doar prin intervenții legislative și activitate instituțională a structurilor statale. Deoarece în procesele migraționale este implicată practic fiecare a patra familie din Republica Moldova, este necesar de a asigura educația unei culturi migraționale, conștientizarea de către persoane a riscurilor și importanța contribuției personale în fondurile sociale, medicale etc. pentru asigurarea propriului viitor.

Note:

1. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale. Chișinău, 2009, p.180.
2. Republica Moldova – problemele migrației. Chișinău, 2007.
3. Raport de cercetare ILO „Migrația forței de muncă și riscurile migrației?”. Chișinău, 2009. În: http://www.mpsfc.gov.md/file/ilo/Migratia_fortei_de_munca_riscurile_ei_2008_md.pdf.
4. Migrația forței de muncă, BNS, 2009. Chișinău, 2009.
5. Покишевский В.В. Миграция населения как общественное явление и задачи их статистического учета. În: Статистика миграции населения. Москва, 1973.
6. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. Москва, 1975.
7. Ивахнюк И. Евразийская миграционная система: теория и практика. În: Миграция и развитие. Москва, 2007.

ELITA POLITICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE SPRE REALIZARE ȘI MODERNIZARE

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

The article examines the evolution of Moldovan political elite in the context of the democratization and Europeanization processes taking place in the society. Particular attention is paid to political elite's transformation from one type to another and trends in the interaction and efficient operation of power elites. It concludes that the affirmation and functionality of the new political elite and the new democratic institutions in our country is a contradictory and lengthy process, which can be found in other countries in the post-Soviet independent as well.

Tranziția la democrație nu totdeauna garantează stabilitate politică, eficacitate economică, dezvoltare socială durabilă sau sistem de instituții sociale dinamice, fapt demonstrat de practica social-politică a societăților tranzitorii. Astfel, dezintegrarea și disfuncționalitatea elitelor guvernante frânează derularea firească a reformelor democratice, ridică costurile sociale ale trecerii la economia de piață, condiționând pierderea parțială sau totală de către elita puterii a încrederii în societate (certe că rezultatele Referendumului republican constituțional din 5 septembrie 2010 pentru modificarea procedurii de alegere a Președintelui Republicii Moldova are și alte motive care au determinat eșecul acestuia). Dominația intereselor înguste de grup ale actorilor politici asupra celor publice conduc la confruntări și tensiuni între structurile puterii de stat, între diferite segmente ale elitei politice, între minoritatea guvernantă și majoritatea societății. Istoria politică recentă a țării noastre arată că elitele dispersate propun adesea programe și strategii contradictorii de dezvoltare a societății, funcționează în discordanță cu necesitățile vitale ale populației, astfel încât acestea pierd unitatea consensuală, prestigiul, autoritatea și, drept urmare, puterea (cazul Partidului Democrat Agrar din Moldova la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut sau, cel mai recent, al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova).

În primii ani de independență a Republicii Moldova prima generație a elitei politice se dezintegrează în elita politică centrală și în elite politice regionale, separatiste (elita politică din Transnistria și elita politică din Găgăuzia), cu toate efectele (comportamentul lor politic neadecvat, sfidător etc.) și consecințele respective cunoscute (confruntările politice în raioanele de sud și conflictul militar în raioanele de est ale țării în primăvara-vara anului 1992). La rîndul său, elita politică (parlamentară) în primii ani de activitate se delimitează în două fracțiuni politice (pe de o parte, gruparea Președintelui țării cu agrarienii, membrii grupului parlamentar „Viața satului”, cu numeroșii membri ai fostei nomenclaturi comuniste și cu o mică parte a intelectualității democratice, iar pe de altă parte, gruparea Frontului Popular din Moldova, Partidul Popular Creștin Democrat de astăzi), amîndouă avînd viziuni diferite asupra cursului dezvoltării țării. Deja la mijlocul anilor '90 se reliefează trei grupări politice mai semnificative (parlamentare și extraparlamentare) referitoare la vectorul dezvoltării

țării noastre: 1) dezvoltarea și consolidarea statalității Republicii Moldova; 2) unirea (imediată sau graduală) cu România și 3) aderarea la Rusia/Uniunea Rusia–Belarus [1]. Actualmente, această divizare a elitelor pe fundalul delimitării forțelor politice nu mai este deja evidentă, dat fiind acceptarea de către acestea a necesității schimbării vectorului dezvoltării Republicii Moldova de la modelul estic, etatist, la cel european, liberal (doar două-trei partide politice nu acceptă expres eurointegrarea țării). Cu alte cuvinte, afirmarea și funcționalitatea noilor elite politice și a noilor instituții democratice în țara noastră este un proces contradictoriu și de durată, fapt care poate fi sesizat și în alte țări independente din spațiul postsovietic.

În acest context, este de menționat că aceste și alte trăsături relevante ale activității actorilor politici în „noile” democrații [2] condiționează structura funcțională a elitelor politice, compoziția cărora se află într-o conexiune directă cu structurile de putere într-o țară sau alta și include mai multe componente importante (șefii de stat și anturajul lor, corpul parlamentar, elita guvernamentală, reprezentanții superiori ai puterii judecătorești, conducătorii structurilor de forță ale țării (componentă specifică, spre exemplu, pentru Federația Rusă sau Ucraina), liderii principalelor partide politice, conducătorii diplomației și alte persoane înzestrate cu funcții de putere și împuterniciri în vederea adoptării deciziilor la nivel național și regional). Aproape toate societățile din spațiul CSI reprezintă astăzi niște *democrații neconsolidate* sau, după unii autori, *democrații de vitrină* sau *democrații imitative* [3] și sunt guvernate, de regulă, de elite dezbinat, fapt determinat de starea social-economică precară și de tensiuni politico-sociale pe care le parcurg acestea de circa două decenii. Pe de altă parte, în Republica Moldova, ca, de altfel, și în alte noi state independente, observăm că procesul de democratizare a apărut în contextul unui *efect de „domino”* din fosta URSS, proces care astăzi necesită o nouă direcționare, o nouă paradigmă de guvernare de către elitele politice din perspectiva integrării țării noastre în spațiul european.

Și totuși, accesarea la putere în „noile” democrații a forțelor politice democratice și schimbarea verticalei puterii politice la începutul anilor '90 ai sec. XX și la începutul sec. XXI a dus atât la transformări radicale în toate instituțiile puterii de stat, cât și la schimbări de substanță în structura noilor elite ale puterii. În multe cazuri, analiza problemei schimbării elitelor și a transformărilor democratice în societățile tranzitive continuă să provoace câteva întrebări, la care, de obicei, nu putem da un răspuns univoc. De exemplu, care este baza socială a elitelor politice naționale și cum ele sunt recrutate? Care este „formula politică” (sintagma îi aparține lui Gaetano Mosca, unul din fondatorii și clasicii elitologiei) de care se conduc acestea în actul guvernării? Sau cum ele se justifică în caz de eșec ori cum își demonstrează necesitatea prezenței lor pe scena politică a unei sau altei țări?

Încercînd să răspundem la aceste întrebări deloc retorice, este de reținut că selecția și deci circulația elitelor reprezintă elementul definitoriu al relațiilor de putere în orice societate și regim politic, fie el democratic sau totalitar. În fosta URSS, spre exemplu, elitele puterii erau recrutate din funcționarii de partid, din pătura superioară a birocrăției comsomoliste și sindicale, din conducătorii ramurilor și marilor întreprinderi ale economiei naționale, din comandamentul suprem, din activiștii culturii și științei sovietice cu înaltă autoritate și care demonstau loialitate și conformism față de regimul comunist. Sursele și mijloacele formării elitei conducătoare vechi, sovietice,

erau bazate pe așa-numitul sistem nomenclaturist de recrutare a elitei politice, sistemul dat constituind o varietate specifică a sistemului de gildă (de breaslă sau corporativ) de selectare a elitei puterii, sistem fundamentat din punct de vedere teoretic de către politologul american Stein Rokkan [4]. Dimpotrivă, în țările democratice, sau cel puțin netotalitare, formarea viitoarelor elite, a corpului politic, are loc din mediul opoziției politice, din funcționari înalți de stat și juriști de vază, din reprezentanții cercurilor de afaceri și personalități marcante ale vieții publice naționale (savanți autoritari, cunoscuți politologi și sociologi, economiști și politicieni cu renume), o bună parte din aceștia având terminate instituții elitare. Mai mulți politologi afirmă, iar practica guvernării democratice confirmă faptul că funcționalitatea/disfuncționalitatea elitelor se află într-o dependență strânsă de principiile care stau la baza formării și recrutării acestora, prin intermediul căreia, în special al selectării, se formează organele legislative și executive ale statului, aparatul de stat, cadrele judiciare etc.

Procesul transformării elitelor și schimbărilor politice apare în *două filiere* [5]. Prima este circulația membrilor elitei la posturile (funcțiile) de conducere care prezintă *trend-uri* diferite. Un rol important joacă aici tehnologia de selecție a cadrelor, regulile elaborate ale căreia servesc drept norme care gestionează mobilitatea pe verticală și rutinează procesul de recrutare a elitei. A doua filieră a schimbărilor politice este ponderea de putere între instituții și organizații și/sau formarea instituțiilor noi, crearea de noi ministere (cazul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova (2005), al Ministerului Administrației Publice Locale (2007), sau al Ministerului Tineretului și Sportului (25 septembrie 2009), precum și reformarea sistemului administrativ-teritorial prin constituirea județelor și crearea prefecturilor (1998), mai apoi desființarea lor și revenirea la vechiul sistem administrativ-teritorial de raioane (2003) etc. Partidul de guvernământ poate pierde poziția sa (cazul PDAM care nu a obținut nici un mandat la alegerile parlamentare din 1998, devenind astăzi un partid fantomă, sau cazul PPCD, care, vizavi de maratoanele electorale anterioare, nu a depășit pragul electoral stabilit la scrutinul parlamentar din 5 aprilie 2009 și la alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009), iar crearea unor noi partide poate beneficia mai mult sau mai puțin de susținerea maselor (cazul Partidului Liberal Democrat din Moldova sau al Partidului Social-Liberal, ultimul fuzionând cu Partidul Democrat din Moldova la începutul anului 2008). Ca rezultat al transformării elitelor și, totodată, al demontării și instalării noii „verticale a puterii” (cazul Republicii Moldova în 2001 și în 2009), al schimbului de regim și modul cum s-au desfășurat acestea în țara noastră, ambele filiere sunt actuale.

Spre deosebire de țările occidentale, unde elitele politice posedă o bază socială specifică, aparțin la un partid influent din societate și se deosebesc printr-o mentalitate individuală adecvată societății democratice, în societățile tranzitorii locul acestor trăsături îl ocupă, de regulă, legăturile clientelare, relațiile personale cu reprezentanții puterii, dar nu legea [6]. De altfel, dacă în Occident persoana care accede la putere este bogată din punct de vedere material, are studii de prestigiu și este ocupată profesional în politică, în „noile” democrații din spațiul postsovietic se poate observa o situație tocmai inversă: individul pretinde la putere pentru a se îmbogăți, pentru a obține anumite privilegii și un statut social înalt, pentru a realiza o afacere etc. Pornind de la acestea și alte considerente, unii autori, pe bună dreptate, consideră că în noile state

independente nu există, de fapt, elită politică (în sensul strict al cuvîntului), ci clasă politică sau chiar clanuri/ caste, care nicidecum nu corespund cerințelor și caracteristicilor specifice grupurilor politice elitare din țările occidentale. Totuși este cazul să menționăm că, în pofida mai multor probleme, deficiențe și dificultăți cu care se confruntă elitele politice moldovenești în procesul recrutării, dar și în actul guvernării, ele se înscriu, cu unele abateri, în logica dezvoltării societății democratice.

Realizarea de către elita guvernantă din țara noastră a reformelor democratice în direcția promovării integrării europene este o prioritate absolută a interesului național. Acest deziderat fundamental al politicii interne și externe a Republicii Moldova este considerat de noi drept o *formulă politică funcțională* [7]. Traducerea în viață a acestui deziderat național, avînd drept menire de a da un răspuns adecvat la cererea socială și la provocările reformelor democratice ireversibile în Republica Moldova, este determinată de nivelul coeziunii sociale, dar stimulată și de unitatea consensuală a elitei politice naționale, atinsă prin diverse instrumente democratice de colaborare, inclusiv prin tranzacția între elite și prin convergența lor. Aceste două instrumente politice sau modalități de conlucrare a elitelor conduc la transformarea elitelor de la un tip la altul și la consolidarea „noilor” regimuri democratice.

Tranzacția (înțelegerea, pactul, aranjamentul) între elite reprezintă, în linii mari, calea directă și rapidă de consolidare a democrației, iar ca manifestare contemporană a tranzacției poate servi *modelul de „mese rotunde”* între actorii politici implicați într-un anumit proces conflictual (cazul Republicii Moldova: activitatea *Mesei Rotunde cu Statut Permanent*, 2002-2003, structură apărută la inițiativa fracțiunii parlamentare „Alianța Braghiș”, ce întrunea opoziția și autoritățile publice privind susținerea dialogului social dintre putere și opoziție, cu scopul protejării și promovării democrației și a pluralismului politic în societate). Funcționalitatea elitelor și, drept urmare, eficacitatea puterii politice depinde în cea mai mare măsură de raporturile între părțile implicate și liderii lor atît în încheierea tranzacțiilor între elite, cît și în formarea coalițiilor de guvernare.

Convergența elitelor (coaliția, alianța, parteneriatul și alte instrumente politice de conlucrare întru respectarea jocului democratic) presupune, în linii mari, o transformare fundamentală a democrației neconsolidate (a democrației de vitrină sau a democrației imitative) într-o democrație consolidată. În cazul convergenței, elitele formează coaliții electorale și/sau postelectorale (de guvernare) în dependență de conjunctura politică creată la un moment dat, alianțe care se pot desființa nu numai odată cu înfrîngerile electorale, dar și cu cele de guvernare. De altfel, primele coaliții politice de guvernare din Republica Moldova, formate din diferite partide politice care au accedat la putere, au fost funcționale doar pentru o perioadă scurtă de timp, căci acestea în activitatea lor s-au confruntat cu mai multe probleme de guvernare a țării. Spre exemplu, coaliția PDAM (partidul de guvernămînt care a cîștigat alegerile parlamentare din 27 februarie 1994) și a fracțiunii parlamentare „Unitatea Socialistă” (constituită din Partidul Socialist din Moldova și Mișcarea pentru Egalitate în Drepturi „Unitate-Edinstvo”) a activat între anii 1994-1996, fiind funcțională doar pînă la alegerile prezidențiale de la sfîrșitul anului 1996, cînd au apărut disensiuni legate de candidaturile înaintate la funcția de șef al statului.

Următorul aranjament politic a fost încheiat cu ocazia scrutinului parlamentar

din 22 martie 1998, instituționalizându-se „Alianța pentru Democrație și Reforme” și funcțională doar pentru/în anii 1998-1999. Această coaliție, fiind formată din patru formațiuni politice (PPCD, Partidul Renașterii și Concilierii din Moldova, Partidul Forțelor Democratice și Blocul pentru o Moldova Democratică și Prosperă), a devenit inoperantă datorită unor disensiuni majore interne (așa-zisele problema „Kozlodui”, problema „Taraclia”, problema „Roșca” și problema „Matei”). Făcînd o paralelă între maratonul electoral din 1998 și alegerile parlamentare ulterioare, vom specifica doar faptul că în rezultatul scrutinului legislativ din 25 februarie 2001, PCRM, care a cîștigat necondiționat aceste alegeri, posedînd o majoritate nu numai confortantă, dar și absolută pentru a guverna țara de sine stătător, nu mai avea nevoie de a formaliza vreo alianță de guvernămînt cu alte partide, așa cum s-a procedat după alegerile parlamentare ulterioare din 6 martie 2005, alegeri cîștigate, de asemenea, de PCRM.

Este de reținut că consensul național valoric amintit a fost atins, propriu-zis, prin adoptarea unanimă a *Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene* din 24 martie 2005, care stipula consensul tuturor fracțiunilor parlamentare (ale PCRM, PPCD, PDM și PSL) în ceea ce privește promovarea treptată și ireversibilă a cursului strategic de integrare europeană a țării noastre (Alianța „Moldova Noastră” nu a acceptat compromisul cu PCRM, dobîndindu-și astfel dreptul de a fi calificată drept principală forță de opoziție, însă la prima ședință a noii legislaturi a Parlamentului din 24 martie 2005 a votat împreună cu toate celelalte fracțiuni, în unanimitate, *Declarația* în cauză). De asemenea, acest aranjament politic, ca și cele menționate mai sus, n-a fost de durată, pentru că spre sfîrșitul anului 2007 el a expirat din motive bine cunoscute (retragerea PSL din alianța parlamentară, dezacordul fracțiunilor parlamentare legate de activitatea legislativă curentă și de modul de administrare a treburilor publice, pierderea alegerilor locale generale din iunie 2007 de către partidul de guvernămînt, PCRM, și alte disensiuni dintre părți asupra modului de guvernare).

Ultimul aranjament politic este legat de faptul că după alegerile parlamentare ordinare din 5 aprilie 2009, cele trei partide parlamentare de opoziție (Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal și Alianța „Moldova Noastră”), care au „determinat” desfășurarea scrutinului parlamentar anticipat din iulie 2009 prin refuzul lor de a participa la alegerea Președintelui Republicii Moldova, au constituit, la 21 iunie 2009, *Consiliul Politic pentru Dialog și Cooperare*. Acesta a fost format din perspectiva alegerilor parlamentare anticipate din 29 iulie 2009, în vederea inițierii unui dialog civilizată între putere și opoziție, între putere și societatea civilă, semnînd, în acest sens, un *Acord de Parteneriat Politic* „În numele viitorului Republicii Moldova”. În pofida faptului că perioada de conlucrare a acestui parteneriat a fost destul de scurtă (iunie-iulie 2009), merită de menționat faptul că perioada indicată se caracterizează printr-o maturitate democratică mai profundă a opozițiilor politici vizavi de activitatea acestora în etapele precedente.

Dat fiind că în programele politice și în platformele electorale ale partidelor parlamentare de opoziție este specificată reorientarea clară a vectorului dezvoltării Republicii Moldova de la modelul etatist, estic, la cel liberal, european, și în baza *Acordului de Parteneriat Electoral* în cadrul alegerilor parlamentare anticipate din 29 iulie 2009, liderii celor patru partide politice anticomuniste (PLDM, PL, PDM și AMN), care au

câștigat scrutinul electoral în cauză, au constituit, la 8 august 2009, *Alianța pentru Integrare Europeană* [8], astfel încât PCRM trece în opoziție [9]. Acordul de constituire a Alianței anticomuniste conține cinci obiective prioritare ale viitoarei guvernări, dar nu se referă la împărțirea funcțiilor între cele patru formațiuni. Principiile de bază ale formării AIE constau în restabilirea statului de drept, depășirea crizei social-economice și asigurarea creșterii economice, descentralizarea puterii și asigurarea autonomiei locale, reintegrarea teritorială a Republicii Moldova, integrarea europeană și promovarea unei politici externe echilibrate.

În concluzie, consolidarea regimului democratic, transformarea elitelor politice de la un tip la altul și, în ultima instanță, remodelarea societății postcomuniste în albia noii paradigme de bună guvernare este însoțită de unele tendințe atât pozitive, cât și negative în interacțiunea și funcționarea eficientă a elitelor puterii în spațiul postsovietic și, în general, în eficacitatea puterii politice. Dintre aceste tendințe vom evidenția profesionalizarea elitelor puterii în corespundere cu domeniile lor de activitate profesională, însă, la moment, nu putem vorbi deocamdată de un guvern de tehnocrați în spațiul postcomunist, inclusiv și în Republica Moldova; sporirea responsabilității elitei politice și a liderilor politici naționali pentru soarta oamenilor, pentru prezentul și viitorul țărilor guvernate, dar și a lumii întregi; identificarea și realizarea unei idei unificatoare (integratoare) pentru Republica Moldova, cum ar fi ideea națională de integrare europeană, formulă care ar fi acceptată de toate forțele politice, înțeleasă de majoritatea populației și care, totodată, ar consolida și mobiliza în jurul ei cetățenii asupra viitorului țării; extinderea guvernării electronice (*e-government*), a serviciilor și informațiilor oferite de administrație cetățenilor ce ar da posibilitate acestora de a interacționa cu Guvernul la momentul dorit, tip de guvernare care reduce birocrăția și formalismul, timpul de circulație a datelor va fi mai scurt, toate acestea generând, în final, pe lângă servicii mai bune, și economii majore ale banilor publici, fonduri care vor putea fi astfel redirecționate către sănătate, asistență socială, învățământ, cercetare etc.; divizarea puterii politice între diferiți actori/subiecți politici este însoțită în continuare de sporirea factorului legitimității puterii politice, devenind astfel o trăsătură a puterii democratice și civilizate.

Aceste și alte tendințe în dezvoltarea elitei puterii relevă complexitatea vieții politice contemporane și constituie, de fapt, un mesaj al așa-numitelor „*limite ale liderismului politic*” condiționate de legitățile dezvoltării societății contemporane (de principiul separării puterilor, de procedurile democratice, de actele și normele legislative naționale, de pronosticarea posibilelor crize economico-sociale și financiare, de prevenirea și combaterea unor flageluri ale lumii contemporane ș.a.).

Note:

1. Vehicularea acestor trei mesaje în perioada indicată, fortificarea independenței Republicii Moldova, aderarea ei la România sau revenirea Moldovei pe orbita rusească reflecta, de fapt, atitudinea formațiunilor politice față de destinul societății noastre, numite ironic de unii autori „partide geopolitice”. *Apud* Cernencu M., Boțan I. *Evoluția pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova*. Chișinău, 2009, p. 23.
2. A se vedea: Varzari P. *Elita politică din Republica Moldova: realități și perspective*. Chișinău, 2008, p. 33-34.

3. Vezi mai detaliat: Cernencu M., Boțan I. Op. cit., p. 14-19.
4. Despre aceasta a se vedea: Suleiman E., Mendras A. Recrutarea elitelor în Europa. Timișoara, 2001; Ашин Г.К. Элитология. Смена и рекрутирование элит. Москва, 1998.
5. Rachieru A.D. Elitism și postmodernism. Postmodernismul românesc și circulația elitelor. Chișinău, 2000, p. 166; Tănase S. Revoluția ca eșec. Elite și societate. Iași, 1996, p. 62.
6. Varzari P., Varzari V. Unele aspecte privind formarea și recrutarea elitelor în Europa (cazul Republicii Franceze). În: Unificarea europeană: filosofie, politică, mentalitate (Materialele conferinței internaționale). Chișinău, 2003, p. 96-101.
7. Sintagma „formulă politică funcțională” este folosită în cazul nostru în sensul unei bune guvernări, în baza elaborării, adoptării și aplicării unui model de transformări democratice, concept considerat de noi drept o strategie a tranziției politice, a tranziției economico-sociale și a tranziției de integrare europeană, evoluția pozitivă a căroră ar contribui la configurarea și consolidarea unui nou tip de organizare politică și economico-socială a Republicii Moldova. În literatura de specialitate se folosesc și alți termeni consacrați (idee națională, ideologie de stat, concept nou de dezvoltare, doctrină politico-economică, model sau curs de tranziție democratică etc.), termeni care imprimă, de fapt, aceeași conotație ca și expresia „formulă politică”. Vezi: Varzari P. Op. cit., p. 66-91; Varzari P. Elita politică a tranziției moldovenești: realități, probleme, perspective. În: Idei și valori perene în științele socio-umane. Studii și cercetări. Tomul XIII. / Coord. A. Gugiuman. Cluj-Napoca, 2008, p. 152-163; Варзарь П. Політична еліта Республіки Молдова в контексті демократичного транзиту. În: Політичний менеджмент. Спеціальний випуск. Київ, 2008, p. 109-116.
8. Coaliția de guvernare *AIE* devine funcțională doar pînă la 28 septembrie 2010, odată cu semnarea Decretului de către Președintele interimar al țării privind dizolvarea Parlamentului și fixarea datei pentru alegerile parlamentare anticipate, dar și cu apariția „problemei Filat” prin modificările operate de către Guvern la 27 septembrie 2010 a Legii bugetului de stat pe anul 2010, potrivit căroră urmează să fie alocate suplimentar pentru nevoi sociale circa 400 milioane de lei, Cabinetul de Miniștri asumîndu-și astfel răspunderea pentru aceste modificări cu riscul de a fi demis.
9. De altfel, Partidul Comuniștilor a decis la 22 august 2009 în cadrul plenarei formațiunii înființarea unei „coaliții anticriză de centru-stînga” în Parlamentul țării, respingînd astfel invitația Alianței democratice majoritare la un dialog pentru depășirea crizei prin alegerea în comun a șefului statului. A se vedea: Comunistul, 24 august 2009; Moldova Suverană, 24 august 2009; <http://www.e-democracy.md/parties/docs/percm/200908221/> (citat 02.10.2010).

COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CADRUL EUROREGIUNILOR: REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE

Ala Șveț, doctorantă
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

This article analyzes the problem of cross-border cooperation as an instrument of regional cooperation policy in the European Union and Moldova's participation in euroregions and results of such cooperations. Cooperation between regions makes them more competitive and developed. Euroregions facilitate good neighbouring and minimize the risk of new barriers appearance. Reinforcement of Moldova regional cooperation with neighbour states and EU members, creation of National Fond for Regional Deveolpment will help the realization of Moldova's aspiration to be a member of the European Union.

Cooperarea transfrontalieră reprezintă unul dintre instrumentele principale în promovarea politicii de cooperare regională a Uniunii Europene (UE). La nivel european, s-a conștientizat că, dacă noua Europă dorește să fie un teritoriu lipsit de convulsii sociale, atunci este nevoie de o strategie care dezvoltă cooperarea între regiuni în așa fel încât teritoriul Europei să fie un teritoriu al șanselor egale. Problema cooperării transfrontaliere și euroregiunilor are un caracter multidisciplinar și este analizată în teoriile economice, sociologice și politice. Scopul nostru este de a studia cooperarea transfrontalieră în cadrul euroregiunilor la care Republica Moldova ia parte, efectele acestei cooperări și experiența europeană privind cooperarea în cadrul euroregiunii pentru țara noastră.

Cooperarea regională, în orice regiune, este rezultatul interacțiunii dintre actorii pe plan internațional și cel intern. Plan internațional se referă la mediul extraregional care favorizează și facilitează cooperarea regională printr-o serie de mecanisme și este deosebit de important pentru societățile din regiunea Europa de Sud - Est. Mediu intern se referă la existența unui consens dintre actorii locali în privința importanței cooperării regionale, dorința și capacitatea lor de a identifica inițiative de interes comun și reciproc, care vor fi realizate în proiecte comune [1]. Cooperarea transfrontalieră este partea componentă a procesului de cooperare regională care poate fi analizată la nivel macro, ce înseamnă procesele integrării în zona europeană de mari dimensiuni, sau la nivel micro - apariția noilor forme de regionalism, și vizează cooperarea în cadrul euroregiunilor, precum și participarea regiunilor de dezvoltare la structurile și organizațiile europene care promovează dezvoltarea economică și instituțională a acestora, în scopul realizării unor proiecte de interes comun [2]. Experiența statelor membre ale UE demonstrează că, pentru a fi eficiente, cooperarea transfrontalieră trebuie să corespundă anumitor cerințe, inclusiv:

1. să cuprindă toate aspectele vieții cotidiene din regiunile de frontieră: economie, muncă, divertisment, cultură, probleme sociale, spațiu locativ, planificare spațială;
2. să se desfășoare permanent, antrenând din start parteneri din toate domeniile și de pe ambele părți ale frontierei;

3. să se desfășoare la toate nivelurile: național, regional și local [3].

Principiile de bază ale cooperării transfrontaliere a localităților de frontieră au fost elaborate de Asociația Europeană a Regiunilor Frontaliere (AEBR) și însușite de Comisia Europeană: parteneriat extins pe verticală și orizontală; subsidiaritate prin unirea și responsabilitatea autorităților regionale și locale; elaborarea conceptelor și programelor transfrontaliere comune de dezvoltare; implementarea proiectelor transfrontaliere. În parteneriatul pe verticală sunt implicate autoritățile de nivel național, regional și local din ambele părți ale frontierei, iar pentru cel orizontal este important de a fi depășite diferențele în administrație, competențe și posibilitățile de finanțare [4]. Prin luarea în considerare a cerințelor privind parteneriatul pe verticală și orizontală se asigură aplicarea celui de al doilea principiu - subsidiaritatea, care presupune consolidarea structurilor locale și regionale, flexibilitate, depășirea diferențelor administrative și de competență prin completarea cu structuri transfrontaliere.

Prioritățile de baza în implementarea cooperării transfrontaliere sunt definite în prevederile:

- Convenției-cadru europene privind cooperarea transfrontalieră a activităților/autorităților teritoriale de la Madrid;
- art.67 al Acordului de parteneriat și cooperare între UE și Republica Moldova (APC) privind politica regională, prin care Părțile sunt încurajate să acorde o atenție deosebită dezvoltării zonelor defavorizate, precum și ale altor articole ale APC;
- Comunicatului Comisiei Europene “Europa extinsă – Vecinătatea: un nou cadru al relațiilor cu țările vecine din Europa de Est și de Sud” (martie 2003), prin care UE își propune să-și concentreze eforturile pentru dezvoltarea unei zone a prosperității și vecinătății prietenoase cu care UE și-ar dori o relație strânsă de pace și cooperare;
- Comunicatului Comisiei Europene “Pavarea drumului pentru un nou instrument de vecinătate” (iulie 2003), prin care a fost lansat Programul de vecinătate;
- Planului de acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană în contextul politicii de vecinătate a UE și alte documente bilaterale româno-moldovenești și moldo-ucrainene care vizează relațiile comercial-economice, culturale etc.

Cooperarea transfrontalieră poate fi privită și ca un răspuns practic la crizele care au urmat după prăbușirea regimului sovietic, pe fundalul slăbiciunilor instituționale cunoscute de către majoritatea statelor naționale, a ambiguităților dezvoltării economice și a lipsei unor strategii naționale eficiente. Se presupune că aceste forme de cooperare transfrontalieră pot servi unor scopuri politice semnificative, fiind dictate atât de re-spațierea geografică a Europei, cât și de un rol mai important al elitelor regionale în cadrul politicilor naționale [5].

Cooperarea transfrontalieră a Republicii Moldova s-a intensificat vizibil pe parcursul ultimilor ani ca urmare a transformărilor socioeconomice și politice, având la bază următorii factori: omogenitatea, din punctul de vedere al comunității, o limbă, tradițiile și obiceiurile; similaritatea condițiilor economice și sociale; poziția geografică favorabilă; accesul la fondurile UE.

Un rol important în dezvoltarea cooperării transfrontaliere se acordă regiunilor.

Ele reprezintă rezultatul diversității socioeconomice și culturale ale societății. Regiunile participă activ la construirea Europei unite și în procesele decizionale. Rolul pe care le au regiunile în perspectiva edificării Europei constă în păstrarea, respectarea și valorificarea tradițiilor, culturii și istoriei regionale; asigurarea prosperității economice a fiecărei zone; oferă posibilitatea participării efective a cetățenilor prin întărirea democrației și descentralizării puterii; asigură dezvoltarea echilibrată și armonioasă a tuturor unităților administrativ-teritoriale; constituie un nivel de putere adecvat pentru aplicarea în practică a principiului subsidiarității; asigură premisele cooperării interregionale între diferite state [6]. Condițiile pentru dezvoltarea optimă a unei euroregiuni sunt considerate echilibrul economic minimal, unitatea de limbă și cultură și aceeași moștenire istorică. Pornind de la aceste criterii, o serie de instituții europene au promovat dezvoltarea euroregiunilor și a altor forme de cooperare transfrontalieră. Din perspectivă istorică, putem să menționăm că euroregiunea a apărut ca o necesitate practică de a defini spații teritoriale vizate de evoluțiile produse în 1958 după constituirea Pieței Comune Europene. Pentru a defini mai exact ce este de fapt o euroregiune, trebuie să precizăm caracteristicile ei: (1) este un teritoriu care aparține în același timp mai multor țări, (2) poartă o identitate care o distinge de alte părți ale entităților lor naționale, (3) reprezintă o proiecție a interesului comun pentru un anumit spațiu de integrare și cooperare transfrontalieră [7]. Euroregiunile întrunesc unități teritoriale similare, în temeiul intereselor comune legate de rezolvarea problemelor din domeniile: ecologic, economic, cultură, asistență medicală și administrare publică. De cele mai multe ori însă motivul principal al voinței de cooperare prin euroregiuni ține de necesitatea de a învăța din experiențele vecinilor de-a lungul frontierelor naționale, dar și de a pregăti condițiile necesare pentru a adera cu drepturi depline la instituțiile Uniunii Europene. Euroregiunea este o structură formalizată a cooperării din zonele de graniță, care include reprezentanții autorităților locale și regionale, precum și parteneri sociali și economici. În Politicile Europene, euroregiunea este definită ca o structură de cooperare transnațională între două (sau mai multe) teritorii care aparțin diferitor state europene [8]. Euroregiunile nu sunt subordonate instituțiilor guvernamentale, nu au putere politică, iar competențele acestora se limitează la cele ale autorităților locale sau regionale care le-au constituit. Scopul acestora este de a promova interesele comune ale autorităților participante și cooperarea în scopul îmbunătățirii situației populației ce locuiește în regiuni limitrofe. În forma sa clasică, euroregiunea presupune crearea frontierei de către autoritățile locale/regionale a asociației conform legislației în vigoare ca prim pas și unirea acestor asociații în baza acordului de cooperare transfrontalieră cu scopul creării euroregiunii ca pas final [9]. Euroregiunile diferă în practicarea activităților transfrontaliere. Unele dintre ele se limitează la schimb de informații, consultări și studii comune, în timp ce altele au capacitatea să administreze și să implementeze proiecte concrete. În plus, plasarea euroregiunilor la frontierele statelor favorizează buna vecinătate și diminuează pericolul apariției noilor bariere. Trebuie menționat că, deși atât Consiliul Europei, cât și Uniunea Europeană sunt implicate în dezvoltarea politicilor regionale, este de remarcat diferența de orientare a celor două instituții. Astfel, dacă politica regională a UE are o finalitate economică, Consiliul Europei acordă o importanță deosebită conservării patrimoniului cultural specific, dialogului între culturi, grupuri etnice și religii, precum și dezvoltării institu-

ţionale [10]. Conceptul de euroregiune, ca şi forma de cooperare în sistemul internaţional, s-a impus în spaţiul european având la bază forţa şi colaborarea societăţii civile, interesele economice şi politice comune. Conform acestei concepţii, Europa viitorului poate fi înţeleasă nu doar ca Europa statelor, ci şi ca Europa Regiunilor cu interese economice, politice şi militare pe plan internaţional. Conceptul de euroregiune se caracterizează prin următoarele elemente: (1) dimensiunea teritorială (regiune, microregiune), (2) funcţionalitatea (sistemul organizării teritoriale, sistemele de prestaţii din domeniile cultural, educaţional şi de sănătate, precum şi corespondenţa acestora cu sistematizarea teritorială), (3) identitatea sau conştiinţa identităţii regionale [11]. Fiind calificate drept instrumente de cooperare, euroregiunile sunt înzestrate cu o serie de funcţii practice. Uniunea Europeană a lansat două instrumente de politică regională – unul financiar şi altul politic: Fondul European de Dezvoltare Economică şi Regională (FEDER) şi Comitetul de Politică Regională (CPR). Modelul de colaborare în cadrul euroregiunilor este susţinut de UE ca un exerciţiu anterior aderării la aceasta a ţărilor participante în procesul de implementare a unor relaţii de natură comunitară între regiunile din statele candidate. Deşi cooperarea transfrontalieră nu este un fenomen nou, modificările în spaţiul internaţional au determinat o creştere remarcabilă a numărului de astfel de iniţiative sprijinite şi de programele comunitare.

Potenţialul social şi economic al euroregiunilor moldo-româno-ucrainene oferă vaste oportunităţi de colaborare transfrontalieră în diverse domenii. Valorificarea activă a prevederilor cadrului bazei normativ-juridic naţional, dreptului internaţional, luarea în considerare a intereselor statelor vecine în realizarea priorităţii naţionale de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul iniţiativei “Europa Regiunilor” este poziţia-cheie a ţării în colaborarea transfrontalieră. Colaborarea Republicii Moldova în cadrul euroregiunilor Prutul de Sus, Siret – Prut – Nistru, Dunărea de Jos constă în crearea unor legături directe între regiuni şi comunităţi aflate de o parte şi de alta a frontierelor de stat, în virtutea competenţelor autorităţilor locale, aşa cum sunt ele definite în legislaţia naţională [12]. Procesul integrării europene presupune cooperarea regională, aşa cum regiunile transfrontaliere contribuie la pregătirea ţărilor pentru aderarea în Uniunea Europeană. Relaţii de colaborare stabile între regiunile frontaliere ale Republicii Moldova, României şi Ucrainei au fost stabilite încă la mijlocul anilor ’80 ai sec. XX, însă ele purtau un caracter mai mult formal. După 1989, odată cu noile realităţi din Europa, aceste relaţii s-au intensificat, dar ele erau stopate de lipsa clarităţii în relaţiile externe între state. Prin semnarea Tratatului de bază româno-ucrainean la 2 iunie 1997 au fost puse bazele unei cooperări mai strânse între România şi Ucraina în diferite domenii, inclusiv în domeniul cooperării transfrontaliere. În conformitate cu art. 8 al Tratatului, Părţile se angajau să sprijine cooperarea între unităţile administrativ-teritoriale din regiunile de frontieră. Mai mult decât atât, prin acelaşi articol se preconiza crearea euroregiunilor „Prutul de Sus” şi „Dunărea de Jos”, la care puteau să participe şi unităţi administrativ-teritoriale din Republica Moldova [13]. Iniţiativa privind instituţionalizarea cooperării transfrontaliere între Republica Moldova, România şi Ucraina a fost lansată de Preşedintele României la începutul anului 1997. Ea a fost materializată puţin mai târziu, în cadrul Summitului de la Ismail din 3-4 iulie 1997, prin semnarea de către Preşedinţii Republicii Moldova, României şi Ucrainei a „De-

clarației privind cooperarea transfrontalieră” și, la nivel guvernamental, a Protocolului de colaborare trilaterală între cele trei țări.

Euroregiunile, fiind formele instituționalizate ale cooperării transfrontaliere, constituie, în prezent, un model eficace pentru rezolvarea problemelor de dezvoltare social-economică a oricăror țări limitrofe. Acesta se explică prin faptul că între regiunile de frontieră a țărilor limitrofe există legături tradiționale stabilite de veacuri, problemele cu care se confruntă sunt în mare parte omogene, iar rezolvarea lor nu se poate face exclusiv pe teritoriul statelor naționale [14].

Conferința Internațională de lansare a Euroregiunii Mării Negre a fost organizată în Varna sub egida Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului European. Euroregiunea Mării Negre a fost creată la 26 septembrie 2008 și este o organizație din care fac parte reprezentanții autorităților locale riverane Mării Negre (Turcia, Armenia, Bulgaria, Georgia, Grecia, Azerbaidjan, Republica Moldova, România și Ucraina) cu scopul utilizării eficiente a finanțărilor UE pentru dezvoltarea infrastructurii comune. Bazele acestei euroregiuni au fost puse în 2006 la Constanța, unde a avut loc Conferința intențională privind cooperarea interregională în bazinul Mării Negre. Crearea euroregiunii Mării Negre reprezintă prima inițiativă regională a Consiliului European în zona Mării Negre. Consiliul European a mai lansat o asemenea inițiativă prin înființarea Euroregiunii Adriatice, lansată la începutul anului 2006. Activitatea euroregiunilor, până în prezent, s-a centrat mai mult pe crearea unui cadru comun în vederea realizării unui calendar de întâlniri trilaterale, pentru informare și documentare, pe probleme de interes comun, inclusiv la nivel înalt, consultării și coordonării în domeniul protecției mediului, facilitării micului trafic între zonele adiacente, inclusiv prin amenajarea de noi puncte internaționale de trecere a frontierei, inițierii unor demersuri comune pe lângă organizații economico-financiare internaționale pentru asigurarea unei finanțări pentru proiecte de interes comun, convenite în cadru tripartit, colaborării și elaborării unui plan de măsuri în vederea combaterii crimei organizate, terorismului, traficului ilegal de armament și substanțelor interzise, migrației ilegale și trecerii ilicite a frontierei.

Actualmente sunt discuții și în privința creării Euroregiunii “Nistru”. Kievul și Chișinăul au cerut UE să asigure din bugetul Parteneriatului estic mijloace financiare necesare înființării Euroregiunii “Nistru” pe baza regiunilor de frontieră din Republica Moldova, Ucraina și România. Această euroregiune ar urma să devină un fel de vitrină a Occidentului la granița Transnistriei pentru a determina republica autoproclamată să renunțe la orientarea către Rusia și să accepte unificarea cu Republica Moldova [15]. Ministrul moldovean de Externe Iurie Leanca și ministrul ucrainean de Externe Piotr Porosenko au semnat o solicitare comună către Catherine Ashton, vicepresedinte al Comisiei Europene, în care au cerut ca Euroregiunea “Nistru” să fie susținută prin mecanismele financiare ale Parteneriatului Estic. Euroregiunea “Nistru” ar urma să includă raioanele Florești, Dondușeni, Șoldanești și Soroca din Republica Moldova, Camenca și Râbnița din regiunea transnistreană, Vinnița din regiunea ucraineană. Din partea UE, în această formula de cooperare regională ar urma să fie implicate activ regiunile de frontieră ale României [16]. Astfel, autoritățile regionale din Republica Moldova și Ucraina vor avea posibilitatea de a distribui banii alocați de Comisia

Europeană în cadrul a trei programe: Programul tripartit operațional România-Ucraina-Moldova (cu un buget de 126 mln de euro), Programul țărilor din regiunea Mării Negre pe 2007-2013 (18 mln de dolari) și Programul de cooperare transfrontalieră din Sud-Estul Europei (2 mln de euro). Acest proiect urmărește aprofundarea relațiilor dintre autoritățile locale de pe ambele maluri ale râului Nistru și să devină un element important în soluționarea conflictului transnistrean. În prezent, realizarea unui astfel de scenariu este imposibilă din cauza orientării elitelor și populației din Transnistria spre Rusia. Cu toate acestea, se preconizează că înființarea Euroregiunii “Nistru” ar stabili un cadru flexibil de gestionare comună, care va contribui la dezvoltarea traficului transfrontalier în Republica Moldova și Ucraina, promovarea turismului, consolidarea cooperării culturale și sociale și de colaborare în domeniul mediului.

Așadar, în prezent, euroregiunile și alte forme de cooperare transfrontalieră nu creează o nouă structură guvernamentală la nivel transfrontalier, nu au puteri politice și activitatea lor este limitată la competențele autorităților locale și regionale care le constituie. Deși au fost atinse unele rezultate pozitive, euroregiunile mai au un mare potențial de dezvoltare. Aprobarea *Legii privind Dezvoltarea Regională* ar putea impulsiona activitățile autorităților locale participante la euroregiuni. De asemenea, nouă lege prevede și crearea Fondului Național pentru Dezvoltarea Regională, care va include atât alocări financiare din bugetul național, cât și alocări din partea donatorilor externi ai Republicii Moldova. Aderarea recentă a României la Uniunea Europeană a acordat Moldovei un nou statut – de țară vecină, ce presupune și o politică nouă din partea Uniunii Europene. Moldova, fiind țară inclusă în Politica de Vecinătate a Uniunii Europene, va beneficia de o atenție sporită din partea UE nu numai în plan politic, dar și în termeni de asistență acordată. În septembrie 2004, Comisia Europeană a propus noi instrumente de finanțare pentru partenerii săi externi. Printre ele și Instrumentul European de Vecinătate și Parteneriat (*ENPI*), destinat noilor sale țări vecine. Un element de bază îl va constitui cooperarea transfrontalieră între țările membre, pe de o parte, și țările vecine ale UE, pe de alta. După cum este menționat în Strategia de Cooperare Transfrontalieră în cadrul *ENPI* pentru anii 2007-2013, Cooperarea transfrontalieră la hotarele externe ale UE este o prioritate-cheie a Politicii de Vecinătate, care cuprinde țările Europei de Est, Caucazul de Sud și țările Mediteraneene [17]. Luând în considerație alocarea financiară a Comisiei Europene pentru cooperarea transfrontalieră dintre Moldova-România-Ucraina de 126.718 mln euro pentru perioada 2007-2013, este evident că Uniunea Europeană este gata să susțină cooperarea transfrontalieră și euroregiunile care sunt un element instituțional important al acesteia.

Note:

1. Keohane Robert O. Cooperation and International Regimes. Harcourt: Brace College Publishers, 1996, p. 199
2. Perkmann M. Cross-Border Regions in Europe: Significance and Drivers of Regional Cross-Border Co-Operation. In: European Urban and Regional Studies. 2003, vol. 10, p. 153.
3. Melnic Stela. Economie mondială și Relații economice internaționale. În: Revista Economică. 2009, nr. 1 (44), p. 34.
4. Ilieș A., Wendt J. The Romano/Romanian euroregional transfrontier cooperation at the

- EU external frontier (2008). În: Revista Română de Geografie Politică. 2008, nr. 2, p.102.
5. Pavlova L., Angelov G. Regional Cooperation and the Process of Globalization. In: Facta Universitatis. 2000, vol. 1, no. 8, p. 77.
 6. Rippl S., Bücker N. Crossing the Frontier: Transnational Social Integration in the EU's Border Regions. In: International Journal of Comparative Sociology. 2010, vol. 51, p. 213.
 7. Perkmann M. Op.cit., p. 156.
 8. Markusse Jan. Transborder Regional Alliances in Europe: Chances for Ethnic Euroregions? In: Geopolitics. 2004, vol. 9, no.3, p. 637.
 9. Rippl S. Op.cit., p. 218.
 10. Keohane Robert O. Op.cit., p. 200.
 11. Perkmann M. Op.cit., p. 159.
 12. Hotărârea Guvernului nr. 264 din 11 martie 2003 privind dezvoltarea colaborării transfrontaliere în cadrul euroregiunilor. În: Monitorul Oficial al RM, 2003, nr. 48/284 din 18.03.2003, p. 13.
 13. Ilieș A., Wendt J. Op. cit., p. 109.
 14. Bechev D. Contested Borders, Contested Identity: The Case of Regionalism in South East Europe. In: Journal of Southeast Europe and the Black Sea Studies. 2004, vol. 4, no. 1, p. 78.
 15. Moldova și Ucraina vor să creeze Euroregiunea "Nistru" [online]. 2009.www.interlic.md/2009-02-26/moldova-shi-ucraina-vor-sa-creeze-euroregiunea-nistru-8801.html (citat 26.02.2009), p. 1.
 16. Ibidem, p. 2.
 17. Pavlova L., Angelov G. Op. cit., p. 78.

REZULTATELE ROMÂNIEI ÎN UTILIZAREA FONDURILOR PHARE: LECȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA PRIVIND ABSORBȚIA FONDURILOR COMUNITARE

*Gabriela Marchis, doctor
Universitatea Danubius, Galați, România*

Summary

The efficient and effective use of pre-accession financial assistance plays a key role in a successful integration into European structures. European funds absorption must be addressed from the perspective of the efficiency which it produces.

The moment of adhering into European Union is not the end of the integration process but another beginning in a new context. The closer to the average level of development of Member States, is the development status of a candidate country, the "shock" of accession is more reduce and the pace of harmonization with other countries is much faster.

The European integration process is dynamic and unlimited. The map of the European Union presents itself as a puzzle of regions with different degrees of development and with various speeds of harmonization.

This paper aims to analyze the situation Phare projects implemented by Romania in terms of number of contract value, the amount paid and the rate of absorption. It also provides, on a statistical analysis, an overview of the territorial distribution of assistance under the perspective of projects financed, identifying strengths overwhelming support of the European Union on economic and social modernization and development of Romania, but also the disadvantages of Romanian system in full and efficient use of Community assistance.

In the light of EU enlargement, the Republic of Moldavia can learn from Romanian experience, especially from its mistakes in using the Community support.

Utilizarea eficientă și eficace a asistenței financiare de pre-aderare reprezintă cheia succesului procesului de integrare în structurile europene. Absorbția fondurilor europene trebuie abordată din perspectiva randamentului pe care aceasta îl produce.

Momentul aderării la Uniunea Europeană nu reprezintă un punct final ci doar un alt început într-un nou context. Cu cât gradul de dezvoltare al unui stat candidat este mai apropiat de nivelul mediu al statelor membre, cu atât „șocul” aderării este mai atenuat și ritmul de armonizare cu celelalte state este mult mai rapid.

Procesul de integrare europeană este dinamic și nelimitat. Harta Uniunii Europene se prezintă ca un puzzle de regiuni cu grade diferite de dezvoltare și cu viteze variate de armonizare.

Situația distribuției regionale a absorbției fondurilor Phare în România, în perioada de preaderare, sub aspectul numărului de proiecte implementate, valorii contractate, valorii plătite și a ratei de absorbție, poate constitui un important punct de plecare în utilizarea instrumentelor financiare de pre-aderare de către Republica Moldova.

De asemenea, analiza de structură în plan statistic oferă o imagine de ansamblu asupra distribuției teritoriale a asistenței Phare din perspectiva subprogramelor finan-

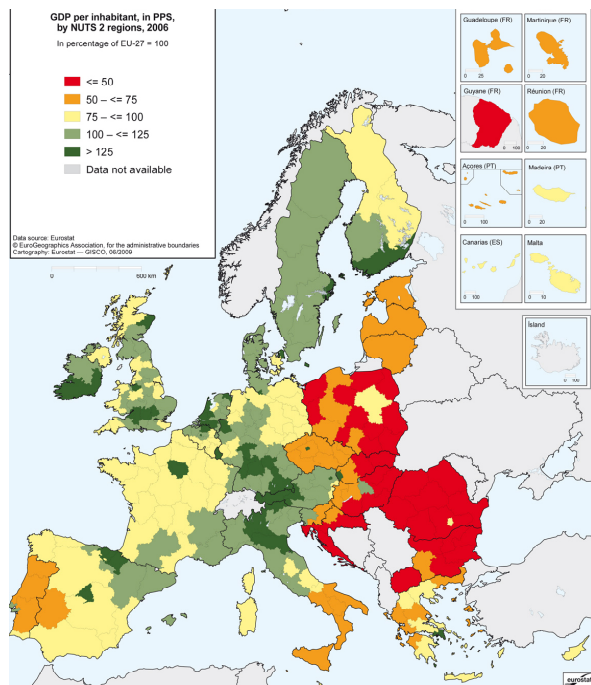

Fig. 1. PIB/locuitor la nivel regional, 2006

Sursa: European Communities (2009) *Eurostat regional yearbook*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

căruia program și raportările privind situațiile financiare aferente din luna septembrie 2008.

Atrag atenția, încă de la început, asupra existenței unor limite în realizarea repartiției spațiale a fondurilor Phare determinate, în primul rând, de modul incomplet de realizare a bazei de date de către Ministerul Dezvoltării Lucrărilor Publice și Locuințelor. Astfel, în cadrul listelor contractelor semnate nu se dau în toate cazurile informații complete despre beneficiarul proiectului, fapt ce face imposibilă localizarea acestuia și implicit încadrarea acestuia într-un județ.

În vederea realizării unor comparații în plan teritorial și pentru a elabora clase la nivel de județ și de regiune, am ales ca prim instrument de lucru **metoda de clasificare teritorială**, întâlnită în mai multe studii, între care *Regional Economic Evolution. Typology and Structure* (Zăman Gh., Goschin Z., 2006). Astfel, am grupat județele în funcție de numărul de proiecte Phare realizate în perioada de programare 2000–2006 și de capacitatea de absorbție a acestor fonduri. Configurarea teritorială a asistenței Phare a avut ca punct de reper numărul mediu de proiecte realizate la nivel de județ și capacitatea medie de absorbție a României.

Rezultatele României în utilizarea fondurilor Phare

Rezultatele obținute în urma aplicării metodei prezentate anterior sunt prezentate sintetic în *Tabelul 1*.

țate, identificând plusurile incontestabile ale sprijinului Uniunii Europene asupra modernizării și dezvoltării economice și sociale ale României, dar și minusurile sistemului românesc în utilizarea eficientă și deplină a asistenței comunitare.

În perspectiva extinderii Uniunii Europene, Republica Moldova poate învăța din experiența României, mai ales din greșelile acesteia, în utilizarea sprijinului comunitar.

Metoda de cercetare

În realizarea acestui studiu de caz am folosit informațiile existente pe site-ul Ministerului Dezvoltării Lucrărilor Publice și Locuințelor, la secțiunea „Stadiul implementării financiare”, și am avut ca bază de date: listele contractelor semnate la nivelul fie-

Tabelul 1. Distribuția spațială a asistenței Phare 2000–2006 la nivel de județ

Rată de absorbție	Nr. proiecte	
	Peste nivelul mediu	Sub nivelul mediu
Peste nivelul mediu	Cluj, Hunedoara, Galați, Brașov, Maramureș, Suceava, Neamț, Vrancea.	Olt, Satu-Mare, Gorj, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Bihor, Mureș, Tulcea, Arad, Vaslui, Prahova, Ialomița, Covasna, Călărași, Giurgiu.
Sub nivelul mediu	Dâmbovița, Brăila, Argeș, Iași, București, Alba, Dolj, Bacău, Timiș, Buzău, Caraș-Severin, Vâlcea, Botoșani.	Constanța, Harghita, Sibiu, Teleorman, Mehedinți, Ilfov.

Sursa: *Calculare efectuate de autor*

Grafic, distribuția absorbției fondurilor Phare în România în perioada 2000 – 2006 se poate reprezenta astfel:

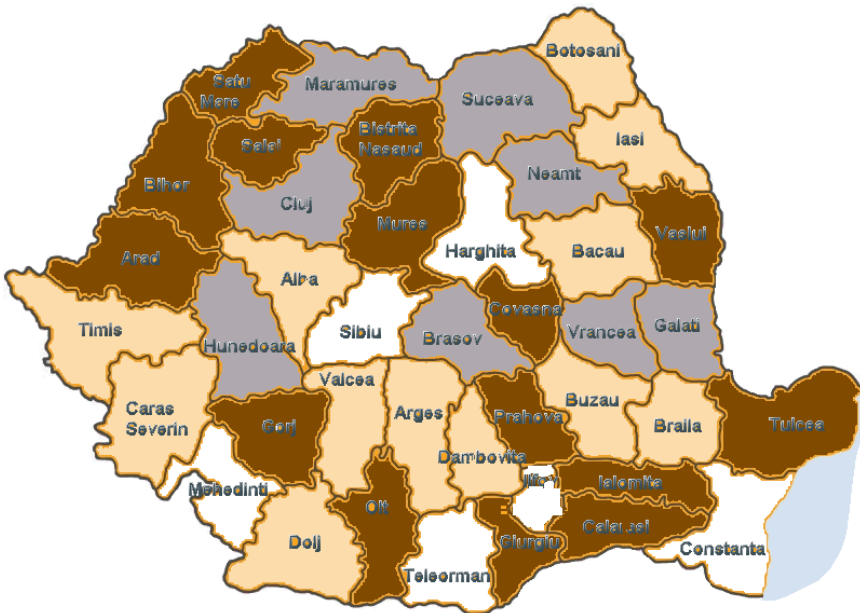

Fig. 2. Harta distribuției spațiale a asistenței Phare

Sursa: *Reprezentare proprie*

După cum se poate observa, județele performante în scrierea de proiecte și absorbția asistenței comunitare sunt repartizate oarecum uniform între regiunile Nord-Est, Sud-Est și Nord-Vest. Județele cu cea mai mare capacitate de absorbție se regăsesc în regiunea Nord-Vest, în timp ce în regiunea Centru sunt concentrate județele cu cea mai scăzută capacitate de absorbție și cu numărul cel mai mic de proiecte depuse, urmată îndeaproape de regiunea Sud-Muntenia.

Evoluția distribuției regionale a absorbției fondurilor Phare este reprezentată în Fig. 3:

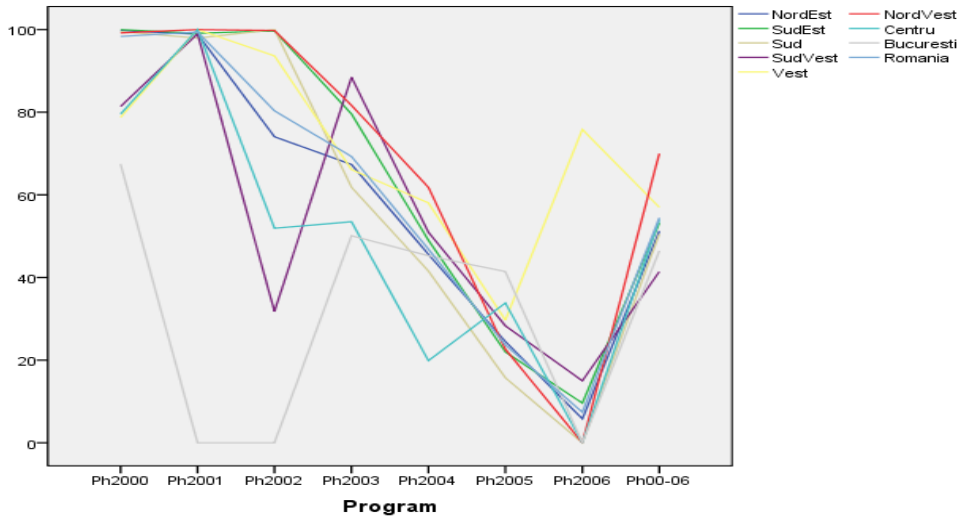

Fig.3. Evoluția distribuției regionale a absorbției asistenței Phare în perioada 2000– 2006

Sursa: Prelucrări proprii prin intermediul soft-ului SPSS, versiunea 16.0

După cum se poate observa, pe ansamblu, rata de absorbție a României în cazul asistenței Phare pe întreaga perioadă de programare a fost de 54,18%. Trendul descendent al absorbției fondurilor Phare caracterizează toate regiunile României, în special în cazul programelor Phare din perioada 2004 – 2006. Doar regiunile Nord-Vest și Vest au reușit să depășească media pe țară a absorbției fondurilor Phare, cea mai slabă performanță fiind înregistrată de regiunea Sud-Vest.

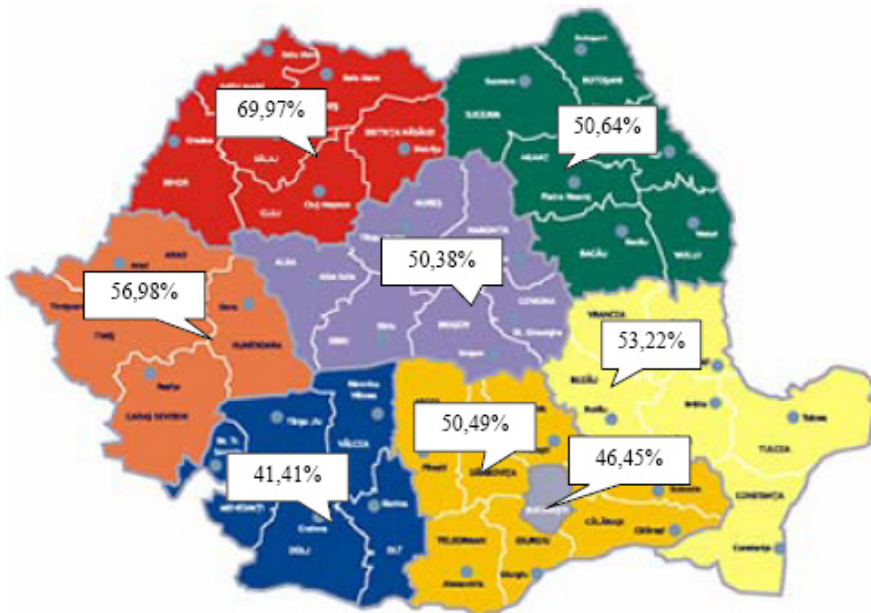

Fig. 4. Harta distribuției absorbției asistenței Phare în perioada 2000–2006 la nivel regional

La nivel de program, rata de absorbție este repartizată astfel:

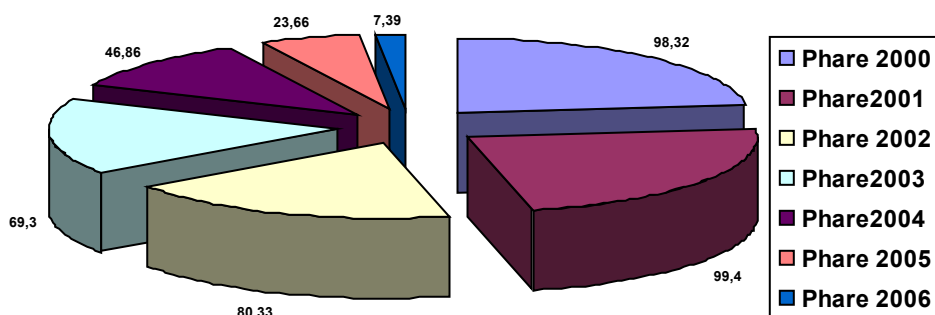
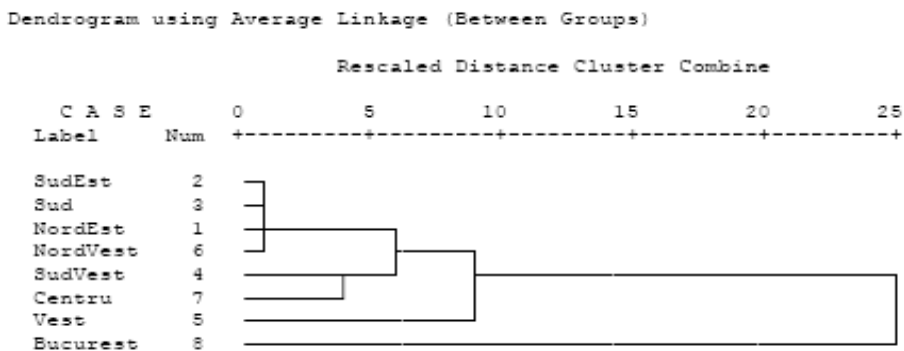
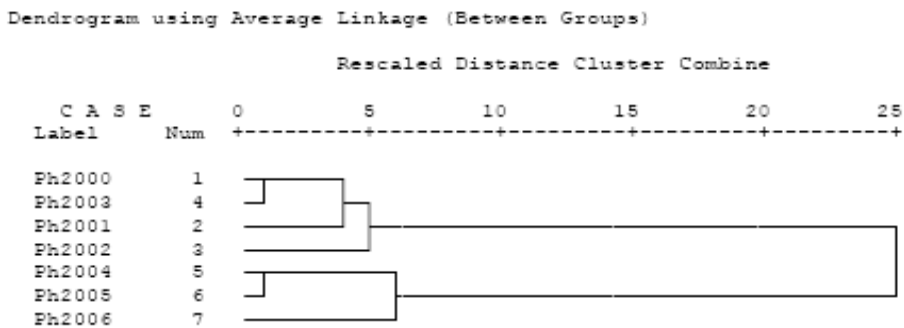

Fig. 5. Evoluția absorbției asistenței Phare 2000–2006 în România (%)

Programele Phare 2000 și Phare 2001 au înregistrat cel mai înalt nivel al absorbției, fiind îndeaproape urmate de Phare 2002, la polul opus situându-se programele Phare 2005 și Phare 2006.

În urma rulării **analizei Cluster**, la nivel regional, situația absorbției fondurilor Phare este prezentată în dendogramele de aglomerare următoare.

Abbreviated	Extended
Name	Name
Bucurest	Bucuresti

Fig. 6. Dendograme de aglomerare – absorbția asistenței Phare 2000–2006

Sursa: Prelucrări proprii prin intermediul soft-ului SPSS, versiunea 16.0

Astfel, putem constata un nivel ridicat de utilizare a programelor Phare 2000, 2003, 2001 și 2002 și un nivel mai redus în folosirea programelor Phare 2004, 2005 și 2006. Referitor la gruparea regiunilor în funcție de nivelul de absorbție al asistenței Phare, putem observa prezența a 5 clustere. Aceste grupări au fost obținute calculând pătratul distanței euclidiene între nivelul de absorbție al regiunilor pentru programele Phare în perioada 2000–2006.

Privită și dintr-o altă perspectivă, distribuția spațială a fondurilor Phare 2000 – 2006 la nivel de județ poate fi analizată sub aspectul ratei de absorbție și a nivelului PIB pe locuitor în anul 2006. Conform studiului *România – trecerea la euro* (Isărescu M., 2007), în România la nivelul anului 2006 valoarea PIB/locuitor a fost de 4498 euro.

Tabelul 2. Distribuția spațială a asistenței Phare 2000–2006 la nivel de județ din perspectiva ratei de absorbție și a PIB/locuitor

PIB/locuitor 2006 Rată de absorbție	Peste nivelul mediu	Sub nivelul mediu
Peste nivelul mediu	Arad, Cluj, Brașov.	Neamț, Suceava, Vaslui, Galați, Tulcea, Vrancea, Călărași, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Gorj, Olt, Hunedoara, Bihor, Bistrița-Năsăud, Maramureș, Satu-Mare, Sălaj, Covasna, Mureș.
Sub nivelul mediu	Constanța, Timiș, București, Ilfov.	Bacău, Botoșani, Iași, Brăila, Buzău, Argeș, Dâmbovița, Teleorman, Dolj, Mehedinți, Vâlcea, Caraș-Severin, Sibiu, Harghita, Alba.

Sursa: Calcule efectuate de autor

Grafic, repartizarea teritorială a fondurilor Phare în România în perioada 2000–2006 în funcție de rata de absorbție și de nivelul PIB-ului pe locuitor în anul 2006 se poate reprezenta astfel (vezi Fig. 7):

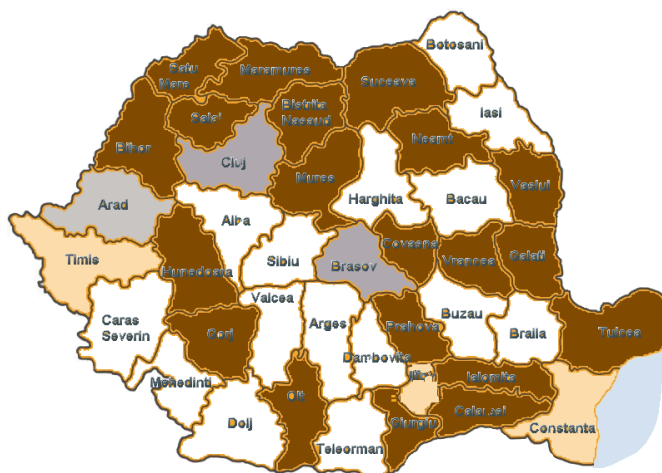

Fig. 7. Harta distribuției ratei de absorbție a asistenței Phare și a PIBului/locuitor

Sursa: Realizare proprie.

Analiza realizată poate fi completată și din perspectiva absorbției absolute a fondurilor Phare în perioada de programare 2000–2006 – reflectată de valoarea totală a plăților și gradul de dezvoltare exprimat prin PIB pe locuitor.

Tabelul 3. Distribuția spațială a asistenței Phare 2000–2006 la nivel de județ din perspectiva absorbției absolute a fondurilor și a PIB/locuitor

PIB/locuitor 2006	<i>Peste nivelul mediu</i>	<i>Sub nivelul mediu</i>
Absorbția absolută Phare		
<i>Peste nivelul mediu</i>	Neamț, Suceava, Vaslui, Giurgiu, Hunedoara, Bihor, Covasna, Mureș.	Galați, Tulcea, Vrancea, Călărași, Ialomița, Prahova, Gorj, Olt, Arad, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu-Mare, Sălaj, Brașov.
<i>Sub nivelul mediu</i>	Bacău, Iași, Constanța, Argeș, Dâmbovița, Mehedinți, Vâlcea, Timiș, Sibiu, Ilfov.	Botoșani, Brăila, Buzău, Teleorman, Dolj, Caraș-Severin, Alba, Harghita, București.

Sursa: Calcule efectuate de autor

Fig. 8. Harta distribuției absorbției absolute a asistenței Phare și a PIB-ului/locuitor

Sursa: Realizare proprie

În termeni absoluți se observă o influență extinsă a absorbției fondurilor Phare asupra nivelului de dezvoltare exprimat prin PIB pe locuitor și o reconfigurare a județelor. De asemenea remarcăm structura mozaicată la nivel intraregional.

Lecții pentru Republica Moldova

Această analiză retrospectivă asupra experienței dobândite de România pe parcursul perioadei de programare 2000–2006 în utilizarea asistenței financiare comunitare, prin intermediul programului Phare, ne face să privim cu încredere înspre viitor, deși

rezultatele obținute până în prezent, atât din punctul de vedere al proiectelor depuse, cât și din perspectiva capacității de absorbție, arată că eforturile trebuie intensificate pentru a obține rezultate semnificative.

Premisele esențiale favorabile absorbției eficiente a Fondurilor Structurale și de Coeziune în perioada de programare 2007–2013 sunt reprezentate de „calitatea administrației, a politicilor publice, a planificării investițiilor publice și nu în ultimul rând de calitatea proiectelor și de gradul de deschidere al economiei” (Băleanu A., 2007).

Creșterea ratei de absorbție a fondurilor comunitare nu trebuie să reprezinte un scop în sine, ci doar un mijloc prin care strategiile și politicile comunitare să poată fi implementate cu succes în Republica Moldova astfel încât această țară să-și îndeplinească obiectivul de convergență economică și socială.

„Capacitatea de absorbție a Fondurilor Structurale va fi reflectată prin ameliorarea disparităților regionale nu numai la nivel național, dar și în context european”. (Constantin D. L., 2006).

Măsura în care asistența comunitară va fi absorbită de Republica Moldova este generată de următoarele aspecte (Constantin D. L., 2006):

- *modul de orientare a fondurilor europene*, într-o manieră transparentă, eficientă și eficace, astfel încât să răspundă obiectivelor stabilite și să ofere posibilitatea selectării celor mai viabile proiecte, care să genereze efecte multiplicatoare pozitive, directe și indirecte, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung;
- *nivelul de cooperare între autoritățile centrale și locale*, cu accent deosebit asupra coordonării între autoritățile locale componente ale aceleiași regiuni, în vederea atingerii obiectivelor de dezvoltare incluse în P.D.R.-uri;
- *crearea unor rețele teritoriale funcționale*, după modelul celor existente între statele membre U.E., între mediul de afaceri, universități, băncii, instituții de cercetare, centre de instruire, firme de consultanță, camere de comerț, autoritățile publice locale, ONG-uri etc.;
- *implicarea activă a comunității locale* în susținerea proiectelor de dezvoltare locală.

Concluzii

Absorbția fondurilor europene trebuie abordată de Republica Moldova din perspectiva randamentului pe care-l produce, iar preocupările decidenților politici, ca factori principali în acest demers al integrării europene, trebuie să se orienteze către asigurarea unui sistem transparent, coerent și eficient care să stimuleze pregătirea de proiecte de calitate prin care să se realizeze investiții productive, intensive orientate către sectoarele-cheie generatoare de creștere economică, în special în domenii ce intensifică viteza de integrare în structurile europene. În acest context, strategiile și politicile regionale pot fi soluția atenuării posibilelor probleme legate de absorbția fondurilor comunitare.

Note:

1. Bal A., Luțas M., Jora O., Topan V. Scenarii privind evoluțiile comunitare în domeniul competitivității, politicii de coeziune și politicii de dezvoltare regională. În: Studiul nr. 1 din Colecția *Studii de strategie și politici (SPOS 2007)* / Institutul European din România, București, 2007.

2. Băleanu A. *Impactul fondurilor structurale*, Working Paper no.20 / Institutul European din România, București, 2007.
3. Commission of the European Communities. *Compendium Romania – Ex-Post Evaluation of Phare country support in 1997 and 1998 in Romania*, Brussels, 2002.
4. Commission of the European Communities. *Report from the Commission – Annual Report of the Instrument for Structural Policy for pre-accession* COM (2003) 655 final (October) Brussels, 2003.
5. Commission of the European Communities. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council, General Report on Pre-Accession Assistance (Phare – ISPA – S.A.P.A.R.D.) in 2003* COM (2005) 178 final Brussels, 2005.
6. Constantin D. L. *Institutional Challenges to Romania's Regional Policy in the Perspective of Accession to the European Union*, 46th Congress of the European Regional Science Association, Volos, Greece, August 30 – September 3, 2006.
7. Constantin D. L., Frentz G., Răducu A., Folescu A., Voinea M. J. R. *Coeziunea economico-socială și politica regională. Contributia Fondurilor Europene la finanțarea programelor*: București: Editura A.S.E., 2007.
8. Constantin D. L., Goschin Z., Dragan G. Implications of the EU Structural Assistance to the New Member States on Regional Disparities. The Question of Absorption Capacity / International Workshop on *Regional Endogenous Development: Measurements, Models and Empirical Investigation*, the University of Queensland, Brisbane, Australia, 2008.
9. Goschin Z., Pârlog C. Criterii de analiză și indici sintetici pentru evidențierea disparităților regionale. În: *Dezvoltarea regională în contextul integrării în Uniunea Europeană*. București: Editura Economică, 2006.
10. Hübner D. EU regional policy in 2008: Achievements, next steps and aspects of the future debate”, Speech to staff of DG REGIO, 3 March 2008, Charlemagne building, salle GASP, 2008.
11. Ionescu R. V., Marchis G. *Strategii de dezvoltare comunitară și regională*. Galați: Editura „Fundatia Academică Danubius”, 2006, 193 p.
12. Marchis G. *Analiza fondurilor europene pre și post-aderare în România*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2009.
13. Marchis G. Cohésion économique et sociale: expression d’uniformité, dans le contexte du procédé européen d’intégration. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși”*, Târgu-Jiu, 2008, nr. 1.
14. Marchis G. Cohesion policy perspective in the context of European integration. Benchmarks for Romania, The Sixth International Symposium of the Romanian Regional Science Association: „*The Impact of Romania's Accession to the EU on Regional Structures*”, the Romanian Regional Science Association and the „1 Decembrie 1918” University of Alba-Iulia, the Research Centre for Territorial Development and Regional Development Agency Alba, 8–9 June 2007. În: <http://www.rrsa.ro> (citat 08.10.2010).
15. Oprescu G., Constantin D. L., Ilie F., Pîslaru D. Analiza capacității de absorbție a fondurilor comunitare în România. În: Studiul nr.1 din colecția *Studii de impact III* / Institutul European din România, 2006.
16. Zaman Gh., Goschin Z., Herteliu C. Analysis of the Correlation between the GDP Evolutions and the Capital and Labour Factors in Romania. În: *Romanian Journal of Economic Forecasting* / Institutul Național de Prognoză Economică, vol.6, 2005, nr.3.

ASIGURAREA DREPTURILOR MINORITĂȚILOR ETNICE – CONDIȚIE INDISPENSABILĂ ÎN CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

Elena Balan, doctor în politologie
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Summary

In the article is examined the refresh evolution process and the normalization of the interethnic reports, which depend on the involvement in the active social life of the all ethnic representatives, which live in the Republic of Moldova, on the awareness legalization of this process, on the transformation's degree of perception and of the current tasks of the social politic.

The author concludes that we have to find new possibilities in concordance with the exigencies of the time and to get rid of the past mistakes to improve the situation in this main field of the humane existence.

Fundamentul durabil al unei societăți democratice rezidă în progresul multilateral social-economic și social-etnic în condițiile tranziției și integrării în comunitatea internațională și cea europeană pe principiile concordiei interetnice, păcii civice, priorității drepturilor omului și echității sociale, înnoirii spirituale și purificării morale a personalității potrivit reperelor general-umane dintotdeauna, care provin de la rădăcinile civilizației europene și globale și determină nivelul de cultură al țărilor, popoarelor, etniilor și, deci, al relațiilor sociale, interumane și interetnice în toate aspectele.

În procesul complex de dezvoltare a societății contemporane obârșia etnică, specificul național în îmbinare cu existența socială și activitatea vitală a personalității determină în mare parte locul și rolul ei în sistemul relațiilor sociale, concepția acesteia despre lume, modul de viață și aspirațiile valorice.

În condițiile actuale ale societății în tranziție devine deosebit de actuală problema ocrotirii sociale a individului, indiferent de apartenența lui etică, a creării unui mediu social-etnic corespunzător favorabil care să permită manifestarea liberă și multilaterală a capacităților lui în toate sferele vieții sociale. Iar activismul personalității în domeniul relațiilor etnice și interetnice, bunăoară, este în mare măsură determinat de nivelul de dezvoltare nu numai a constituției etnice, dar și de posibilitatea ce o oferă realitatea contemporană în stimularea, materializarea și valorificarea individualității etnice a omului în practica de fiecare zi a societății poliетnice din Republica Moldova.

Ar fi util să remarcăm că în Moldova dintotdeauna au conviețuit în pace și bună înțelegere, alături de etnia majoritară, reprezentanții diferitor altor etnii.

În acest context, bineînțeles, nu trebuie ratate compromisurile judicioase și soluțiile optime pentru determinarea abilă și pronosticarea de durată a unor direcții și perspective ale dezvoltării durabile în toate domeniile vieții, inclusiv cele ale mediului social-etnic contemporan, pentru asigurarea progresului general, a asanării și armonizării multilaterale a societății.

În această ordine de idei, chiar imediat după declararea suveranității de stat, Parlamentul Republicii Moldova a creat, printr-un șir de acte respective, toate premisele funcționării statului de drept în tot teritoriul republicii, a stabilit prin Constituție și

alte legi drepturile de bază ale cetățenilor potrivit standardelor europene și universale în acest domeniu. Astfel, Republica Moldova a aderat la cele mai importante acte juridice internaționale cu privire la drepturile omului, exprimând acordul deplin cu stipulările Declarației Universale a Drepturilor Omului, ale documentelor OSCE și altor acte de vază.

În particular, capitolul 1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, potrivit căruia toți oamenii se nasc liberi și egali în demnitatea și drepturile lor, sunt investiți cu rațiune și onoare și trebuie să se comporte unul față de celălalt în spiritul fraternității, păstrează și pentru Moldova semnificația sa primordială, devenind astfel un principiu, de durată pentru organizarea comunității de state și popoare. În baza acestui principiu în Moldova, la fel ca și în alte state în care există minorități naționale, lingvistice și religioase, persoanele aparținând acestor minorități au dreptul la viață culturală proprie, profesarea religiei lor sau folosirea limbii lor materne [1].

Fără îndoială, evoluția procesului de înnoire a societății, a normalizării raporturilor interetnice depinde de modul direct de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Moldova în viața social-activă, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a transformărilor și de înțelegere a sarcinilor actuale ale politicii sociale.

Debarasându-ne de greșelile din trecut, trebuie să căutăm posibilități noi, corespunzătoare exigențelor timpului, pentru ameliorarea situației în acest domeniu extrem de important și fragil al existenței umane.

Perioada de tranziție și integrare europeană în spațiul ex-comunist din Europa Centrală și de Est a determinat o suită întreagă de schimbări de amploare și de mare profunzime nu numai în domeniul politic, economic, social și spiritual, cu efecte mai mult sau mai puțin pozitive asupra calității vieții, dar și asupra relațiilor interumane, în special asupra relațiilor interetnice, sensibilizând puternic întreg fenomenul etnic și toate aspectele de manifestare ale acestuia.

Schimbările în cauză au fost favorizate în mod deosebit de curentul european și mondial privind asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în general, și cele ale minorităților etnice și naționale, în special.

După prăbușirea sistemelor totalitare din Estul și Centrul Europei, afirmarea și punerea pe prim-plan a problemei naționale și, în special, a problemei minorităților naționale, a devenit o dominantă a organismelor internaționale, a Consiliului Europei, a OSCE, ONU etc. [2].

Aceste schimbări s-au făcut deosebit de simțite și în Republica Moldova, aflându-se o expresie pronunțată în Constituția țării, în Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor (iulie 2001), în Legea despre limbi, în Comentariile Republicii Moldova asupra textului celei de-a doua Opinii a Comitetului Consultativ al Consiliului Europei privind Convenția – cadru pentru protecția minorităților naționale (aprilie 2005) etc.

Referindu-ne la înscrierea noastră în Europa de ieri și cea de astăzi, să nu uităm, totuși, de acel adevăr indiscutabil că înainte de a fi european, ești și se cuvine să fi național, deoarece „adevăratul mare european este acela care contribuie la dezvoltarea Europei prin dezvoltarea forțelor naționale pe care le reprezintă” (Ion I.C. Brătianu) [3].

Deci, în Europa putem și trebuie să intrăm cu propria „zestre”, care ne-a repre-

zenta imaginea noastră irepetabilă, „eul” nostru național și care va consolida unitatea comunității europene prin diversitatea și varietatea specificului național al popoarelor ce o reprezintă.

Astfel, fiind din ce în ce mai interdependentă economic, social, politic și spiritual, confruntându-se cu probleme, a căror rezolvare nu poate fi decât tot în comun, în această lume unificată prin probleme și scopuri ar trebui să fie și o conștiință unică, o deschidere spre „celălalt”, spre cunoașterea, înțelegerea și acceptarea lui, chiar solidarizarea pentru împlinirea aspirațiilor comune.

În realitate însă se constată cu surprindere mai degrabă un fenomen contrar: afirmarea diferențelor, a diversității și identităților de tot felul: regionale, profesionale, lingvistice, religioase, etnoculturale și naționale, fiecare promovându-și propriile norme și valori.

Astfel, interdependența, integrarea și universalismul lumii, pe de o parte, și segmentarea, dezintegrarea, diversitatea, căutarea identităților și a diferențelor, pe de altă parte, nu mai sunt două fenomene disjuncte, aflate în contradicție, ci, dimpotrivă, sunt *corelative*, exprimând, de fapt, o *dublă mișcare* cu o dialectică a unui fenomen complex [4].

Această dialectică a fenomenului în cauză își lărgeste sensurile și manifestările odată cu extinderea Uniunii Europene spre Estul continentului, odată cu metamorfozele ce se produc în conținutul hărții geopolitice a acestui spațiu, în care Republica Moldova, Ucraina și Belarus se includ nemijlocit în zona de vecinătate cu Comunitatea Europeană, fapt care va înlesni considerabil posibilitățile de colaborare și aderare la structurile europene.

Vom menționa aici, că dacă alinierea în plan economic, democratic la standardele europene este un imperativ al vremii, atunci ceea ce ține de cultura națională, tradiții, limbă etc. ele trebuie păstrate cu grijă, cultivate, revitalizate, ocrotite, asigurându-li-se dăinuirea în timp și spațiu. Influența și îmbogățirea reciprocă poate fi posibilă doar până la o anumită limită, care ar exclude asimilarea sau negarea reciprocă și ar promova multiculturalitatea în cadrul comunității popoarelor Europei, ca un tezaur comun al întregii umanități.

Astfel, unitatea culturală a Europei, în varianta ei optimă, este și trebuie să se bazeze pe o bogată diversitate, care se cere promovată în permanență. Europa, care se impune astăzi prin piața ei comună și instituțiile comune, este în același timp și o Europă a diversității culturale.

În linii mari, *această diversitate i-o atribuie Europei și lumii contemporane în ansamblu fenomenul etnic*, care își pune amprenta tot mai imperios, mai vizibil și mai sigur în toate domeniile vieții popoarelor, integrându-le sau dezintegrându-le, făcându-le să prospere, să colaboreze reciproc sau le include în diverse confruntări și cataclisme, unele din ele fiind din cele mai dramatice.

Așadar, fenomenul etnic exercită o influență simțitoare asupra tuturor sferelor vieții societății în dezvoltare și este, la rândul său, influențat întrucâtva de realitatea înconjurătoare. Din componentele cele mai distincte ale fenomenului etnic vom menționa următoarele: conștiința etnică, identitatea etnică, etnicitatea, relațiile interetnice, potențialul creativ și cel de conflict al fenomenului etnic etc.

Fiind deopotrivă produs și factor al schimbărilor sociale în derulare, fenomenul

etnic este antrenat nemijlocit și multilateral în procesele integrative pe care le traversează Republica Moldova în aspirațiile sale de aderare la Comunitatea Europeană. Iar pe parcurs se reliefează perspectivele, efectele și semnificațiile, șansele egale și potențialul multilateral de încadrare atât a etniei titulare, cât și a reprezentanților minorităților etnice conlocuitoare în procesul complex de integrare a Moldovei în spațiul comunitar european.

Note:

1. A se vedea: „Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice”, documentele OSCE, inclusiv și Constituția țării, „Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor” (iulie 2001) etc.
2. Cobianu-Băcanu M. Români minoritari din Covasna și Harghita. Despre o posibilă strategie a păstrării propriei lor identități naționale. În: Revistă română de sociologie, București, 1999, № 3-4, p. 314.
3. Cobianu-Băcanu M, Rain L., Cucu-Oancea O. Evoluția fenomenului cultural și a fenomenului etnic în perioada de tranziție. În: Revistă română de sociologie, București, 2000, № 1-2, p. 168-169.
4. Bălașa A. Fenomenul etnic – obiect al cercetării sociale actuale. În: Calitatea vieții. Revistă de politici sociale, București, 1996, № 1-2, p. 87-88.

ROLUL SOCIETĂȚII CIVILE ÎN DEMOCRATIZAREA INSTITUȚIONALĂ ÎN CONTEXTUL POLITICII EUROPENE DE VECINĂTATE

Ion Tăbârță, lector
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene

Summary

This article examines the role of the civil society in the institutional democratization of the Republic of Moldova resulting from the New Neighborhood European Policy. The author clears up the main political decisions and resolutions with an institutional character taken by the public authorities since 2005 in close cooperation with the civil society. Their purpose is to foster competitiveness and increase the functionality and democratization of the Moldovan state institutions. At the same time, some existing problems and deficiencies in the dialogue between the state and the civil society are mentioned.

Politica europeană de vecinătate, realizată prin Planurile individuale de acțiune cu statele semnatare, pe lângă faptul că are drept scopuri prioritare să oprească extinderea pe termen scurt și mediu și să diminueze problemele din vecinătatea Uniunii Europene, mai dorește să transforme instituțional statele vecine în conformitate cu normele și valorile europene (așa-numita „europenizare”).

Societății civile îi revine unul dintre rolurile principale în „europenizarea” Republicii Moldova. Orice democrație viabilă este asigurată de funcționalitatea instituțiilor statului. În acest sens, una dintre prioritățile *Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană*, semnat la 22 februarie 2005, este „continuarea consolidării stabilității și eficienței instituțiilor ce garantează democrația și supremația legii; asigurarea derulării democratice a alegerilor parlamentare (2005) în Moldova în conformitate cu standardele europene” [1, p. 3]. Articolul 1 al Planului de Acțiuni UE-Moldova se referă anume la *consolidarea stabilității și eficacității instituțiilor care garantează democrația și supremația legii* [1, p.4].

Planul de Acțiuni UE-Moldova presupune o implicare activă a societății civile din Republică Moldova în consolidarea instituțională a statului. Punctul 1 al art. 78 al **aces-tui document intitulat** *Promovarea cooperării societății civile prevede următoarele*: „Dezvoltarea continuă a Programelor de Parteneriat pentru Consolidarea Instituțională (IBPP) existente în domeniul creării instituțiilor prin valorificarea experienței în cadrul acestora” [1, p. 36].

Măsurile și realizări

Una dintre primele acțiuni ale dialogului între autoritățile publice cu societatea civilă a fost adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova, la 29 decembrie 2005, a *Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă* [2]. Scopul prezentului document constă în a stabili o cooperare permanentă, deschisă și eficientă între parlament și societatea civilă. Reieșind din această Concepție, organizațiile neguvernamentale (ONG-urile) au obținut posibilitatea de a se implica în procesul legislativ prin mai multe modalități: consiliile de experți, consultarea permanentă, audierile publice etc.

În acel context, la sfârșitul anului 2005, Președintele Republicii Moldova a semnat două decrete prezidențiale privind constituirea Comisiei pentru elaborarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova și a Comisiei naționale pentru elaborarea politicii externe a Republicii Moldova. Pe lângă reprezentanții instituțiilor publice și a mediului academic în aceste comisii au fost incluși și exponenții societății civile.

La 16 februarie 2006, Biroul permanent al Parlamentului Republicii Moldova a adoptat *Hotărîrea privind modul de executare a Hotărîrii Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă*. Prin această hotărîre au fost stabilite atribuțiile și obligațiile organelor de lucru ale Parlamentului implicate direct în procesul de cooperare cu societatea civilă. Pe pagina oficială a Legislativului au început să fie afișate proiectele de acte legislative în format electronic expuse pentru consultare publică. Tot la începutul anului 2006, Parlamentul a adoptat *Legea pentru completarea Legii privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale*, care prevede obligativitatea plasării în regim de acces liber pe *Internet* a actelor legislative și normative oficiale.

În primăvara-vara anului 2006 au avut loc o serie de evenimente care au exprimat acțional procesul de cooperare a autorităților cu societatea civilă. La 4 aprilie a fost organizat seminarul „Realizarea funcțională a relațiilor între Parlament și societatea civilă din Moldova”, în timpul căruia a fost constatat gradul de cooperare între autorități și activiștii civici. La 26 aprilie s-a desfășurat Conferința Națională „Consolidarea dialogului între guvern și societatea civilă din Republica Moldova”, în timpul căreia a fost elaborată Strategia de colaborare între instituțiile de stat și societatea civilă, care prevedea asigurarea transparenței acestei colaborări prin consultarea proiectelor de acte normative în curs de elaborare. În perioada 27–28 iunie și-a ținut lucrările Conferința internațională „Transparența în procesul decizional: practici și perspective”, care a constatat că dialogul între Parlament și societatea civilă este încă problematic.

Totodată, cu sprijinul unor organizații finanțatoare externe au fost lansate câteva proiecte menite să consolideze capacitățile ONG-urilor (proiectul „Abilitarea socio-economică a tineretului”, susținut de Banca Mondială și UNICEF-Moldova; Programul de consolidare a societății civile în Republica Moldova, lansat de Agenția Suedeză pentru Cooperare și Dezvoltare Internațională, cu asistența USAID și a Guvernului Norvegiei).

Tot în 2006, Guvernul a început să admită, prin asistarea la ședințe, reprezentanți ai sindicatelor, patronatelor, businessului, în procesul de examinare a unor decizii, iar Comisia juridică pentru numiri și imunități a Parlamentului a expedit organizațiilor obștești rezultatele deliberării sale asupra amendamentelor sugerate de ONG-uri, Legea fiind adoptată la 20 iulie 2007 [3].

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene a lansat pentru discuții publice proiectele Memorandumului privind cooperarea în procesul integrării europene și a Strategiei de informare și comunicare pentru integrare europeană a Republicii Moldova. La 30 mai 2007 a avut loc semnarea Memorandumului privind cooperarea în procesul integrării europene între Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova și organizațiile societății civile [4].

La 2 noiembrie 2007, Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului și rețeaua ONG-urilor din domeniul social au semnat Memorandumul de cooperare [5],

care prevede implicarea părților la elaborarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor, la prestarea și crearea de noi servicii sociale. Raportul de progres privind implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, publicat la 3 aprilie 2008, raportează anume acest progres al contribuției societății civile la consolidarea instituțională a Republicii Moldova: „În domeniul cooperării cu societatea civilă a fost semnat de către Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului un memorandum-acord cu societatea civilă în noiembrie 2007, în timp ce un memorandum de parteneriat a fost semnat cu organizațiile non-guvernamentale de către Ministerul Afacerilor Externe” [6, p. 19].

La 23 mai 2008, trei structuri de stat (Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală și Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului) și alte trei nestatale (Organizația Internațională pentru Migrație din Moldova, Asociația Femeilor de Carieră Juridică/Centrul pentru Prevenirea Traficului de Femei și Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”) au semnat Memorandumul de colaborare în dezvoltarea și extinderea proiectului Sistemului Național de Referire (SNR) în domeniul protecției și asistenței victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane [7], asigurând astfel dreptul acestora la asistența calitativă, necesară pentru reabilitarea și reintegrarea lor în societate.

În vara anului 2008 a fost constituit *Consiliul Național pentru Participare*, format din reprezentanții societății civile. Ei vor asista Guvernul în procesul de planificare strategică. De asemenea, au fost alese organele de conducere și adoptat regulamentul Consiliului.

La 11 decembrie 2008, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Strategia dezvoltării societății civile în anii 2009-2011* [8]. Strategia stabilește valorile și principiile cooperării și ale relațiilor dintre administrația publică și societatea civilă și presupune implementarea mai multor acțiuni care vor inlesni dezvoltarea durabilă a sectorului asociativ, inclusiv la nivel local. Decizia adoptată a stîrnit discuții aprinse, dar nu vizavi de textul propriu-zis al proiectului. Majoritatea comunistă a fost acuzată de către o parte a opoziției de încercarea de a subordona prin această Strategie societatea civilă, de a distruge spiritul civic și de a submina dreptul la asociere.

Cu toate acestea, anume semnarea și adoptarea acestei Strategii a fost menționată în Raportul de progres al Comisiei Europene pentru anul 2008: „În august 2008 a fost semnată Strategia națională de dezvoltare a societății civile pentru anii 2008-2011 între Guvern și un grup de 33 de organizații ale societății civile (ulterior aprobată și de Parlament). Odată ce a fost stabilit formal, acesta va oferi cadrul instituțional de consultare între societatea civilă, inclusiv operatori economici și autoritățile publice de la toate nivelurile” [9, p. 21].

La 29 octombrie 2008, prin hotărîrea Guvernului a fost instituit și aprobat Regulamentul Consiliului Civil pentru monitorizarea Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției [10] și instituit controlul civil (monitorizarea) asupra activității instituțiilor de detenție a persoanelor în vederea respectării drepturilor omului. La 26 ianuarie 2009 a fost aprobat Regulamentul cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a programelor, proiectelor sau acțiunilor culturale desfășurate de asociațiile obștești [11]. La 30 aprilie 2009 a fost instituit Registrul de stat al organizațiilor necomerciale și stabilit Regulamentul privind registrul respectiv [12].

După instalarea la putere a Alianței pentru Integrare Europeană, Programul de guvernare al Guvernului Filat presupune activizarea colaborării cu societatea civilă. În timpul unei întrevederi a premierului cu reprezentanții societății civile acesta a dat asigurări că activitatea noului Guvern va fi una maximal transparentă, iar societatea civilă va reprezenta pentru guvernare un partener în elaborarea politicilor. Guvernul AIE a relansat inițiativa *Consiliului Național pentru Participare* în scopul consultării societății civile, mediului de afaceri și cel academic în procesul de elaborare, implementare, monitorizare a documentelor de planificare strategică a țării.

În urma concursului de selectare a membrilor *Consiliului Național pentru Participare*, din componența Consiliului fac parte și reprezentanți ai societății civile. Relansarea Consiliului a intensificat dialogul cu societatea civilă, mediul de afaceri și cel academic în procesul de elaborare și implementare a documentelor de planificare strategică a țării și în activitatea colegiilor ministerelor și/sau a grupurilor consultative. Totodată, dialogul unor ministere cu societatea civilă s-a intensificat: reprezentanții ONG-urilor au fost aleși în componența colegiilor ministerelor; au fost organizate mai multe mese rotunde pe subiecte de politici publice cu participarea reprezentanților societății civile etc.

Deficiențe și probleme

Cu toate că reieșind din Planul de Acțiuni UE-Moldova, începând cu anul 2005, au fost făcute unele progrese privind contribuția societății civile în consolidarea instituțională a Republicii Moldova, mai mulți membri ai societății civile au remercat în toată această perioadă mai multe deficiențe și probleme în dialogul între autoritățile publice și societatea civilă [13]:

- persistă fenomenul de elaborare și promovare a multor decizii în condiții ne-transparente și fără participarea publică; multe proiecte de legi și hotărâri de guvern se adoptă în proceduri urgente și nu sunt plasate pe pagina *Web* pentru discuții publice;

- mai multe ONG specializate în domeniul mass-media au denunțat modul de promovare a Codului Audiovizualului, apreciind că cooperarea cu societatea civilă a fost doar mimată;

- un grup de organizații din domeniul mass-media au boicotat public Conferința „Cooperarea dintre Parlamentul Republicii Moldova și societatea civilă”, în semn de protest față de abuzurile autorităților în procesul de implementare a noului Cod al Audiovizualului (cazul posturilor Antena C și Euro TV);

- la sfârșitul anului 2006, Procuratura Generală a emis o circulară pentru procurorii teritoriali și specializați, prin care, pentru a preveni „destabilizarea situației social-politice”, se indică necesitatea verificării în mod de urgență a activității asociațiilor obștești implicate în organizarea activităților de masă, a „legalității funcționării acestora” și a surselor de finanțare. Deși indicațiile nu au fost puse în aplicare masiv, intervențiile procuraturii au fost apreciate de ONG-uri ca abuzive, necorespunzătoare rolului procuraturii și atribuțiilor acesteia în cadrul organelor statului;

- îndată după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, mai multe ONG-uri, care fac parte din Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte „Coaliția 2009”, au devenit ținta unor controale din partea Inspectoratului Fiscal Principal de Stat. Ministe-

rul Justiției a acuzat Coaliția în cauză de faptul că ar fi coorganizator al protestelor din 7 aprilie, care au degenerat în acte de violență și devastarea clădirilor Parlamentului și a Președinției;

– Guvernul a inițiat modificarea *Legii privind asociațiile obștești* fără o consultare prealabilă cu organizațiile obștești, în lipsă de transparență;

– în opinia mai multor ONG-uri importante, proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Legii nr. 837-XIII din 17 mai 1996 cu privire la asociațiile obștești este în măsură să introducă obstacole și restricții nefondate în procesul de înregistrare și desfășurare a activității asociațiilor obștești din Republica Moldova;

– capacitățile umane și instituționale, de expertiză și asistență a ONG-urilor sunt reduse. În domeniile în care aceste capacități există la un nivel satisfăcător, opiniile organizațiilor obștești sunt deseori neglijate;

– o bună parte a ONG-urilor înregistrate au resurse limitate și/sau manifestă un interes redus pentru a participa la elaborarea și realizarea politicilor publice;

– există puține ONG-uri active în zonele rurale, în mare parte din cauza problemelor legate de viabilitatea financiară;

– deși dialogul autorităților cu societatea civilă în ultimul timp a cunoscut o dinamică pozitivă, unele autorități publice au încă o atitudine formalistă sau ignorantă față de implicarea ONG-urilor la formularea și implementarea politicilor publice;

– autoritățile publice manifestă reticență față de declarațiile ONG-urilor privind problemele existente în implementarea politicilor publice;

– colaborarea dintre autoritățile publice locale și ONG-uri este foarte anemică, cauzată inclusiv de numărul mic de ONG-uri active în zonele rurale;

– *Consiliul Național de Participare*, inițiativă lansată de noul Guvern la sfârșitul anului 2009 pentru consultarea societății civile, practic, nu activează;

– actualmente accesul la baza legislativ-normativă este asigurat prin intermediul paginii *web* a Ministerului Justiției (www.justice.md), însă serviciul respectiv funcționează cu anumite deficiențe. Deși situația se îmbunătățește, mai există o serie de probleme în domeniu: proiectele care vizează ratificarea unor acte internaționale nu conțin și textele tratatelor respective, lipsesc textele notelor informative, avizele, expertizele și referințele la actele comunitare sau interne din care ar rezulta necesitatea elaborării proiectelor respective.

În toate aceste deficiențe ale dialogului între autoritățile publice și societatea civilă un loc aparte îl ocupă modul de discutare și aprobare a *Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009-2011*. Deși s-a anunțat că proiectul Strategiei a fost discutat participativ cu peste 300 de ONG-uri în cadrul consultărilor regionale (Bălți, Comrat, Cahul, Chișinău, organizațiile din Transnistria), o bună parte a societății civile a rămas nemulțumită de modul în care s-a discutat și s-a aprobat acest document, în cazul dat prevalând interesele restrânse ale Partidului Comuniștilor din Republica Moldova [14].

În concluzie, se poate afirma că, deși au fost făcute unele progrese în participarea și contribuția societății civile în consolidarea instituțională a Republicii Moldova, este loc de mai bine. Cu toate că *Strategia dezvoltării societății civile în anii 2009-2011* a provocat multe controverse, totuși această Strategie reprezintă un pas înainte, deoarece impune Guvernul să abordeze unele probleme foarte importante pentru dezvoltarea societății civile, precum ar fi:

- instituționalizarea cadrului de consultanță, monitorizare și evaluare a politicilor publice;
- crearea unui cadru legal și fiscal favorabil dezvoltării durabile a sectorului asociativ (adoptarea legii 2% și a unor mecanisme de stimulare a acțiunilor filantropice etc.);
- dezvoltarea spiritului activ civic și a voluntariatului.

După 22 februarie 2005, dată la care a fost semnat Planul de Acțiuni UE-Moldova, s-au luat o serie de decizii cu scopul de a spori rolul societății civile în viața publică. Cu toate aceste progrese, în continuare există o serie de deficiențe. Spre exemplu, în cazul elaborării și promovării mai multor acte legislative (Codul Audiovizualului, pachetul de legi referitoare la reforma administrației publice locale), ONG-urile specializate au constatat că acestea nu au fost supuse suficient dezbaterilor publice și că multe propuneri ale acestora nu au fost luate în considerație. Aceasta indică asupra faptului că unele autorități publice au avut o atitudine formalistă sau ignorantă față de implicarea ONG-urilor la formularea și implementarea politicilor publice, iar gradul de transparență și deschidere a autorităților față de ONG-uri a rămas insuficient.

Note:

1. Planul de Acțiuni UE-Moldova. În: http://www.cceec.md/Sites/cccec_md/Uploads/Planul%20ActiuniRM_UE.782D785B01EE40BD94FDE7FE7BAF4658.pdf (citat 10.10.2010).
2. Hotărîre pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă. În: <http://www.old.parlament.md/news/civilsociety> (citat 10.10.2010).
3. Lege pentru modificarea și completarea Legii nr. 837-XIII din 17 mai 1996 cu privire la asociațiile obștești. În: http://www.parlament.md/lawprocess/laws/178-XVI-20_07.2007 (citat 10.10.2010).
4. Memorandum privind Cooperarea în procesul Integrării Europene între Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova și organizațiile societății civile. În: <http://www.mfa.gov.md/img/docs/memorandum-privind-cooperarea-in-procesului-integrarii-europene.pdf> (citat 11.10.2010).
5. Memorandum de cooperare între Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului al Republicii Moldova (MPSFC) și Rețeaua ONG din Domeniul Social (Rețea Socială). În: http://www.mpsfc.gov.md/file/parteneriat/memorandum_retea_minister_md.pdf (citat 11.10.2010).
6. Raportul Comisiei pentru Consiliul și Parlamentul European „Implementarea Politicii Europene de Vecinătate în 2007”. Raport de Progres Republica Moldova. În: http://www.anrecti.md/files/u1/Raport_3_04_2008_comisia_europeana.pdf (citat 11.10.2010).
7. Memorandum de Colaborare ca expresie a dialogului între societatea civilă și structurile statale. În: <http://www.lastrada.md/agenda/index.html> (citat 12.10.2010).
8. Hotărîre nr. 267 din 11.12.2008 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009-2011. În: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=330319> (citat 12.10.2010).
9. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008”. Progress Report Republic of Moldova. În: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_514_en.pdf (citat 13.10.2010).

10. Hotărîre cu privire la Consiliul Civil privind monitorizarea Centrului pentru Combatearea Crimelor Economice și Corupției, nr. 1210 din 29.10.2008. În: http://www.cceec.md/Sites/_cceec_md/Uploads/Hotarirea%20nr.1210%20din%2029.10.08%20cu%20privire%20la%20Consiliul%20C.67F464C30EB94550882D2BE86AC5340B.pdf (citată 13.10.2010).
11. Hotărîre nr. 39 din 26.01.2009 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a programelor, proiectelor sau acțiunilor culturale desfășurate de asociațiile obștești. În: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=334540> (citată 15.10.2010).
12. Hotărîre nr. 345 din 30.04.2009 cu privire la Registrul de stat al organizațiilor necomerciale. În: <http://www.civic.md/.../39-regulament-registru-unic-al-organizatiilor-necomerciale.html> (citată 15.10.2010).
13. Monitorizarea Planului de Acțiuni „Republica Moldova – Uniunea Europeană”. Euro-monitor nr.1-18. În: <http://www.e-democracy.md/rm-ue> (citată 15.10.2010).
14. Postică Iu. Strategia de dezvoltare a societății civile. În: <http://ipostica.wordpress.com/2008/12/11/strategia-de-dezvoltare-a-societatii-civile> (citată 15.10.2010).

DEZVOLTAREA SERVICIILOR DE EDUCAȚIE EXTRAFAMILIALĂ ȘI ACTIVITATEA ECONOMICĂ A FEMEII ÎN CONTEXTUL NATALITĂȚII SCĂZUTE

*Olga Gagauz, doctor în sociologie;
Mariana Buciuceanu-Vrabie, doctor în sociologie
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Summary

The problems of care services to preschool education are usually approached in the context of the general educational system. Also this component has a great influence both on the population's reproductive behavior and the opportunities of women to be employment. Currently, there is interdependence between the woman's decision to work and the decision to having a child. At the same time the conflict between them is maintained including by limited access to services of child care and preschool education, and lack of alternatives extra familial care services.

Problemele educației preșcolare și extrafamiliale a copiilor, de regulă, sunt abordate în contextul sistemului de învățământ. Totodată, această componentă are o influență deosebită atât asupra comportamentului reproductiv al populației, cât și asupra oportunităților de integrare în câmpul muncii a femeilor.

În prezent, se constată interdependența dintre decizia femeii de a lucra sau decizia de a naște un copil, iar conflictul dintre acestea este menținut inclusiv și de accesul limitat la serviciile (instituțiile) de îngrijire și educare a copiilor preșcolari, precum și de lipsa unor servicii extrafamiliale alternative. Întrucât mărimea indemnizațiilor oferite pe durata concediilor de naștere și îngrijire a copilului compensează o parte nesemnificativă a venitului de muncă lunar, femeia, dar și întreaga familie, are diverse temeri și așteptări față de perioada de retragere din sfera formală a muncii salariate în urma nașterii unui copil. Or astăzi, criteriul principal al bunăstării familiei cu copii rămîne a fi mărimea venitului ocupațional al părinților.

Rolul investițiilor sociale orientate către copii nu poate fi subestimat în abordarea problemelor de dezvoltare durabilă precum ridicarea bunăstării generale a familiei cu copii, dar și a întregii societăți, dezvoltarea timpurie a copilului și, respectiv, asigurarea calității potențialului generației viitoare.

Experiența multor țări cu nivel scăzut al natalității demonstrează importanța dezvoltării unui sistem de măsuri complexe a politicii familiale, printre care dezvoltarea serviciilor de educație extrafamilială se plasează în topul acțiunilor. În literatura de specialitate [1, p. 7-32] privind repartizarea sarcinilor între piața muncii, familie și stat se evidențiază câteva componente fundamentale ierahizate astfel: dezvoltarea serviciilor de educație extrafamilială; extinderea formelor alternative de muncă (neformale), care permit combinarea rolurilor familiale de educație și activitatea profesională; programe (indemnizații + loc de muncă) pentru persoanele apte de muncă dar cu calificare joasă; programe sociale de susținere a familiilor aflate în dificultate și a persoanelor cu posibilități limitate. În esență, este vorba de „strategia de investire socială orientată pe copii și bazată pe o politică combinată de asigurare a veniturilor familiei cu copii

și maximizarea ocupației femeilor cu copii. Evaluarea efectelor unei astfel de politici în țările OSCE au evidențiat legătura pozitivă puternică dintre natalitate și serviciile de educație și îngrijire a copilului. O asemenea legătură, deși un pic mai slabă, s-a înregistrat și între natalitate și măsurile îndreptate spre dezvoltarea oportunităților de muncă flexibilă.

În Republica Moldova, conform legislației și documentelor principale de politici, educația este declarată o prioritate națională. Caracteristic țării noastre este lipsa formelor extrafamiliale alternative de creștere, îngrijire și educație preșcolară a copilului, instituțiile preșcolare, și în prezent rămând a fi nucleul întregului mecanism instituțional de îngrijire și educație timpurie a copiilor. De menționat că multiplele studii internaționale demonstrează că programele sociale și educaționale adresate vârstei timpurii au impact direct asupra reducerii sărăciei.

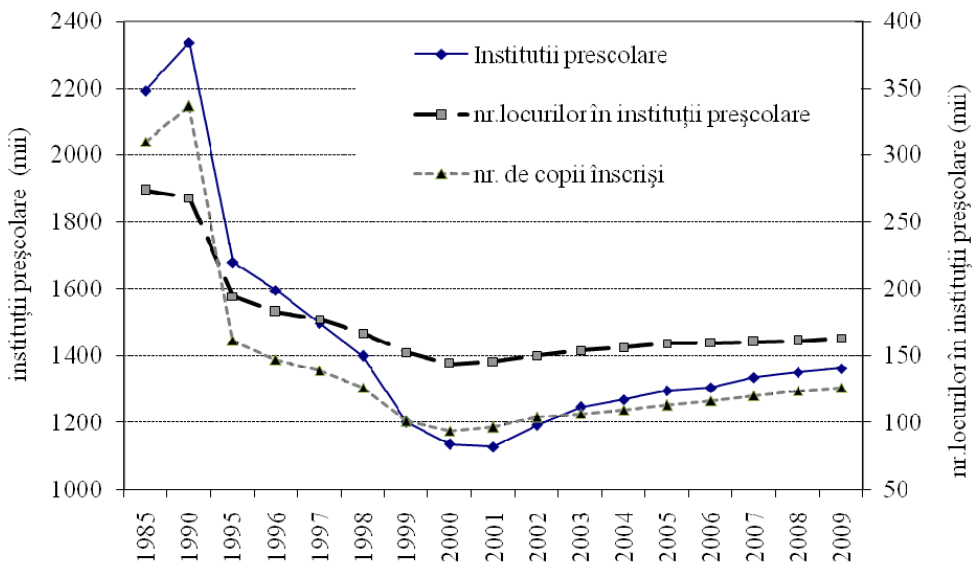

Fig. 1. Evoluția numărului instituțiilor preșcolare, a numărului de locuri în ele și a numărului de copii înscriși (anii 1985-2009)

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md (citat 07.10.2010)

Analiza indicatorilor statistici cu referire la instituțiile preșcolare din țară evidențiază tendințele și dinamica descendentă dezvoltării acestora în ultimele decenii. La finele anului 1976 în Moldova funcționau 1786 instituții preșcolare cu 188000 copii, timp de 15 ani acest număr a continuat să crească astfel încât în 1990 în republică funcționau 2336 de instituții preșcolare cu 336500 copii de 1-7 ani [2]. Începând cu anii 1990, numărul instituțiilor preșcolare, precum și a locurilor în cadrul acestora, într-o perioadă scurtă de cinci ani, este în descreștere radicală (Fig. 1), ajungând la 1660 instituții în anul 1995. Cauza descreșterii nu este doar rezultatul scăderii natalității, dar și criza socioeconomică generală ce a dus, pe de o parte, la o serie de disponibilizări a potențialului activ, inclusiv feminin, și a condiționat respectiv creșterea numărului de copii de vârstă preșcolară ce rămâneau acasă cu mama, iar pe de altă parte, a pro-

vocat refuzul întreprinderilor de la infrastructura socială în componența cărora intrau și instituțiile preșcolare și transferarea acestora la balanța administrațiilor locale. Finanțarea la cote reduse a sistemului educațional și politica de finanțare per copil au condiționat închiderea unor instituții preșcolare, care în timp fie au fost distruse, fie le-a fost schimbată destinația.

Până în anul 2001, numărul instituțiilor preșcolare s-a redus în mediu cu câte 110 unități anual, ajungând la 1128. În intervalul a zece ani (1990-2000) numărul locurilor disponibile în aceste instituții se reduce cu 124,3 mii, adică cu circa 47%, iar numărul copiilor înscriși în instituțiile preșcolare scade cu peste 72%. Din anul 2002, toți indicatorii menționați reflectă o creștere foarte modestă dar constantă până în prezent. Astfel, la sfârșitul anului 2009, în țară funcționau 1362 instituții preșcolare, ce dispuneau de 161 mii locuri. În mediul urban erau concentrate circa 40% din totalul locurilor în instituțiile preșcolare, iar în rural – 60%.

În decursul ultimilor cinci ani, numărul copiilor ce frecventează instituții preșcolare a înregistrat o creștere în mărime de 11,4%. În mediul urban această creștere constituind 12,9%, iar în mediul rural – 10,2%. Numărul copiilor în vârstă de pînă la 3 ani s-a majorat în aceeași perioadă cu 18,0%, iar a celor de 3 ani și peste – cu 10,3%. Conform datelor oficiale, constatăm că în ultimii ani a crescut ponderea copiilor ce frecventează grădinița de la 96,5 mii în 2001 la 126 mii către sfârșitul anului 2009, iar în această perioadă s-a mărit capacitatea instituțiilor preșcolare cu 15,4 mii. Majoritatea copiilor cuprinși în instituțiile preșcolare au vârsta între 3 și 6 ani (110,2 mii sau 87,4%). De menționat că, deși în ultimi ani s-au înregistrat progrese semnificative în ceea ce privește înrolarea copiilor în instituțiile preșcolare, totuși, trei copii din zece rămîn în afara procesului de educație preșcolară, ceea ce se răsfrange negativ asupra încadrării acestora în sistemul școlar primar de studii. Situația este și mai complicată în mediul rural, unde mai mult de jumătate din copii erau în afara instituțiilor preșcolare.

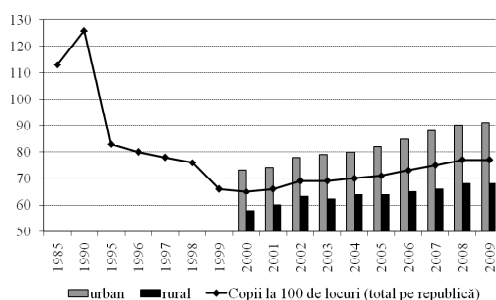

Fig. 2(a) Numărul de copii la 100 de locuri în instituțiile preșcolare, pe medii, pentru anii 1985-2008

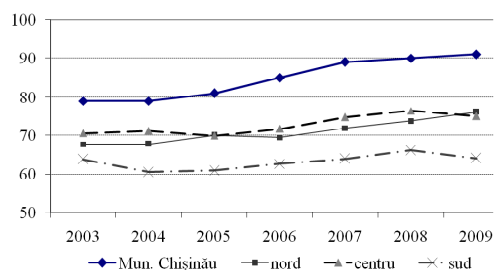

Fig. 2(b) Numărul de copii la 100 de locuri în instituțiile preșcolare, pe regiuni, de dezvoltare pentru anii 2003-2008

Sursa: Banca de date a Biroului Național de Statistică, www.statistica.md (citată 07.10.2010)

Accesul la instituțiile preșcolare se atribuie deseori costurilor pe care trebuie să le suporte părinții pentru frecventarea grădiniței de către copiii lor. Inaccesibilitatea costurilor pentru anumite categorii de părinți este ipoteza cu care vehiculează și oficialitățile atunci când încearcă să explice rata mult mai mică de înrolare a copiilor în

mediu rural, unde posibilitățile de acoperire a cheltuielilor aferente sunt mai reduse, comparativ cu mediul urban (fig.2 (a) și 2 (b)) – la 100 locuri în instituțiile preșcolare, pentru anul 2009-2010, reveneau în mediu 77 copii, acest indicator constituind în mediul urban – 91 copii la 100 locuri și 68 copii la 100 locuri în mediul rural [3, p. 40-43]. Conform surselor DGETS, întreținerea unui copil la grădiniță costă în jur de 250 de lei pe lună, dintre care părintele plătește 75 de lei, restul banilor fiind acoperiți din bugetul de stat. La decizia majorității, părinții plătesc suplimentar 2-3 lei pe zi pentru o alimentație mai bogată a copiilor. Sunt plătite din buzunarul părinților și cercurile sportive, de limbi străine sau arte.

Accesibilitatea instituțiilor preșcolare variază în funcție de mediul de reședință. Deși statistic numărul copiilor înscriși nu depășește numărul de locuri în grădinițe, în municipiul Chișinău accesul copiilor este îngădit de supraaglomerarea instituțiilor. Pe de altă parte, în aproximativ 270 de localități din republică nu există nici o instituție preșcolară [4, p. 20].

Specificul municipiului Chișinău ca centru administrativ socioeconomic, precum și ponderea înaltă a populației, în special tinere și apte de muncă, determină și anumite particularități de încadrare a copiilor în instituțiile preșcolare, dar și probleme de conciliere dintre statutul pe piața muncii a mamei și a celui părintesc. Analizând distribuția teritorială a grădinițelor, constatăm că circa 12% din totalul instituțiilor preșcolare sunt concentrate în municipiul Chișinău, iar din numărul total de copii înmatriculați în grădinițele din țară circa 25% se află în capitală.

Conform datelor Direcției Învățământ, la începutul anului curent, în municipiul Chișinău activau 152 de grădinițe de stat, în care erau înmatriculați aproape 31 mii de copii [5]. Numărul copiilor care frecventează grădinițele din Chișinău a crescut cu o mie comparativ cu acum un an. Conform surselor Direcției generale educație, tineret și sport (DGETS) a municipiului Chișinău, pe listele anului de învățământ 2008-2009 în iunie 2008 erau deja înscriși 5800 de copii. Întrucât jumătate dintre copiii înscriși urmau să frecventeze creșele, către anul 2009 era planificată redeschiderea a 49 de creșe, închise anterior din lipsă de micuți. Menționăm că circa 21% din grădinițele din capitală anual își închid activitatea pentru perioada verii, fapt ce diminuează opțiunile familiilor cu copii, dar în special a mamelor lucrătoare de a îmbina eficient funcția productivă și cea maternă.

Rezultatele studiului autohton¹ prin componenta *Servicii de educare a copilului și accesul la ele* arată că din totalul mamelor intervievate care aveau copii de vârstă mică și/sau de vârstă preșcolară (Fig.3), peste 94% apelează cel puțin la una din serviciile instituționale de îngrijire și educare a copilului (instituții preșcolare, centre de creație, secții sportive, diverse cursuri pentru copii ș.a.). Dintre acestea, circa 96% din respondentele cu copii de vârstă preșcolară și 85,3% dintre mamele cu copii de vârstă mică (până la 3 ani) au indicat că recurg la serviciile preșcolare de îngrijire (creșă/grădiniță de stat sau privată). Menționăm aici că deși, conform datelor oficiale, după anul 2006 nici una dintre grădinițele din Chișinău, cât și din țară, nu este înregistrată ca

¹ „Comportamentul reproductiv al femeilor din m. Chișinău: caracteristici și factori determinanți” (N-600 femei de vârstă fertilă), mai-august 2009, realizat de către Sectorul Demografie al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM (coordonator O. Gagauz)

fiind privată, circa 7,5% din respondente au indicat că își dau copilul la creșă/grădiniță nestatală. În acest caz, presupunem că este probabilă prezența unor grupe private în cadrul instituțiilor preșcolare de stat și nu a instituțiilor preșcolare de stat.

Circa 42% din intervievatele cu copii mici și/sau preșcolari apelează și cel puțin la una din serviciile de educare extrașcolare (diverse centre de creație, secții sportive, cursuri pentru copii ș.a.). Se observă că pe măsura creșterii nivelului socioeconomic al familiei crește utilizarea serviciilor neformale de creștere și educare a copilului și anume serviciile oferite de bonă/dădacă.

Din totalul respondentelor cu copii, doar o treime au menționat că nu au întâmpinat probleme de încadrare a copilului la grădiniță. Peste 36% s-au confruntat cu lipsa locurilor în grădinița din apropierea locului de trai, iar 22% – în grădinița dorită, circa 11% au indicat imposibilitatea de a achita plățile suplimentare și 3,2% – neputința de a achita taxele de stat. Opiniile mamelor intervievate privind calitatea serviciilor oferite de grădinițe se dispersează aproape egal: fiecare al doilea părinte fiind fie mulțumit, fie nemulțumit. De specificat că subiectul nemulțumirilor ține în primul rând de alimentația oferită copiilor, numărul mare de copii ai unei grupe preșcolare, existența plăților suplimentare, cât și condițiile sanitare oferite. În această ordine de idei, conform rezultatelor studiului cheltuielile lunare per copil pentru serviciile instituționale extrafamiliale de creștere și educare variază: fiecare a doua familie plătind între 100-300 lei, fiecare a patra între 410-1000 lei. Doar 5,4% din respondentele care se folosesc de astfel de servicii au indicat că asigură plata lunară până la 100 lei, iar 11% că nu plătesc nimic.

Legătura dintre statutul ocupațional al mamei și utilizarea serviciilor instituționale de îngrijire și educare este evidentă și explicabilă. În condițiile unei pieți a locurilor de muncă cu orar complet și în lipsa oportunităților flexibile de muncă, mamele active pe piața muncii sunt nevoite să-și dea copiii în instituțiile preșcolare sau extrașcolare indiferent de faptul le place sau nu și de doleanțele pe care le-ar avea față de astfel de instituții. De altfel, un argument ne oferă și datele oficiale [6] – în anul 2009, peste 91 la sută din populația feminină ocupată care avea cel puțin un copil de vârstă preșcolară lucra pe program complet.

Totodată, conform rezultatelor, se denotă că majoritatea femeilor nu sunt orientate spre inactivitate economică în perioada creșterii copilului, circa trei pătrimi din ele preferă un program de lucru prescurtat, atunci când au în îngrijire un copil de vârstă preșcolară, decît abandonul total al postului de lucru, dorind astfel continuitatea poziției sale pe piața muncii. Peste 56% din femeile cu copii la momentul interviului au evidențiat că deși aveau un copil de vârstă preșcolară lucrează sau au lucrat ziua completă de muncă, iar circa 19% erau încadrate pe jumătate de zi. Menționăm că, pe măsură ce descrește durata programului zilnic de muncă, este în descreștere relativă și ponderea utilizării serviciilor de îngrijire și educare a copilului. De asemenea, fiecare a doua respondentă care avea un copil cu vârsta de pînă la 3 ani era activă pe piața muncii și respectiv trei pătrimi din ele aveau copilul încadrat la grădiniță. Presupunem că ponderea mare a intervievatelor cu copii mici care lucrează și, respectiv, recurgerea la serviciile instituționale de îngrijire a copiilor de către majoritatea lor ar avea drept argument accesul limitat la un concediu de îngrijire a copilului (1,5-3 ani) plătit, dar și necesitatea unei surse suplimentare de venit în bugetul familiei. Menționăm, în acest

sens, că circa 70% din totalul femeilor intervievate au susținut opinia că principalul motiv care condiționează implicarea în câmpul muncii a mamei care are un copil de vârstă preșcolară sunt „neajunsurile materiale și financiare” ale familiei.

Deși nu prezintă o diferență semnificativă în cazul femeilor din municipiul Chișinău, evidențiem totuși că, cu cât este mai înalt nivelul de studii al mamei, cu atât mai mare este probabilitatea că familia va apela la serviciile de îngrijire și educare a copilului. Este posibil ca părinții cu nivel de educație mai înalt înțeleg mai bine importanța educației extrafamiliale pentru socializarea și adaptarea la societate a copilului, dar și pentru dezvoltarea timpurie a acestuia. În același timp copiii ce provin din familii a căror părinți au un nivel de studii mai scăzut sunt dublu defavorizați: ei mai rar frecventează instituțiile preșcolare sau extrașcolare sau se folosesc de alte forme de servicii de îngrijire a copilului având posibilități mai reduse pentru dezvoltarea timpurie în familie. Relația puternică dintre nivelul de educație a părinților, în special al mamei, care de regulă crește și îngrijește copiii, servește drept argument în necesitatea de a asigura accesibilitate maximă tuturor copiilor la serviciile instituționale preșcolare, dar și a dezvolta servicii calitative de îngrijire și educare, aceasta fiind garantul evoluării timpurii a copiilor indiferent de statutul socioeconomic al părinților.

În această ordine de idei, accesul serviciilor de îngrijire și educare a copiilor, dar și forma lor este o problemă ce nu poate fi ignorată, în special în mediul urban. Gradul lor de dezvoltare, cât și particularitățile acestora devine un imperativ pentru viitor, or, pe de o parte în următorii șapte ani numărul copiilor de vârstă preșcolară va fi într-o creștere relativ mai mare decât cea pe care am urmărit-o în ultimii trei ani (Fig. 4) [7].

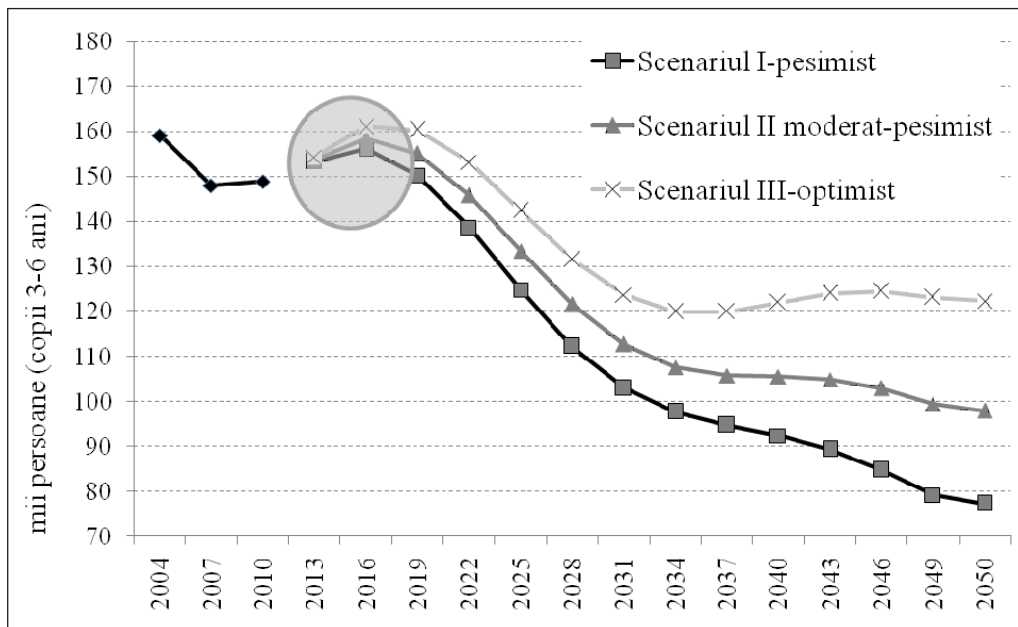

Fig.4. Evoluția proiectată a numărului și structurii populației de vârstă preșcolară (3-7 ani)

Sursa: Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. *Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale*. Chișinău, 2009, p. 182-185.

Pe de altă parte, nu putem omite faptul că solicitarea serviciilor preșcolare de educație și îngrijire calculat prin numărul copiilor de vârstă preșcolară este un indicator instabil și începând cu anii 2018 din nou va fi într-o scădere rapidă. În condițiile unor astfel de oscilații, este, probabil, mai oportună nu doar dezvoltarea instituțiilor preșcolare, dar a serviciilor instituționale de îngrijire a copiilor, inclusiv diverse grupe, servicii de dădacă, tutore și altele.

Avantajele ce ar parveni de la dezvoltarea serviciilor extrafamiliale calitative de îngrijire și educare a copiilor și asigurarea accesibilității largi a acestora depășește hotarele politicii familiale, prezentând relevanță directă și asupra intereselor pieței muncii. Aceasta ar permite concilierea dintre activitatea profesională a femeii și responsabilitățile familiale; asigurarea bunăstării familiei; menținerea femeilor în câmpul muncii – lucru foarte important din perspectiva creșterii sarcinii economice ca rezultat al îmbătrânirii populației și reducerii efectivului forței de muncă; crearea unor noi locuri de muncă în sfera serviciilor comunitare, care, de regulă, sunt ocupate de femei ș.a.

Note:

1. Эспин-Андерсен Г. *Снова на пути к хорошему обществу?* În: SPERO. Социальная политика: экспертиза, рекомендации, обзоры, 2006, № 5.
2. Cârneț G. *Starea curentă a învățământului general în Republica Moldova* / Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2001.
3. *Educația în Republica Moldova, 2010* / Biroul Național de Statistică. Chișinău, 2010.
4. Vlădicescu N. *Educația preșcolară în Republica Moldova din perspectiva incluziunii și a echității sociale* / Institutul de Politici Publice. Chișinău, 2008.
5. *Topul celor mai solicitate gradinite din capitala*. Septembrie, 2010. În: <http://m.protv.md/stiri/SOCIAL/vezi-topul-celor-mai-solicitate-gradinite-din-capitala.html> (citată 07.10.2010).
6. *Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj 2010* / Biroul Național de Statistică. Chișinău, 2010.
7. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. *Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale*. Chișinău, 2009.

SECURITY NEXUS IN THE LIGHT OF FOREIGN ECONOMIC POLICY

Oxana Soimu, PhD student
Deusto University, Bilbao, Spain

Summary

Economic dimension of security is necessary and obvious. Ever, economic power generates security and poverty produces uncertainty, anxiety and insecurity. But security is not just protection against villains, and uncertainty is not reduced in the absence of such a protection system. Security is an important function of system and process, a condition of functioning and maintain dynamic equilibrium necessary to coexist in a complex environment, always changing, tense, competitive, complex developments, and often, unpredictable.

Author will conclude with the importance of taking into account all FEP powers and constituents to ensure security for a country as Moldova with a delayed transition.

Introduction

Connections between economics and politico-military security have been made for some time. Thus, academics like Jacob Viner, E.H. Carr, Albert Hirschman and Edward Mead Earle have discussed a lot on the economics– security nexus. But the global shock of the 1970s was an incentive to review security issue. As a result, in COLLINS, Alan, “Contemporary security studies” [1] is proposed that: the economics-security nexus can be an should be differentiated from that of economic security itself. Technical aspects of the former generally include the:

- economics of military security (or military security economics): these concern allocative, productive, techno-industrial, infrastructural and cost-price aspects of resourcing military security capabilities;
- subordination of economic policies to security policy interests: involving the use of FEP measures to support wider foreign policy objective, or “low politics” directly serving the needs of “high politics”;
- subordination of security policies to economic interests: at a general level, this could relate to making the world safe for the expansion of capitalist activities with this typically attributed to a hegemonic state’s duties.

In this sense, it is very important to go deeply through economic security itself than only to concentrate on the economic-security nexus.

Establishing a definition of economic security

Economic dimension of security is necessary and obvious. Ever, economic power generates security and poverty produces uncertainty, anxiety and insecurity. But security is not just protection against villains, and uncertainty is not reduced in the absence of such a protection system. Security is an important function of system and process, a condition of functioning and maintain dynamic equilibrium necessary to coexist in a complex environment, always changing, tense, competitive, complex developments, and often, unpredictable.

We must distinguish between economic security and economic dimension of security. The first concept is about the functioning of an economy, the economic security of the individual, family, community, state, financial condition and economic life. The second concerns the functioning of social and political systems, the state, public institutions, organizations and national and international alliances and coalitions, etc. [2].

Economic security, in essence, aims the ensuring of conditions for maintaining economic activity and counteraction of normal parameters of many types of attacks, among the most important are: financial fraud, strategic dependencies; cyber-criminality, industrial espionage, corruption, black economy.

What is Foreign Economic Policy (FEP)?

Concerning the objectives of this paper, we have already noticed that to identify limitation and benefits of the ENP impact upon economic security, we must concentrate us more on the macro level of economic security, namely on the FEP. Also, in establishing a definition of economic security we must identify what actually is FEP and its main components. In “Contemporary security studies” [3] by Alan Collins, Christopher M. Dent explains that: ”The pursuit of economic security broadly defines FEP objectives”. Dent, referred to two domains:

1. Technical policy realm sub-categorized into a core element (trade, FDI, international finance, and foreign aid policies) and an associative element that possesses more overt and cognitive international focus and competitiveness-enhancing manner.
2. Economic diplomacy–trade, investment and other international economic relations are conducted between representative agents of different FEP powers.

Table.1 Key terms of reference used in the FEP and security analysis

ECONOMIC SECURITY	FEP			
	Formation (I)	Powers (II)	Protagonists (III)	Stakeholding FEP constituencies (IV)
	Threat minimizing and opportunity maximizing	Politico-economic entity, focused on different forms of transnational economic space	Work to safeguard the transnational commercial interests and safeguard the security of their transnational economic space	Prosperity-generating capabilities and interests of a politico-economic entity

Source: Made by author on the base of data: Collins A. Contemporary security studies, Oxford University Press, 2007, Chapter: Economic Security, Christopher M. Dent, p. 210.

- I. It is a general term for the structure, conduct and process of foreign economic policy.
- II. Relate to actors that are responsible for the directing (political or quasi-political leadership) or managing (bureaucratic leadership) of foreign economic policy. These normally relate to central government representatives but can also include those from sub-state units.

III. Refer to the polities that these protagonists represent.

IV. Relate to any groups with a direct interest in, or even leverage over FEP formation.

Having all these into account we can freely conclude that by Dent, economic security means: *safeguarding the structural integrity and prosperity-generating capabilities and interests of a politico-economic entity in the context of various externalized risks and threats that confront it in the international economic system.*

The “*politico-economic entity*” by Christopher Dent equates with FEP power with respect to its own territorial economy and extraterritorial economic interests. The “*structural integrity*” aspect of the definition relates essentially to maintaining the internal construction of the economy during its interactions in the global economy, and its ability to meet the basic demands of economic agents located therein. The “*prosperity generating capabilities and interests*” aspect broadens the conventional boundaries of the economic security concept beyond its usual attention to minimizing direct and immediate economic vulnerabilities.

Frans Alphons Maria Alting von Geusau and Gunnar Adler-Karlsson consider that “*definitions of economic security are in themselves dependent on perceptions and values [4]. The point can best be illustrated by reference to a related concept from the domestic sphere: social security. Originally the term referred, properly, to catastrophic occurrences, like total loss of income, from which individuals were to be protected. As welfare system developed the term came to mean protection also from unpleasant but manageable reverses in personal fortunes. Similarly, as our expectations of the quiet life are reised by experience, the standards of what we consider essential elements of external stability are raised beyond the catastrophic to include unpleasant events which impose high adjustment costs*” [5].

The objective typologies of economic security

New framework of economic security analysis is based on eight different typologies. These typologies are directly related to FEP objectives. Thus, the objective typologies of economic security are:

Supply security

Involving foreign sources, supply security has to do with all foreign materials, components and technologies that FEP powers acquires. But it is not a simple operation because in a globalizing world economy, supply is very diversified and appears a lot of risks and vulnerabilities, thus FEP powers has to impose a row of restrictions to minimize this threats. Another important factor that has to be taken into account is the competitiveness. Many times a disloyal competitiveness become a vulnerability for supply security.

Market access security

To be secure in this sense means that FEP power have a free access to international market, play incorruptible between supply and demand, establish right price due to right cost. They are competitive and generate prosperity for exporting countries

exploiting in a right manner foreign market potential. Also, great challenge appears in the context of domestic market oriented firms that face greater competition from foreign rivals and security consist in free access and loyal competition.

Finance-credit security

Security refers to the capacity, the right and the risk of the FEP power in the international system to influence and to control over sources of international credit. The result is concentrated in the financial solvency that in sequence represents finance-credit security. A serious concern for developing countries, in recent times, finance-credit safeguarding become a daily issue. Because the risk of exchange rate volatility has increased for many FEP powers over recent years [6].

Techno-industrial capability security

The fulfilment of FEP objectives like export competitiveness, attracting high-tech foreign investment, improving FEP power's relative techno-industrial position in international economic system and other lead to the techno-industrial capability security [7]

Socio-economic paradigm security

The main defended area is society's preferred socio-economic paradigm and its welfare goals. The socio-economic paradigm security is more about prosperity-generating capabilities and interests that FEP powers has it as objectives.

“Since the mid-1980s, national social security systems in many countries have come under pressure from several directions. Social security or social protection systems (also often called the “welfare state”) can be understood as being a set of institutions, measures, rights, obligations and transfers whose *primary goal* is:

- to guarantee access to health and social services;
- to provide income security to help to cope with certain significant risks of life (*inter alia* loss of income due to invalidity, old age or unemployment) and prevent or alleviate poverty.

From a global legal perspective social security has been recognized as a right of people. Universally negotiated and accepted legal instruments that describe social security as a fundamental societal right, and that grant this right to every human being, are:

- Article 22 of the Universal Declaration of Human Rights, and
- Article 9 of the International Covenant on Economic Social and Cultural Rights.

Social security as a human right is an explicit part of the ILO's mandate [8] and is enshrined in a series of ILO Conventions, most prominently Convention No. 102 Social Security (Minimum Standards) which became the blueprint for the European Code of Social Security and other regional instruments.

Many industrialized market economy countries explicitly accepted that right and developed extensive systems providing various social transfers as an inherent part of the post-war environment of high economic growth rates, but such systems have come under strain in the more recent conditions of reduced growth, which seem likely to continue for the foreseeable future. A *new economic paradigm* has become estab-

lished, in which it is perceived that any increase in “equity” (broadly defined) must be traded off against economic efficiency [9]. In this view, social security has come to be seen by some observers as a “luxury” which may be unaffordable, particularly in economies undergoing restructuring. Consequently, the fiscal space available in national economies for social transfers was limited or reduced in many countries, and a significant proportion of expenditure formerly undertaken from the public exchequer was shifted to private systems or to private out-of-pocket outlays. At the same time, the many systems of transfers faced new demands triggered by changing family patterns, ageing populations and higher levels of unemployment. This combination of stresses on national social security systems was exacerbated by increasingly strident demands for reduced levels of taxation in response to both real and perceived competitive pressures as the process of globalization gathered pace from the second half of the 1990s. The new economic paradigm, in which it is suggested” [10].

Trans-border community security

This could involve sub-regional economic integration, externalities that require market failure correction policies, and the management of a shared transborder economic space. We can include also such externalities like drug trafficking, pollution and illegal migration. In these situations is necessary first of all a social, economic and political transborder dialogue because the challenge of safeguarding suffer both parts or one of them more than another. Hence, the dilemma situation, where in transborder community we find out that there are 3 situations and in win-lose terminology the table looks like this:

Table 2. Dilemma situation

	Cooperate	Defect
Cooperate	win-win	lose much-win much
Defect	win much-lose much	lose-lose

Source: Made by the author

- I. win/win – trans-border community is secure, FEP powers cooperate;
 - II. win much/lose much or lose much/win much – one of them is more secure than another, one of FEP power is weak;
 - III. lose/lose– both are insecure because there is no control of FEP powers.
- Of course, it would be ideal that trans-border community would be secure, but in any case dialogue and control is necessary.

Systemic security

This concerns the common interest of FEP powers in upholding the integrity of the international economic system, entailing cooperative and concessionary acts to uphold multilateral regimes of systemic governance, facilitate inter-state bargains and maintain overall systemic stability [11]. Hence a great importance takes the process of provision, distribution and consumption of public goods because there is a large dimension of goods on international markets. A free and open global economy ultimately

depends on the provision of international public goods to ensure both its stability and positive development. It is quite clear that even if it depends on the realist, liberalist or Marxist ideas the explanation of systemic security and FEP powers actions, the objective is one: to ensure stability, security and positive development.

Governance architecture has a great role in safeguarding when a state has to do with global economy.

Alliance security

Helen V. Milner investigations are one of the most appropriate to the alliance security because she takes as key-idea the “cooperative behaviour in international relations” [12]. Milner argues in using this key-idea by explaining what actually means cooperation. Cooperation among nations is a specific type of exchange. It involves the adjustment of one state’s policies in return for, or anticipation of, the adjustment of other states’ policies so that both end up better off. Exchange here refers to the mutual accommodation of nations’ policies rather than to the economists’ focus on goods and services. This cooperation of cooperation as exchange underlies much of the literature on international relations [13]. Milner explains also types of cooperation, and most explicative for the case of alliance security would be the negotiation where international negotiation leads to achieve mutual policy adjustment. Hence the relationship between cooperation and policy coordination is very important and creates security. In Milner’s point of view, policy coordination is a form of international cooperation and cooperation and coordination refer to the same basic phenomenon.

To conclude with economic security objective typologies, we shall notice that first four security typologies have technical character and the rest of four security typologies refer to economic diplomacy.

Conclusion

Everyone knows that if you have enough money and economic means, despite the numerous vulnerabilities that generate wealth, you also have the necessary security. In other words, while vulnerabilities are directly proportional to the value and social impact of wealth, then security is directly related to economic and financial power. Insecurity is directly related to poverty, the helplessness, the difficulties of living, of life. A man who has a job and earn well, they can buy a house, a family may be, can ensure minimum conditions to live in peace, in security, at least in relation to an another man, who does not have this option, which does not have a job, a house, a safe space for tomorrow.

In conclusion, whole process of safeguarding is targeted for the economic future, minimizing threats, risks and “fight” against vulnerabilities to create like an “insurance policy” in case that security level will be diminished till insecurity.

Thus, for ensuring economic security fundamental is the access to resources, finance and markets necessary to sustain an acceptable level of welfare and state power [14].

Taking step by step, the process of safeguarding “WHAT?” is necessary to divide into two directions:

a) First – safeguard the structural integrity– it has a more defensive in connotative action;

b) Second– safeguard prosperity generating capabilities and interests– this speaks more about a more promotive or enhancing actions.

In this connection, FEP is fundamental in ensuring stability, security and prosperity through minimizing external and internal threats and maximizing external and internal opportunities. Such kind of FEP we can consider European Neighbourhood Policy – newest foreign policy in which Republic of Moldova is engaged. However, regarding the ENP it has to be done a lot, but the trajectories, priorities and objectives are quite enough to show the fundamentalism of the FEP. For sure the success and outcomes of the ENP are very dependent of the FEP formation, powers, protagonists and constituencies. Finally the theoretical approach with regard to FEP, economic security and its connections with FEP has a direct practical applicability in European Foreign and Security Policies accomplishment.

References:

1. Collins A. Contemporary security studies. Oxford University Press, 2007, Chapter: Economic Security, Christopher M. Dent, p. 206.
2. Muresan D. Economic dimension of security in the era of partnerships and alliances, Chapter II. In: <http://www.toodoc.com/securitate-economica-word.html>, opened 2nd of December, 2009.
3. Collins A. Contemporary security studies ..., p. 210.
4. Quite often economic insecurity can relate to the lack of democratic rights and liberties. Indeed, the working of democracy and of political rights can even help to prevent famines and other economic disasters. SEN, Amartya Kumar, *Development as freedom*, Oxford University Press, 2001, p. 16.
5. Von Geusau, Frans Alphons Maria Alting, Adler-Karlsson, Gunnar, *National economic security: perceptions, threats and policies*, Transaction Publishers, 1982, p. 21.
6. Connections here may be made to the complex interdependence of financial globalization, and how therefore deepening connectivity between different national and regional financial systems presents the imperative for greater cooperation on matters of international finance. In: *Ibid*, p. 213.
7. Developing the ability of the economy to generate prosperity, productivity and other welfare-creating factors through techno=industrial means involves maintaining the economy's position as close as possible to the technological frontier. This may derive from indigenous or foreign sources, and relate to issues of access and acquisition of foreign technology. In: *Ibid*, p. 213.
8. See Declaration of Philadelphia (1944). Article III provides for a broad definition of social protection. Source.
9. Quote A. Okun. Source.
10. Cichon M., Hagemeyer K., Woodall J. *Changing the paradigm in social security: From fiscal burden to investing in people*, Social Security Department, International Labour Office, Draft 31 March 2006, S:\Sergei\2006 HLS\DESA Forum\Papers DESA Seminar 2006\Cichon.doc, opened on 23 of September, 2009.
11. Collins A. Contemporary security studies..., p. 217.
12. Collins A. Contemporary security studies..., p. 218.
13. Milner V., Helen. *Interests, institutions, and information: domestic politics and international relations*, Princeton University Press, 1997.
14. Buzan B. *People, states and fear*, Cartier Press. Chisinau, 2000, p. 31.

КАК ПРИНАРАСТИТЬ ЭТНОСОЦИОПОЛИТИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНИ В МНОГОНАРОДНОЙ СТРАНЕ?

Иван Варзарь, доктор политических наук, профессор, академик Украинской Академии политических наук
Национальный педагогический университет
им. М.П. Драгоманова, Киев, Украина

Summary

The article highlights some theoretical and methodological issues related to political ethnology as science, specifying some terms / important concepts (as people, ethnos, a people-people, multiethnic country, national minority). It proposes a brief analysis of the sociopolitical and etnopolitical life in the post-soviet area and in the first place in Ukraine by showing that this country is prolific for scientific research of etnopolitology. The entire analysis takes into account the national context in which post-Soviet societies evolve, but the regional context, strongly influenced by the processes of European integration.

Человечество пребывает в головокружительном и неуправляемом, безвекторном движении. Наиболее значимым и „всепроникающим вектором” в этой новоэпохальной динамике выступает уже не одинарное человеческое лицо (индивидуум), а народ как цельная этноисторическая общность. Сама же означенная этносоциодинамика мира мало-помалу дезавуирует старозеллинскую максиму о „человеке – мере всех вещей” и всё рельефней актуализирует другой символ: „народы – лицо и суть человечества”, воплощённый в названии малоприметной книги, увидевшей свет двадцать лет назад: „Человечество – это народы” [1].

Что же такое есть „народ” и сколько народов составляют нынешнее человечество? Это далеко не суесловный, зряшный вопрос. Вдумаемся в ООНовские цифры недавнего времени (1986, 2009): на планете живёт более 4000 народов, которые говорят на 6700 языках и размещены в менее чем в 200 странах. (Точнее, – 197; если же мировое сообщество признает независимость Косово, Абхазии и Осетии, – будет 200...).

Уже из поверхностного анализа этих цифр проистекают аллармистски-небезопасные в своей основе выводы: (1) народов как этноисторических общностей (или „народов-этносов”, – это понятие **Ю.В. Бромлея**, 1978) – 4000, а народов как населенческих сообществ (или „народов-населений”, – это понятие **Ж. Мишле**, 1846) – чуть менее 200; (2) поскольку с лёгкой руки англосаксонских дипломатов и французских энциклопедистов середины XVIII в. „государствообразующим фактором” был определён не „народ-этнос”, а „народ-население”, – с той поры пошла гулять по свету привычка на отождествление понятий „страна”, „общество” и „государство”, а ООН уже с самого дня основания в 1945 г. считает своими сочленами не страны, а государства [в них] (стало быть, сегодня в мире – чуть менее 200 стран-государств); (3) все страны современности многонародны (или полиэтничны), – факт, далеко ещё не до надлежащей глубины осмысленный социально-политическими да историко-гуманитарными науками; (4) минимум 2700 народов-этносов планеты являются дву- и многоязычными.

Тут же – на фоне только-что изложенного – могу сформулировать едва ли не самый небезопасный вывод: в многонародной стране безоглядно, самолюбленно и по-ребячески, – как ученик чародея у Гёте, – носиться с лозунгами «национальной идеи» (только одного какого-то народа), а также с идеями „коренного народа”, „национального государства”, „государственного языка” и др., – всё равно, что беззаботно кидаться камнями в стеклянном доме... Почему? Да потому что всяк сущий в полиэтнической стране народ-этнос вправе задавать „в политический эфир”, например, такие непустячные вопросы: (1) это идея какой нации, – может, моей? (2) я – коренной тут житель или временный гость? (3) это – и моё государство или только политическая организация такого-то одного народа-соотечественника? (4) почему же язык такого-то народа-соотечественника – государственный/официальный, а о моём языке и не вспоминают?

Тезисы вступительно-прояснительского характера

Объявленную тему буду интерпретировать в теоретико-методологической призме основанной мною два десятилетия назад *новой социально-политической науки – политической этнологии*. Считаю редкой, но счастливой для себя случайностью: концептуальный предмет анализа прямо корреспондирует с объект-предметным исследовательским полем моей науки, – им как раз и является этносоциополитическая жизнь многонародной страны. Эта ремарка мне понадобилась для более рельефной артикуляции специфического акцента: за все ниже интерпретируемые идейно-научные и политолого-государствоведческие концептуализмы я несу личную и осмысленную ответственность.

Короткая ремарка нострификационного характера. Оставляю за скобками свой этносоциополитический статус: старая, королевская Румыния – моя этноплатца (это моя понятийная новелла начала 90-х годов), советская Молдова – моя этническая родина, а Украина – моя политико-государственная отчизна. Однако, поскольку речь идёт о выступлении представителя одной страны в другой стране, у фундаторов конференции и у уважаемого читателя просил хотя бы условного экстерриториального снисхождения в коллизиях изложения мной некоторых таких теоретических позиций и концепций, при осязании которых я рискну выглядеть не то легковесным критиком, не то космополитическим абстрактником. На деле я и не тот, и не другой, – меня волнует только научно-теоретическая истина, а не идеальные да мировоззренческие ситуативы, которые из моего скромного анализа могут проистекать. Естественно, что речь идёт об истине в тех образах и аллюрах, в каких я её вижу и понимаю.

Большинство этносоциополитических материй, о которых речь пойдёт далее, содержит идейно-теоретические элементы творческой дискуссии, – минимум: некие противоречиво-диалектические „ростки конструктивного сомнения”. Однако, сразу же подчеркну: эти сомнения я буду высказывать не по поводу чьих-то ценностей и идеалов (кои я априори уважаю!), а лишь по поводу интеллектуальных огрехов в их интерпретации, а наипаче – по поводу реальных и часто печальных политических следствий, из их „кривой”, ненаучной интерпретации проистекающих.

В ходе анализа – во избежание „доказательственных пустот” – я прибегну к

... ссылкам на себя: мол (а) на это я первым обратил внимание, (б) эту новеллу я обосновал тогда-то, в) а вот это понятие я ввёл в оборот и т. д. На языке этических философов это явление называется „тщеславием”. **М. Вебер** о нём отзывался так: „...это очень распространённая вещь, от неё полностью не свободен, наверное, никто”; в политике же это „смертельный враг”, а в научной деятельности оно, в принципе, не становится поперек прогресса...” [2, с. 174]. Надеюсь, что по тексту и контекстам анализа видно будет, где я зряшно тщеславен, а где и когда – по делу пытаюсь споспешествовать научному и этносоциополитическому прогрессу.

Для более ощутимого споспешествования самому себе в конкретных исследовательских случаях я, как правило, ввожу в оборот теоретические новеллы и исследовательские понятия. Эта моя слабость особо зримо проявляется в тех коллизиях, когда предметное явление реально существует, а понятийного имени ему учёные ещё не дали. На этот счёт суровый диалектик **Гегель** замечал: „... Только то, что откристаллизовано в чётких понятиях, становится ясным для всех и годным к изучению всеми...” [3, с. 7]. Для сегодняшней коллизии самым „работоспособным” и операциональным нововводимым понятием считаю „этнико-социально-политический *периколоз*” (последний неологизм вывожу от аромыновальзерских слов *pericola grozzo* – суровая, крайняя опасность). Надеюсь на то, что это понятие в содружественных спряжениях с другими моими же терминологическими новеллами минувших лет поможет донести до читателя искомый замысел, зафиксированный в формулировке нашей темы.

Тезисы мини-содержательного характера

Признаюсь, некоторое время я в некоторой растерянности искал методологическую мировоззренческую подсказку к ответу на вопрос, обравивший название моего выступления. Нашёл ту подсказку у **Б. Рассела**: „Понять наше собственное время и его требования, ... только так мы можем подойти к формам возможного прогресса...” [4, с. 8]. Стало быть, нам нужно ответить на следующие вопросы: 1) Каковы интерпретационные параметры текущего в Украине и Молдове общеисторического, сугубо политического и узкоспецифического этносоциального времени? 2) Каковы основные требования этого трёхмерного времени к этнополитическим кратологам, ко всему гражданскому обществу и к учёным в наших двух странах? 3) Каковы гипотетические формы возможного в наших двух странах этносоциополитического прогресса?

Если бы кому-то из нас – или даже всей присутствующей тут политико-экспертной среде – удалось хотя бы и в прелиминарном порядке положительно ответить на эти вопросы, – в конечном итоге мы бы получили более или менее адекватный ожидаемому уровню объём оптимистического базирования безопасного бытия и сносного прогрессирования многонародных обществ в наших двух странах. Как бы этот дискурс ни проходил, в его эпицентре должна была бы пребывать фигура человека. Ибо, как недаром напоминает Л.Н. Гумилёв, *каждый человек одновременно и ежемоментно есть представитель и какого-то народа-этнуса, и какого-то народа-населения* [5, с. 39–40].

Ниже приведённые в крайне лапидарной форме тезисы имеют лишь одно предназначение, – наметить хотя бы контуры ответов на выше названные вопро-

сы. Я свои ответы сформулировал с учётом творческой мысли **Л.Н. Гумилёва**: „... В науке об этносе многое необходимо переосмыслить и от многого чего следует отказаться” [6, с. 208]. С моей же стороны, интерпретатора этих новых к осмыслению политолого-этнологических материй, – наверное, нелишне будет напомнить интенцию мудрого мыслителя и политического кратолога Древней Эллады **Солона Афинского** (VI – V вв. до н.э.): в вопросах большой науки всем понравиться просто невозможно...

Настало время хотя бы частично/ситуационного пересмотра приоритетов в диалогии: „права человека – права народа-этноса”. Ибо в полиэтнических странах мало-помалу, стихийно настаёт та хаотическая фаза развития, когда срабатывает логика поговорки “из-за деревьев леса не видно”. Явление „превалирования части над целым” (индивидуального человека над социумом) есть продукт зрелого Нового Времени, эпохи массового формирования так называемых „национальных государств”, – в силу господства над умами средневековых людей **принципа Каролингов: *quius popoli – unius statio***, – каждому народу – своё государство.

Тоталитарные политические режимы XX века самоутверждались в процессе „рубки отдельных деревьев”, – пока не дошли до геноцидной „валки лесов” и осмысленного „затевания” локальных и мировых войн. В итоге во многих полиэтнических странах (что особо странно, – большей частью, высокоразвитых) не соблюдаются права ни чужеземных индивидуальностей, ни цельных народов-этносов, презрительно именуемых „нацменами”: шотландцы в Британии, каталонцы в Испании, валлонцы в Бельгии, тирольцы в Италии, силезцы в Польше, – что и говорить о крымских татарах, венграх, русинах и других „ненаших” в Украине (молдавские примеры умышленно опускаю). Таким образом, этносоциополитический периклоз нарастал субъективными, государственно-политическими импульсами „сверху”. Минимизировать его надлежит теми же импульсами, – пока – в стихийно-охлократических проявлениях – сами этнонацменьшинства не начнут его принаращивать „снизу”.

Кто же такие „нацмены”, „доисторические этносы” и „донациональные народы”? Эти полупрезрительные слэнги-прозвища миру стали известны ещё с конца 30-х годов XX в. из книг **А. Розенберга** да из уст **И. В. Сталина**. Но завуалированный их политолого-этнологический смысл рельефней прежнего мне открылся в феврале 1986 г. – флюидами нового политико-философского мышления от немецкой исследовательницы (ГДР) и сотрудницы аппарата ЮНЕСКО **Маргариты Мундт**, раскованно дискуссировавшей в перестроечной Москве на „горячие” для того времени мировые этносоциополитические проблемы. Приведённые уже цифры ООН она, а за ней – другие исследователи, – дополнили несколькими производными от них цифрами и новыми (во всяком случае, для меня на то время) терминами (ниже они подчёркнуты): из 4000 народов-этносов земли лишь 800 пребывают на **стадии нации**, остальные (примерно 3200) – на **донациональных стадиях развития**; из около 200 современных стран/государств лишь максимум 50 населены **развитыми народами-нациями**, остальные (примерно 150) – это средне- и слаборазвитые страны, населённые **донациональными разностадийной зрелости народами-этнотами** [7, с. 40; 8, с. 43; 9, с. 109].

Эти-то последние людности, пребывающие на **донациональных стадиях**

социально-цивилизационной зрелости (последнее понятие принадлежит мне: [10, с. 129–134]) и населяющие, в том числе, и современные Украину и Молдову, – они и составляют макроматериал для едва ли исчислимого множества современных этносоциополитических периколозов. Стало быть, немалочисленные в наших странах представители этносоциоцивилизационных стадий *родов, племён и народностей* и являются субъект-носителями обсуждаемых социально-политических опасностей. По переписи от декабря 2001 г., в Украине – из общего числа 136 представителей народов-этносов планеты, населяющих страну, – чуть менее 100 единиц – это *этнические меньшинства*, а представители более чем 30 единиц зрелых наций (естественно, кроме титульной украинской нации) – это уже *национальные меньшинства*. Вокруг этих двух групп меньшинств (которых на Западе чаще всего называют „миноритарными“), по сути, я и пытаюсь развернуть сегодняшний дискурс (чётко осознавая то, что молдавская конкретика на этот счёт мне почти не известна).

„Дело не в том, что они голодны и разуты, – писал **М.К. Мамардашвили** в 1992 г., подразумевая под „они/ими“ пятьсот постсоветских этнонациональных меньшинств, – а в том, что они *ранены в самом своём бытии*” [11, с. 205]. В чём же периколозная ранимость социально-политического бытия, – если не всех, то большинства, – этнических и национальных меньшинств на постсоветском пространстве, в том числе и в Украине и Молдове? Этот вопрос гораздо легче задать, чем на него вразумительно – и „с ходу”! – ответить. Исследование вопроса я начал без малого четыре десятилетия назад (1971 г.) [12], когда СССР был ещё в расцвете сил.

Уже с сорокалетней отметки, как кажется, я „взял правильную ноту”, отгаливаясь от горького прогноза французского „еврокоммуниста” **Р. Гароди** от июня 1969 г., – о скором гипотетическом развале СССР/КПСС, – „из-за глухого непонимания [советским политиком тех лет] важности учитывать в политике роль народов как этноисторических общностей, а не как массовых толп ситуативно чем-то возбуждённых людей...” [13, с. 268]. Через 20 лет прогноз оправдался.

Я выяснил для себя: не только из-за „чистой политики” страдают наши меньшинства. Этносоциополитические периколозы концентрируются (в основном) вокруг пяти объективов. Это – (1) этнокультурная и языково-коммуникативная идентификация народов-этносов; (2) политико-административная юрисдикция над народами-этносами; (3) геополитическая расположенность народов-этносов; (4) область практической жизнедеятельности конкретных народов-этносов и (5) репатриационно-перемещенческие коллизии в судьбе конкретных народов-этносов.

Было бы грешно констатировать, что правящие в наших странах политики доподлинно учли – или минимально усвоили – эти сентенции-уроки этнополитического прошлого. Иначе б не было (возьмём для символической иллюстрации по два примера) в Украине (1) „Русинської Незалежної Ріпубліки” и (2) крымской неизвестно какого правового типа и политической формы автономии, а в Молдове – (1) не подлежащей международному признанию „Приднестровской республики” и (2) фантомной „Сорокской Цыгании”, а также других – малых и больших – проблем, постоянно синтезирующихся в череду этносоциополитических пери-

колозов общестранового, регионального и межгосударственного значений. Даже при беглом обзоре словесного обрамления этих проблем всплывает рефлексия от „ранимого бытия” этнических и национальных меньшинств в наших странах. Над нашими меньшинствами, словно фантомом, тяготеет эпитафия из **М. Вебера**: любой народ „может стерпеть ущемление своих потребностей и интересов, но не стерпит он никогда оскорбления своих этнических достоинств...” [14, с. 177].

Как, в каких политико-правовых формах можно удовлетворять и реализовывать те потребности и интересы да не изранивать более указанные этносоциополитические достоинства разноуровневых этнонациональных меньшинств? Представляется, что **И. Кант** (в „Трактате о всеобщем мире”, 1795 г.) и дал наиболее генеральный ответ на этот вопрос: социально-политическую жизнь всемыслимых человеческих сообществ следует организовывать на сугубо автономистских началах [15, с. 108]. Во избежание тенет названной концепции **М. Вебера** (любой народ-этнос не долго терпит поправки его достоинств...) ещё в первой половине 90-х годов (синтезируя некоторые наработки предшественников **О. Бауэра**, **А. Степаненко**, **О. Эйхельмана** и др.) я предложил некую „гамму автономистских ориентиров” для двух групп меньшинских народов-этносов: 1) *для компактно проживающих*, – автономии этноисторическую, государственно-федералистскую, историко-географическую, административно-территориальную, 2) *для дисперсно проживающих*, – автономии этноперсональную и этнокультурную [16, с. 213-250]. При этом настойчиво оновариваюсь: предложенные автономистские формы в теоретической *Концепции государственной этнополитики* должны быть предварительно апробированы в координатах триадной адекватизации (1) стадий социодивизиональной зрелости имярек меньшинских народов-этносов – (2) автономистских устремлений политических элит имярек меньшинских народов-этносов – (3) объективных возможностей и субъективных предпочтений титульного народа-этноса данной многонародной страны.

Стало быть, я веду речь о необходимости выработки – наукою для практики – некоего *инструментария минимизации/ликвидации этносоциополитических периколозов* как весьма негативного политолого-этнологического феномена. По традиции прошлых лет, наисветлейшие головы тут свой взор обращали на государство: **Т. Гоббс** – на политико-организующие роли, **Гегель** – на правовое содержание его многообластной политики, **Л. фон Штайн** – на социальные функции, **Й. Шумпетер** – на экономико-организаторскую роль, **К. Реннер** – на „союзнические роли” в дуалитете „государство – этнонация” современные политэтологи **И.Ф. Курас** и **Ю.И. Римаренко** – на политический имидж „полной внешней независимости государства” (отождествляя при этом „страну” и „общество” с „государством”). Однако, уже с середины XIX в. эти панацеидные упования на государство начали мало-помалу тускнеть, самодезавуироваться. Выделю тут три, так сказать, „отрезвляющие” антиэтатистские каденции.

Первая каденция, – от **А.И. Герцена**: „...Далеко не все народы ведают о том, что государственная независимость сама по себе не даёт ничего, – кроме права на достижение совершеннолетия...” [17, с. 475]. Эйфория от „лёгкого получения невесты откуда” политико-государственной независимости во многих постсоветских странах продолжается уже двадцатый год кряду. А стали ли “вполне

зрелополнолетними” хотя бы титульные народы-этноты наших двух стран?.. А что сказать о наших меньшинских народах-этнотсах?.. Оставляю эти вопросы без ответа...

Вторая каденция, – от **Б.Н. Ельцина**. Из речи 1 октября 1991 г. на встрече в Казани с лидерами российских автономий: „Берите столько суверенитета, сколько сможете проглотить!”. В этой сакраментации содержатся суровые диалектические мысли: А всякий ли политически свободный и „наделённый автономистскими правами” народ-этнос способен быстро и эффективно „справиться” со своим политическим суверенитетом? В какой мере это относится к титульникам и к миноритариям наших двух стран? И эти вопросы оставляю без ответа...

Третья каденция, – *моя*. Она состоит из трёх элементов своеобразного инструментария реального достижения меньшинскими народами политического совершеннолетия. Первый элемент – наделение меньшинств надлежащими автономиями (о них выше уже говорилось). Вторым элементом – *этнополитическая партия*. Эта моя понятийно-содержательная новелла середины 90-х годов предполагает следующее: каждый меньшинский народ-этнос может стать по настоящему самостоятельным этносциополитическим субъектом только через посредство осмысленной жизнедеятельности своей этнополитической партии [18, с. 223–224]. Третий элемент – *этнополитическая нация* [19, с. 41, 47].

В контексте этой последней моей новеллы я веду речь о своеобразной „методике” комплектации рядов *общественной политической нации* представителями всех (или хотя бы основных) меньшинских народов-этнотсов. Умышленно не касаюсь Молдовы. А про украинскую ситуацию (в некотором роде – уникальную) отмечу следующее: за двадцать лет политической независимости политикумные уровни и структуры систематически комплектовались представителями десяти-пятнадцати этнонаменьшинств (из их среды по пять человек были назначены премьер-министрами и вице-премьерами). Едва ли не ярче других проявились молдорумыны: **Анатолий Кинах** был депутатом, министром, вице-премьером и премьер-министром; **Сергей Тигипку** – депутатом, министром, главой Нацбанка и вице-премьером; **Василий Цушкэ** и **Иван Вакарчук** – депутатами и министрами; **Ионел Попеску**, **Юрий Бездуган** и **Александр Унгуряну** – депутатами. Уверен в том, что подобные „детали” да „нюансы” этносциополитического ландшафта дали основание экс-Президенту **Л.Д. Кучме** в феврале 2003 г. сформулировать перспективную и весьма ценную ориентацию, – на „создание украинской политической нации, ... которая бы воплощала *естественные права* как украинского этноса, так и национальных меньшинств” [20, с. 14–15]. Как говорится, постановка проблемы пришлась мне „прямо в тему”.

С возвращением в январе 2010 г. на правленческий помост „радикальных строителей новой Украины” (так – пока что „вчерне” – назвала себя команда Президента **В.Ф. Януковича**) и с восстановлением 1 октября 2010 г. конституционного строя от июня 1996 г., – с этих пор страна берёт новый разбег для реализации указанной выше задачи от февраля 2003 г. Молдова же, судя по всему, этот старт взяла несколько раньше, – ещё в начале 90-х годов. В контексте нашего дискурса меня очень бодрит ст. 10, п. 1 Конституции Республики Молдова от 1994 г., объявившей страну „общей и неразделимой родиной всех её граждан”.

До этого украинцы не додумались. И даже изрядно оплошали... Два примера. В ст. 11 Конституции от 1996 г. государство наделяется ролью „консолидации и развития украинской нации”, а относительно этноаменьшинств – только ролью „вспомоществования в развитии этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности”, – т. е. сохранения и консервации... отсталости меньшинских народов-этносов. Ещё хуже обстоят дела у них в экономической сфере. В ст. 13 Конституция фиксирует едва ли мыслимый в цивилизованной стране экономико-правовой периколоз, – она объявила все природные богатства многонародной страны – землю, леса, воды, ископаемые и даже воздух „объектами права собственности Украинского народа”. Почему это – экстрапериколоз? Да потому, что народ, лишённый материально-вещественной собственности на этой грешной земле, – есть перворазрядный анархист, террорист и всемыслимый дестабилизирующий фактор. В силу элементарного деструкта: ему нечем дорожить в этой стране, ибо он тут – чужак и изгой... Сейчас в Украине заговорили о необходимости „доредактирования” Конституции от 1996 года. Может, на этот раз осенит их Творец мыслью-заданием: радикально отредактировать подобные экстрапериколозные коллизии этносоциополитического бытия страны в эпоху, когда на передний план политики и этносоциополитики норовит выйти каждый сущий в ней народ как этноисторический субъект.

Напоследок остаётся пожелать и Украине, и Молдове успехов на откристилизовавшемся пути к достойному и более, чем ныне, безопасному в этносоциополитическом отношении будущему. Наши народы того, несомненно, достойны!

Примечания:

1. Бромлей Ю., Подольный Р. Человечество – это народы. Москва: Наука, 1990.
2. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. Київ: Основи, 1998.
3. Гегель. Сочинения. В 8-ми томах. Том IV / Пер. с нем. Москва – Ленинград: Наука, 1935.
4. Рассел Б. Власть. Новый социальный анализ / Пер. с англ. Киев: Стэп, 1996.
5. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва: Мысль, 2003.
6. Гумилёв Л.Н. Цит. тр.
7. Варзарь И. К генезису и тону интерпретации основных позиций науки политической этнологии, или Размышления о политическом статусе меньшинского народа в полиэтнической стране. В: *Ucrainenii din Moldova, moldovenii din Ucraina: procese etnosociale (Materialele Conferinței științifice internaționale, Chișinău, 9 octombrie 2008)*. Chișinău: Elan Poligraf, 2009.
8. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В.С. Крисаченка. Київ: НІСД, 2003.
9. Nach M. *The cauldron of ethnicity in the modern world*. Chicago, 1989.
10. Варзарь І.М. Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія. Київ: Школяр, 1994.
11. Мамардашвили М. Как я понимаю философию? Москва: Мысль, 2003.
12. Варзарь И.М. В.И. Ленин о роли в политике народа как этноисторической общности / Вестн. Ленинград. ун-та. Сер.: Истор. науки. Вып. 39 (338). Ленинград, 1972.
13. Garaudy R. *Toute la vérité*. Paris, 1970.

14. Вебер М. Цит. тр.
15. Кант И. Трактаты и письма / Пер. с нем. Москва: Мысль, 1980.
16. Варзар І.М. Політична етнологія: Пропедевтичний курс. Авторський підручник. Київ: Персонал, 2010.
17. Герцен А.И. Сочинения. В 30-ти томах. Том XI. Москва: Мысль, 1957.
18. Гумилёв Л.Н. Цит. тр.
19. Варзарь И. К генезису и тону интерпретации основных позиций науки политической этнологии...
20. Послання Президента України Л.Д. Кучми до Верховної Ради України „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році”. Київ: Українські пропілеї, 2003.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ МОЛДОВЫ

*Владимир Аникин, доктор хабилитат политологии
Институт европейской интеграции и политических наук АНМ*

Summary

In the following article are discussed the problems of interaction between state institutions and civil society in the context of ensuring the security of the Republic of Moldova. There are analyzed the basic parameters of the security of the state and civil society.

Мировая практика свидетельствует, что без защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства в различных сферах жизнедеятельности от внешних и внутренних угроз, невозможно обеспечить устойчивое развитие страны.

Одной из важнейших составных частей структуры национальной безопасности является *общественная безопасность*, которая выражается в уровне защищенности личности и общества, преимущественно от внутренних угроз общеприемлемого характера.

Процесс создания неформальных общественных организаций в МССР начался еще в годы перестройки (конец восьмидесятых годов XX в.). С обретением независимости и суверенитета этот процесс усилился. Радикальные преобразования в экономической, социально-политической, культурной и других сферах жизни общества способствовали созданию условий для формирования структур гражданского общества, конкретных его институтов – политических партий, общественно-политических движений, общественных / неправительственных объединений и организаций, независимых профсоюзов и др. Причем со стороны властных органов противодействия как такового не было.

Произошедшие коренные изменения, естественно, затронули и сферу национальной безопасности. Как известно, в системе существовавшей до обретения независимости, можно сказать, вся структура как внешней, так и внутренней (общественной, социальной и т. д.) безопасности практически полностью была прерогативой государства. Перемены привели к переосмыслению самой природы безопасности, захватившей и сам государственный аппарат. В результате реформирования социума и укрепления гражданского общества, в частности, сфера безопасности перестает быть монополией государства.

Известно, что государство и гражданское общество характеризуются различными функциями. Именно поэтому, видимо, особенно в последние годы, исследователи проблем как государства, так и гражданского общества все больше занимаются вопросами взаимодействия властных и общественных институтов.

Рассмотрим основные параметры обеспечения безопасности государства и гражданского общества. В частности, функции государства по обеспечению безопасности характеризуют следующие параметры:

– поддержание конституционных общественных отношений;

- укрепление государственной власти;
- экономическое могущество;
- законность;
- территориальная целостность и нерушимость границ [1].

Разумеется, все эти параметры предопределяют политическую стабильность как интегрирующий фактор безопасности. Однако политическую стабильность в государстве (если оно правовое) необходимо рассматривать исключительно как меру устойчивости национального развития за счет гражданской активности, которая генерируется внутренними силами общества. Ведь безопасностью государства не покрываются все жизненно важные условия существования и функционирования гражданского общества, что, как мы знаем, характерно для тоталитарного государства. Здесь концепция безопасности, как известно, строится на силовых представлениях о способах решения внутренних и внешних проблем, а отнюдь не на гармонизации интересов.

В свою очередь, безопасность гражданского общества (общественная безопасность) может быть охарактеризована таким параметрами:

- социальная справедливость;
- права граждан и общества в целом во взаимоотношении с государством;
- режим законности;
- экономическое благополучие граждан;
- демократический плюрализм;
- открытость общества;
- национальная определенность гражданского общества [2].

Как видно, национальная безопасность каждого отдельного государства, в том числе, разумеется, и Республики Молдова, если речь идет о реальном взаимодействии государства и гражданского общества, фактически должна быть синтезом государственной и общественной безопасности. Только в этом случае национальная безопасность становится универсальной системой взаимной защиты прав и интересов личности, общества и государства. При этом государственная безопасность выступает средством, а общественная безопасность – целью определения и защиты жизненно важных интересов граждан. Исследователи правомерно называют национальную безопасность безопасностью личности, общества и государства или безопасностью страны в целом. Как известно, правовые основы национальной безопасности заложены в Конституции Республики Молдова, общепризнанных нормах международного права, международных договорах и соглашениях, в которых участвует Республика Молдова, наконец, в законодательстве страны [3].

Если говорить о содержании государственно-правовых мер по обеспечению государственной и общественной безопасности, то, пожалуй, существенным в оценке безопасности является то, насколько близко эти меры связаны с гражданскими обществом, а также насколько полно они удовлетворяют интересам, связанным с прогрессивным развитием личности и общества в целом. Исследователи выделяют следующие условия, выполнение которых необходимы для обеспечения социальной безопасности:

- а) устойчивые, защищенные правом и надежно охраняемые границы;
- в) стабильные, предсказуемые, основанные на праве и обычае отношения между основными субъектами государства;
- с) устоявшийся, «нормальный» политический процесс, предполагающий высокую степень легитимности и предсказуемости поведения политических субъектов, регулируемости неизбежных конфликтов в рамках поддерживаемой законом и обычаем процедуры;
- д) отсутствие или достаточная слабость незаконно существующих сил, способных непредсказуемо вмешаться в политический процесс [4].

Несомненно, в механизме обеспечения безопасности решающая роль принадлежит государству и его органам. Объективно гражданское общество кровно заинтересовано в сильном государстве, способном обеспечить безопасность каждого гражданина в отдельности и общества в целом.

Проведенные в последние годы социологические исследования свидетельствуют, что для гражданина безопасность относится к ценностям «первого уровня»: для него важно жить в безопасном окружении, он избегает всего, что может угрожать его безопасности. Для него важно, чтобы государство обеспечивало его безопасность во всех отношениях, он хочет, чтобы государство было сильным и могло защитить своих граждан [5].

В нынешнем молдавском обществе пришло понимание того, что достигнутый качественный уровень формирования и функционирования существующих институтов гражданского общества, а также цивилизованность и силу самого государства можно и должно оценивать и в зависимости от уровня взаимодействия гражданских и властных структур. В последние годы получили развитие и закрепились определенные контактные сети взаимодействия, действующие между структурами гражданского общества и органами исполнительной, законодательной и судебной ветвями государственной власти. Разумеется, действенность этого взаимодействия неоднородна.

Несомненно, более интенсивными являются контактные сети взаимодействия между органами исполнительной власти и самыми массовыми структурами гражданского общества – неправительственными организациями/общественными объединениями. Около четырех тысяч официально зарегистрированных таких организаций действуют в более двадцати различных направлениях – профессиональных, правозащитных, экологических, культурно-просветительных, творческих, научных, этнокультурных, ветеранских, молодежных, гендерных, детских, оздоровительно-спортивных и других сферах жизнедеятельности общества и порой небезуспешно. Важно, что их повседневная деятельность надежно гарантируется современной законодательной базой, подтверждающей их права и обязанности.

По существу различные общественные организации, объединения, союзы и т. д., к какой организационной форме они бы не принадлежали, являются несущими конструкциями гражданского общества и не только потому, что это наиболее массовое представительство граждан. Несущими конструкциями их можно по праву называть лишь исходя из реально достигнутых результатов взаимодействия с государственными структурами и в первую очередь с исполнительными органами государственной власти.

Так называемых «горячих» точек оперативного и непосредственного взаимодействия общественности и исполнительной власти, как свидетельствует практика, всегда достаточно. Большой общественный резонанс вызвали в последние годы многочисленные гражданские инициативы, связанные с развитием малого и среднего бизнеса (движение патентодержателей), с охраной окружающей среды (защита лесных угодий и парковых зон, санитарная уборка прилегающих территорий), обеспечением законных прав и интересов социально ущемленных пенсионеров, инвалидов (повышение пенсий и специальных выплат, опротестование судебных решений, сохранение социальных завоеваний) и других малообеспеченных категорий населения, с защитой прав потребителей (движение за повышение качества коммунальных услуг и снижение тарифов) и др.

Достаточно разнообразными являются формы непосредственного участия граждан в постановке и решении насущных вопросов и задач государственного и общественного характера. Это – и участие представителей гражданского общества в работе различных советов (в частности, при президенте и премьер-министре Республики Молдова), и общественная экспертиза проектов законов, постановлений правительства и нормативных актов, и присутствие членов неправительственных организаций на заседаниях коллегий ряда профильных министерств и ведомств, независимых профсоюзов.

В последние годы активизировали свою деятельность по взаимодействию с гражданским обществом ряд министерств и ведомств. Например, во взаимодействии с министерством внутренних дел воссозданы (вместо существовавших в прежние времена народных дружин) отряды «народных гвардейцев», призванные оказывать помощь местным органам внутренних дел на местах в охране общественного порядка, снижении уровня криминала. Постоянными стали встречи в формате «правительство – бизнес/патронат – профсоюзы», на которых принимаются важные решения по вопросам широкого круга социальных проблем общества. Последовательно расширяется доступ граждан к электронным средствам информации, предоставляемых населению государственными органами управления, совершенствуются и внедряются современные коммуникационно-информационные технологии, что ускоряет и упрощает выдачу необходимых документов, минимизирует уровень коррупционности властных структур.

Необходимые меры по налаживанию более тесного взаимодействия с гражданским обществом предпринял парламент шестнадцатого (докризисного) созыва, утвердивший соответствующую Концепцию сотрудничества (при аппарате создано специальное подразделение по связи и анализу, открыт в социальной сети – Интернете вебсайт парламента для общественной экспертизы проектов законодательных актов, удалось усилить контакты постоянных комиссий с представителями гражданских структур и т. д.).

Вместе с тем следует признать, что эффективность деятельности неправительственных организаций, особенно в сельской местности, далеко не соответствует современным требованиям. В частности, по нашему мнению, не завершена организационная структура профильных общественных организаций в районном масштабе, слаба материально-техническая база объединений, ограничены их коммуникационно-информационные возможности, редко проводятся семинары с

лидерами общественных объединений. Все это заметно снижает необходимый уровень общественного контроля за деятельностью властных структур на местах, что в свою очередь, ведет к накоплению всевозможных нарушений законности и служебных злоупотреблений и усилению социальной напряженности в обществе, что чревато для сохранения общественной безопасности.

К сожалению, по-прежнему «хронической» проблемой остается невнимание государственных структур к сфере непосредственной жизнедеятельности общественных объединений. В результате гражданское общество Молдовы продолжает находиться в опасной зависимости от иностранных доноров. Представляется, что для того чтобы структуры гражданского общества, в частности, общественные объединения могли нормально развиваться и способствовать продвижению демократии в стране, они должны получать поддержку как со стороны государства, так и налогоплательщиков. Одним из реальных способов финансирования неправительственных организаций являются государственные гранты. Для этого необходимо заполнить некоторые пробелы в действующем законодательстве, в частности, в законе об общественных объединениях, ряде существующих нормативных актах министерства финансов. Другим путем финансирования неправительственных организаций могут стать взносы налогоплательщиков. Как известно, такая практика успешно используется в Чехии, Польше и ряде других стран. Предлагается, чтобы отчисления организациям гражданского общества составляли два процента от подоходного налога. Такого мнения придерживаются не только в Национальном центре помощи и информирования неправительственных организаций „Contact”, но и руководители европейских структур – Академии за образовательное развитие и Европейского центра за некоммерческое право. Представляется, что государство должно найти форму диверсифицирования своего финансирования неправительственных организаций, чтобы на порядок уменьшить их зависимость от иностранных доноров. Не случайно, каждый второй опрошенный участник «круглого стола», обсуждавшего эту проблему, указал, что «развитие только на внешних деньгах – путь в никуда» [6]. Курс на минимизацию зависимости отечественных НПО от иностранных доноров поддерживает и автор [7].

Кроме того, следуя принципу укрепления взаимодействия с субъектами гражданского общества, государству следует активнее реализовывать, в частности, пункт закона об общественных объединениях, который декларирует, что оно «может оказывать общественным объединениям поддержку в виде целевого финансирования по их заявкам отдельных социальных, научных и культурных программ, в виде заключения договоров на производство работ и предоставление услуг, а также в виде социального заказа на выполнение различных государственных программ неограниченному кругу общественных объединений на конкурсной основе» [8]. Здесь же, в этом законе, государственным структурам предоставляется право предоставлять в аренду на льготных условиях общественно полезным неправительственным организациям помещения и здания, находящиеся в публичной собственности, а также оказывать материальную и финансовую помощь молодежным и детским общественным объединениям с предоставлением им права пользоваться помещениями школ, лицеев, колледжей, внешкольных

учреждений, клубами, дворцами и домами культуры, спортивными сооружениями бесплатно или на льготных условиях [9].

Существенное место в процессе взаимодействия государственных структур и институтов гражданского общества принадлежит политическим партиям и общественно-политическим движениям. Уникальность политических партий как связующих звеньев между гражданским обществом и государством состоит в том, что «их массовые организации есть часть гражданского общества, а парламентские партии – часть государства» [10].

Важно подчеркнуть, что деятельность партий, общественно-политических движений обеспечивается современной законодательной базой – соответствующими законами, юридически апробированными партийными документами (программы, уставы). Этим достигается так называемая политическая институционализация – «процесс образования, закрепления и признания основными политическими акторами политических норм, процедур, ценностей и эталонов политического поведения, а также способов контроля за их поведением» [11].

В контексте рассматриваемой проблемы необходимо выделить среди других основных функций партий – функцию объединения интересов различных социальных групп и слоев общества путем сведения этих интересов к единому знаменателю. Путем представительства различных интересов партии призваны способствовать как бы интегральному соединению общества и государства в единое целое. Соединяя гражданское общество и государство, партии способствуют преодолению или смягчению конфликтов, перманентно присущих отношениям между ними. Участвуя в работе высшего законодательного органа страны – парламента на правах парламентских фракций, ведущие партии страны призваны непосредственно координировать и контролировать процесс принятия решений на уровне государства в сферах внутренней и внешней политики, обеспечивать связь между различными уровнями и ветвями государственной власти, обеспечивать необходимое и постоянно возрастание и укрепление форм сотрудничества между территориальными, районными звеньями политических формирований и органов местного публичного управления, что объективно усиливает позиции как государства, так и гражданского общества.

Представляется, что вышесказанное может быть достигнуто лишь при наличии в стране определенных условий, а именно:

- при адекватной оценке политическими акторами действительного национального и общественного интереса, его гармонизации;
- при консолидированном подходе политических формирований к решению внутренних и внешних проблем страны;
- при уважительном и конструктивном отношении к оппозиции.

Таким образом, проблема взаимодействия государства и гражданского общества как фактора укрепления безопасности Молдовы, как видно, предполагает решения целого комплекса вопросов, связанных с усилением сотрудничества властных и общественных структур.

Примечания:

1. www.kursach.com/biblio/0010007/130.htm (цит. 01.10.2010).
2. Там же.
3. Конституция Республики молдова (принята 29 июля 1994 г.). Кишинэу, 2007.
4. www.kursach.com/biblio/0010007/130.htm (цит. 03.10.2010).
5. См.: Магун В. С., Руднев М.Г. Базовые ценности россиян в европейском контексте. В: Общественные науки и современность, 2010, №3, с. 7.
6. <http://forum.pridnestrovie.com/topic/?id-14739> (цит. 05.10.2010).
7. См.: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. Program rezumate. Conferința științifică internațională, 8 octombrie 2010, Chișinău, 2010, с. 19.
8. Закон об общественных объединениях №837 от 17.05.1996. В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 153-156.
9. Там же.
10. См.: Перегудов С.П. Гражданское общество как субъект публичной политики. В: Политические исследования, 2006, №2, с. 140.
11. Политология. Словарь-справочник. Москва, 2000, с. 980.

АНГЛОЯЗЫЧНЫЕ ЭКСПЕРТЫ О ВНУТРЕННИХ ВЫЗОВАХ И УГРОЗАХ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Татьяна Земба, доктор истории

Summary

In view of American and other foreign observers, the Republic of Moldova is typical example of a fragile post-Soviet democracy that faces numerous challenges and threats. Though in some measure these risks are characteristic to all post-communist countries, in case of the RM they are of excessive character. Together with examined Anglophone analysts in the article I emphasize three deeply interconnected perils to democracy and thus to security of our country – extreme poverty, widely spread corruption that causes the poor state of Moldovan economy and the existing system of resources distribution in addition to divided state of Moldovan elite and society that undermines its ability to resist the two mentioned socio-economic dangers as well as the other challenges along with abuses of Moldovan authorities of any political brands. My choice is determined by the idea of vital importance of social conditions of a democratic political order. I totally share concern of many Western analysts about obvious lack of social requisites of democracy in Moldova – this “deeply divided poorest country of Europe”. As well as them I see the main way out Moldova’s numerous deadlocks in strengthening watch-dog capacities of local civil society, beginning with such its component as educators and researchers. I hope that common reflections on Western vision of these difficult problems will assist in improvement of our complicated situation and so of European perspectives of the RM.

Основное послание многочисленных зарубежных комментариев по поводу социально-политического состояния Республики Молдова в том, что неудавшийся транзит в демократию и благосостояние представляет серьезный вызов и даже угрозу стабильности, безопасности и самому существованию этой “нищей”, “глубоко разделенной” страны, страдающей от “всепроникающих социальных болезней”. Анализируя ситуацию в Молдове в свете апрельских событий 2009, как и многие зарубежные аналитики, румынский и молдавский политологи Алина Мунджиу-Пиппиди и Игор Мунтяну констатировали, что «дефектная» природа молдавской демократии объясняется отсутствием базисных предпосылок демократии. Республика Молдова является беднейшей страной Европы с доходом на душу населения, составляющим лишь половину от этого показателя в Албании, второй самой бедной европейской стране. *Transparency International* и Всемирный банк фиксируют сохранение в Республике Молдова низкого уровня транспарентности, высокого уровня коррупции, а по уровню «государственного захвата» она на втором месте среди государств бывшего СССР [1]. Подобно многим западным исследователям, эти авторы подчеркивают, что вторая категория факторов, объясняющих отставание Молдовы в демократическом развитии, связана с национальным и государственным строительством. Молдова не сумела создать политическую нацию, и культурная нация здесь также объект постоянной полемики. Элита страны расколота на желающих воссоединения с Румынией и

составляющих большинство сторонников независимости. Как следствие – общество также «расколото», «поляризовано». На таком социально – политическом фоне вывод крайне пессимистичен: Если ЕС не проявит более сильной заинтересованности в развитии молдавской демократии, «страна будет оставаться черной дырой в демократическом ландшафте Европы» [1, с. 142]. Не менее многозначительно выражает сомнения в демократическом потенциале молдавского политического класса и общества корреспондент «RFE/RL»: «Молдова нуждается в поддержке извне. Предоставленное самому себе ее кустарное постсоветское институциональное устройство способно потерпеть полный провал. Кто-то должен вмешаться и предложить этой маленькой стране новые ценности, новые идеалы и нормы. И этим кем-то может стать только ЕС» [2].

Западные эксперты обращают внимание на хронический характер проблем и вызовов Республики Молдова. И в ретроспективных исследованиях, опубликованных в 2000-х годах, и в текущих комментариях они продолжают акцентировать: «Распад СССР принес Молдове в основном бедность, необузданную коррупцию и гражданскую войну». Поэтому после десяти лет неудавшегося капитализма, который превратил ее в страну – банкрота, доведенные до отчаяния, граждане Молдовы избрали коммунистическое руководство [3]. Весьма выразительно подвел итог восьмилетнему правлению ПКРМ директор Центра по изучению посткоммунистических обществ (*University of Maryland*) Владимир Тисмэняну. По его словам, постэлекторальные протесты 2009 в Республике Молдова были протестом против «циничного», «непотистского», «сикофантного» авторитаризма. Против «эндемической коррупции, которую в этой стране генерируют спонсируемые государством мафиозные сети, против враждебности власти к верховенству закона и тотального неуважения к человеческому достоинству», а главное – против «лживости, лицемерия, двуличия» [4]. В отличие от профессора Тисмэняну, многие аналитики, зарубежные и молдавские, к которым я полностью присоединяюсь, осуждают насильственные проявления социального протеста. Как и А. Мунджиу-Пиппиди и И. Мунтяну, я считаю, что «разгневанные молодые люди, яростно забрасывающие полицию камнями в пасхальные дни, не могут считаться многообещающим началом демократической революции» [1, с. 132]. Однако В. Тисмэняну совершенно прав в том, что отмеченные им пороки местной власти вызывают естественное возмущение в молдавском обществе, которое, к стыду, способно принимать и уродливые, варварские формы.

Емко формулирует причины молдавских бед глава Российской и евразийской программы (Великобритания) Джеймс Шерр в статье «Проблема власти», опубликованной в одном из старейших британских политических журналов, издаваемом Королевским институтом международных отношений: «Для большей части Европы Молдова является зоной несчастья, а не интереса. С момента избрания коммунистического президента Владимира Воронина в 2001 доминирование правящих кланов подвергало дальнейшей коррозии политическую и экономическую жизнь страны, но не таким образом, чтобы заставить Европу поставить вопрос о демократических полномочиях коммунистического правительства». Однако насильственные беспорядки в апреле разрушили это состояние самоуспокоенности. После этого бунта возможная фальсификация итогов голосования перестала быть

самой важной проблемой. Куда важнее выяснить, кто подстрекал штурм и разгром парламента и президентской администрации группой протестантов и поднятие румынского флага над парламентом Молдовы? [5].

Но главным является вечный вопрос о власти. По мнению Дж. Шерра, президент Воронин посвятил много усилий улучшению европейских перспектив Молдовы, но не мог понять, что для достижения этой цели необходим демонтаж «непрозрачных, косных, подрывающих экономику клановых отношений, которые поддерживают сложившуюся систему власти». Для В. Воронина, как и для руководителей большинства государств, расположенных к востоку от Прута, «вопрос о власти затмевает все остальное» [5].

Как обычно, очень красноречиво расставляет точки над “i” в отношении происходящего в Республике Молдова престижный лондонский общественно-политический журнал “*The Economist*”. Так, редакционные комментарии к электоральной эпопее 2009 г., признавая, что термины «левый» и «правый» не много значат в современной политике в целом, отмечают, что в посткоммунистической политике они особенно сбивают с толку. В частности, традиционные политические ярлыки плохо подходят для определения как группировки, правившей в последние годы в Республике Молдова, которая называет себя коммунистами, так и для бывших оппозиционных номинально либеральных партий, которые «являются странной группой, включающей тех, кто хочет объединить Молдову с Румынией, и тех, кто лоббирует интересы бизнеса». Похоже, что экс-коммунистические страны нуждаются в другой политической градации. Например, «имея в виду высокий уровень коррупции, Алина Мунджиу-Пиппиди, румынский ученый, работающий в Берлине, сравнивает партии из восточной части экс-коммунистических стран со средневековыми армиями, “содержавшими себя грабежом”. Сегодняшние политические бойцы следуют этому примеру, захватывая государственные ресурсы» [6].

Хорошо знающий подобные нравы и традиции восточноевропейских политиков бывший глава миссии ОБСЕ в Молдове Луис О’Нил, выступая в Конгрессе США с обширным докладом о результатах выборов в Республике Молдова, начал с того, что процитировал русскую пословицу «рыба гниет с головы» и напомнил о значении политической зрелости. «Очень важно, подчеркнул он, чтобы новое правительство Молдовы показало пример честного, нравственного и транспарентного руководства. Это означает, что власть должна рассматриваться как средство продвижения национального интереса, а не личной повестки дня. Он призвал внимательно наблюдать за экономической и политической ситуацией в Молдове и за тем, чтобы предоставляемая американская помощь была направлена на улучшение жизни простых молдаван и укрепление таких ключевых областей как власть закона, справедливость в обществе и судебная независимость. Учитывая системные проблемы Молдовы, необходимые трудные реформы и структурные изменения должны быть нацелены на строительство справедливого и открытого общества. Только так можно помочь народу Молдовы раскрыть его экономический и демократический потенциал и сделать эту страну более привлекательной для собственного народа, Евросоюза и Приднестровского региона. Нищета Молдовы – это очень важная проблема прав человека», подчеркнул до-

кладчик [7]. Увы, и у нового руководства РМ оказались совсем иные, отличные от видения американского дипломата приоритеты. Поэтому в последующих выступлениях в масс медиа Л. О'Нилл вновь и вновь акцентировал: «Объединенная коалиция должна направить усилия на преодоление прошлого, чтобы избежать даже видимости злоупотребления государственной властью с целью реванша. О получившей власть оппозиции будут судить в зависимости от того, насколько она сумеет порвать с прошлыми практиками. Ее долг состоит не в сведении личных счетов, а в создании новой политической культуры примирения, сотрудничества и реформ [8]. Внимательно наблюдая за происходящим, он тщетно предостерегал: «Огромная опасность для нового курса Молдовы к европейской интеграции заключается в стремлении каждого лидера альянса «За европейскую интеграцию» (АЕИ) получить свои краткосрочные преимущества за счет благополучия альянса и страны. Продолжение стиля и сути прежнего правления разрушительно для Молдовы» [9]. АЕИ рискует продолжить тревожную тенденцию, когда каждая пришедшая к власти группа политиков приспосабливает базисные правила под свои собственные интересы, настаивал аналитик. На основании многих примеров он обращал внимание на то, что «исключительно в собственных интересах» альянс предпринимает шаги, «жутко напоминающие» те, которые его члены так осуждали, будучи оппозиционной силой. [10].

И, по мнению Владимира Соко́ра, ведущего исследователя вашингтонского мозгового центра “*Jamestown Foundation*”, молдавская политическая система стала недееспособной из-за парламентских партий, у которых отсутствует культура сотрудничества, и которые руководствуются собственными краткосрочными интересами. Политический кризис в Молдове сохраняется всеми политическими силами. АЕИ «в личных интересах злоупотребляет опасной практикой смены правил в процессе игры», тем самым, способствуя продолжению состояния неопределенности и нестабильности. А ПКРМ предпочла стать блокирующим меньшинством. По его наблюдениям, ошибки альянса, способствующие поддержанию политической нестабильности в Молдове, включают и проявляемое руководством страны неуважение к парламентской оппозиции, представленной депутатами от ПКРМ, к парламентским процедурам как таковым и к действующему законодательству. Вывод В.Соко́ра: либеральные партии Молдовы хотят изменить правление «недемократическими методами». «Абсолютно не демократично требовать устранения из политики партии, которую поддерживает почти половина электората. Такие декларации являются частью атмосферы нетерпимости, насаждаемой партиями, которые претендуют на звание либеральных. Либерализм, прежде всего, означает толерантность. Если у либерализма есть сущность, то это именно толерантность. А эти политики совершенно интолерантны. Вместо толерантности они генерируют ненависть» [11].

Как убедительно показывают многочисленные западные наблюдения, многие действия альянса «За европейскую интеграцию» продолжили девальвацию идей демократии, провоцируя рост разочарований. Как и западные специалисты, некоторые трезвомыслящие депутаты от правящего альянса признают в западных СМИ, что, к большому сожалению, власть в Республике Молдова меняется медленно, «мучительно медленно», и евроинтеграция здесь носит пока весьма

селективный и конъюнктурный характер. В оценках результатов правления АЕИ большинство западных аналитиков далеки от оптимизма. Так, корреспондент авторитетной лондонской газеты “*Financial Times*” Крис Брайант делает вывод, что “тогда как новое правительство Молдовы пользуется сильной поддержкой международных доноров, внутри страны проводимые реформы остаются под угрозой все возрастающей бедности и явно трудноизлечимого политического кризиса, приобретающего хронический характер”. Автор считает что предстоящие парламентские выборы могут оказаться весьма напряженными для правящей коалиции, поскольку “большинство простых молдаван не чувствуют пользы от их реформ”. “Бюрократия, монополии и широко распространенная коррупция продолжают оставаться очень серьезными проблемами Молдовы и барьером на пути демократических реформ и иностранных инвестиций”, утверждает наблюдатель [12]. Суммируя многочисленные зарубежные и внутренние интерпретации референдума 5 сентября по вопросу о прямом избрании президента в комментарии “Молдавское фиаско” “*The Economist*” отмечает, что ни один из лидеров АЕИ не признал свою личную ответственность за этот провал. Однако продемонстрированное низкое участие – это плохой сигнал для хрупкой правящей коалиции, указывающий на растущее общественное недовольство правлением АЕИ [13]. Тем более правы эксперты, считающие, что бойкот референдума 70% избирателей – это вотум недоверия народа Молдовы не только действующей номинально либерально-демократической власти, но и ее предшественникам – номинальным «коммунистам». Вышеизложенные обстоятельства оказывают разъедающий, коррозионный эффект на демократический процесс и препятствует какому-либо прогрессу. В сложившейся ситуации особого внимания заслуживают следующие предостережения и рекомендации руководящих сотрудников Фонда Маршалла: “Являясь мотором развития, реформы однако имеют политическую цену, т. к. сопряжены с риском возврата к закрытой и бесплодной политической системе. Вот почему помимо действий ЕС в области экономики, необходимо сосредоточить усилия на том, чтобы поощрять средства массовой информации и все гражданское общество к активному участию в разработке политических методик и стратегий. Необходимо укреплять их способности к выполнению роли сторожевых псов демократии (*watchdog capacity*), и усиливать общественный и парламентский контроль над действиями правительства. Создание прочных элементов демократической системы – единственный путь к повышению устойчивости против повторения прежних политических ошибок. Молдова просто не может позволить себе такую роскошь как остановка реформ. И Запад не может” [14].

Развивая эти идеи, следует подчеркнуть, что создавать прочные элементы демократической системы, прививать демократические принципы согласия и сотрудничества должны не только США и ЕС, а в первую очередь, образованный класс Молдовы, начиная с экспертного сообщества, аналогично тому, как это происходит в развитых демократиях. Осуществить остро необходимые Республике Молдова системные преобразования, глубокую культурную реформацию возможно только совместными, синергетическими усилиями. В обществе, расколотом по многим важным критериям, «элиты» которого пребывают в состоянии перманентной войны, возможна лишь дальнейшая симуляция реформ и

демократического процесса. Подобное состояние делает все более иллюзорными надежды граждан Молдовы и западных наблюдателей на ее превращение в реальную демократию, способную обеспечивать гражданам безопасную жизненную среду и быть фактором стабильности на границе с ЕС. Именно поэтому актуально звучат следующие выводы, сформулированные британскими, украинскими и российскими участниками дебатов по проблемам демократии, организованных Британским фондом за эффективное правление и проходивших в Киеве, в переполненном театре имени Т. Шевченко. «Коррупция – это главная проблема постсоветского “капитализма”. Коррупция несет авторитаризм, и авторитаризм несет коррупцию. Таков порочный круг постсоветского “капитализма”. Поэтому мы должны требовать изменения политической системы и верховенства закона. Крайне необходима транспарантная, понятная, ответственная и подотчетная политическая система. А пока ее нет, построение государства, в котором правит закон, задерживается, и демократизация остается под вопросом. Величайший долг постсоветских интеллектуалов состоит в том, чтобы говорить эту правду» [15].

Примечания:

1. Mungiu-Pippidi A., Munteanu I. Moldova's "Twitter Revolution". В: Journal of Democracy, Washington, July 2009, с. 136 -142.
2. Lobjakas A. Quo Vadis Moldova? В: RFE/RL, August 7, 2009.
3. Barry E. As East and West pulls on Moldova, loyalties and divisions run deep. В: New York Times, April 15, 2009.
4. Tismaneanu V. Moldova's revolution against cynical and cronyist authoritarianism. В: RFE/RL, April 13, 2009.
5. Sherr J. Question of Power. В: The World Today, London, May 2009, vol. 65, N 5.
6. Who's left? Who's right? В: Economist.com, April 23, 2009; In the balance. Moldova's election. // The Economist (US), August 8, 2009.
7. O'Neill L. Moldova's recent elections: Prospects for change in Europe's poorest country. В: <http://www.america.gov> (цит. 01.10.2010).
8. O'Neill L. In Moldova, revenge is a dish best not served // RFE/RL, August 12, 2009.
9. O'Neill L. Moldova's near miss with nepotism // RFE/RL, October 5, 2009.
10. O'Neill L. No quick fix for Moldova's political crisis // RFE/RL, November 30, 2009.
11. Socor V. Behaviour of parliamentary parties contributes to "Ukrainization" of Moldova. В: RFE/RL, November 9, 2009.
12. Bryant C. Poverty and political crisis hamper hopes in Moldova. FTcom, May 14, 2010.
13. A Moldovan fiasco. В: The Economist, London, September 6, 2010.
14. Kramer D. Moldova: A corner of potential in Europe. В: Business Week, January 30, 2010.
15. Intelligence square debate. Panel in Kiev. В: BBC World, July 3, 2010.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ЦЕННОСТИ КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Лилия Брага, доктор философии
Институт европейской интеграции и политических наук АНМ

Summary

In this article are examined a number of issues related to socio-political crisis, strengthening security and ensuring sustainable development in Moldova. Special attention is given to the cultural and political aspects of modernization and training democratic civic culture based on European values, which could lead to a deeper consolidation of the country's political system.

Тенденции развития современного мира, наиболее емко отражающиеся в глобализационных изменениях, все более убеждают в том, что человечество сегодня живет в условиях цивилизационного перелома. Суть этого перелома заключается в переходе от индустриального цивилизационного развития к глобализационному, который представляет собой его закономерный итог и результат [1].

Тенденция к глобализации, под которой понимают всестороннее сближение и интеграцию всех стран мира в технологической, информационно-культурной, экономической и политической сферах, стала проявлять себя радикально лишь к 90-м гг. прошлого столетия. Вместе с тем, весь XX век, и, в особенности его вторая половина, прошел под знаком общего роста масштабов человеческих преобразований, которые, приобретя всеобщий характер, стали событиями в жизни всего человечества. Захватив всю совокупность общественных отношений, затронув сферу национально-государственных связей, тенденция к глобализации, выраженная в расширении и увеличении протяженности, интенсивности и разнообразия экономических, политических, финансовых, культурных и других связей, привела к сближению стран и регионов, материально-экономических систем, к перестройке всей системы мировых общественных отношений. Современное человечество, как на это указывают многие исследователи, живет все больше не в “пространстве мест”, а в “пространстве потоков”, мир сжимается, становясь все более единым, контакты между странами, народами и нациями крепнут, растет взаимопроникновение и взаимовлияние.

Однако тенденция к глобализации, свойственная современной эпохе, придает всеобщий характер не только достижениям человечества, но и его изъянам, порокам, конфликтам. Иначе говоря, глобализация проявляется не только в том, что эти достижения становятся достоянием всего мирового сообщества и человечество на базе развившихся отношений становится единым социальным целым, но и в том, что возникающие разного рода противоречия и конфликты превращаются в “ключевые затруднения” всего человечества, получившие в свое время название “глобальных проблем”.

К глобальным проблемам, остро обозначившимся еще в прошлом веке, в настоящее время добавился ряд новых. Среди них: техногенные катастрофы, международный терроризм, межконфессиональные и межэтнические конфликты, преступность, коррупция, глобальная наркотизация.

В перерастании объективных глобальных процессов, отражающих реалии нашего времени, в глобальные проблемы, несущие угрозу всему человечеству, многие исследователи справедливо усматривают проявление глубинного, небывалого по глубине и масштабам охвата, системного цивилизационного кризиса [2]. Кризис современной цивилизации, выражающийся в обострении глобальных проблем, затрагивает все стороны человеческого существования, угрожая сегодня самой жизни на планете. В этих условиях вопросы, связанные с выживанием человечества как рода, с обеспечением безопасности для последующих поколений, становятся особенно актуальными и злободневными.

В поиске решений указанных проблем исследователи приходят к убеждению, что традиционно сложившиеся и действующие в современной технологической цивилизации нормы, ориентации и идеалы себя исчерпали. А надежды на то, что становящееся постиндустриальное общество в виде информационного общества приведет к выходу из кризиса, во многом иллюзорны. Нельзя не видеть, что использование возможностей информационного общества на основе прежних “индустриальных” архетипов сознания только усиливает этот кризис. Проблема состоит в том, что индустриальная цивилизация породив мощную научно-техническую базу, реализуя феномен глобализации экономики, в своих духовно-ценностных ориентациях осталась на уровне примитивных идей массового общества потребления, идеологии товарно-денежных отношений, рынка. Провоцируя человеческие потребности, добиваясь их возрастания и все большего удовлетворения, эта тенденция ведет в западню глобализации [3].

Сегодня приходит понимание, что для успешного выхода из сложившейся ситуации мировое сообщество должно выработать и провести в жизнь новую целеустремленную и согласованную стратегию дальнейшего развития, с тем, чтобы кардинально изменить то состояние, в котором мировая цивилизация находится, обеспечив человечеству шанс на выживание. Поэтому неслучайно все большее число исследователей задумывается ныне о поиске новой модели глобализации, свободной от негативов утилитарно-рыночной экономики.

В настоящее время практически все научное сообщество убеждено, что такой глобальной стратегией выживания в XXI веке, способной нейтрализовать саморазрушающие импульсы цивилизации, должна стать стратегия устойчивого развития. “Устойчивое развитие, - как это, в частности, отмечает А.И. Костин, - должно составлять основополагающий элемент в глобальной стратегии изменений” [4].

Поиск выхода из усложняющегося положения, угрожающего человеческой цивилизации непредсказуемыми последствиями, еще в 80-х годах прошлого столетия привел к формированию в мировой мысли концепции устойчивого развития. В настоящее время указанная концепция, претерпевшая за минувшие годы существенную эволюцию, представляет собой плод научного осмысления угроз и вызовов XXI века. Концепция предлагает всем странам мира, независимо от их географического местоположения, культурно-исторических особенностей, политико-экономического состояния и т.п., новую стратегию развития, направленную на укрепление безопасности человеческого существования в условиях глубинного кризиса. Цель должна состоять в том, как полагают немецкие исследователи

дователи Г. П. Мартин и Х. Шуманн, чтобы противопоставить деструктивному англоамериканскому неолиберализму сильную и жизнеспособную европейскую инициативу, базирующуюся на ценностях гуманизма [5].

Несмотря на то, что идея устойчивого развития получила распространение в широких кругах политического и научного сообщества еще в прошлом веке, ее плодотворность и актуальность в наши дни лишь возрастает. Ценность указанной концепции заключается в том, что она предполагает общепланетарное участие в ее реализации; особое значение в ней придается системному рассмотрению и комплексному решению множества политических, экономических, социальных, демографических, научно-технических и других проблем; в ее рамках развивается критический взгляд на традиционные пути социального развития и выдвигается требование ценностной переориентации общества на основе планетарного мышления и традиционных европейских ценностей, а именно, на основе принципов гуманизма.

Устойчивое развитие, представляющее собой универсальную формулу выживания человеческого рода в современных условиях, необходимо сегодня всему миру, пораженному “инфекцией” глобального кризиса. Однако особенно остро в устойчивом развитии в настоящее время нуждаются те регионы и страны, которые находятся в состоянии транзита.

В настоящее время состояние транзита переживает целая группа стран, вовлеченных в процессы демократического реформирования. С одной стороны, начавшееся в конце прошлого века общественное переустройство в ряде государств, прежде опиравшихся на тоталитарные режимы, открывает простор прогрессивным изменениям, основанным на ценностях демократии. С другой - превращает их в “общества риска” в силу неустойчивости происходящих изменений.

Транзитные общества, возникающие в результате слома общественно-политической системы, всегда как-бы стоят между двумя системами и, соответственно, между двумя культурами. Несмотря на то, что в молодых демократиях институты политической системы в целом уже сформированы, их эффективное функционирование в значительной мере затруднено незрелостью культуры демократии, т.е. гражданской культуры.

Для переходной культуры всегда характерны приливы и отливы, взлеты и падения, возможны зигзаги и даже шараханья [6]. Несмотря на общую декларативную приверженность транзитных обществ ценностям демократии, формирование гражданской культуры находится лишь в зачаточном виде. В периоды политических накалов состязательность ценностных установок “старого” и “нового” политического строя делает общество наиболее неустойчивым, конфликтным, а характер изменений непредсказуемым. В этой связи, общественные изменения в транзитных странах могут варьироваться не только в сторону консолидации демократии, но и в сторону частичной реанимации установок прежнего строя. Поэтому риск социально-политических потрясений и кризисов в транзитных странах достаточно высок, которые порой, даже спустя годы реформирования, могут оказаться намного дальше от первоначальной цели своего движения, нежели это было в начале перемен.

В указанную группу стран входит сегодня и Республика Молдова, испыты-

вающая огромные трудности, связанные не только с проблемами глобального характера, приобретающими крайне острый характер в условиях транзита, но и с функционированием формирующейся в стране политической системы. Изменения в Молдове, как на это указывают и международные эксперты, в последнее десятилетие идут не столь динамично, как это было в 90-х годах прошлого столетия. Причем направление изменений не ведет с необходимостью к уходу от авторитарного режима и укреплению демократии. Дела в Молдове, как констатируют эксперты, движутся с определенной регрессией [7].

Таким образом, политическая жизнь нашего общества на современном этапе становится, без преувеличения, мощным фактором дестабилизации всей общественной жизни. Жестокая конкуренция политических сил в борьбе за власть поистине превращает страну в полигон для “войны без правил”. В этих условиях наиболее предпочтительным инструментом развертывания политической жизни становится манипулирование общественным мнением посредством разжигания агрессии, нетерпимости, ксенофобии, ведущих к конфронтации и поляризации общества. Нельзя не видеть, что декларируемая политическим классом Молдовы приверженность демократическим принципам организации общественно-политической жизни всякий раз “ужимается” как только дело доходит до реальной политической деятельности, уступая дорогу так называемому “разумному подходу”, мало согласующемуся с ценностями гражданской культуры.

Политический класс Молдовы не видит ничего зазорного в том, чтобы строить демократию в стране, поступаясь (всякий раз, когда это покажется более “разумным”) демократическими принципами, игнорируя законность, права человека, подпитывая конфронтационность и непримиримость. Безусловно, интолерантность и агрессия как особое эмоционально-психологическое состояние массового сознания, как нельзя лучше подходят для “раскачки” общества. Поэтому нередки случаи, когда ведущие политическую борьбу силы искусственно провоцируют ситуации, которые ведут к росту нетерпимости и агрессии в обществе, что приносит неплохие плоды политическим оппонентам в условиях борьбы “всех против всех”.

Разжигание агрессии и нетерпимости является одним из наиболее эффективных способов манипулирования массами людей, направления их разрушительной энергии в выгодное для тех или иных политических сил русло. Однако эксплуатация подобного эмоционально-психологического состояния людей, обладающего мощным деструктивным запалом, всегда чревата негативными последствиями для общества, когда укоренившееся в общественных отношениях состояние “войны всех против всех” заводит его в тупик, разрушая самые основания общественной жизни.

Политическая дестабилизация в обществе всегда неминуемо ведет к политическому кризису, такому, в частности, в котором оказалась Республика Молдова в последние годы в связи с парламентскими выборами, приведшими к смене политического правления, однако не позволившими избрать президента, что ввергло страну в новый виток политической напряженности. Углубление кризисного состояния в сфере политики, которая составляет сегодня ядро и центр социального управления [8], определяющий основные направления и цели государственного

развития, угрожает стране национальной катастрофой. Поэтому стабилизация общественной ситуации и укрепление национальной безопасности сегодня в первую очередь предполагает преодоление политического кризиса в стране.

Однако следует понимать, что преодоление разразившегося на современном этапе в Молдове политического кризиса, не может быть действием одноактным, зависящим в полной мере лишь от итогов предстоящих внеочередных парламентских выборов. Причины кризиса прежде всего коренятся в складывающейся в стране политической системе, которая включает в себя не только сформированные институты власти, но и субъективные ориентации людей, в том числе политического класса, на политические объекты. Иными словами, нынешний политический кризис непосредственным образом опирается в политическую культуру современного молдавского общества, не позволяющую политической системе функционировать с достаточной долей эффективности [9].

Эффективность функционирования демократической политической системы решающим образом зависит от зрелости гражданской культуры. Гражданская культура, по убеждению авторитетных представителей мировой политической мысли Г. Алмонда и С. Вербы, является тем основным резервуаром, из которого демократическое устройство черпает свою способность функционировать [10]. Если мы не хотим повторения традиционной схемы и стремимся избежать очередного “отката”, прежде всего, как показывает Л. Даймонд, необходимо, чтобы в самые ближайшие годы произошла консолидация молодых демократий, суть которой заключается в безусловном принятии демократических процедур, в снижении присущей демократии неопределенности, касающейся не столько результатов, сколько правил и методов политической конкуренции [11].

Таким образом, сегодня, когда жизнеспособность нашего государства поставлена в прямую зависимость от консолидированности демократии, одним из важнейших путей выхода из положения, угрожающего не только национальной безопасности страны, но и разрушающего сами основания общественной жизни, должно стать формирование отношений, реально базирующихся на примате гуманистических ценностей, лежащих в основе европейской цивилизации и составляющих сердцевину гражданской культуры, прежде всего, таких, как права человека, плюрализм, консенсус, многообразие. Усвоение и воплощение европейских ценностей в общественной жизни страны, являющееся признаком цивилизованности и социальной компетентности его граждан, показателем уровня их гражданственности и духовности, не только позволит поднять отечественную модель демократии на новый качественный уровень, но и станет гарантом необратимости демократических перемен.

В этом деле особая роль, безусловно, должна принадлежать властвующей политической элите. В стране, где традиционный способ социальной интеграции “сверху вниз” является решающим, лишь действующая политическая власть способна в полной мере придать процессу формирования гражданской культуры реальный, целенаправленный, устойчивый характер. Низкий уровень гражданской сознательности, индифферентизм, нигилистический и негативистский дух по отношению к системе политических и социальных ценностей, бытующие в современном молдавском обществе, свидетельствуют, в первую очередь, о не-

обходимости “воспитания воспитателей”. В данном случае, речь идет о политическом воспитании политиков в целях радикального изменения их духовного и политического облика, а в конечном, итоге, качественного изменения духовно-культурной и собственно политической жизнедеятельности от индивидуально-го до всеобщего уровня. Эти качественные изменения призваны преобразовать корреляцию между политикой и обществом на основе воспитания, политической социализации и высокоразвитой политической культуры не только политической элиты, но и разных, широких слоев населения [12].

Примечания:

1. Лисеев И.К. Глобализация и диалог культур. В: Россия: многообразие культур и глобализация. Москва: “Канон+” РООИ “Реабилитация”, 2010, с. 3.
2. Лисеев И.К. Цит. тр., с. 3-12.; Костин А.И. Кризис цивилизации, стратегия устойчивого развития и проблема политического выбора. В: Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 2004, №5, с.38-62.; Панарин А.С. Глобализация. В: Глобалистика. Энциклопедия. Москва, 2003, с. 183-185; Делягин М.Г. В: Глобалистика. Энциклопедия. Москва, 2003, с. 185-186.
3. Лисеев И.К. Цит. тр., с. 33.
4. Костин А.И. Цит. тр., с. 48.
5. Цит. по Лисеев И.К. Цит. тр., с. 10.
6. Формирование демократической политической системы в современной России и послевоенной Германии. Материалы круглого стола. В: Политические исследования, 2004, №6, с. 102.
7. Filipescu N. Occidentalizarea postcomunistă. București: Editura Polirom, 2002, с. 13-14; Buscher K. Transformation of political system of Moldova: A balance sheet. В: Puterea, democrația și tranziția în Moldova: între trecut și prezent. Chișinău, 2003, с. 32; Hans de Jonge. Strengthening democracy: role of external and internal factors. В: Puterea, democrația și tranziția în Moldova: între trecut și prezent. Chișinău, 2003, с. 42.
8. Beniuc V., Juc V. Factorul confesional în relațiile internaționale. Chișinău: CEP USM, 2008, с. 48.
9. Saca V. Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Chișinău, USM, 2004, nr.2 (XXVI), с. 51-63; Varzari P., Tăbîrță S. Cultura politică în societățile postcomuniste: realități și perspective. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Chișinău, USM, 2001 (XVII), с. 175-187; Брага Л., Варзарь П. Особенности политико-культурного измерения в условиях демократического транзита в Республике Молдова. В: Cultura politică și politica culturală în relațiile internaționale: dimensiunea est-europeană. Chișinău, 2008, с. 109-118.
10. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политические исследования, 1992, №4, с. 122-134.
11. Даймонд Л. Прошла ли “третья волна” демократизации? В: Политические исследования, 1999, №1, с. 16-24.
12. Jude I. Cultura politică – efect al educației și socializării politice. В: Paradigmele și mecanismele puterii. București: Editura Științifică și Pedagogică, R.A., 2003, с. 471.

МОРАЛЬНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ И МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Галина Роговая, доктор философии
Институт европейской интеграции и политических наук АНМ

Summary

This article examines the role of morality in providing national and international security. The author considers that the moral consolidation within society, state and international community is able to protect all sorts of threats to human being and humankind. According to the author, providing national and international security—economic, social, political, environmental, spiritual one – is impossible without common moral and ethical principles as a warning and controlling beginning. Morality as a fundamental principle penetrates security in any its incarnation. In modern society, at every threat, society creates an effective mechanism for converting the public interest in personal interests – through morality. In one state the moral relationship, the moral climate provide national security, and in community of states – international security.

В современном прочтении понятие «безопасность общества» приобретает новое значение. Если в предыдущие столетия главной угрозой безопасности обществу считалась военная, то на этапе глобализации военная опасность, опасность уничтожения человечества посредством ядерного оружия существует лишь теоретически. Совершенно очевидно, что основой обеспечения национальной безопасности каждой страны является стратегия ядерного сдерживания. В настоящее время появление этой стратегии явилось мощным стабилизирующим фактором, удерживающим ядерные страны от применения своих стратегических сил. Стратегию сдерживания подтвердили все страны ядерного клуба. Согласие между государствами и стабильность в этой области становятся моральным мерилom всеобщей военной безопасности.

При том, что в современных реалиях имеют место локальные военные конфликты, время от времени угрожая безопасности тех или иных государств-сообществ, тем не менее, наиболее серьезной сегодня представляется опасность не военного, а «мирного» самоуничтожения рода людского. Выход понятия за рамки военной безопасности происходит вполне закономерно. Ведь в центре всякой безопасности лежит обеспечение жизненно важных интересов человека. Состояние безопасности – это *состояние отсутствия различного рода опасностей и угроз, способных нанести неприемлемый ущерб жизненно важным интересам человека.*

Существует несколько составляющих, которые, объединяясь, образуют понятие «безопасности». В этот ряд входят экономическая, социальная, политическая, информационная, духовная безопасность. Мораль в качестве основополагающего принципа пронизывает безопасность в любой ее ипостаси. В результате накопленных исторических форм совместной жизни и жизнедеятельности общество объединялось вначале обычаями, традициями, моралью, а затем еще и формальными правилами поведения, законами и т.д. И в современном обществе,

при всякой угрозе, сообщество создает эффективный механизм преобразования общественных интересов в личные интересы – посредством морали.

Решение проблем безопасности, снятие всяких угроз современности и обеспечение общественной (национальной и межнациональной) безопасности невозможно без участия морального фактора. В рамках одного государства моральные взаимоотношения, моральный климат обеспечивают национальную безопасность, а в рамках объединения государств – межнациональную.

К примеру, экономическая безопасность. Она включает в себя систему охраны общественного труда, законодательное обеспечение благоприятных условий труда. На уровне государственном и межгосударственном экономическая безопасность связана с реформированием экономики «во благо человека». Достижение экономической безопасности, конечно же, становится возможным при действии экономических законов, но, одновременно, и при моральных взаимоотношениях работодателей и работников, учете интересов экономических агентов и остального общества. Важность морального фактора стал очевиден в момент экономического застоя и, вследствие этого, краха тоталитарного государства СССР, жившего двойной (а то и тройной) моралью: «думаем одно, говорим другое, а делаем третье». В массах декларировались нравственные устои социализма: коллективизм, приоритетность общего блага перед личным, пренебрежение к материальному благополучию, в то же время декларируемая мораль всемерно нарушалась правящей верхушкой, исповедовавшей гедонизм, накопление капитала и личную выгоду. В результате экономическая модель советского социализма разрушилась по реверсивной формуле «ни верхи, ни низы не могли и не хотели» жить по ущербной морали. Как выразился патриарх Кирилл, если экономичная модель исчерпала свою меру добра, и ничего невозможно сделать, то пора взывать к смене социально-экономических укреплений – нравственности и человечности» [1, с. 5].

Экономическая модель общества, переходящего от командной экономики к свободной рыночной экономике так же демонстрирует зависимость эффективного развития от моральной политики. Незрелость экономики государств переходящего типа, к которым относится и Республика Молдова, ее зависимость от энергоносителей и рынков приводят к безработице, миграции, нищете населения, что вкупе не позволяет обществу ставить и достигать позитивно-моральные цели. В обществе слаборазвитой экономики отсутствует справедливость как моральная категория, в плане справедливого распределения общественных благ, равного права на труд. Общество нуждается в добросовестной, справедливой, честной хозяйственной деятельности, способной эффективно контролировать национальные ресурсы, включить их в мировые процессы и наращивать их. Молдова не может более оставаться слаборазвитой страной. Экономическая элита, соглашающаяся с таким положением, а то и видящая в этом положении выгоду просителя помощи у мирового сообщества, является носителем специфической морали [2]. Массы чувствуют себя не в безопасности, всех преследует опасность нищеты, потери статуса. Не в безопасности чувствуют себя и имущие классы в обществе непредсказуемой экономики. В обществе, со стороны неимущего класса, проявляется нетерпимость к богатству, нажитому, как правило, не в результате долго-

летнего неустанный труда, а со стороны класса имущего проявляется презрение к бедности, демонстрация «гламура» и «глянца». Это становится причиной напряженности и тревоги в обществе. Трудно спорить с подобными тревогами, но можно предложить вариант спасения ситуации.

Среди других мер можно предложить попытки привить высокие моральные устои членам общества воспитательными мерами, перейти от дикого капитализма к некоей цивилизованной предпринимательской этике, умерить перфекционизм олигархов требованиями хотя бы политкорректной скромности, заменить излишнюю вольность нравов элиты. С другой стороны, в общество необходимо вернуть трудовую мораль, уважение ко всякому труду и трудящемуся человеку, каким бы делом он ни занимался. Эти меры воспитательного характера – во имя достижения общественного спокойствия и гармонии, а, значит, и во имя безопасности – вполне может предпринять политическая власть государства. Сама моральная оценка цели и способов такого гармонического сосуществования в обществе зависит от взаимозависимости экономической, социальной и экологической составляющих безопасности. Само гармоническое единство моральности и экономической целесообразности требует сознательных моральных усилий во всех сферах человеческой деятельности. Только в этом случае экономическая деятельность будет и справедливой в отношениях работодателя и работника, и безопасной (не приносящей вреда) окружающей среде и членам общества, будет содействовать и социальной, и экологической, и иной безопасности.

Социальная безопасность, состоит в тесной взаимосвязи с успешной экономической деятельностью, заключается в справедливом распределении доходов, охране здоровья, преодолении преступности и коррупции. В этой сфере так же велика роль действия морали. В рамках государства переходного типа, к примеру, Республики Молдова, это преодоление экономического неравенства, где, как уже было сказано выше, среди других мер можно предложить попытки привить высокие моральные устои членам общества воспитательными мерами. В рамках международного сообщества речь может идти о справедливом распределении рынков и помощи слабым государствам. К сожалению, в результате перестройки и революционных перемен в государствах постсоветского пространства, в том числе и в Молдове, не создано ощущение безопасного гармоничного мирового порядка, ибо в основе нового экономического миропорядка пока что нет главного признака – настоящей справедливости. В отличие от стран Запада, где первоначальное накопление капитала, в основном, происходило благодаря скромности, бережливости и трудолюбию, в государствах молодой демократии «рыцари первоначального накопления» овладели всем и сразу. Несправедливость же, лежащая в основе распределения собственности, порождает также несправедливость и коррупцию на рынке труда, усугубляет в обществе ощущение неуверенности, угрозы социальному статусу, здоровью, самой жизни. Большинство населения Республики Молдова мечтают о преодолении дискомфорта от неравенства, об обеспечении безопасности перед лицом социальных угроз и вызовов. В отношении обеспечения социальной безопасности уместны категории морали: справедливость, честность, порядочность, сочувствие. Эти качества помогут вытеснить из общества черствость, непорядочность, цинизм и следующую за ними коррупцию. Воспита-

тельную задачу может выполнить политическая власть Молдовы, используя как современные наработки, так и «внутренние резервы» морали – традиционной, религиозной, философско-политической – имеющейся в анналах истории и бытия молдавского общества. Полезным может быть опыт общественных договоров, имеющийся в историческом прошлом некоторых странах, выработанный в условиях поиска общих ценностей на поле действия разных мировоззренческих компендиумов. В Молдове как раз создалась ситуация действия различных моральных кодексов. Общая «универсальная» мораль в нашем обществе может быть найдена на путях соединения этики и права.

Безопасность в сфере экологии так же лежит в плоскости экономической и социальной жизнедеятельности. Современное общество в большой мере – технократическое и потребительское. Не только в массовом сознании, но и в изысканиях ученых существует мнение об обратной связи технического прогресса, подгоняемого потребительским спросом, и нравственности. Причин тому несколько. Во-первых, человек губит природу, хищнически используя ее ресурсы. Во-вторых, человек подчиняется технике, ее рациональности и организации, которые враждебны человеческой сути. В-третьих, техника вызывает насилие как модус жизни, и этот модус распространяется на общество. Отсюда насилие, преступления, войны. Не прибавляет нравственного здоровья обществу и усиливающаяся зависимость современного человека от техники. Техническая оснащенность его повседневной жизни (бытовая техника, массовая коммуникация, компьютеризация и т.п.) является главнейшим показателем его социального статуса, успешности, признания, целью усилий человека [3, с. 337-344].

В своей зависимости от технического прогресса человек перестает быть морально сознательным, морально ответственным. То, что технический прогресс, техника, окружающая человека, отрицательно влияют на общественное моральное сознание, сегодня не является только догадкой и тревогой религии и церкви. На этом явлении останавливают свое внимание ученые: философы и социологи, психологи и педагоги. Однако, обвинения в адрес техники и технологии в том, что с увеличением их присутствия в современном обществе происходит «массовая деморализация», бесперспективны. «Вместо того, чтобы обвинять науку и технологию в проникновении во все поры нашего существования, мы должны спросить себя, до какой степени их проникновение стало возможным из-за познавательного и практического пренебрежения теми ценностями, которые должны одновременно хранить смысл существования и обеспечивать бдительность которая не позволяла бы упустить этот смысл» [4, с. 103]. В словах итальянского философа Э.Агацци присутствует важная идея: за каждым культурным, научным, техническим артефактом стоит человек в качестве автора, изготовителя, оператора, заказчика и потребителя. Такой угол зрения предполагает, что людям следует меньше сокрушаться и искать виновника своего морального несовершенства, а больше задумываться о собственной ответственности и безопасности, ибо «на человека ляжет тяжелейшая и сложнейшая задача быть человеком... нравственно отвечающим за все, что происходит в век машин и роботов» [5, с. 106]. Важно также осознать, что в наш техногенный век границы моральной ответственности людей раздвигаются, и общество должно учиться отвечать за любое даже самое

отдаленное, самое глобальное последствие технического прогресса, как за самые повседневные конкретные поступки – с вполне предсказуемым исходом. На этом пути важно, чтобы общество в своей духовной эволюции двигалось в направлении совпадения моральных норм и ценностей технического прогресса, что как раз и сможет стать залогом безопасности общества.

Не уповая только на деятельность международных организаций, подобных *GREEN PEACE* 'у, общество может обеспечить собственную безопасность и безопасность каждого своего члена ограничением технической и технологической экспансии людей в повседневной жизни, действуя просветительскими и воспитательными мерами, корректным использованием рекламы. Глобальных катастроф технологического характера общество может избежать использованием морально адекватной политики в экономической деятельности. Нерациональная выруб-ка лесов, неумеренное загрязнение воздуха и окружающей среды, некорректное хранение химических и радиоактивных отходов, производство геномодифицированных продуктов питания, – все, что несет угрозу человечеству в глобальном масштабе, корректируется только мудрой экономической политикой государств. В этом плане для Республики Молдова может быть полезен опыт стран с предсказуемой и внятной экологической политикой, как-то использование энергии ветра и воды в Германии, велосипедного транспорта в Нидерландах, топливно-безопасных автомобилей в Японии. Сознательное и ответственное ограничение собственных экспансионистских поползновений, базирующееся на принципах морали, является «краеугольным камнем» безопасности социума. Модель бесконтрольного движения по пути технического прогресса является неприемлемой и рассматривается как апокалиптическая. Ответственность за безопасность должны нести не только ученые, производственники или политики, но разделить между собой все люди, все общество целиком.

С ростом научно-технического прогресса будет расти и важность вопроса информационной безопасности гражданина, общества, государства. Главной угрозой для человека является та часть информационного потока, которая, буквально атакуя сознание, может изменять кругозор и мораль, как отдельных личностей, так и общества в целом. Информационная безопасность во многом связана с духовной. Обеспечение информационной и духовной безопасности базируется на последовательном неприятии обществом засилья пошлости, аморальности, агрессии и криминала, навязывающихся пользователям информационных технологий. Общество может поставить заслон такой информации исключительно использованием просветительско-воспитательных мер: в семье, школе, вузе, церкви, в СМИ должно вести разъяснительную работу, а в семье, прежде всего, контролировать доступ детей к информации и развивать у них неприятие к опасным ее формам. В этом моменте именно и соединяются задачи духовной и информационной безопасности. Духовная безопасность – важнейшая сторона устойчивого развития государства. Размывание духовных основ грозит ломкой государственных и общественных структур, резким ухудшением духовного здоровья народа целиком [1, с. 2].

Угрозой личности является то, что ей информационно навязываются чужие интересы, мотивы, методов скрытого агрессивного влияния, проявления дей-

ствий, которые имеют целеустремленный агрессивный характер и которые противоречат интересам личной безопасности. Главной информационной угрозой для общества в целом, т.е. для национальной безопасности следует считать угрозу информационного влияния со стороны на сознание, подсознание, информационные ресурсы и инфосферу технических систем навязывания личности, обществу, государству желаемой (для иной стороны) системы ценностей, взглядов, интересов, решений в жизненно важных сферах общественной и государственной деятельности, управления их поведением и развитием в желаемом для другой стороны направлении. По большому счету, это является угрозой для суверенитета Республики Молдова в жизненно важных сферах общественной и государственной деятельности, которая реализуется на информационном уровне. Кроме того, информация становится фактором, который может привести к значительным технологическим авариям, военным конфликтам, дезорганизовать государственное управление, финансовую систему, работу научных центров. Эти, пока что предполагаемые угрозы показывают нашему обществу, что чем высший уровень его интеллектуализации и информатизации – а это неизбежно в условиях глобализации, индустриализации и всеобщей информатизации – тем нужнее и важнее становится надежная информационная безопасность, поскольку реализация интересов людей и государства все больше реализуется с помощью информатизации. Угрозы информационного характера для национальной безопасности могут проявляться так же посредством распространения заведомо ложных сведений, фактов, нагнетающих личности пессимистическое видение перспектив жизни (в виде непроверенных, научно не доказанных теорий гибели мира, космических катастроф т.п.). И, наконец, информационная угроза проявляется тем, что осуществляет «поход» на нравственные устои общества, а это тоже страшная угроза, лишаящая не только традиционного, но и всякого представления о смысле человеческой жизни.

Как видим, угрозы обществу и обеспечение безопасности взаимосвязаны: экономическая и социальная, экологическая и экономическая, информационная и духовная, а все вместе связаны с политической безопасностью. Обеспечение всякой безопасности осуществляется, главным образом, политическими мерами: через антикоррупционные программы в социальной сфере, контроль в экономике, продуманность в экологических мероприятиях, через просветительские и воспитательные мероприятия в обществе.

Реальная политика государства Республики Молдова, на путях поиска национальной и личной безопасности, призвана избегать морального урона в глазах собственного народа и в глазах международного сообщества. Роль и ответственность государства заключается в гарантировании рациональной экономической политики, гармоничной внутринациональной и взвешенной международной политики, учитывающей интересы всех социальных слоев общества и каждой личности внутри страны и интересы каждой страны вступающей во взаимоотношения с Республикой Молдова во внешней политике. Только в данном случае можно избежать социального напряжения, межэтнической дисгармонии внутри государства и межгосударственного недоверия, а, значит, избежать угроз национальной и личной безопасности. Этот императив является сутью идеологии, политиче-

ской и социально-экономической практики всех политических сил Республики Молдова. По нашему мнению, такая политика не только затрагивает интересы безопасности нашего государства, но и обогащает политический опыт в плане приобщения к общемировым этико-правовым регуляторам. Важно, чтобы поиски путей обеспечения национальной безопасности в Молдове было объективным и оставалось в пределах привычных для общества моральных норм – светских, религиозных, традиционных. Как справедливо полагают современные политологи, национальная и международная безопасность взаимосвязаны: «какое состояние международной безопасности предпочтительно для той или иной страны, зависит от понимания собственных национальных интересов, поскольку чаще всего эти интересы существенно отличаются у различных стран, то они и являются источником опасности, то есть напряженности, конфликтов и войн на мировой арене» [6].

Примечания:

1. Екклесиаст, Москва, 2003, № 5 (78).
2. Juc V., Josanu Yu., Rusandu I. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est (studiu comparat). Chişinău: Tipogr. AŞM, 2008, с. 131-151.
3. См.: Роговая Г. Технический прогресс и нравственность: выбор человека будущего. În: Dezvoltarea umană: impactul proceselor de transformare a societăţii moldave. Chişinău: Centrul editorial al UASM, 2007, с. 337-344.
4. Агацци Э. Моральное измерение науки и техники. Москва: Наука, 1998, с. 103.
5. Лихачев Д.С. Письма о добром и прекрасном. Москва: Наука, 1989, с. 106.
6. <http://www.olegarin.com/olegarin/doclad.html> (цит. 01.10.2010).

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭЛЕКТОРАЛЬНАЯ ЛЕГИТИМАЦИЯ ВЛАСТИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ И ОБЩЕЕВРОПЕЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Евгения Юрийчук, кандидат исторических наук, доцент
Черновицкий национальный университет
им. Ю. Федьковича, Украина

Summary

Creation of the legitimate government and self-government institutions by means of democratic elections is a significant element of national and pan-European security, whereas it establishes internal and foreign policy stability guarantees. Power legitimization crisis incidents and foreign-policy deligitimization of some regimes in post-Soviet space requires precise problem review. The 5th of September 2010 referendum results in the republic of Moldova attest about the constitutional, political and legitimation crises. Besides the creation and extension of democratic institutions activities, non-government organizations and independent mass media, adoption of the legislation according to the world and all-European standards favors the eurointegrational pursuits of the Moldova republic, defined by its strategic priorities. Nevertheless, questions on foreign-policy power legitimization during elections are insufficiently known, particularly in the security context (in accordance with the citizens' interests, society, government and European community).

Electoral legitimation is implicated by the author as a process of electoral legitimacy, supplied by power as a result of realization of direct democracy principles during the elections and referendums by electorate; consequently the political confidence is being transformed into power support.

In the context of legitimacy types defined by M.Weber, D.Bithem and D.Held the author assigns these indicators of foreign-policy electoral power legitimation: degree of international community public trust to the legislative base of elections and civil society institutions (parties, NGOs, mass media) connected with elections (estimated by monitoring of qualitative changes of normative basis of the Parliamentary Assembly of the European Council, European Commission for democracy through law (The Venice Commission) and Bureau of democratic institutions and human rights of OBSCE in Europe in accordance with the main international-legal and political documents); trust degree in electoral process (observation of foreign states and international organizations using OBSCE observation criteria; support degree of elections, referendums by means of public approval of the organizational activities of electoral process subjects, giving material and technical aid (financing of electoral bodies members' training, providing of electoral bodies' equipment, making of the voters' electronic register) by the representatives of foreign states and international organizations.

Создание легитимных органов государственных органов и органов местного самоуправления путем демократических выборов является важным фактором национальной и общеевропейской безопасности поскольку создает гарантии обеспечения внутривосточной и внешнеполитической стабильности. Резуль-

таты референдума 5 сентября 2010 г. в Республике Молдова свидетельствуют о наличии конституционного, политического кризисов и кризисе легитимности власти. Создание и расширение деятельности демократических институтов, неправительственных организаций, независимых средств массовой информации, принятие демократического избирательного законодательства в соответствии с мировыми и общеевропейскими стандартами способствует евроинтеграционным устремлениям Республики Молдова, которые определены её стратегическими приоритетами. Однако до сих пор вопросы внешнеполитической легитимации власти во время выборов остаются малоизученными, а в контексте безопасности (соответствие интересам граждан, общества, государства, европейского сообщества) особенно.

Под электоральной (референдной) легитимацией автор подразумевает процесс получения (приобретения) властью электоральной (референдной) легитимности на внутригосударственном и международном уровнях вследствие реализации электоратом принципов непосредственной демократии в процессе выборов и референдумов, в результате которых политическое доверие трансформируется в поддержку власти.

Одним из главных индикаторов внешнеполитической электоральной легитимации власти является *степень публичного доверия международного сообщества к законодательной базе выборов и институтов гражданского общества* (партий, общественных организаций, СМИ), связанных с выборами (измеряется путем мониторинга качественных изменений нормативной базы Парламентской Ассамблеи Совета Европы, Европейской Комиссией за демократию через право (Венецианской комиссией) и Бюро демократических институтов и прав человека Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ/БДИПЧ) в соответствии с основными международно-правовыми и политическими документами).

Венецианская комиссия уделяет пристальное внимание демократической институционализации новых политических отношений в Молдове, которая является своеобразной рекордсменкой на постсоветском пространстве по количеству принятых в отношении ее документов. Такое повышенное внимание объясняется обеспокоенностью европейских организаций в свете безопасности, поскольку в Молдове развитие демократических основ происходило замедленными темпами, наблюдались торможение процесса формирования многопартийности, слабость и нестойкость оппозиции. Начиная с 1993 г. Венецианской комиссией особо тщательно анализировались вопросы проектов и текстов Конституции, конституционной реформы, вопросов гражданства в связи с правоприметственностью государства, прав национальных меньшин, проведения собраний и митингов, местного самоуправления, территориальной организации государства, организации и деятельности Конституционного суда, Парламента, политических партий, которые прямо или косвенно связаны с выборами.

В контексте национальной безопасности непосредственно законодательная база выборов в Молдове анализировалась на предмет соответствия ряду международно-правовых документов [1], а также документов, принятых непосредственно Венецианской комиссией [2] после Референдума 1999 г. о введении президентской республики и в связи с необходимостью изменений избирательно-

го и партийного законодательства после проведения досрочных парламентских выборов в 2001 г. Только за период 2002-2010 гг. на ее заседаниях было принято 35 документов прямо или косвенно связанных с выборами в Молдове. Они свидетельствуют о таких формах деятельности как принятие комментариев, предварительных заключений, заключений о качестве избирательного, партийного законодательства, экспертных заключений для Конституционного Суда Молдовы, а также проведение практических семинаров для членов избирательных органов, партийных юристов.

Особое значение для обеспечения стабильности и национальной безопасности сыграло Экспертное заключение Венецианской комиссии, основанное на результатах сравнительных правовых исследований для Конституционного Суда Молдовы о толковании статьи 78 п. 5 (выборы Президента) и 85 п. 3 (ропуск Парламента) Конституции Молдовы, которое позволило избежать неопределенности в отношении сроков роспуска парламента Президентом Республики. Эксперты отметили наличие тупиковой ситуации замкнутого круга повторных выборов, поскольку с одной стороны, задача парламента состоит в том, чтобы избрать президента и сформировать правительство, а поэтому гражданам должна быть предоставлена возможность избрать новых членов парламента, которые будут лучше выполнять свои конституционные обязанности. С другой стороны, роспуск парламента в случае окончательного отказа избрать президента представителями различных политических сил наносит ущерб политической стабильности [3]. Поэтому Комиссия рекомендовала распустить парламента, провести парламентские выборы и осуществить конституционную реформу для предотвращения возникновения политических кризисов в будущем. Ее задача – обеспечить необходимый баланс между функционированием государственных органов и гарантией политической стабильности.

Избирательный кодекс Республики Молдова ежегодно был предметом обсуждения Комиссии, а в 2008 г. она обращалась к его тексту четырежды. Закон о Парламенте Республики Молдова – дважды в 2002 г., Проект закона о политических партиях и общественно-политических организациях – четырежды в 2002-2003 гг., Проект закона о политических партиях Молдовы – дважды в 2007 г. [4]. Результатом внедрения рекомендаций было постоянное усовершенствование нормативной электоральной базы и уже в 2007 г. Комиссия пришла к выводу: «Избирательный кодекс ... обеспечивает хорошую основу для организации подлинно демократических выборов, несмотря на то, что некоторые рекомендации Венецианской комиссии и БДИПЧ ОБСЕ не были отражены в рассматриваемом тексте» [5]. До сих пор остались нереализованными требования создать возможности для адекватного участия в выборных органах национальных меньшинств и защиты их основных интересов т.п. [6]. Особое легитимационное значение имеет рекомендация обязать ЦИК опубликовать подробные результаты выборов по избирательным участкам на своем веб-сайте, как только они были обработаны окружными избирательными комиссиями; уточнить полномочия членов ЦИК с правом совещательного и консультативного голоса по принятию решений; обеспечить гарантии от возможного многократного голосования в случае регистрации в день выборов.

Положительным эффектом рекомендаций комиссии стало принятие 15 мая 2008 г. Парламентом Республики Молдова Закона о Концепции государственной автоматической информационной системы «Выборы», которая предоставила ЦИК полномочия по разработке и внедрению электронной системы для содействия в подготовке, проведении и подведении итогов выборов. Его практическая реализация свидетельствует о наличии организационных и иных проблем при составлении и обновлении списков избирателей. Внедрение рекомендаций доклада «Оценка точности списков избирателей в Республике Молдова» 3 сентября 2010 г. должны способствовать более эффективному управлению процессом выборов.

Не менее важным индикатором внешнеполитической электоральной легитимации является *степень доверия к избирательному процессу* (измеряется осуществлением наблюдения от иностранных государств и международных организаций с использованием критериев наблюдения ОБСЕ) [7]. Со стороны ОБСЕ его действие прослеживается с 1996 г. на выборах всех уровней. И хотя были сделаны замечания к течению избирательного процесса, но отрицательных заключений (предварительных и окончательных) о легитимности выборов не было. Парадоксальной была ситуация в 2009 г., когда 5 апреля [8] была дана положительная оценка парламентским выборам, а уже на следующий день начались акции протеста против возможных фальсификаций.

Во второй половине 90-х рекомендации БДИПЧ касались обеспечения гласности и организации избирательного процесса, требования детализировать процедуру подсчета голосов, несвоевременной публикации результатов голосования, несоблюдения тайны волеизъявления избирателей, семейного голосования, неоправданного присутствия должностных лиц и агитационных материалов на избирательных участках, чрезмерного использования дополнительных списков избирателей и необходимости их фиксации в официальных протоколах, освещению избирательной кампании в государственных СМИ, создания механизма для обеспечения преемственности в организации выборов и т.п. Все они со временем были учтены в законодательстве.

В начале 2000-х годов рекомендации сместились с технического и организационного уровней до более качественного политического и касались широкого диапазона требований: от снижения порога для независимых кандидатов до требования введения санкций за нарушение Кодекса о выборах.

Однако, до сих пор в отчетах ОБСЕ фигурирует проблема отсутствия гарантий политических прав жителей Приднестровья, в связи с тем, что оно находится вне контроля де-факто молдавского Правительства и избиратели Приднестровья для голосования должны переходить на правый берег Днестра. Речь идет о случаях запугивания и контроля приднестровских избирателей. Но важен вывод миссии, что «приднестровская ситуация должна быть решена в соответствии с международным правом» [9], а посему европейские международные организации не осуществляют наблюдение за выборами и референдумами в непризнанной Приднестровской Молдавской Республике (хотя в Тирасполе и размещен офис ОБСЕ), поскольку они противоречат международно признанному суверенитету и территориальной целостности Республики Молдова и не способствуют внешнеполитической легитимации органов власти Приднестровья. Второй нерешенной

проблемой является недостаточное обеспечение избирательных прав национальных меньшинств на национальном уровне, о чем постоянно говорят представители Гагаузии (Гагауз-Ери).

Особый случай в практике Парламентской Ассамблеи Совета Европы – наблюдение за ходом конституционного референдума 5 сентября 2010 г. (*ad hoc*). Выводы делегации о соблюдении требований законодательства, отсутствие случаев насилия, зарегистрированных в ходе референдной кампании свидетельствуют о его легитимности. В то же время Делегация решительно осудила все попытки целью повлиять на исход референдума со стороны властей, как национальных, так и региональных.

Третьим индикатором внешнеполитической легитимации власти выступает *степень поддержки выборов, референдумов* путем публичного одобрения представителями иностранных государств и международных организаций, научно-исследовательских учреждений организационной деятельности субъектов избирательного процесса, предоставления материальной и технической помощи (финансирование обучения членов избирательных органов, комплектация оборудования избирательных органов, помощь в создании электронного реестра избирателей). В этом аспекте не способствовали электоральной легитимации Молдовы выводы о подтасовке результатов социологических опросов в 1996-1999 гг., использовании СМИ для политического манипулирования и т.п.

Таким образом, внешнеполитическая электоральная легитимация власти в Республике Молдова со стороны европейских структур способствует достижению внешнеполитической легитимности Молдовы, а доверие к легальной основе выборов – законодательной базе и избирательному процессу на ее основе, их положительная оценка европейскими институтами способствует трансформации этого доверия в поддержку избранных органов власти не только населением, но и иностранными государствами и политиками, способствует стабильности и безопасности ЕС. Однако, для этого нужна последовательная легитимизационная политика: а) дальнейшее усовершенствование законодательной базы выборов и референдумов и её эффективная реализация в обстановке политической стабильности; в) целенаправленная просветительская работа среди электората о деятельности международных организаций касательно выборов и референдумов для ограничения манипулирования сознанием избирателей; г) всестороннее объективное освещение в СМИ внешнелегитимационных аспектов избирательного процесса. Как результат – внешнеполитическая легитимность власти Республики Молдова и положительный имидж на международной арене.

Примечания:

1. Устав Совета Европы 1949 г.; Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению безопасности и сотрудничества в Европе 1990 г.; Заключительный акт СБСЕ 1975 г.; Парижская Хартия для новой Европы 1990 г.; Декларация о свободных и справедливых выборах 1994 г.; Декларация Стамбульской встречи на высшем уровне 1999 г.; Хартия европейской безопасности ОБСЕ 1999 г.
2. Руководящие принципы для конституционных референдумов на национальном

- уровне 2001 г.; Кодекс надлежащей практики в избирательных делах 2002 г.; Руководство по оценке избирательного процесса 2003 г.; Кодекс надлежащей практики в избирательных делах 2005 г.
3. CDL-AD(2010)002. В: Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of Moldova on the Interpretation of Articles 78.5 and 85.3 of the Constitution of Moldova .
 4. См.: Юрийчук Є., Павлюк О. Зовнішньополітичні легітимізаційні аспекти модернізації виборчих систем пострадянських країн щодо політичних партій. В: Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. Т. IX. Чернівці: Видавничий дім „Букрек”, 2010, с. 292-305.
 5. CDL-AD(2007)040. В: Joint Opinion on the Electoral Code of Moldova as of March 27, 2007 by the Venice Commission and the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR) adopted by the Council for Democratic Elections at its 23rd meeting (Venice, 13 December 2007) and the Venice Commission at its 73rd plenary session (Venice, 14-15 December 2007) .
 6. CDL-AD(2008)022. В: Joint Opinion on the Election Code of Moldova as of 10 April 2008 Adopted by the Venice Commission at its 76th Plenary Session (Venice, 17-18 October 2008).
 7. Рекомендации ОБСЕ по наблюдению за выборами 1997 г.; Руководящие принципы БДИПЧ по оказанию помощи для участия национальных меньшинств в избирательном процессе 2001 г.; Руководство по наблюдению за выборами 2005 г.; Декларация принципов международного наблюдения за выборами 2006 г. принято на заседании Исполнительного Совета Ассоциации организаторов выборов стран Центральной и Восточной Европы; Руководство по наблюдению за местными выборами 2003 г.
 8. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, Parliamentary Elections, 5 April 2009.
 9. Election Observation Mission. Parliamentary Elections Republic of Moldova 22 March 1998.

РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА И УКРАИНА В РЕГИОНАЛЬНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ ЧЕРНОМОРСКОГО БАССЕЙНА

**Вера Бурдяк, доктор политических наук, профессор
Черновицкий национальный университет
им. Ю. Федьковича, Украина**

Summary

The article analyzes the regional policies in Moldova and Ukraine, the two neighboring countries are very active in international relations. Moldova and Ukraine are the modern foreign policy based on national interests and European values, seek to ensure a favorable external environment for development and prosperity of nations. Together they participate in the regional organization – the area of Black Sea Economic Cooperation. Moldova and Ukraine, together with other member countries of the Black Sea Economic Cooperation are willing to develop projects of regional significance. They have signed a Memorandum of Understanding on coordinated development of the Black Sea main ring and a Memorandum of Understanding for the development of marine highways Black Sea region. Moldova and Ukraine, supported by pragmatism in relations between the BSEC and the European Union under the enhanced Black Sea Synergy, as well as a more visible part of the European Commission in the organization as an observer. It can be argued that the policy of the Moldovan and Ukrainian Black Sea region aimed at development of bilateral and regional cooperation, and is one of the main priorities of its foreign policy.

Крах мировой системы социализма и конец холодной войны, вызвали беспрецедентные процессы во всех сферах жизни стран Черноморского региона, увеличили количество участников и проблем в мире, их взаимную зависимость. Вопреки тому, что национальное государство сохраняет место в международных отношениях, фактически традиционные связи секторальные. Они усложняются с возрастанием количества действующих субъектов, стремящихся получить территории, ресурсы, рынки и легитимность. Информационные и коммуникационные технологии, способствуя процессам демократии и глобализации, вводят новые инструменты, организационные механизмы, генерируя изменения в привычных иерархических отношениях.

Черноморский регион, который лежит в центре «геополитической сердцевины» за Х. Дж. Макиндером и «цивилизационного разлома» за С. Хантингтоном, – особенное, стратегическое и географическое пространство, богатое на природные ресурсы, соединяющее Европу, Центральную Азию и Ближний Восток, и имеет большой геополитический вес для расширения ЕС [1, с. 45]. Плотный населенный регион сталкивается с рядом возможностей и вызовов для своих граждан. Это – расширяющийся рынок, с большим потенциалом развития, важным узлом энергетических и транспортных потоков. Однако, есть и нерешенные «замороженные» конфликты, экологические проблемы и недостаточный контроль на границах, способствующие незаконной миграции и организованной преступности. Невзирая на позитивные изменения последних лет, страны региона значительно

отличаются по темпам проведения экономических реформ и государственного управления. Динамизм и решение проблем регионального масштаба, общий поиск ответов на политические вызовы, будут способствовать усилению независимости новых государств, находящихся в состоянии перехода от централизованной к рыночной экономике и от тоталитаризма к демократии [2, с. 67].

В начале XXI ст. между Республикой Молдовой, Украиной и государствами региона возникла «асимметричность» новых отношений, эскалация напряжения между принципами охраны границ и права на самоопределение, невмешательством в их внешние дела и необходимостью международной защиты прав человека. Молдова и Украина ведут современную внешнюю политику, основанную на национальных интересах и европейских ценностях, стремятся обеспечить благоприятную внешнюю среду для развития и благосостояния наций. Поэтому, анализ региональной политики этих соседних стран, весьма активных в международных отношениях, на наш взгляд, актуален.

Исследуя современные межгосударственные региональные связи Молдовы и Украины, на наш взгляд, необходимо рассмотреть инициативы Европейской комиссии «Черноморская синергия» и Организации Черноморской зоны экономического сотрудничества (ЧЭС), в которых принимают активное участие обе страны. Саму идею создания Черноморской зоны экономического сотрудничества предложил в 1990 г. руководителям еще действующего СССР, Президент Турции Тургут Озал. Проект предусматривал решение трех целей: интеграции причерноморского региона в мировую экономику; взаимовыгодное использование традиционных связей стран Причерноморья между собою и странами Азии, Ближнего Востока и Центральной Европы; обеспечение постепенного и эффективного перехода к рынку путем многостороннего экономического сотрудничества [3]. Черноморский регион имеет стратегическое значение и для ЕС, являясь одним из приоритетных элементов в его внешних отношениях. В ЧЭС входят такие ключевые партнеры Европейского Союза как Россия, Турция и государства восточного измерения Европейской политики соседства, а среди них – Молдова и Украина. Этот регион – основной элемент энергетической безопасности Европейского Союза и важный транспортный коридор между Европой и Азией.

Соглашение о зоне ЧЭС подписали в начале 1992 г. министры иностранных дел девяти стран: Азербайджана, Армении, Болгарии, Грузии, Молдовы, России, Румынии, Турции и Украины, а уже в июне главы государств или правительств этих стран, вместе с присоединившимися к ним Албанией и Грецией, в Стамбуле подписали Декларацию о ЧЭС. В Декларации предусмотрена интеграция зоны ЧЭС в мировую экономику, на основе принципов свободного рынка и демократии. При этом ударение делалось на необходимости учета традиционных связей, географического соседства и дополняющих экономиках стран-участниц. Декларация призывает к многостороннему и двухстороннему развитию ЧЭС в разных отраслях: экономике, торговле, промышленности, сельском хозяйстве, транспорте, средствах связи, медицине, туризме; к поддержке беспошлинной торговли, частного бизнеса и беспрепятственного передвижения капиталов, созданию свободных экономических зон, обмена новыми технологиями и согласованию программ защиты Черного моря от загрязнения, созданию таких конкретных программ в Черноморской зоне, в которых заинтересованы все участники ЧЭС [4].

С августа 1992 г., по инициативе Турции, страны подготовили и учредили постоянный Секретариат и Деловой Совет ЧЭС [5]. Также определили потенциал стран-участниц, создали конкретные программы и проекты многостороннего сотрудничества в ЧЭС, Черноморский торгово-инвестиционный банк, Орган координации инициатив предпринимателей, Координационный центр по обмену статистическими данными и экономической информацией на базе Турецкого института статистики, Региональный энергетический центр в Варне [6]. В 1999 г. начал работу Черноморский банк торговли и развития (ЧБТР) в Салониках для содействия торговли и финансирования общих проектов инфраструктуры и энергетики. Полный статутный капитал ЧБТР – \$1,2 млрд. с пропорциональным распределением голосов [7]. Совместное практическое участие в этих организациях значительно способствовало укреплению отношений между Молдовой и Украиной, развитию общей идеологии отношений, определению приоритетных направлений работы всех их государственных институций.

Руководство МИД Молдовы и Украины дважды в год участвует в совещаниях высшего координационного органа ЧЭС. С 1994 г. страны сотрудничают в Постоянном Международном Секретариате ЧЭС, в органах исполнительной власти, в которых создано 10 рабочих групп, в сети специализированных центров: по обмену статистическими данными – в Анкаре, по поддержке малого и среднего бизнеса – в Бухаресте, по вопросам энергетики – в Софии, в научном центре в Афинах [8, с. 10].

Декларация ЧЭС, принятая в Анкаре 25 октября 2007 г., гласит: «мы, министры иностранных дел стран-участниц Организации Черноморского экономического сотрудничества (ЧЭС) – Азербайджанской Республики, Республики Албания, Республики Армения, Республики Болгария, Греческой Республики, Грузии, Республики Молдова, Российской Федерации, Румынии, Республики Сербия, Турецкой Республики и Украины... руководствуясь политическими оценками и оперативными положениями Декларации, принятой главами государств и правительства стран-членов ЧЭС в отношении Саммита пятидесятилетия ЧЭС, который состоялся 25 июня 2007 г. в Стамбуле, полностью осознавая возросшую ответственность Совета министров иностранных дел по вопросам использования руководящих принципов, принятых на высшем политическом уровне, и разработки новых инициатив, направленных на повышение эффективности функционирования ЧЭС в соответствии с ее Уставом и другими основополагающими документами, мы опять заявляем о своей готовности сделать следующие шаги на пути укрепления ЧЭС как организации, деятельность которой связана с реализацией проектов и сориентирована на конкретные результаты, осуществлять согласованные мероприятия и проекты, выдвигать новые инициативы в интересах укрепления оперативных возможностей органов ЧЭС, процесс формирования каких также продолжается...» [9].

Участники подтвердили также, что существующие в регионе продолжительные конфликты мешают сотрудничеству. Указали на необходимость их быстрого мирного урегулирования на основе норм и принципов международного права. Одобрили положительные изменения в отношениях ЧЭС – ЕС после принятия официального документа ЧЭС «Взаимодействие ЧЭС – ЕС: подход ЧЭС» (ян-

варь 2007 г.) и доклада Европейской комиссии «Черноморская синергия – новая региональная инициатива сотрудничества» (апрель 2007 г.). Тогда же Комиссия ЕС обрела статус наблюдателя при ЧЭС. Саммит призвал Республику Болгарию, Греческую Республику и Румынию, стран-членов ЕС осуществлять на согласованной основе дальнейшую деятельность по этому вопросу совместно с органами ЕС для достижения целей взаимодействия ЧЭС – ЕС. Специальной группе экспертов ЧЭС по взаимодействию ЧЭС – ЕС поручили разработать проект будущих мероприятий (стратегический документ) и рабочие документы, с целью развертывания синергетического процесса [10].

Следует отметить, что до 2007 г. ЕС не вел целенаправленной политики в отношении Черноморского региона. И только после принятия Болгарии и Румынии в ЕС, Европейская комиссия определила основные принципы инициативы «Черноморская синергия», объявила ее приоритетной (начало 2007 г.). В настоящее время Европейская комиссия рассматривает Черное море как самостоятельный регион внешней политики ЕС, вместе со Средиземным и Балтийским морями. Пока что «Черноморская синергия» определена только в рамках общих параметров и представляет скорее сотрудничество, в которое можно включать инициативы и проекты. С институциональной точки зрения, оценка деятельности по Синергии выражается в проведении Встреч министров иностранных дел ЕС и стран Черноморского региона (2008-2010 гг.) и налаживании прямых отношений между Организацией Черноморского экономического сотрудничества и ЕС. Цель синергии – акцентировать внимание на региональных проблемах, которые не могут быть решены в рамках двухсторонних отношений ЕС со странами Черноморской зоны. Она не должна быть прямым инструментом решения двухсторонних проблем или проблем безопасности, таких как конфликты в Черноморском регионе. Украина и Молдова считают, что процесс реализации синергии должен ориентироваться на конкретные результаты и вести к инициированию общих проектов со стороны ЕС и стран региона. В этом контексте, они заявляют о готовности и желании принимать участие, совместно с другими странами-членами, в реализации проектного партнерства в приоритетных сферах для региона и Республики Молдова, и Украины. Европейский инструмент соседства и партнерства (ENPI) – один из основных каналов финансирования синергии, но имеет огромную географию и много тематических приоритетов. Черноморская программа трансграничного сотрудничества, с бюджетом в 17 млн. евро на 2007-2013 гг., охватывает преимущественно местную деятельность и гражданское общество. Ей нужны внешние источники средств, ведь сейчас средств для воплощения региональных проектов мало.

На наш взгляд, ЧЭС – самая показательная и институционально наиболее развитая межправительственная организация в Черноморском регионе, способствующая развитию добрососедских отношений и созданию взаимного доверия между Молдовой и Украиной, другими государствами региона. Понятно, что в ЧЭС отсутствуют инструменты и возможности для решения политических задач, связанных с двухсторонними проблемами и конфликтами, но она вносит свой вклад в укрепление безопасности и стабильности в регионе путем налаживания хорошего сотрудничества между странами-членами в сфере нетрадиционных угроз безопасности [11].

Таким образом, следует отметить, что Молдова и Украина позитивно оценивают институциональное развитие ЧЭС и стремятся к еще большему сотрудничеству в его рамках. Реформы ЧЭС, вместе с переоценкой финансовых инструментов организации – необходимые шаги для повышения ее эффективности. Доказательством того, что страны-члены ЧЭС готовы разрабатывать проекты регионального значения стало подписание Меморандума о взаимопонимании по вопросам координированного развития Черноморского магистрального кольца и Меморандума о взаимопонимании по вопросам развития морских дорог Черноморского региона. Молдова и Украина поддерживают прагматизм в отношениях между ЧЭС и ЕС в рамках усиленной Черноморской синергии, а также более видимое участие Еврокомиссии в деятельности организации, как наблюдателя. Можно утверждать, что политика Молдовы и Украины в Черноморском регионе направлена на развитие двухстороннего и регионального сотрудничества, и является одним из основных приоритетов их внешней политики.

Примечания:

1. Gallois P.M. Geopolitique; les voles de la puissance. Paris: Fondation pour les etudes de defence nationale. Plon, 2000.
2. Wallerstein I.M. Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World – System. Cambridge, England: Cambridge University Press, 2001.
3. Мхітарян Н. ЧЕС: шляхи співробітництва. В: Спостерігач, 1996, №28; <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file> (цит. 01.10.2010).
4. Язькова А., Куприянов Б. Черноморский узел. В: Федеральный информационно-аналитический журнал «Сенатор»; <http://senat.org/integ4/txt8.htm> (цит. 01.10.2010).
5. Співробітництво в рамках ОЧЕС. В: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3FshowHidden=1&art_id=243131538&cat_id=223259557&ctime=1256650282415 (цит. 05.10.2010).
6. Там же.
7. Язькова А., Куприянов Б. Черноморский узел. В: Федеральный информационно-аналитический журнал «Сенатор»; <http://senat.org/integ4/txt8.htm> (цит. 01.10.2010).
8. Семененко И.В. Развитие черноморского экономического сотрудничества / Автореф. дис. ... канд. экон. наук. Москва, 1999. – 18 с.
9. Анкарская Декларация Министров иностранных дел государств-членов организации Черноморского экономического сотрудничества. Анкара, 25 октября 2007 г. В: <http://www.mid.ru/ns-dipecon.nsf/fc2e4121e6d9ec343256a> (цит. 01.10.2010).
10. Там же.
11. Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament. Erweiterungsstrategie und wichtigste Herausforderungen für den Zeitraum 2007 – 2008. Brussel, den 6.11.2007, KOM (2007) 663 endgültig. В: http://ec.europa.eu/pdf/key_documents/2007/nov/strategy_paper_de.pdf (цит. 01.10.2010).

РАСШИРЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ ЛЕЙБОРИСТСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА ВЕЛИКОБРИТАНИИ (НА ПРИМЕРЕ РАСШИРЕНИЯ ЕС 2004 г.)

Игорь Черинько, научный сотрудник
Институт политических и этнонациональных исследований
им. И.Ф. Кураса Национальная академия наук Украины, Киев

Summary

The present article is dedicated to the research of the policy of the Labor Government of Great Britain towards the candidate states which joined the EU in 2004. Great Britain actively supports the process of EU enlargement, which differs it from other states of Western Europe and gives some optimistic hopes for the Balkan states, Turkey and some countries of Eastern Europe in the context of their strategic aspirations to join the EU. The present research is based on the documents of the Labor government of Great Britain, the majority of which at the present day didn't constitute the subject of special scientific research, and contains analysis and the essence of the conception of EU enlargement of contemporary British state management.

Актуальность данной темы обусловлена необходимостью всестороннего изучения особенностей политики лейбористского правительства Великобритании относительно расширения ЕС в контексте возрастания роли этой организации в мировой политике в эпоху глобализации. В то же время проблематика, которую рассматривает автор, является малоисследованной. Среди современных российских исследований, посвященных европейской политике Великобритании, выделяются работы И.Бартановской, Л.Буньковой, А.Валуева, Н.Капитоновой, Л.Кульмичёвой, В.Ломакина. Среди украинских ученых европейскую политику Великобритании основательно изучали В.Крушинский и Н.Яковенко, отдельные её аспекты и периоды исследовали В.Дударёв, А.Неприцкий, О.Романова, Н.Соколов, Л.Ямпольская.

Но исследование вопроса расширения ЕС в внешней политике Великобритании на современном этапе остается открытым для современной научной мысли, поскольку вышеперечисленные ученые обращались к вопросам участия Великобритании в ЕС, исследовали её роль и место в европейских интеграционных процессах, а тематика расширения в их трудах была рассмотрена довольно касательно и фрагментарно.

Целью данной статьи является анализ главных особенностей и характерных черт политики Великобритании относительно стран – претендентов на членство в Европейском Союзе, которые присоединились к ЕС в результате его расширения 2004 г.

Великобритания последовательно поддерживает расширение Европейского Союза поскольку находит этот процесс полностью соответствующим своим национальным интересам. Последнее, в свою очередь, обусловлено несколькими причинами.

Во-первых, расширение ЕС ослабляет федералистические тенденции в Европейском Союзе, которые Великобритания воспринимает не иначе, как угрозу

своему государственному суверенитету. Кроме того, тесно сотрудничая с США, которым крайне невыгодно видеть глобального конкурента на мировой арене – Соединенные Штаты Европы, перспектива возникновения которых вполне возможна – Великобритания успешно балансирует между главными приоритетами своей внешней политики.

Во-вторых, согласно концепции лейбористов, включение новых государств в состав ЕС позволит намного более эффективно бороться с терроризмом, транснациональной преступностью, торговлей людьми и наркотиками, загрязнением окружающей среды, а решение именно этих проблем лейбористское правительство Великобритании ставит во главу угла.

В-третьих, нынешнее руководство Соединённого Королевства глубоко убеждено, что придумав критерии членства в ЕС, эта организация должна принимать в свой состав те государства, которые соответствуют этим требованиям. И причиной таковых суждений является даже не курс лейбористов на проведение так называемой «этичной внешней политики», а прагматичный страх перед тем, что государства Европы, чьи евроинтеграционные aspirations не были удовлетворены, могут начать дрейф к другой сфере влияния, или же вовсе обратиться к авторитаризму или же какой-либо форме экстремизма, составляя угрозу Европейскому Союзу прямо на его границах.

Теоретическая предрасположенность Великобритании к поддержке расширения ЕС не могла не найти своего отображения на практике. Придя к власти в своей стране в условиях такой конфигурации международных отношений, когда все восточноевропейские соседи Европейского Союза задекларировали своей стратегической целью присоединение к ЕС, лейбористы начали активную работу по воплощению в жизнь этой идеи.

Наводя перечень главных заданий британского председательствования в ЕС, Робин Кук, министр иностранных дел Великобритании, в январе 1998 г. заявил, что одним из наибольших приоритетов заключается в том, чтобы стартовали переговоры про вступление в ЕС с странами-кандидатами. Он также заметил, что очень важным является урегулирование спорных вопросов между Турцией и Кипром, а также подготовка Европейского Союза к вызовам нового тысячелетия [1].

В докладе Комитета по иностранным делам Палаты общин британского парламента отмечалось по поводу расширения ЕС, что Великобритания конструктивно укрепляет свое международное сотрудничество в вопросе расширения Европейского Союза, активно контактируя с государствами-кандидатами на министерском уровне, своими общеевропейскими инициативами и просветительской деятельностью [2].

Во время своего официального визита в Польшу в октябре 2000 г. премьер-министр Великобритании Тони Блэр выступил с обширной речью относительно пользы от расширения ЕС. Незадолго до этого с аналогичными заявлениями выступил и государственный секретарь Великобритании по делам Европы К.Ваз, который заявил, что наиболее приоритетным путём реформирования Европы является расширение Европейского Союза. 25 февраля 2001 г. министр иностранных дел Великобритании провёл важные переговоры с своими коллегами из стран Вышеградской группы по вопросам европейской интеграции и европейской безопасности. В это же время британские министерства, ведомства и раз-

личные аналитические учреждения начали активно работать над исследованием возможных последствий для Великобритании и Европы от расширения ЕС [3].

Огромную важность для Великобритании приобрел вопрос расширения ЕС и в внутривластическом измерении. Целесообразность и последовательность расширения Европейского Союза становились все более острыми темами парламентских дебатов и широких политических дискуссий.

1 мая 2001 г. в Палате общин прошли обширные дебаты по поводу расширения ЕС. Парламентарий Д.Мадл спросил у министра иностранных дел, как продвигается процесс урегулирования кипрской проблемы, которая тормозит интеграцию Кипра в Европейский Союз. Член правительства заверил своих коллег, что этот вопрос активно рассматривается под эгидой ООН, с соблюдением всех норм международного права. Когда министра попросили уточнить роль Великобритании в решении этой проблемы, член правительства заявил, что этому мирному урегулированию вышеупомянутой проблемы значительно способствуют визиты на Кипр высокопоставленных чиновников Великобритании, а также активная поддержка Соединенного Королевства вступления Кипра в ЕС [4].

Во время же дебатов, которые имели место в Палате общин 10 июня 2001 г. член парламента П.Дунган спросил у государственного секретаря по вопросам сельского хозяйства и окружающей среды Морли относительно перспектив завоевания новых рынков британскими фермерами впоследствии расширения Европейского Союза. Морли однозначно заверил своего коллегу, что расширение ЕС значительно укрепит сельскохозяйственное присутствие Великобритании в мире [5].

Лейбористское правительство Великобритании начало активные поиски компромисса относительно расширения ЕС с другими странами. Например, премьер-министр Великобритании Т.Блэр в общей статье с премьер-министром Швеции Г. Перссоном, опубликованной в газете «Файненшл Таймз» 21 сентября 2000 г. заявил, что для правительства Великобритании расширение ЕС является главным приоритетом Европейского строительства, и правительство Швеции в этом вопросе поддерживает своих британских коллег. Если же государства соответствуют критериям членства в ЕС, они должны быть приняты в эту организацию. А когда государства-претенденты активизируют свои реформаторские усилия, члены Европейского Союза должны с интересом наблюдать за этими действиями и начинать активные дискуссии на предмет приёма таковых стран в европейское сообщество [6].

Определение же оптимальных критериев для членства в ЕС требует серьезного творческого подхода к этому делу как со стороны членов Евросоюза, так и со стороны государств-кандидатов. Подход Европейского Союза должен основываться на том, что намеченный график расширения должен полностью соответствовать готовности стран-кандидатов вступить в ЕС. Европейскому Союзу, по мнению двух премьер-министров, не следует также забывать, что значит расширение для него, ведь это процесс единения целого континента под едиными ценностями, обеспечение свобод каждого гражданина и соблюдение прав человека, экологию и борьбу с вредными выбросами в атмосферу. Главы правительств отметили, что в ближайшее время должен окончательно сформироваться порядок денный относительно расширения Европейского Союза, а Евросоюз открывает свои двери для государств, соответствующих критериям членства в нем.

Главы правительств особо подчеркнули, что расширение обуславливает и институциональную реформу ЕС, а также экономическую реформу, которая должна сделать общий рынок наиболее динамичной и конкурентоспособной экономикой в мире на ближайшие десятилетия. Главной же целью социальной политики ЕС должно быть обеспечение европейских граждан достойными рабочими местами, а глобализация бросает сегодня такие вызовы, преодоление которых требует только полномасштабного участия всех членов ЕС [7].

Члены лейбористского правительства Великобритании регулярно наносили визиты в страны-кандидаты на членство в Европейском союзе с целью проведения переговоров с руководством этих государств и оценки того прогресса, которого достигли претенденты на своем пути в ЕС. Великобритания также разработала 13 проектов относительно борьбы с организованной преступностью, обеспечения справедливой конкуренции, способствовала внедрению соответствующих норм в законодательство стран кандидатов [8].

Великобритания заключила двусторонние планы действий с каждой страной – кандидатом в члены Европейского Союза, выделяла из своего бюджета солидные суммы на финансирование разного рода мероприятий, которые могли бы приблизить к Евросоюзу претендентов на членство в нем. Уже в 2002 г., например, британские эксперты были задействованы в более чем сотне программ, которые помогали странам-кандидатам внедрять в свое законодательство нормы, позволяющие вести успешную борьбу с коррупцией, организованной преступностью, укреплять сотрудничество на границах и в сфере защиты окружающей среды.

Лейбористы уверенно настаивали, что расширение ЕС непременно ускорит и сделает проще решение тех проблем современности, которые не знают границ, приводя пример, Испании и Португалии, с присоединением которых к единому рынку после демократических преобразований и свержения диктатуры развитие европейского сообщества стало более динамичным.

Министр по европейским делам лейбористского правительства П.Хаин неоднократно подчеркивал, что за годы своего существования Европейскому Союзу удалось достичь чрезвычайного прогресса, превратившись в мощное экономическое и политическое сообщество, однако глобализация и угрозы современного мира ставят новые непростые задачи, эффективное преодоление которых возможно лишь в случае дальнейшего расширения ЕС [9].

Но все же основной движущей силой расширения были экономические факторы. Министр по европейским делам (этот пост входит в систему британского Форин Оффиса) Дж.Квин подчеркивал, что для преимущественной части населения стран ЕС характерным является неправильное восприятие процесса расширения, поскольку его недостатки освещаются значительно шире, чем преимущества. Однако преимуществ этот процесс имеет значительно больше, чем слабых мест, ведь в результате расширения Евросоюза абсолютно все его члены получают значительные экономические выгоды. Для Великобритании, например, это уже к 2006г. принесет свыше 1,75 млрд фунтов дополнительных доходов в казну, а для ЕС в целом – 18 млрд евро. Из тех же 19 млрд евро, которые были инвестированы странами ЕС в экономику государств-кандидатов, свыше 2,5 млрд принадлежали британцам [10].

Дальнейшее развитие событий показало, что подсчеты британской стороны

относительно последствий расширения ЕС оказались верными, и прогнозируемые лейбористским правительством цифры относительно экономического роста практически полностью влились на практике. С вступление в ЕС десятки новых государств в 2004 году новое сообщество, которое насчитывало уже 25 членов в своем составе, с новыми силами приступило к работе над решением важных экономических, социальных и экологических проблем.

В контексте проблематики расширения Европейского Союза правительство лейбористов Великобритании поднимало еще один важный вопрос – межнациональных отношений. Согласно лейбористскому видению, единение европейских государств в одно демократическое сообщество является лучшим способом преодоления расовой нетерпимости и ксенофобии. Расширение ЕС будет способствовать заключению нового фундаментального соглашения, в которой, по убеждению официального Лондона, обязательно должны быть прописаны права и свободы этнических меньшинств [11].

Верхняя палата британского парламента также регулярно обращалась к проблематике расширени Европейского Союза. Например, в докладе лорда Гренфелла, озвученной во время дебатов в Палате лордов, ставилось ударение на том, что расширение является огромным достижением Европейского Союза, и этот процесс может идти параллельно с другим важным процессом – углублением европейских интеграционных процессов [12].

Огромное значение имела и информационно – разъяснительная работа лейбористских чиновников, направленная на предоставление широким слоям населения, а в первую очередь – бизнес-кругам, промышленникам и предпринимателям, объективной информации касательно преимуществ и пользы от расширения ЕС. Главными же преимуществами от расширения лейбористское правительство Великобритании называло следующие явления:

- появление не менее чем трехсот тысяч новых рабочих мест в государствах так называемой «Старой Европы»;
- усиление экономики Европейского Союза и возрастание его конкурентоспособности на мировой арене;
- возрастание британского экспорта.

Следует отметить, что от расширения Европейского Союза выиграли британские компании всякого размера, ведь 75% их так или иначе имели и имеют экономические связи с государствами, которые присоединились к Евросоюзу в 2004г., а свыше 15000 предприятий Соединенного Королевства экспортируют туда свои товары. Например, компания Теско только за пятилетний период в конце 90-х – начале 2000-х годов открыла 77 представительств в Чехии, Венгрии, Словакии и Польше – странах Вышеградской группы.

Выводы. Расширение Европейского Союза, имевшее место в 2004 году, убедительно доказало, что Великобритания является наиболее активным сторонником расширения ЕС среди членов этой организации. Премьер-министр Великобритании Т.Блер подчеркивал, что настолько усердно, как Соединенное Королевство, ни одна другая страна ЕС не работала над вопросом расширения Евросоюза. Т.Блер неоднократно заявлял, что и правительство лейбористов, и передавшие ему консерваторы активно поддерживали идею расширения ЕС, часто подталки-

вая своих более сдержанных в этом вопросе партнеров по Европейскому Союзу к ускорению этого процесса.

Однако с принятием в 2004 году десяти новых членов в Европейский Союз процесс его расширения не закончился. Ведь, в первую очередь, остались два государства, чье европейское будущее было однозначно определено, но все же, присоединиться к ЕС в 2004 году Болгария и Румыния не смогли. Поэтому, даже принимая во внимание масштабность расширения ЕС 2004 г., вопрос дальнейшего расширения этой организации сразу стал не менее актуальным, чем до 2004 г. Более того, кроме Болгарии и Румынии, чье будущее членство в ЕС было определено еще в 2001 году на саммите в Ницце, Европейский Союз имел еще соседей, которые задекларировали свое стратегическое стремление присоединиться к ЕС. В их числе были и государства Балканского полуострова, и Турция, и Украина. И лейбористское правительство Великобритании, продолжая на практике доказывать свой статус наиболее активного сторонника расширения ЕС среди членов этой организации, продолжило свою активную работу в этом направлении.

Примечания:

1. Тони Блэр, бывший премьер-министр Великобритании, дал положительную оценку расширению Евросоюза. В: <http://www.rian.ru/politics/20040501/581572.html> (цит. 23.03.2009).
2. Blair T., Persson G. Reaching out to all of Europe. В: <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=News&id=2188677> (цит. 17.03.2009).
3. Cook R. The British presidency. В: <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=Speech&id=2149545> (цит. 11.03.2009).
4. Foreign and Commonwealth office update to Foreign Affairs Committee report. Third report: EU enlargement. London, 2002.
5. Hain P. The UK and Czech Republic. В: <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=Speech&id=2037588> (цит. 18.03.2009).
6. Hain P. Where next for Europe. В: <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=Speech&id=2037241> (цит. 21.03.2009).
7. House of Commons debates. Hansard. 1 May 2002. В: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200001/cmhansrd/vo010501/text/10501w09.htm> (15.03.2009).
8. House of Commons debates. Hansard. 10 Jun 2002: Column 929W. В: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmhansrd/vo020610/text/20610w46.htm> (цит. 15.03.2009).
9. MacShane D. Value of diversity in the new Europe. В: <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=Speech&id=1897987> (цит. 22.03.2009).
10. Report of the European Union Committee on Further Enlargement of the EU: Threat or Opportunity (53rd report, Session 2005-06, HL Paper 273). London, 2005.
11. The economic dividend of EU enlargement. В: <http://www.fco.gov.uk/en/newsroom/latest-news/?view=PressR&id=2030239> (цит. 21.03.2009).
12. Update on third Foreign and Commonwealth Committee report, on EU enlargement. Annex A. Examples on government activity to promote the benefits of EU membership and enlargement. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200001/cmselect/cmcaff/318/1030705.htm> (цит. 13.03.2009).

ВЛИЯНИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Татьяна Миронова, кандидат экономических наук
Институт экономики НАН Беларуси, Минск

Summary

The problems in the social sphere of the Republic of Belarus connected with the solution of new problems of integration and the development of partnership with various international organizations are analyzed in the article.

Усиление интеграционных процессов в начале XXI века, с одной стороны, и необходимость укрепления государственного суверенитета, с другой стороны, поставили перед Республикой Беларусь сложную задачу расширения горизонтов международной интеграции и поиска нетрадиционных направлений и форм межгосударственного сотрудничества.

В новых условиях социальная сфера должна достаточно быстро, прежде всего, экономически, приспособляться к динамичному расширению межстрановых контактов, с тем, чтобы не стать заложницей возможных негативных последствий интеграционных процессов.

Социальная сфера Республики Беларусь трансформируется в связи с решением новых интеграционных задач и развитием партнерства с различными международными организациями.

Многовекторность международного сотрудничества, принятая в Беларуси в качестве ориентира внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности в последние годы, обусловила участие республики в различных интеграционных объединениях и межстрановых проектах, зачастую имеющих разнонаправленные геополитические цели и задачи.

Так, Беларусь активно участвует в интеграционных процессах на постсоветском пространстве – является государством-членом СНГ, имеет фрагменты политической интеграции в рамках Союзного государства Беларуси и России, участвует в Таможенном Союзе России, Беларуси и Казахстана.

В то же время Беларусь развивает и вектор европейской интеграции – в 2009 году Беларусь стала участником проекта Европейского Союза «Восточное партнерство». Данный интеграционный проект предполагает включение шести стран постсоветского пространства – Украины, Молдовы, Грузии, Азербайджана, Армении и Беларуси в сферу влияния Евросоюза. Основная цель Восточного партнерства – создать условия для активизации политических взаимоотношений и дальнейшей экономической интеграции между Европейским Союзом и заинтересованных стран-партнеров» [1].

Социальные аспекты интеграции не являются явно обозначенными приоритетами большинства интеграционных соглашений, но очевидно, что реализация данных соглашений оказывает или в перспективе окажет существенное влияние на социальную сферу и социальную политику государств-участников. Прежде всего, речь идет о мобильности и свободе передвижения рабочей силы, а также об уровне социальных гарантий.

Так, в рамках Союзного государства Беларуси и России в соответствии с договором о равных правах граждан (1998 г.) гражданам Беларуси и России предоставлены равные права на трудоустройство, оплату труда, режим рабочего времени, охрану и условия труда и другие социально-правовые гарантии на территориях обоих государств. Договор о сотрудничестве в области социального обеспечения (2006 г.) гарантирует равные права гражданам Беларуси и России в области пенсионного обеспечения и социального страхования. Проводится масштабная работа в целях унификации законодательства в социально-трудовой сфере Беларуси и России.

Сотрудничество в рамках Содружества Независимых Государств в социально-трудовой сфере основывается на действующих в рамках СНГ многосторонних договорах и и соглашениях, в том числе Хартии социальных прав и гарантий граждан независимых государств (1994 г.) и Концепции формирования правовых основ и механизмов реализации социального государства в странах Содружества (2007 г.). В настоящее время разработан проект Концепции согласованной социальной и демографической политики государств-участников СНГ (2010 г.). Как указано в данном проекте, Концепция разработана в целях координации реализуемых государствами – участниками СНГ проектов и программ в социальной и демографической сферах, а также для более эффективного использования возможностей интеграции в интересах развития Содружества Независимых Государств.

Сотрудничество в социальной сфере в рамках Таможенного союза России, Казахстана и Беларуси будет основываться на договоренностях, достигнутых в предыдущие годы в рамках Евразийского экономического сообщества (*ЕврАзЭС*). В 2007 году на уровне глав правительств была принята Концепция согласованной социальной политики государств-членов *ЕврАзЭС*. В Концепции определены основные направления, механизмы и этапы реализации согласованной политики в области труда и занятости, социального обеспечения и страхования, трудовой миграции, образования и профессиональной подготовки, здравоохранения и культуры. В настоящее время проводится работа по согласованию проекта Соглашения о временной трудовой деятельности граждан государств-членов *ЕврАзЭС*.

Что касается участия Республики Беларусь в программе Европейского союза Восточное партнерство, то заранее был оговорен его ограниченный характер. Так, в Сообщении Европейской Комиссии для Европейского Парламента и Европейского Совета «Восточное партнерство» (2009 г.) отмечалось: «Уровень участия в Восточном партнерстве Республики Беларусь будет зависеть от общего хода развития отношений между ЕС и этой страной» [2].

Активизация двустороннего сотрудничества Евросоюза и Беларуси по программе Восточного партнерства будет зависеть от прогресса в выполнении сформулированных ранее 12 пунктов ЕС, относящихся к улучшению ситуации с правами человека в Беларуси.

В свою очередь Беларусь обозначила свою заинтересованность в участии в программе Восточного партнерства прежде всего экономическими проектами в области энергетики, транспорта, транзита, управления границами, туризма и др. Однако на первоначальном этапе для Беларуси предусмотрен самый маленький объем финансирования в рамках данной программы – 30 млн. евро на 2007–2010 годы.

Несмотря на некоторые ограничения, интеграция в рамках Восточного партнерства может оказать значительное воздействие на экономику Беларуси. При этом должны учитываться и возможные социальные аспекты интеграции.

Мировая практика показывает, что развитие процесса экономической интеграции, приводит к усилению импульсов к формированию общего социального пространства.

В Совместной Декларации Пражского саммита по вопросам Восточного партнерства (2009 г.) отмечается: «...Восточное Партнерство будет стремиться поддерживать политические и социально-экономические реформы в странах-партнерах, способствуя их приближению к Европейскому Союзу. ... Восточное Партнерство обеспечит дополнительный импульс для экономического, социального и регионального развития стран-партнеров. Оно будет способствовать ответственному управлению, включая сферу финансов, содействовать региональному развитию и социальной сплоченности, а также поможет уменьшить социально-экономические неравенства в странах-партнерах» [1].

Учитывая то, что Декларацией предусматривается возможность ассоциированного членства между ЕС и теми странами Восточного партнерства, которые «хотят и могут соответствовать определенным обязательствам», можно предположить, что стандарты ЕС в социальной сфере будут также рассматриваться в качестве социально приемлемого ориентира странами-участницами Восточного партнерства, в том числе Республикой Беларусь.

Несмотря на различия в уровне экономического развития и соответственно качества жизни в странах Евросоюза существуют общие принципы установления минимальных социальных стандартов для всех стран-членов ЕС. Требования к таким стандартам изложены в Европейском Кодексе социального обеспечения и Протоколе к нему, а также в Хартии фундаментальных прав Европейского Союза. В целях обеспечения единого подхода к определению стандартов качества жизни Евросоюз требует от стран-членов ратификации ряда конвенций Международной организации труда, а именно: Конвенции № 102 «О минимальных нормах социального обеспечения» (1952 г.), Конвенция № 131 «Об установлении минимальной заработной платы». Большинство стран-членов ЕС выполнены требования данных документов. Следует отметить, что на настоящий момент Республикой Беларусь эти конвенции не ратифицированы.

Сравнительный анализ показателей уровня и качества жизни стран Европейского Союза и Республики Беларусь позволяет сделать определенные выводы об интеграционном потенциале Беларуси в социальной сфере.

Так, динамика интегрального индекса развития человеческого потенциала (ИРЧП) на протяжении последних лет демонстрирует позитивную тенденцию повышения уровня человеческого развития в Беларуси. По рейтингу ИРЧП *Беларусь занимает – 68 место среди 182 стран и относится к странам с высоким уровнем развития*. Беларусь опережает все страны СНГ по ИРЧП, в том числе Россию (71 место) и Украину (85 место). Для сравнения, ближайшие соседи Беларуси – страны Евросоюза Польша и Литва находятся соответственно на 41 и 46 местах.

По отдельным показателям (таким как индекс человеческой бедности, ин-

декс гендерного развития) Беларусь стоит на более высокой ступени развития – на 16-м месте среди 135 стран (ИНН-1 составляет 4,3 %) и 13-м месте среди 155 стран мира.

В то же время по такому показателю, как **ВВП на душу населения (рассчитанному по паритету покупательной способности, в долл. США) Беларусь находится на 74 месте, существенно уступая странам Европейского Союза и даже России** (в 2007 г.). В Беларуси данный показатель составил 10841 долл. Например, в Польше – 15987 долл., в Литве – 17575 долл., в России – 14690 долл., в Украине – 6914 долл. [3].

Порогом бедности в Беларуси считается бюджет прожиточного минимума (БПМ) или денежный эквивалент стоимости минимального набора материальных благ и услуг, необходимых для обеспечения жизнедеятельности человека и сохранения его здоровья, а также обязательные платежи и взносы. В 2008-2009 гг. БПМ в среднем на душу населения составлял 87-100 долл. США, в 2010 году – 91,2 долл. США. Малообеспеченные считаются те, кто располагает доходами ниже утвержденного бюджета прожиточного минимума в среднем на душу населения в месяц. Таких в Беларуси 5,4 %. (2009 г.).

Минимальная заработная плата в Беларуси в 2008-2009 гг. колебалась в пределах 90,5 -105,5 долл. США. В настоящее время она составляет 133 долл. США или 98 евро (окт. 2010 г.). Для сравнения минимальная заработная плата в России составляла 102,4 евро, в Украине – 75, 3 евро, в Польше –318,85 евро, в Литве – 233 евро.

Соотношение минимальной и средней зарплаты в 2008-2010 гг. в Беларуси составляло 23-26 %. В России – 24,2 в Украине – 35,4 (2009.г.), в Евросоюзе принято считать приемлемым уровнем – соотношение свыше 60 % (до 68 %).

В Беларуси **размер средней пенсии составляет 42,4 % от средней заработной платы**. Средний уровень данного показателя в ЕС – 50 %. При этом возраст выхода на пенсию в Беларуси один из самых низких – 60 лет для мужчин и 55 для женщин. В Евросоюзе реальный возраст выхода на пенсию в среднем составляет чуть более 60 лет, но в целях обеспечения стабильности пенсионных систем ЕС принята стратегия увеличения продолжительности работы лиц пожилого возраста. Так в Чехии с 2006 года пенсионный возраст увеличен до 62 лет для мужчин и 60 – для женщин, повышение пенсионного возраста планируется в Греции, Франции и Германии и других странах-членах ЕС.

Неравенство доходов не является серьезной проблемой для Беларуси. Децильный коэффициент (соотношение среднемесячных доходов 10% наиболее обеспеченного населения к доходам 10% наименее обеспеченного населения, исчисленный по среднемесячному доходу) в последние годы составляет 5,6 – 5,9 и по экспертной оценке является оптимальным. Для сравнения: в России – 16,8, Украине – 8,7, Польше – 16,5, в Германии, Австрии, Франции 5-7.

Коэффициент Джини, характеризующий дифференциацию денежных доходов населения, в Беларуси составлял 27,9, тогда как, например, в России – 37,5, в Украине – 28,2, в Польше – 34,9, в Литве – 35,8, (по данным ООН, 2007 г.). При этом считается, что коэффициент Джини, не превышающий 25, наблюдается в странах с развитой социальной регуляцией трудовых отношений.

В Беларуси сохраняется традиционно низкий официальный уровень безработицы – менее 1%. Вместе с тем в 2008 году уровень безработицы, рассчитанный по методологии МОТ составил, по оценке, 4,8%.

Уровень обеспеченности ресурсами здравоохранения, культуры, образования в Беларуси достаточно высок. **Так**, удельный вес расходов на социально-культурные мероприятия (включая здравоохранение, образование, культуру, спорт, СМИ, социальную политику) в 2009 году составил 23,5% ВВП по сравнению с 14 % в 2005 году. В абсолютном выражении расходы увеличивались, но доля расходов на социальные отрасли по отношению к ВВП сокращалась: на образование – с 6,2% в 2005 г. до 5 % в 2009 г., на здравоохранение – соответственно с 4,9 до 3,9%. Отмечается также тенденция сокращения социальных расходов в расчете на одного человека.

В последние годы Республика Беларусь, как и многие страны, столкнулась с системными вызовами в социальной сфере, связанными как с внешними факторами, так и внутренними ограничениями возможностей социального развития. К числу таких системных вызовов относятся:

- демографические проблемы, связанные с ухудшением возрастной структуры населения (старение населения);
- неустойчивость системы пенсионного обеспечения;
- относительно низкий уровень благосостояния;
- рост уровня нерегистрируемой и скрытой безработицы;
- активизация миграционных процессов.

В докладе, подготовленном для Еврокомиссии «Беларусь: социальная защита и социальная интеграция» (2009 г.), отмечаются следующие моменты, касающиеся проблем в социальной сфере Республики Беларусь. Так, ключевыми для удержания бедности на низком уровне и контроля ситуации с занятостью называются, прежде всего, два фактора: способность белорусской экономики обеспечивать макроэкономическую стабильность (основанную, прежде всего, на стабильности валютного курса) и устойчивый экономический рост. Также значимым является наличие возможностей трудоустройства в соседних странах для тех, кто не может найти работу в Беларуси. Во-вторых, отмечается, что продолжительность и сила влияния мирового финансово-экономического кризиса будет определять возможную степень увеличения безработицы. В случае если государство «разрешит» рост безработицы, система социальной защиты должна стать приспособленной к потребностям тех, кто окажется без работы. В-третьих, констатируется, что существуют долгосрочные вызовы, связанные с быстрым старением населения, что вызывает увеличение спроса на медицинские услуги и пенсионное обеспечение [4]. По оценкам экспертов, повышение пенсионного возраста на пять лет может продлить устойчивость пенсионной системы примерно на два десятилетия.

В свете назревшей необходимости решения указанных проблем важнейшей задачей становится реформирование системы социальной защиты населения. На наш взгляд ориентация на стандарты уровня и качества жизни Евросоюза может стать эффективным инструментом развития человеческого потенциала и социальной модернизации Республики Беларусь.

Примечания:

1. Совместная Декларация Пражского саммита по вопросам Восточного партнерства. Прага, 2009. В: <http://eeas.europa.eu/eastern/docs/> (цит. 03.10.2010).
2. Сообщение Европейской Комиссии для Европейского Парламента и Европейского Совета «Восточное партнерство». Брюссель, 2008. В: <http://eeas.europa.eu/eastern/docs/> (цит. 03.10.2010).
3. Доклад о развитии человека 2009. / ПРООН. Москва: Изд-во «Весь мир», 2009.
4. «Беларусь: социальная защита и социальная интеграция». Доклад для Европейской Комиссии. Расширенное резюме. Минск: Институт приватизации и менеджмента, 2009. В: http://Ec.europa.eu/employment_social/spsi (цит. 03.10.2010); Социальная защита и социальная интеграция в Беларуси, Молдове и Украине. / Обзорный доклад для Европейской Комиссии. Вена: Венский Институт международных экономических исследований (*The Vienna Institute for International Economic Studies*), 2010; Национальный статистический комитет Республики Беларусь. Беларусь в цифрах. Официальная статистика. В: <http://belstat.gov.by/> (цит. 03.10.2010).

REZOLUȚIA
Conferinței științifice internaționale „Securitatea națională a
Republicii Moldova în contextul geopolitic european”,
Chișinău, 8 octombrie 2010

Participanții la Conferința științifică internațională, în urma discuțiilor efectuate în cadrul a două module (*Securitatea națională: oportunități, provocări, soluții*, moderatorii acad. A. Roșca, IIEȘP al AȘM, și prof. univ. dr. C. Moștoflei, UNA, București, România, și *Implicațiile realităților geopolitice europene asupra securității naționale a Republicii Moldova*, moderatorii dr. V. Juc, IIEȘP al AȘM, și dr. P. Varzari, IIEȘP al AȘM), constată că axarea obiectivului Conferinței asupra examinării unei serii de probleme ce țin de asigurarea și consolidarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul geopolitic european a fost oportună și necesară.

La această manifestare științifică au participat cu rapoarte și comunicări cercetători științifici și profesori universitari din Republica Moldova și din străinătate (România, Ucraina și Spania), reprezentanți ai autorităților publice centrale și experți din partea societății civile.

În cadrul discuțiilor au fost elucidate probleme ce vizează: a) activitatea instituțiilor și proceselor de securitate internațională și regională: aspecte teoretice și politico-juridice; b) funcționalitatea sistemului informațional și managementul de securitate internațională și națională; c) geopolitica și securitatea în bazinul Mării Negre; d) strategii de securitate națională ale statelor din Sud-Estul Europei; e) politici și strategii de securitate națională; f) sistemul de securitate națională al Republicii Moldova; g) oportunități și provocări la adresa securității naționale a Republicii Moldova; h) conflictul transnistrean: realități, probleme și perspective.

De rând cu valoroase constatări teoretico-metodologice, au fost expuse unele sugestii și recomandări:

- Din punct de vedere geopolitic, Republica Moldova este poziționată la întretărirea unor rețele importante de comunicație, fapt care se răsfrânge asupra sporirii gradului de vulnerabilitate, risc și amenințare la adresa securității naționale.
- Pornind de la imperativul politic național – integrarea europeană, este strict necesar de a accelera realizarea politicilor de transformare a tuturor segmentelor sferei economice, sociale și politice conform valorilor și standardelor europene.
- Una din sarcinile importante în contextul consolidării securității naționale este identificarea și aplicarea unor mecanisme pentru sporirea ponderii comunității științifice și a societății civile în ansamblu în consultarea factorilor de decizie.
- Luând ca bază indispensabilitatea fundamentării științifice a actului de promovare a reformelor democratice, ar fi util de creat pe lângă Guvernul Republicii Moldova un centru analitic care va întruni specialiști de performanță în științele politice, științele juridice, științele sociale, științele economice și științele militare și de securitate.
- Dat fiind că integrarea europeană este un proces de durată care generează atât avantaje, dar și anumite riscuri și vulnerabilități, realizarea acestui deziderat

național revine atât autorităților politice ale statului Republica Moldova, cât și întregii societăți, presupunând unificarea tuturor forțelor politice și sociale întru promovarea acestui obiectiv strategic. Un pas important în implementarea acestei opțiuni ar fi stimularea procesului de racordare graduală a legislației naționale la standardele europene, luând ca bază exigențele *acquis*-ului comunitar.

- În cadrul aprofundării proceselor de democratizare a vieții politice din Republica Moldova, un rol important va reveni societății civile, oportunitate care presupune identificarea mecanismelor pentru sporirea ponderii sectorului asociativ în consultarea factorilor de decizie.
- Este necesară includerea în cursurile obligatorii/opționale la instituțiile de învățământ superior a cursului de management al proiectelor, care ar contribui la creșterea capacităților de absorbție a fondurilor nerambursabile din partea instituțiilor statului, sectorului privat și a societății civile.
- Conflictul transnistrean rămâne un factor de risc major la adresa securității naționale a Republicii Moldova, importantă fiind identificarea soluțiilor și implicarea mai activă atât a părților cu statut de observator în cadrul formatului de negocieri, cât și a elementelor diplomației populare.